

ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА
ГЛАДИЧОВ ПРЕПИС

ИЗДАНИЕТО Е ФИНАНСИРАНО
ПО ПРОЕКТ НА
ФОНД „НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ”
КЪМ МИНИСТЕРСТВО
НА ОБРАЗОВАНИЕТО, МЛАДЕЖТА И НАУКАТА
И С ДОПЪЛНИТЕЛНА ПОДКРЕПА ОТ
ОБЩИНА ВЕЛИКО ТЪРНОВО
И
ОБЩИНА ПЛЕВЕН

ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА ГЛАДИЧОВ ПРЕПИС

ИЗСЛЕДВАНЕ И ТЕКСТ

Съставител и отговорен редактор Даринка Караджова

БОЛИДИНС
Б·ИНС
ПОЛИГРАФИЯ

СОФИЯ • БОЛИД-ИНС • 2012

История славянобългарска. Гладичов препис

Съставител и отговорен редактор	Даринка Караджова
Изследване	Даринка Караджова Надежда Драгова Иван Харалампиев
Наборно осъвременено издание	Маргарет Димитрова <i>(принципи на предаване на текста, речник и редакция на наборния текст)</i> Аделина Германова <i>(наборен текст)</i>
Бележки към наборния текст	Маргарет Димитрова Надежда Драгова
Фотографии	Димитър Пеев
Коректура	Маргарет Димитрова Аделина Германова Даринка Караджова Росица Кирилова
Художествено оформление и корица	Стефан Куртев
Предпечатна подготовка	Евгени Владимиров
Печат	Болид-инс

- ©Автори Даринка Караджова, Надежда Драгова,
Иван Харалампиев, Маргарет Димитрова
- ©Фотографии Димитър Пеев
- ©Художествено оформление и корица Стефан Куртев
- ©Болид-инс

Всички права са запазени. Всяко разпространяване извън Закона за авторското право и сродните му права, както и размножаване, микрофилмиране и преработка в различни системи не е разрешено без писменото съгласие на издателството и авторите.

СЪДЪРЖАНИЕ

Уводни думи / 7

Защо избрахме да бъде юбилейно за „История славянобългарска” изданието на преписа на Влад Поппетков Гладичов (1809 г.) / 10

Част 1. Изследвания

Даринка Караджова. Влад Поппетков Гладичов – жизнен път и книжно дело / 19

Надежда Драгова. Софрониевият „Учебников вариант на „История славянобългарска“ / 41

Даринка Караджова. Гладичов препис на „История славянобългарска“. Палеографско описание / 67

Иван Харалампиев. Текстологични и езикови наблюдения над Гладичовия препис на Паисиевата история / 78

Част 2. Гладичов препис. Текст

Маргарет Димитрова. Принципи на наборното осъвременено издание. Списък на развързаните съкращения (думи под титла). Речник на често срещани архаични форми / 105

Наборно осъвременено издание / 117

За авторите, научните консултанти и останалите участници в изданието / 294

Фототипно издание / 297

БИБЛИОТЕКА „ЧЕТВЪРТ ХИЛЯДОЛЕТИЕ
„ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА”
№ 1

На корицата: портрет на Пасий Хилендарски от Никола Кожухаров
(Държавен културен институт – МВнР). Снимка: Димитър Пеев

УВОДНИ ДУМИ

Изданието на Гладичовия препис (1809 г.) на Паисиевата история се осъществява по линия на Националния проект – научноизследователска програма “Четвърт хилядолетие “История славянобългарска” (1762–2012)”, в която участват преподаватели от Югозападния университет „Неофит Рилски”, Благоевград, и Софийския университет „Св. Климент Охридски”. *Проектът е финансиран от Фонд „Научни изследвания” към Министерство на образованието, младежта и науката на България (ВУ-ОХН 306/07)*. Поради безспорния професионализъм на участниците, повечето от които са признати като едни от най-известните специалисти в тази материя (проф. Надежда Драгова, чл. кор. проф. Иван Добрев, научни консултанти), към програмата ни по наша покана се отзоваха и допринесоха за цялостната ни дейност редица други университети и институции. Голяма придобивка за Югозападния университет е това, че, като базова организация, се превърна в централен изпълнител на проект, който стартира още през 2007 г. и беше ориентиран да бъде терен на научната подготовка за голямото национално честване на четвъртхилядолетието на „История славянобългарска”, а чрез текущите си публикации – в авторитетен популяризатор.

Държим да отбележим, че идеята и първоначалните контакти за осъществяването на това издание се дължат на научния ни консултант професор Надежда Драгова, неуморна в своята отзивчивост и участие във всичките ни дейности по проекта. Нейният стремеж бе да бъдат поканени учени, работещи с различни методологии и подходи, да споделят в една книга анализите си върху труда на Влад Поппетков Гладичов и неговите предшественици, отдали време и сили да преписват и разпространяват Историята на Паисий. Настоящото издание представя както самия препис и житейския и книжовен път на

Гладичов, според проученото досега, така и многообразни оценки и предположения за пътищата на разпространение на Паисиевата творба и нейното място в ценностната система на българина. В този смисъл всяка от научните статии в книгата е самостоятелен свят, но от друга страна, именно в съпоставянето и единението на нашите изводи и хипотези виждаме смисъла на изданието – като диалог на различни творчески профили, изследващи отзвук на Пасиевото и Софрониево слово в българското общество в края на XVIII и началото на XIX в.

За работата ни по подготовката на този труд допринесоха *Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“* (с участието на професор Иван Харалампиев) и институции, които тук с признателност ще споменем. Изказваме най-напред своята огромна благодарност на *Фонд „Научни изследвания“* и *Дирекция „Наука“* към *Министерство на образованието, младежта и науката* за финансовото осигуряване и методична подкрепа на проекта ни. Специално благодарим на ръководството на *Териториален държавен архив – Велико Търново* в лицето на неговата директорка Ивелина Кара依依ева, без чието навременно съдействие не би се осъществило настоящото издание. Много благодарим и на ръководството на *Община Велико Търново* за това, че подкрепи финансово този труд. Ръководството на *Община Плевен* прояви невероятна отзивчивост, гъвкавост и експедитивност по време на самото отпечатване, благодарение на което стана възможно изданието ни да се появи с цветна фототипия – за това сме много признателни.

Благодарни сме за изпратените материали и за осигурените условия за работа с ръкописни сбирки и архиви, както и за възможността за целите на изданието да заснемем определени кадри от тях, на ръководствата на: *Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – София*, *Централен научен архив на БАН – София*, *Църковноисторически и архивен институт – София*, *Регионален исторически музей – Враца*, *Регионален исторически музей – Стара Загора*.

В аспекта на международната ни дейност и сътрудничество дължим много на *Хилендарска изследователска библиотека и Център за средновековни славянски проучвания в Университета*

на щата Охайо в гр. Калъмбъс, САЩ, и на неговия директор професор Предраг Матеич, благодарение на когото получихме безвъзмездно копия от четири преписа на “История славянобългарска”, намиращи се въвн от България, единият от които (на хилендарския йеромонах Пантелеймон) ни беше особено необходим за това издание.

Благодарни сме още на *Държавен културен институт – МВНР*, който ни предостави за заснемане картини от своята колекция. Накрая искаме да благодарим за съпричастието към нашите усилия около изданието и неговия набор на Аделина Германова от *Институт за литература при БАН*. Искрено се надяваме, че това широко сътрудничество е дало положителен резултат.

Това издание щеше да е невъзможно и без голямата всеотдайност, експедитивност и професионализъм на нашите издатели от „Болид-инс“. От все сърце им благодарим за разбирането, търпението и творческите решения.

Даринка Караджова

**ЗАЩО ИЗБРАХМЕ ДА БЪДЕ ЮБИЛЕЙНО ЗА
„ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА”
ИЗДАНИЕТО НА ПРЕПИСА НА
ВЛАД ПОППЕТКОВ ГЛАДИЧОВ (1809 г.)**

В българското изследователско наследство Гладичовата ръкописна книга е стойностно представена от големи ерудити като професорите: Велчо Велчев, Иван Снегаров, Стоян Романски, Иван Харалампиев и др. А и при контакти на други учени с ръкописа на Влад Гладичов винаги са бивали откривани предизвикателства и основания за нови, отнапред непредвидени решения.

Нашият избор да направим издание на този препис на Историята на Паисий не се наложи мигновено, а постепенно. Постепенно ще изложим и основанията си. Това издание е част от дейностите по проект „Четвърт хилядолетие „История славянобългарска“, подкрепен от Фонд „Научни изследвания” към Министерство на образованието, мадежта и науката. По време на проекта центрирахме научното дирене върху преписи на „История славянобългарска“. При навлизане в същината на процеса на разпространение на Паисиевата история чрез преписване, продължил 117 възрожденски години, ние осмислихме значимостта на ръкописната книга, наричана в миналото Преображенски препис, а сега – Гладичов препис. Този препис от 1809 г. пръв отбелязва (и през следващите десетилетия се доказва) като СИГНАЛ, че Учебникът по „История славянобългарска” на поп Стойко Владиславов (Софроний) от 1781 г. е бивал предизвикателство и кураж за *политически осмислени дела на българите под игото*. Преписът на Гладичов вероятно е направен по лична поръка на Софроний, Архиерей Български, водеща фигура и представител на общобългарските интереси пред руското военно командване в навечерието на Руско-турската война (1809-1813), която се е очаквало да бъде

освободителна за България. Така полученото се тогава свързва на „История славянобългарска“ с конкретни военни действия продължава и през всички последвали руско-турски войни на територията на България – до Освобождението през 1878 г.

Изводът основа на тази ръкописна книга е Учебникът на поп Стойко от 1781 г. по Паисиевата история.

Понеже преславският епископ наказва котленския свещеник да не извършва „литургия“/ богослужение, поп Стойко си открива частно училище (в някои спомени го представят невярно като килийно и общинско). А сега се изяснява, че е „школо“ от нов тип – поради преподаваните предмети и поради удовлетворението на свещеника даскал: „Отидох в Света гора и седях там шест месеца и си дойдох оттам и учех децата на книжное учение и добре поминувах“.

За изработването на учебникова редакция през 1781 г. поп Стойко ползва предишния свой препис от 1765 г., дословен и калиграфски, по автографа, донесен лично от Паисий. Съвършен като книгописна направа, този пръв препис престоява 16 години в олтара на котленската черква. По него поп Стойко прави нова редакция, учебников вариант.

За новата си книга – Учебник по „История славянобългарска“ – като надтекстово заглавие той избира езиково стегната фраза „Собрание историческое о народе болгарском и о царстве их“. И после никога не се отделя от този текст по стръмните си пътища в България и Влашко. А за преписване я дава само на избрани от него книжовници. Така поп Стоян от Кованлък (дн. с. Пчелище до Велико Търново) щом научава, че поп Стойко е подготвил Учебник по „История славянобългарска“, го посещава лично – не е установено досега дали в Котел, или по-вероятно в Арбанаси. Поп Стоян получава новата книга, преписва я през 1783 г. и веднага я връща. Тогава, според Панайот Кършовски, от Елена се упътват за Котел към поп Стойко други двама книжовници: Дойно Граматик и Даскал Иван Кършов, които, също след преписването, своевременно връщат Попстойковия автограф. Така в междуредията на старите книги улавяме движението на преписвачеството: поп Стойко (Софроний) завършва своя „учебник“ през 1781 г., поп Стоян го преписва през 1783 г., а

двамата еленски книжовници – през 1784 г. Преписът на Иван Кършов бива унищожен по време на кърджалийските набези, когато Елена е била опожарена.

Дойно Граматик продължава да надгражда своята книга: надтекстово я озаглавява още по-кратко „История о царстве болгарстем“ и към края на книгата „... о народе болгарском“. Позволява си и съществено съавторство: обогатява я с исторически лица и събития, възприети от печатни сръбски и далматински книги, а именно: с „Песни за Никифор и Крум“, „Песни за княз Владимир и Косара“ по Андрия Качич Миошич. Той подвързва преписа си в общо книжно тяло заедно с публикуваната „Стематография“ на Христофор Жефарович (Виена, 1741 г.). Получава се изключително атрактивна книга и по текст, и по украса. И най-вече с примамливото въвеждане в непопулярните тогава познания за хералдиката и в жанра „стихи на герб“. Не сме намерили обаче следи за тогавашно разпространение на неговата книга.

Първият ѝ наличен препис е от близо четири десетилетия по-късно: в Търново чрез него Рачо Казанджията спасява сина си Петко от покалугеряване, като му подава ръкописа на Дойно Граматик да го препише. От спомените на порасналия вече поет Петко Славейков знаем колко дълбок обрат е настъпил у юношата при това първо докосване до текста и вживяване в „История славянобългарска“. След Освобождението, вече възрастен, Славейков посещава и Враца, за да търси спомени или следи от дейността на епископ Софроний. Той се убеждава, че Софроний е четял от Учебника си по „История славянобългарска“ на избрани граждани, вероятно на онзи конспиративен кръг, който изпраща свои политически делегати в Русия при императора. И по-сетне, след 1803 г., когато епископ Софроний е в Римник, докато наблюдава отпечатването на своята книга „Неделник“, пред младежите печатари от Трявна също е четял от Учебника си. Това личи от историческите визии в „Ода за Софроний“ (1813) от Димитър Попски.

Ситуацията през 1809 г. е свършено различна. Тя не е образователна. Епископ Софроний изпраща в Русе своя Учебник, за да му бъдат направени два преписа от известни

кописти. Единият е хилендарският проигумен Пантелеймон, конспиративно обвързан с епископа като организатор на съгледваческа мрежа за сведения по придвижването на османски войски към Дунава. Чрез епископ Софроний тези сведения са били предавани на руското командване. Отец Пантелеймон завършва своя препис на Историята, като го оставя за „извод“ на Влад Гладичов, специално повикан, който после отнася преписа си в Габрово, а той побързва да върне автографа във Влашко.

Йеромонах Пантелеймон дословно повтаря надтекстовото заглавие от извода си „История о царстве болгарстем“. Но добавя и сведения по най-актуалното политическо събитие: „Преписах сию историю аз Пантелеймон, проигумен хиландарски во град Рухчук в лето 1809, месяца мая, 28 дня. В сие лето взяша москалии град сей в месяца септеврия, 13-ого числа и обладаша в нем до юния месяца до 25-ого числа и отдаша его паки туркам“. А Влад Гладичов се представя в края на книгата си, на л. 86 : „Сия изрядная Славеноболгарская история ревностию постарях ся аз, во иную стран подписанный, и я преписах (от его високопреподобия Пантелеймона йеромонах и проигумен Хиландарский во град Рохчук в лето 1809, месица августа, 11 ден и принесох я к отечество Габрово и подвезох я ради да са нахожда на ползу всем любочитателем Болгарским...“ Впоследствие Гладичов продължава да допълва ръкописа си и след установяване на семейството му в Плевен, до края на живота си, с приписки – исторически, мемоарни, актуално стопански, за природни явления и предложения за лечително спасение от холерата.

Военната обстановка през 1809 г. силно актуализира трите текста: и оригинала на Софрониевия Учебник, и двата русенски (Пантелеймоновия и Гладичовия). От тях само Гладичовият се пази днес в България. Софрониевият учебник е в библиотеката на Румънската академия в Букурещ (внесен там от църковните архиви след смъртта на епископа във Влашко), а Пантелеймоновият препис бива положен в библиотеката на Хилендарският манастир на Атон. От него има и черно-бяло копие на микрофилм в Хилендарската изследователска библиотека в Университета на щата Охайо в Калъмбъс. Неговият

директор професор Предраг Матеич с искрена съпричастност ни помогна с редица материали. Гладичовият препис се съхранява в Терирориален държавен архив във Велико Търново, чието ръководство ни създаде условия да направим цветни дигитални копия. Преписът е подходящ за издаване с оглед на намерението ни да се изследва епохата: филологически, социологически и главно да се пише биографията на „История славянобългарска“, която пораста чрез преписвачите и читателите си.

А и личността на Влад Гладичов се нуждае от съвременно представяне. Досега образът му стоеше затулен, не се знаеше за бележитото му присъствие в Българското възраждане през първата половина на XIX век. Разновременни и разнокомпетентни краеведски публикации ни го представяха отрупано с недоказани характеристики: а) грамотен – покрай дядо си и баща си, тачени габровски свещеници; възможно е и да е учил в някое от габровските килийни училища; б) по професия – бояджия, който в Плевен се занимава и с книжовна дейност.

Изясни се истината главно поради предизвикателствата от високата писмовна култура на неговите текстове. Допълнителни проучвания го посочват като: а) добре подготвен книжовник в славяноезично училище във Влашко, практика, позната и при други възрожденски младежи от неговото поколение. Както в преписа на Историята, така и в други свои писания, той по навик допуска да изписва по румънски образец тъмното или редуцирано /ъ/ с буква а с разграничителен диакритичен знак; б) краеведите (предимно Юрдан Трифонов в монографията си за Плевен) наистина намират Влад, записан в Плевен в бояджийския еснаф. А това е според дюкяните и работилниците на неговата съпруга, наследени от баща ѝ. С бояджийско предназначение, впоследствие те са собственост и на синовете му.

А Влад Гладичов – според всички следи на общественото му присъствие и в Габрово, и особено в Плевен, е наложен като авторитетен книжовник, който упражнява само писмовни служби: секретар на тъста си – плевенският търговец Георги Михайлов – в оживената му кореспонденция; съставител на кондики и, неотклонно, не по инцидентни поводи – преводач

на румънски книги, преписвач и редактор на чужди ръкописи (например текста на Учебника по българска история от архива на Кесарий Попвасилиев), интерпретатор на „тъмните“ предсказания от книгата „Агатангел“ („Хрисмос“).

От значение е личната привързаност на Влад Гладичов към Учебника по „История славянобългарска“, създаден от поп Стойко (Софроний). Десетилетия след като е преписал Историята от автографа на отец Пантелеймон, той изпълва белите полета в нея със собствени маргиналии, нанася корекции – прецизира летописни вести. Неговият дом в Плевен се превръща в средище за контакти с други учители, като Емануил Васкидович, Неофит Рилски. В негово лице Кесарий Попвасилев намира съветник и сътрудник, за да си набави преписан текст от Рилския Царственик – бъдещият му учебник по българска история като учител в Пазарджик и впоследствие в Панагюрище.

Много близки са контактите на Влад Гладичов и с просветните реформи в Габрово. Изяснява се водещата му роля за възникване на съставния текст на габровската Александрия през 1833 г., компилирана с „История славянобългарска“ и с глави от Спиридоновата История. Тази негова инициатива съвпада по време и насока с усилията на Васил Априлов да открие в Габрово първото модерно (взаимоспомагателно) училище през 1835 г.

Високата книжовна култура в преписа на Влад Гладичов на Учебника по „История славянобългарска“ ни предлага и днес, двеста години по-късно, един четивен, осмислен текст, който дава възможност за общуване с епоха от Българското Възраждане – определено вече модерна.

Вярваме, че чрез това издание ще подадем на съвременните читатели МЕТОДИКА и УВЕРЕНОСТ да четат възрожденски ръкописи. Те непременно ще открият радостта от българското книжовно общуване през бреговете на два века.

От редколегията на проекта – научноизследователска програма „Четвърт хилядолетие „История славянобългарска“ (1762-2012)“

Юбилейно издание по случай
250
годишнината от създаването на Паисиевата
ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА

ЧАСТ 1.
ИЗСЛЕДВАНИЯ

ВЛАД ПОППЕТКОВ ГЛАДИЧОВ - ЖИЗНЕН ПЪТ И КНИЖОВНО ДЕЛО

Даринка Караджова

След толкова пръснати известия в архиви, статии и студии, вече можем да представим биография на Влад Поппетков Гладичов, която да го характеризира в по-голяма цялост. Тук я предлагаме, за да бъде оценен трайният интерес към Паисиевата история след неговия препис от 1809 г. (Велико Търново, Териториален държавен архив, ф. 165, оп. 2, а.е. 3).

Данни за живота и книжовните занимания на Влад Гладичов откриваме най-напред в приписката към преписа му на „История славянобългарска“ [Стоянов 1962: 572]. Според нейния текст той отива в Русе през 1809 г., за да препише на място Паисиевата история. Текстът му е предоставен от хилендарския проигумен Пантелеймон, непосредствено след като и той го е преписал в Русе [вж. в това издание статията на Н. Драгова; Димитрова 2011: 233-241; Стефанов 2007]¹. След това Гладичов занася Историята в родното си място Габрово, където я подвързва – предполага се собственооръчно: „И принесох я к’отечество Габрово, и подвезох я ради да са нахождава на ползу всем любочитателем Болгарским“ (л. 86а).

С предположението, че по време на преписването на Паисиевата история през 1809 г. Влад Гладичов е бил вече оформена зряла личност, вероятно около 25-годишен, Велчо Велчев смята, че би било възможно той да се е родил в Габрово не по-късно от осемдесетте години на XVIII в., по-точно не по-късно от 1790 г. [Велчев 1956: 447].

Не са известни документирани свидетелства за образованието на Влад Гладичов, но може да се предположи, че е започнало чрез килийно обучение в някой от метосите на Рилския и Хилендарския манастири в Габрово. През този период градът е в стопански, духовен и културен подем [Велчев 1956:

---

¹ Има предположение, че Влад Гладичов или баща му поп Петко са се познавали с хилендарския таксидиот йеромонах Пантелеймон и преди това време, според една летописна бележка от 1808 г., в която е споменато името му и селището Трявна [Радев 2012: 58]. Вж. тук в изданието и студията на Н. Драгова „Софрониевият учебников вариант на „История славянобългарска“ и преписваческата традиция“.

448]. Иван Радев изказва хипотеза, че е възможно Гладичов да е получил окончателното си образование в Букурещ [Радев 2012: 59].

За неговия баща – свещеникът поп Петко от Габрово – се знае твърде малко. Единствено срещаме да се споменава името му в документ от 1813 г. [Цончев 1934: 351]. Като се позовава на книгата на Петко Р. Славейков за габровското училище, Петър Цончев изказва предположение за роднинска връзка на фамилното име на Влад Гладичов с името на габровския килийен учител Пенчо Вълчев Гладичът [Цончев 1934: 391; Славейков 1866: 7, инд.8].

За пръв път Беньо Цонев въвежда в науката името на Влад Поппетков в т. 1. на своя опис на славянските ръкописи от Софийската народна библиотека [Цонев 1910: 372-374]. По-подробни факти излага Юрдан Трифонов през 1933 г. в книгата си, посветена на историята на град Плевен [Трифонов 1933: 90, 111-113]. Според сведенията, които той намира, преписани в няколко тетрадки на учителя Георги Димов Даскалов, Влад Гладичов от Габрово се премества да живее за постоянно в Плевен около 1815 г., след като била преминала разразилата се чумна епидемия в града. Вероятно и преди това Влад Гладичов е пребивавал в Плевен, тъй като, според запазените сведения, в предишната 1814 г. той бяга там поради чумата в родния си град Габрово.

В Плевен Гладичов се жени за дъщерята на известния плевенски чорбаджия Георги Михайлов. По това време е бил вдовец, първата му съпруга от Трявна починала твърде млада [Трифонов 1933: 110]. „Баба Михалица, внучка на чорбаджи Георги Михайлов, родена в 1847 или 1848 г., разказва, че дядо ѝ оженил дъщеря си Димитра за габровеца Влад п. Петков, когато бягал в Габрово” [Трифонов 1933: 90]. По сведения на Ю. Трифонов Влад Гладичов собственооръчно е записал това събитие от личния си живот: „Въ лѣто 1814: бракъ вторъ: брак сас Димитра Влатъ п. Петкова съпруга” [Пак там: 90]. Велчо Велчев изказва хипотеза, че по това време цялото семейство на Георги Михайлов е бягало от чумата в Габрово, където според него вероятно е станало бракосъчетанието [Велчев 1956: 454].

Установи се, че с курсивния почерк на Влад Гладичов са изписани и няколко запазени документа от 1815 г., 1819 г. и 1824 г.

в богатия архив на прочутата врачанска фамилия Хаджитошеви, които сега се намират в Регионалния исторически музей на Враца, в Централния архив на БАН и в Българския исторически архив на Националната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“ [Семеен архив 1984: № 198, 234, 446]². Влад Гладичов ги е писал от името на своя тъст Георги Михайлов, но в края на документите винаги е отбелязвал и своето име с пояснението, че е зет на известния плевенски търговец³.

В най-ранния от тях, представляващ разписка от 1815 г., той се е подписал с цялото си име „Влатъ папа Петков [Поппетков] зеть на кир Георгия Михальолу от Плевен“. Трябва да се има предвид грешката при разчитането на надредната буква **п** в съкращението **па(п)** от страна на издателите на документа, които погрешно са приели **п** за **н** и оттам неправилно са развързали името му като „Влат Пан(ов) Петко(в)“ [Семеен архив 1984: № 446] (*прил. 1*).

През 1819 г. Георги Михайлов отново пише до големия врачански търговец Димитраки Хаджитошев, като споменава между другото, че вече е продал кърмъза (*кърмъз* – вид естествена червена боя) и очаква да му бъде пратена голяма бъчва за вино, *возилница*, която ще купи от него. Това писмо от Централния архив на БАН е също с почерка на Влад Поппетков, в края му той отново е оставил своето име [Семеен архив 1984: № 198] (*прил. 2*).

За местонахождението на Гладичовия препис на Паисиевата история в Преображенския манастир до Велико Търново пръв съобщава Велчо Велчев [Велчев 1941: № 12340], за което вероятно Иван Снегаров не знае, когато обявява своето откритие

---

2 Колективът на изданието изразява своята благодарност на директорката на Централния архив на БАН Ружа Симеонова за предоставената ни възможност да публикуваме документа. Изказваме специална благодарност на директора на Регионалния исторически музей във Враца, Илия Стоянов, за изпратеното фотокопие от документа и за възможността да го публикуваме.

3 Документите имат следните датировки и сигнатури: от 31 април 1815 г., с явна грешка в предаването на датата (РИМ – Враца, отдел „Възраждане“, ф. 1, а.е. 2, л. 15 а); от 7 април 1819 г. (БАН, Централен архив, ф. 95 к, ор. 1, а.е. 12, л. 1); от 6 март 1824 г. (НБКМ – София, БИА, ф. 40, а. е. 2, л. 47-48). Последното писмо до Враца, до Димитраки Хаджитошев, има много поправки и зачертавания. Отнася се до идването на Търновския митрополит Иларион Критски в Плевен, написано е от името на Георги Михайлов, но е изписано и подписано със скорописния почерк на Влад Гладичов („Влатъ П. Петко(в)“. Осведомява, че в Плевен още не знаят със сигурност за идването на митрополита и съветва да не правят плануваното прошение, тъй като времето е опасно (т. е. наскоро след Гръцкото въстание) и могат да си навредят.

на преписа [Снегаров 1942: 85-124]. Впоследствие В. Велчев събира още факти от биографията на книжовника. Оповестява, че е намерил в Плевен документи, в които преписвачът на „История славянобългарска” се подписва и като Влад поп (папа) Петков [Велчев 1956: 447, инд.3].

Има оставени данни и в един негов ръкописен превод от влашки на български език на печатната книга „Хрисмос”, където се е подписал, освен като Влад П. Петков, и като Влат папа Петков Габровали [НБКМ, № 348, с.58]. По всяка вероятност в първите години така са го наричали в Плевен. Атанас Гергов, който през 1880 г. преписва превода му на „Хрисмос”, го назовава Владе п. Петков Плевнелия (*прил. 3-5*).

Отвътре на залепеня лист върху предната корица на превода на Гладичов има две приписки от лицата, използвали и преписали данните от ръкописната книга. Сред тях е и Атанас Гергов. Най-напред е писал Илия Бакал: Азъ Илия Бакалъ ис[п]исахъ тѣй число ѿ Владе поп Петковъ 1860 лето МѢ інагін(sic!) ден.

По-долу е приписката на Ат. Гергов: Азъ Атанасъ Герговъ исписахъ туй число отъ Владе п. Петковъ Плѣвнелия 1880 година 18ый Ноемврий околія Дѣрманци Ловч. Окр. Плѣв. Губер.

В Плевен Влад Попетков се включва в бояджийския еснаф и търговия на богатия си тъст Георги Михайлов. Води кореспонденцията му с известни български търговци, като Димитраки Хаджитошев, например, за което тук поместваме подробности. Впоследствие в бояджийския еснаф на града се включват и двамата му сина – Пенчо и Христо. Христо в някои документи присъства и като Хицо [Грънчаров 1989: 87].

Влад Поппетков не прекъсва своите книжовни занимания, развива и обществена дейност. Като добър калиграф изпълнява длъжността секретар на църковното настоятелство в Плевен, избран е за епитроп. Писал е две кондики – на плевенската църква „Св. Никола” и на Карлуковския манастир [Трифонов 1933: 110].

Друга книжовна изява на Влад Гладичов е споменатият му превод „на бѣлгарски прѣсти ѿ размѣсанны ѿзѣкъ”, направен в Плевен през 1830-1831 г. от влашко печатно издание, преведено от гръцки език през 1818 г.: „Хрисмѡсъ ѿлїѣ : Прорѡчество

блаженному Їермонѣху Агаѣгелу ѿ монашескаго степѣна на Великаго Василіа, правено ильи писано у Мѣсїинї Сїкелїйстеи, въ лѣта ѿ Хста 1279...” В послесловието Влад Гладичов съобщава, че тази книга му я донася от Кралъово (Кралїсѣво) плевенският търговец Хаджи Тодор Живков. В. Велчев приема, че в случая става дума за гр. Крайова [Велчев 1956: 455]. Според мнението на Б. Цонев преводът на Гладичов е бил предназначен за отпечатване [Цонев 1910: 372].

В Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий” ръкописът на „Хрисмос” (НБКМ, № 348) е донесен от Плевен. Изписан е със среден и по-дребен скоропис, характерен за почерка на Гладичов от летописните бележки и маргиналните пояснения от същото време (1830-1831 г.), поместени в неговия ранен препис от 1809 г. на „История славянобългарска”. Мотивировката за това датиране може да се види в настоящото издание в раздела за палеографското описание на ръкописа.

Използваното мастило в „Хрисмос” е кафеникавочерно. На с. 2, след преведеното стихотворение-предговор, е поместена същата плетенична концовка, каквато намираме и на л.85б в преписа му на Паисиевата история. На с. 58-69 в раздела „Краткоє толкованїє” Влад Гладичов е включил и пет тълкования на някои от виденията на монах Агатангел. Б. Цонев предполага, че обясненията на сложните пророчества, чието съдържание, според подробното послесловие на преводача, е „тъмно и покрито с притчи”, са лично негови, но това засега е все още спорно [Цонев 1910: 372]. Тълкованията са проникнати от увереността на Гладичов, че в предсказанията на Агатангел може да се открият и обнадеждаващи свидетелства за скорошното падане на Турция и освобождението на българите. Той посочва например, че Агатангел е предсказал поробването на Византия и освобождението ѝ от турците след четиристотин години. Като цяло ръкописът показва отлично владеење на румънския език и голямо преводаческо умение. По този повод Иван Радев предполага, че Гладичов е получил образованието си в Букурещ около 1808-1809 г., когато редица младежи от Габрово и Габровско отиват там да учат [Радев 2012: 59].

Влад Гладичов обаче е разполагал с непълнен печатен екземпляр. В началото на своето послесловие отбелязва: „Сия

малая книжка, називаемая Агатаггел, дотук са намери на влашки язык типосана, и аз до тука написах: сиреч до десета глава и тя неискarana. За туй са виде да е имало йоще нещо: ала изгубено, защо каквото в предисловието й гледаме чи показва...” [Цонев 1910: 373]. Вместо липсващата десета глава той добавя своите оригинални тълкования, от които особено ценни са тези, които докосват българската историческа съдба.

Около три десетилетия преди това рилският йеросхимонах Спиридон, автор на „История во кратце о болгарском народе словенском” и на „Житие и служба на Теодосий Търновски”, също превежда в края на XVIII – началото на XIX в. в местността Черней край Рилския манастир „Пророчество блаженнаго Йеронима Агатангела” [Цонев 1923 : 500]. Боню Ангелов, един от проучвателите на книжовното наследство на йеросхимонах Спиридон, смята, че по-пълният му превод, в сравнение с Гладичовия, е извършен от гръцка ръкописна книга, преведена от френски език през 1708 г. В Спиридоновия ръкопис (днес в Софийската Национална библиотека, НБКМ, № 809) [Цонев 1923 : 500] е преведена и липсващата у Гладичов десета глава. В превода на Спиридон Рилски са поместени негови лични добавки, като например „Пророчество о сербов и о Болгаров” и редица глоси, свързани с българските земи, с географски понятия, езикови пояснения и исторически лица.

Намерението на Спиридон Рилски да преведе тази книга вероятно е било продиктувано от желанието повече хора да усетят недалечното време на свободата. По този повод Боню Ангелов в изследването си „Неизвестни ръкописи на Спиридон Рилски” пише следното: „И може би не случайно Спиридон, след като превел книгата в Рилския манастир, я оставил пак в манастира – най-голямата крепост на българщината през турското робство... Там тя може да бъде прочетена от много поклонници на манастира, а на други ще бъде четена и по такъв начин се осъществява нейното предназначение – да въздейства върху душата на българина, да го ободрява за по-светли дни. Може би самото рилско братство е почувствало нужда от такава книга, та е поръчало Спиридон да я препише” [Ангелов 1977: 243]. Спиридон Рилски изрично е отбелязал в заглавието, че книгата е написана и предадена на Светата Рилска обител.

Подробният анализ и композиционните и текстови паралели между двата превода – на йеросхимонах Спиридон и на Влад Гладичов може да се проследят в изследването на Боню Ангелов [1977: 240-257].

Вече се спомена, че преводът на Гладичов на „Хрисмос“ от 1830-1831 г. съвпада по време с поместените от него летописни бележки и маргинални пояснения към преписа му на Паисиевата история от 1809 г. В тях има редица позовавания на исторически факти от гръцки летописи, сръбски книги, като например историята на Йован Раич, и др. Това показва високата степен на исторически, политически и географски познания на Гладичов, придобити в резултат на постоянните му книжовни занимания и непрекъснатата жажда за самообразование.

Именно на хронологичното съвпадение на превода на „Хрисмос“ с летописните бележки и маргиналии, които Гладичов помества двадесет и две години по-късно върху преписа си от 1809 г. на Паисиевата история, когато се е наложило препрочитане, корекции и допълнения към нея, се дължат и сходните по стил и в двата му ръкописа послесловия. Написани в композицията и духа на приписките на старите ни книжовници и на Паисиевите заключителни думи, те характеризират Влад Поппетков Гладичов по-скоро като изградена книжовна личност от епохата на Зрялото българско възраждане, отколкото като занаятчия-бояджия (както обикновено е представян в досегашната научна литература).

Едно от тези тълкования се сбъдва. През 1853 г. избухва Кримската война на Русия с Турция, от изхода на която и българите са очаквали, според пророчествата, своето освобождение. Можем да предположим с какво участие е четен и преписван неговият превод, невидял, за съжаление, отпечатване. От него прави копие през 1860 г. Илия Бакал, а след Освобождението, през 1880 г., както вече се спомена, го преписва Атанас Гергов. „През тази година, пише Ю. Трифонов, някои мистично настроени плевенски читатели на Агатангеловите пророчества вече търсели да отгатнат по тях, дали княз Александър Батемберг ще остане задълго в България или ще я напусне“ [Трифонов 1933: 113].

В преписа на „История славянобългарска“ от 1809 г. наблюдаваме два коренно различни почерка на Влад Гладичов:

правилен нов полуустав в основната част и калиграфски скоропис при споменатите маргинални добавки и летописни бележки от 1812 г. и 1830-1831 г. Благодарение на подписа в приписките му се разбира, че става дума за писмо на едно и също лице.

Наскоро установихме [Караджова, 2012], че и маргиналните пояснения, добавки и корекции в ръкописана анонимния преписвач на Пазарджишкия препис на Паисиевата история са направени от ръката на Влад Гладичов (*прил. 7*). Съхранява се в Националната библиотека в София под № 1235. В описа на Маньо Стоянов и Христо Кодов е наречен Кесариев, тъй като е намерен в архива на Кесарий Попвасилиев [Стоянов, Кодов 1971 : 78-79]. Това е същото скорописно писмо, познато от неговите летописни и маргинални бележки в собствения му препис от 1809 г. Дори при една маргиналия на л. 49а в Пазарджишкия препис може да се открие и основният почерк на Гладичов, представляващ нов полуустав. Допустимо е по време на по-късните си корекции над своя текст на „История славянобългарска” Влад Поппетков да е имал пред себе си и ръкописа на споменатия анонимен преписвач, върху който също помества свои поправки и допълнения (*прил. 8-10*). В корекциите и в маргиналните пояснения на този препис по същия начин се откроява характерната способност на калиграфа Влад Поппетков Гладичов да изписва скорописните си текстове равно и без разлиновка. Не може да се каже с точност кога, но всеки случай тези промени той би трябвало да е направил през времето около поправките върху своя личен препис (1830/31г.).

Влад Гладичов е имал несъмнен контакт с Кесарий Попвасилиев по време на неговата четиригодишна учителска и обществена дейност в Плевен [Трифонов 1933: 113; Вакарелски 1925: 372] и вероятно от този период е връзката между двамата книжовници и Пазарджишкия препис, останал впоследствие в архива на Кесарий. Не е невъзможно да се допусне, че Кесарий е посещавал Плевен и е имал книжовни контакти с плевенската интелигенция и преди да се установи като учител в града. Споменатите поправки и допълнения, които Гладичов помества, са пример за грижливото му отношение към изправността и чистотата на текста на този препис.

Неговото критично отношение към текста на Паисиевата история Иван Харалампиев е забелязал и чрез многобройни

случаи на промени – и като историческа информация, и като език и стил – още през 1809 г., когато в Русе е преписвал от Пантелеймоновия екземпляр (вж. тук в изданието Ив. Харалампиев „Текстологични и езикови наблюдения над Гладичовия препис на Паисиевата история”).

Ето текста на маргиналните бележки в Пазарджишкия препис:

На л. 6б в лявото поле е поправена грешка в текста: „унгарите не са ѿ славанъ”.

На л. 14б, в лявото поле вертикално е разположено следното допълнение: „по Θεодѡсiа Малагѡ. Мартианъ. Леснъ Макель. Леснъ си^н Зинсѡ^в по не^м отецъ егѡ Зинсѡнъ. по не^м Анастасiа Императо^р”.

На л. 20б, в лявото поле срещу пасажа за Никифор Фока, където има споменаване на пушки, е написано: „ту е лажа защо барѡуть немаше”.

Между другото, и в Панагюрския препис НБКМ № 1236 [Стоянов, Кодов 1971: 79-80], в който не се откриват много добавки, на л. 28б се намира отстрани в полето същата бележка „ту е лажа защо барѡуть немаше”, от ръката на анонимния копист на този препис, което ни дава известно основание да предполагаме, че е възможно да има връзка между Панагюрския, Гладичовия и Пазарджишкия препис. Единствено в последните два ръкописа обаче добавките са оставени от ръката на Гладичов.

В тази връзка можем да припомним и това, че Кесарий Попвасилиев, в чийто архив се е съхранявал Пазарджишкият препис, през 1835 г. е бил учител в Панагюрище, след което е учителствал четири години и в Плевен (1842-1846).

На л. 49а (*само тук с нов полуустав*), вертикално в дясното поле, срещу израза „понеже тогда былъ султанъ под власть болгарскую”, е поправено: „не солтанъ : но Солднъ”.

На л. 60б, до „царь Сумеснъ сынъ Мiхайловъ” коректорът Гладичов е добавил скорописно „Лабась”.

На л. 61а, срещу името на цар Мурат е написал на същия ред: „Сей бысть убиень ѿ сербовъ”.

Влад Поппетков активно се вписва в дейността на бояджийския еснаф в Плевен⁴, без да изоставя, както беше подчертано, книжовните си занимания. Той е бил материално възмогат, а и синовете му продължават и развиват с успех бояджийския занаят. Той „притежавал две лозя, една воденица, бостан и черници. Синът му Пенчо имал имал „осем дяла на градинско място с воденица” [Грънчаров 1989: 82]. Освен това в списъка на собствениците на дюкяни в Плевен за периода 1825-1877 г. е отбелязано, че Влад Поппетков закупил през 1838 г. дюкянско място на Отлук мегдан. Седем години по-късно синът му Пенчо притежава на същия мегдан бояджийски дюкян с два кепенеца и два казана, а през 1854 г. в списъка на дюкяните, вече след неговата смърт, синовете му фигурират с имената Пенчо и Хицо Поппеткови. Те закупуват на същото място земя за много по-голям дюкян с пет кепенци [Грънчаров 1989: 86-87].

В документите по-често се среща името на единия от синовете – Пенчо Владюв Плевнела, който успява да разшири обсега на търговската си дейност. Според едно сведение той, заедно със съдружници, закупува през 1855 г. в Цариград голямо количество разнообразна стока: „главно памук, платове и различни конци за бродирание, но също железария – пирони, тенеке, сѝра, калемѝ за писане, английски захарни изделия” [Грънчаров 2001: 40]⁵.

С разрастването на занаятите и търговията, пише М. Грънчаров, редица дюкяни се наследяват като основно средство за доход, без наследниците да упражняват съответния занаят, а друга част от тях са предмет на покупко-продажба [Грънчаров 1989: 83]. В споменатия списък на дюкяните в Плевен внучката на Влад Поппетков Марияца Хицова през 1872 г. става собственичка на дюкян в Конака, който получава като зестра от баща си Хицо [Грънчаров 1989: 89]. Не може да се каже със

---

4 М. Грънчаров споменава, че между 1831 и 1877 г. в Плевен имало 50 бояджии, като от посочените в изследването му 31 дюкяна 7 са бояджийски. През 1867 г. бояджийският еснаф дал помощ за строежа на моста на р. Вит край Плевен, има и други данни за дейността му в Кондиката на плевенската църква [Грънчаров 1989: 37, 83].

5 Писмото е от Цариград, от „Крачун, брат Иванов”, и е адресирано до Христо Караминков. В него са споменати имената Иван Василюв Бояджи Плевняла и Пенчо Владюв Плевняла (изписано „плевнялж”), които по това време се намират в известния Балкапанъ’ хан, Цариград. Документът носи дата 18 април 1855 г. (БИА, ф. 245, а. е. 23, л. 1).

сигурност, но е напълно вероятно Александър Хицов, който от 1877 г. е учител в града, да е също от рода на Влад Поппетков.

Влад Гладичов не доживява пророкуваните и тълкувани в превода на „Хрисмос“ събития. Умира през 1851 г., като оставя лично написано завещание, пазено от внучката му Сийка, със съпругеска фамилия Пенева [Трифонов 1933: 110].

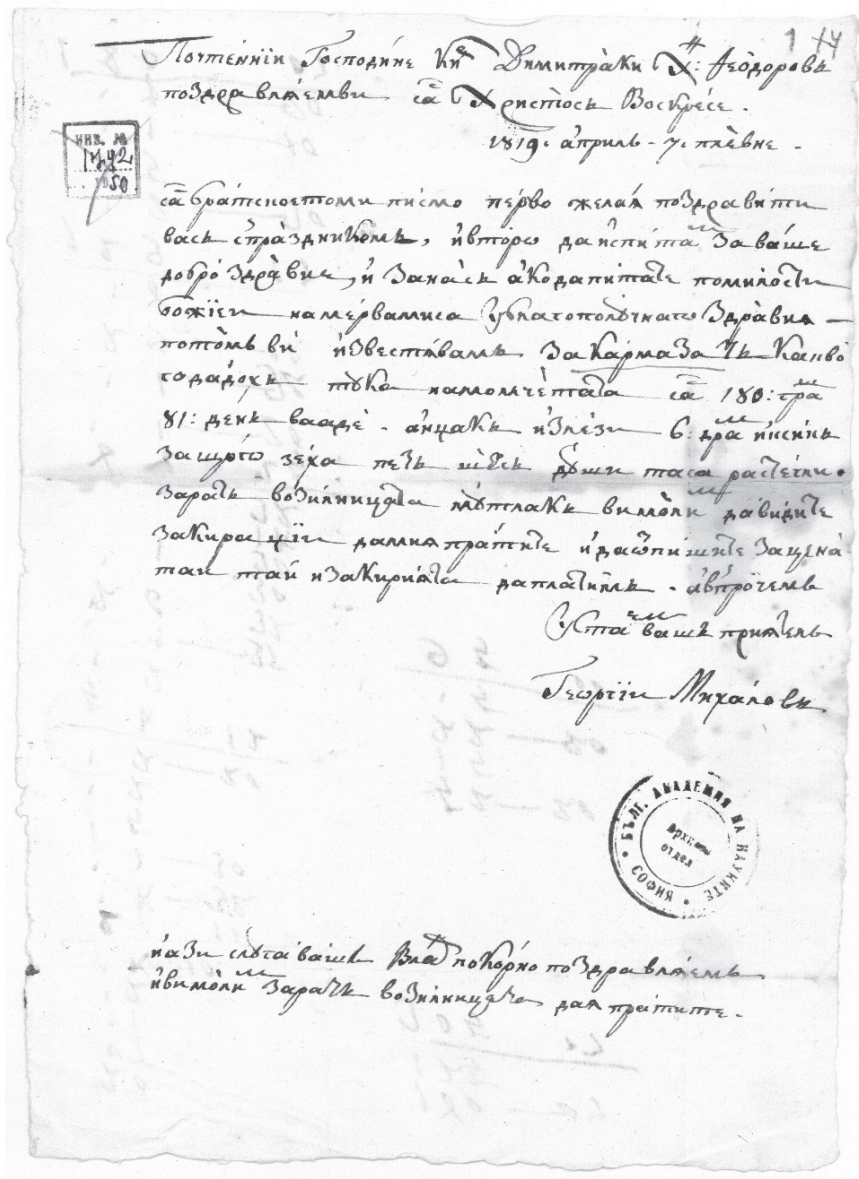
В проследеното дотук книжовно и документално наследство на Влад Поппетков Гладичов до днес са се запазили негови автографи в общо пет ръкописа и три документа, както вече се спомена, като имаме предвид и корекциите му в Пазарджишкия препис. Сред ръкописните книги са и двете споменати кондики [Трифонов 1933: 110], едната от които, принадлежаща на плевенската църква „Св. Никола“, се съхранява понастоящем в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, в Българския исторически архив (БИА, II А 7779) и представлява внушителен обемист ръкопис от 680 л., т. е. около 1360 изписани страници, голям формат (*прил. 6*). В него Влад Поппетков е попълвал с прилежния си калиграфски курсивен почерк редица сведения за дарения, за парични постъпления и др. през твърде дълъг двадесетгодишен период между 1831 и 1851 г., чак до кончината си. Местонахождението на кондиката на Карлуковския манастир, за която пише Ю. Трифонов, засега не ни е известно, предполагаме, че би могла да се открие в българско книгохранилище или архив. Не е изключено в бъдеще да се открият още данни за книжовната дейност на Влад Гладичов.

Цитирана литература

- Ангелов 1977:** Ангелов, Б. А. Из историята на старобългарската и възрожденската литература. София, 1977, 240-257.
- Вакарелски 1925:** Вакарелски, Хр. Кесарий поп Василиев – учител и общественик от времето на Възраждането (Принос към историята на учебното ни дело). // Училищен преглед, XXIV, 1925, № 9-10, с. 368-397.
- Велчев 1941:** Велчев, В. Неизвестен препис на Паисиевата история от 1809 год. // Мир, № 12340, 27 септ. 1941.
- Велчев 1956:** Велчев, В. Неизвестен последовател на Паисий Хилендарски. // Език и литература, 11, 1956, № 6, 446-458.
- Грънчаров 1989:** Грънчаров, М. Плевен и Плевенският край през Възраждането. София, 1989.
- Грънчаров 2001:** Грънчаров, М. История на Плевен. Плевен, 2001.

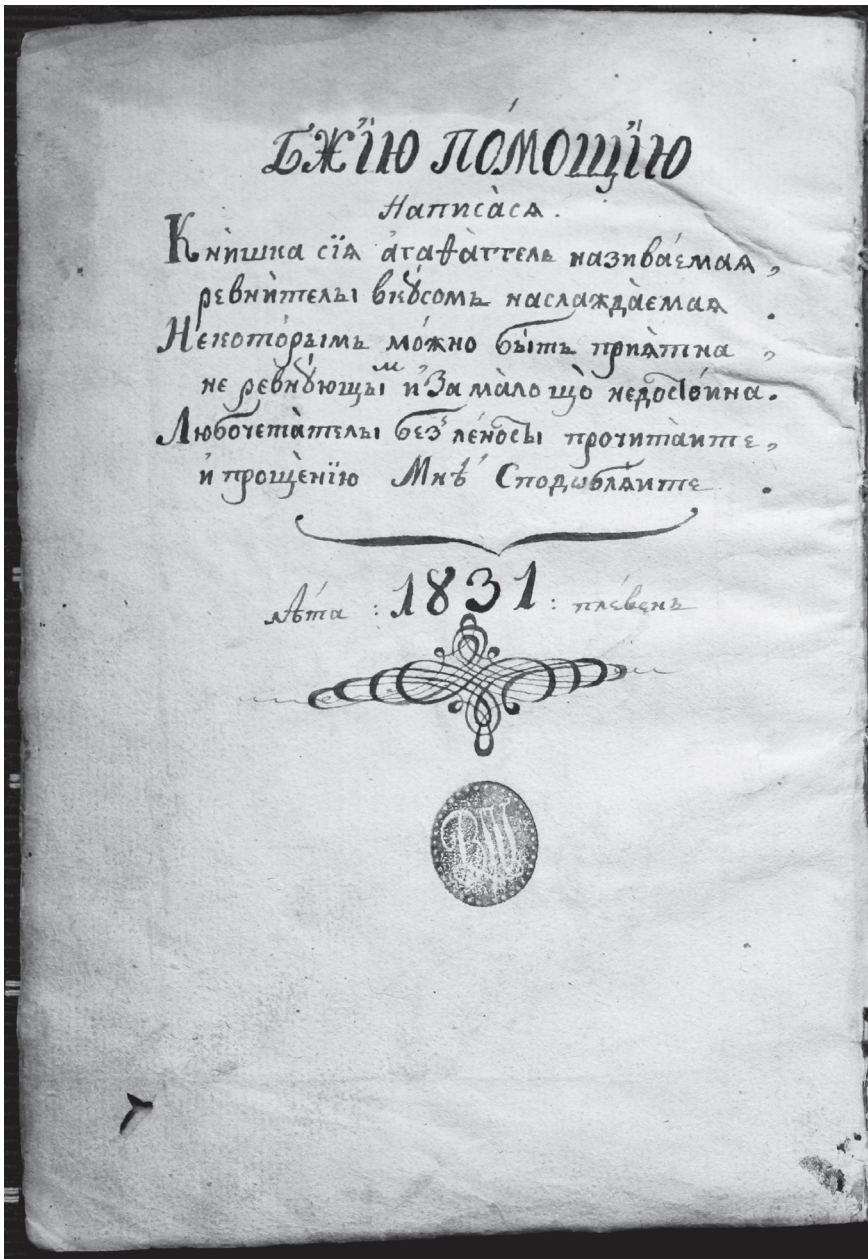
- Димитрова 2011:** Димитрова, М. Пантелеймоновият препис на Паисиевата „История славеноболгарская“: между установените истини и бъдещите задачи. – В: Истина, мистификация, лъжа в славянските езици, литератури и култури. Сборник с доклади от Десетите национални славистични четения, посветени на 90-годишнината от рождението на проф. Светомир Иванчев, 22-24 април 2010. Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Факултет по славянски филологии. (Съст. Найда Иванова и др.). София, Лектура, 2011, 233-241.
- Караджова 2012:** Караджова, Д. Кесариев ли е Пазарджишкият препис на Паисиевата история? Палеографска атрибуция. – В: „История славянобългарска“ (1762-2012). Научни хоризонти на четвърт хилядолетието. София, Бolid-инс, 2012.
- Радев 2012:** Радев, Ив. Паисий Хилендарски и Търновският край. Велико Търново, 2012.
- Семеен архив 1984:** Семеен архив на Хаджитошеви. Т.1. (1751-1827). София, 1984.
- Славейков 1866:** Славейков, П. Р. Габровското училище и неговите първи попечители. Цариград, 1866.
- Снегаров 1942:** Снегаров, Ив. Един препис на Паисиевата история в Преображенския манастир. // Македонски преглед, 13, 1942, № 2, 85-124.
- Стефанов 2011:** архим. Павел Стефанов. Отец Пантелеймон Хилендарец и неговият принос към българското Възраждане. В: Православие. БГ. (31.05.2007), на www.pravoslavie.bg (достъп 20 март 2011).
- Стоянов 1962:** Стоянов, М. Преписи на Паисиевата „История славянобългарска“. – В: Паисий Хилендарски и неговата епоха. 1762-1962. София, 1962, с. 572.
- Стоянов, Кодов 1971:** Стоянов, М., Хр. Кодов. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т.4. София, 1971, с. 78-80.
- Трифонов 1933:** Трифонов, Ю. История на града Плевен до Освободителната война. София, 1933.
- Харалампиев 2006:** Харалампиев, Ив. Още за книжовника Влад Гладичов и за неговия препис на Паисиевата история. – В: Харалампиев, Ив. По вековните пътеки на българския език. Избрани приноси. Велико Търново, 2006, 279-290.
- Цонев 1910:** Цонев, Б. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София. Т. 1. София, 1910, с. 372-374.
- Цонев 1923:** Цонев, Б. Опис на славянските ръкописи в Софийската Народна библиотека. Т. 2. София, 1923, с. 500.
- Цончев 1934:** Цончев, П. Из общественото и културно минало на Габрово. Исторически приноси. София, 1934, с. 351, 391.

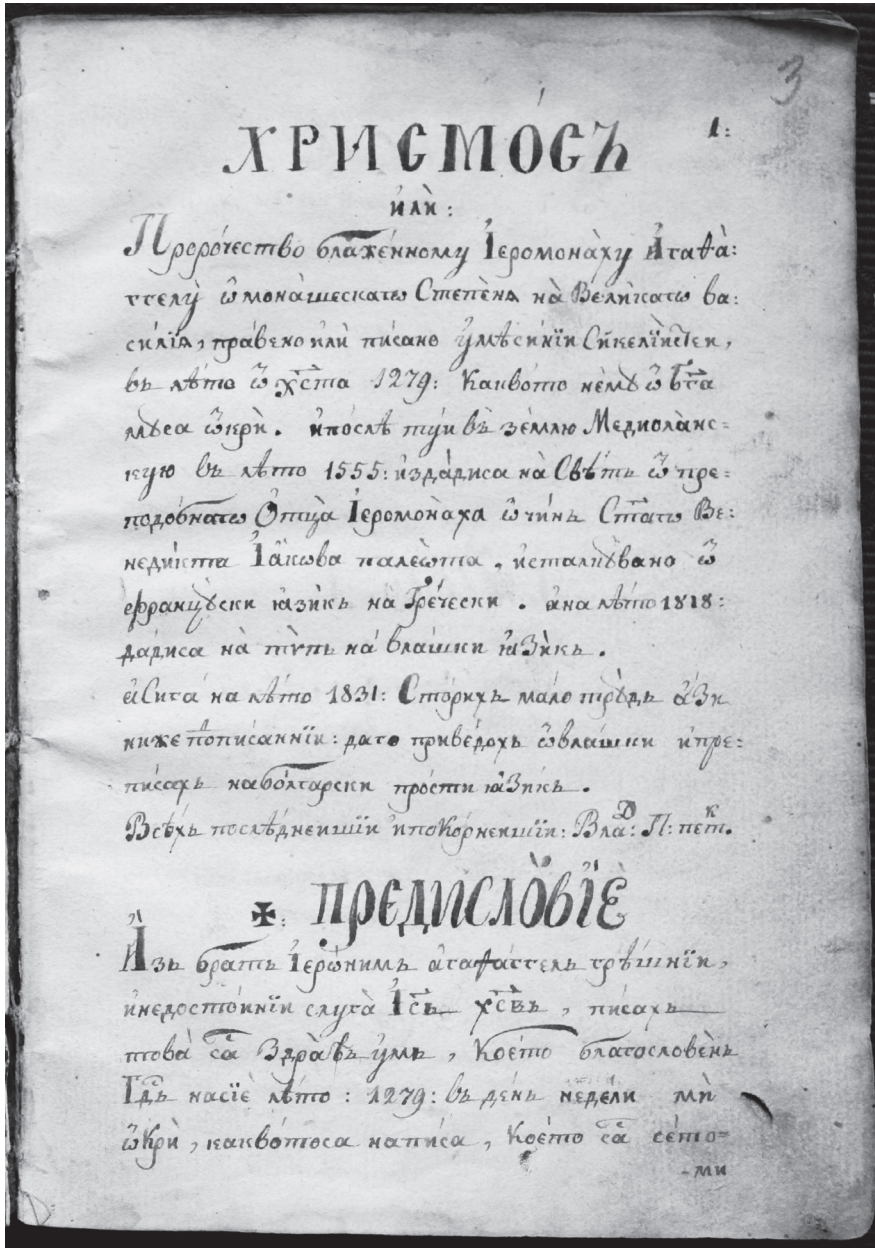

Приложение 2. Писмо на Влад [Попетков] Гладичов от 1819 г., писано от името на неговия тъст (БАН, Централен архив, ф.95 к, ор.1, а. е.12)

Приложение 3. „Хрисмос”, перевод на Влад Поппетков Гладичов, направлен в Плевен през 1831 г. л. 26 (НБКМ, № 348)

Приложение 4. „Хрисмос“, превод на Влад Поппетков Гладичов, направен в Плевен през 1831 г., л. 3а (НБКМ, № 348)

58:
 нѣе възможно мнѣ, перво ѿпричпайте
 пророцески, дѣто сѣто бесѣдованіе ага-
 фатгедъ са пачь Спана : и са пачь мѣ-
 са ѿкри, и вторъ ѿ имена на вѣли-
 те царьди : Царствата : и епархіе,
 Който неможимъ сѣте напцова време
 да знаимъ, ала совсемъ дане замоли-
 мъ, алаи возвратиць да речимъ мало цр-
 " всехъ послѣднейшии и покор:
 Власть на петто габрвал

Краткое толкованіе
 Перво показва на първата глава.
 страна 5: За византиа: по естъ За
 византиа константинопольское, каково
 на четвъртата стопина, капто 52:
 или 53: иже испадне византиа, и на
 лошо состваніе иже спикне и проѣи:
 иже буря ѿ агаренитте покорѣнна и
 подь робство до четвъртата Стопи-
 на на пално. по естъ ѿ 1452: или и
 53: ѿкаиса исполне торнюто слѣчае
 не грѣмекно, прибави или припуръ иоуц
 400: црци поменѣва, ги Спаваати 1853:
 то=

1/6 стр.

Православие Вардарицката църква Николаю, Младшию божия, и ханско подчинение
 воемъ благодѣтелию, востановили въ Свѣтѣ оубрама, во воемъ превозвѣщеннѣмъ ханствѣ
 въ востанови асе вратишъ Куръ Агача, на лѣто 1804. известивше именны
 а востанови въ поможу, при зурки Бава Валатрава: Насъ именны вѣрно, село.

190	Давидъ бакалѣ тикал.
1498	печено и хурето горбачи, востанови мюле тикал: и после 180: тѣ.
2000	печено почювъ пѣндорля.
184	печено почювъ тикал.
150	печено шаста пѣндорля.
200	иванчуръ чюнова пѣндорля.
250	антонъ Шасалъ тикал.
200	печено почювъ тикал.
4780	
100	печено шаста пѣндорля.
904	Михаилъ тикал.
460	иванчуръ чюнова тикал.
492	печено почювъ тикал.
200	печено почювъ тикал.
20	печено почювъ тикал.
200	печено почювъ тикал.
300	печено почювъ тикал.
1000	печено почювъ тикал.
8660	
1252	печено тикал.
2866	печено тикал.
204	печено тикал.
53	печено тикал.
52	печено тикал.
200	печено тикал.
200	печено тикал.
14566	
200	печено тикал.
170	печено тикал.
100	печено тикал.
530	печено тикал.
351	печено тикал.
149	печено тикал.
56	печено тикал.
50	печено тикал.
16230	
100	печено тикал.
40	печено тикал.
501	печено тикал.
144	печено тикал.
400	печено тикал.
60	печено тикал.
76	печено тикал.
150	печено тикал.
500	печено тикал.
18178	

Приложение б. Кондика на Плевенската църква „Св. Никола”, попълвана от Влад Поппетков Гладичов през 1831-1853 г. (НБКМ, БИА, II А 7779)

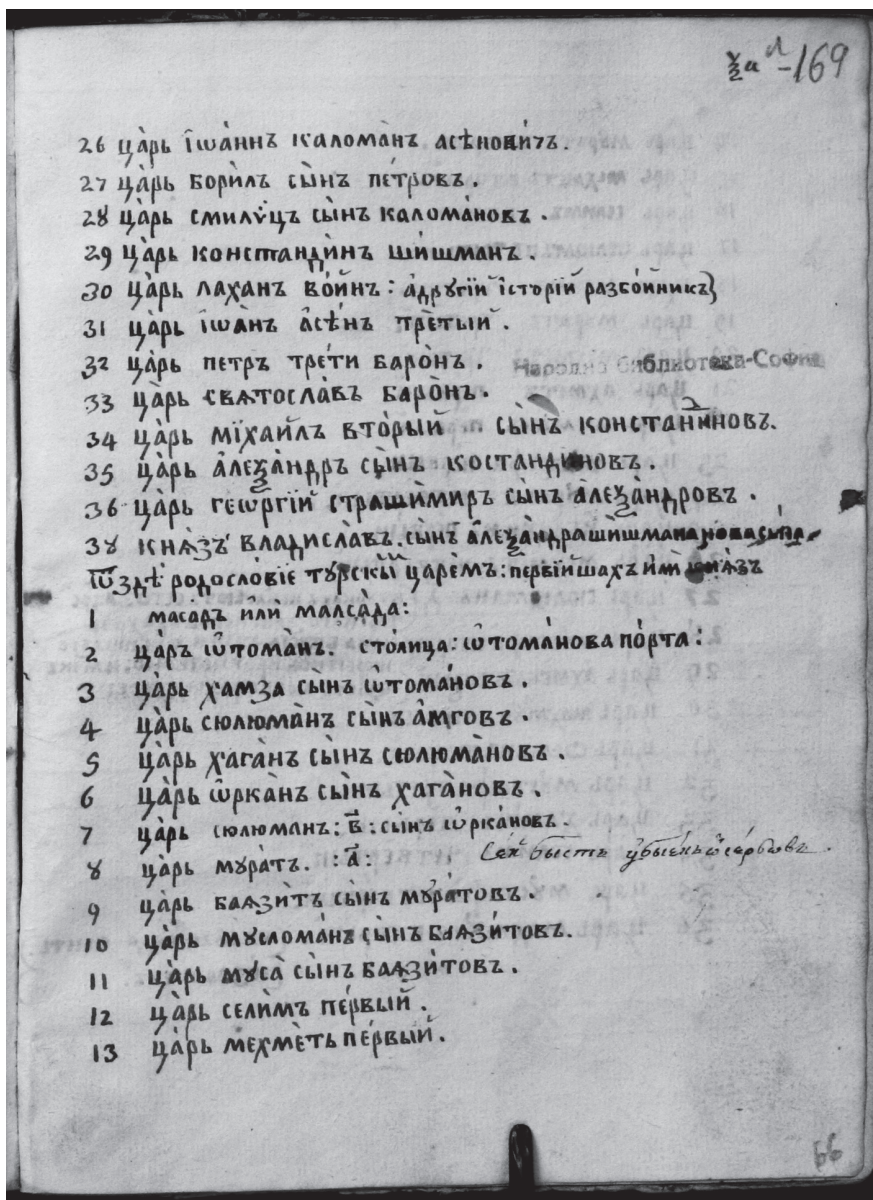

нехотѣ притирати се разторвися поутромо по
 рскѣ, и ли бѣдѣ или дѣволѣ та вистѣль, Тогда Крѣ
 разтвѣся иростѣи Стѣнои, и воздрѣе вселѣсно
 яко же лѣвъ алѣнд, Сисоро ватраждѣ тѣса и прох
 ходи: и аѣис нападѣ на никѣфора оли словотѣра
 тради, и разавѣсто всконегни, и все войнѣнѣво
 никѣфораво, поимѣл и заробимѣл и вся црѣкел
 знатенія, и црѣкеленіе, вѣял, орѣгѣи иростѣи
 барѣки великія пѣшки, пѣ чѣили и никѣфора
 фриса, и тако спонгѣся негалнио никѣфорѣ
 вѣси, повѣлѣ Крѣ ѡ сѣщѣ тлавѣ никѣфора, и в
 онзѣматлавѣ нафѣдѣ, гадѣ позорѣща, да пат
 нитѣв всякимѣ болгаринѣ довѣса, Кай и тѣбѣ
 болгаринѣ поостѣа трѣскѣ, и повѣлѣлѣ Слатарѣ
 ѡ и советѣи тлавѣ никѣфора Слатѣи и вѣрѣли
 ша влатѣри ѡ вѣрѣнѣти Коста дѣиши Зли
 чотѣ ѡ иковѣнна поимѣлѣ вѣлѣго гѣмѣ: ѡ ѡв
 Котѣиѣ и тѣбѣ Крѣтѣ вѣселіе пилѣ вѣно
 и вѣдѣя, и тлавѣ вѣславѣ бѣдѣи и ѡ нашѣ по
 вѣрѣ. и ѡ здравіе вѣи пріятѣли моѣи сѣщѣи:
 ѡ того же вѣрѣтѣни ѡста вѣполтарѣ: здравѣи живѣи
 и родѣнѣ, тако ѡ полѣдѣ, Крѣ многіа тради трѣсѣ
 сѣи, тлавѣ посла кѣдѣи хайла и тѣрѣи: трѣсѣи
 ати, Мира Радѣи, а тѣ хайлѣ нехотѣ тѣрѣи соѣво
 рити: новѣста на болгарѣи войнѣнѣво: и Крѣтѣ
 соора войнѣнѣи своѣ, и ѡ полѣдѣи блѣздѣи мѣсѣ
 арѣи

пѣчѣ лѣжа —
 зашѣ вѣрѣтѣи
 не мѣшиѣ.

Приложение 10. Пазарджишки препис на Паисиевата история, полууставен почерк на книгописец, с добавки от Влад Гладичов, л. 61а (НБКМ, № 1235)

СОФРОНИЕВИЯТ УЧЕБНИКОВ ВАРИАНТ НА „ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА” И ПРЕПИСВАЧЕСКАТА ТРАДИЦИЯ

Надежда Драгова

Актуална задача за националното ни литературознание е да се дискутира върху учебниците през Възраждането като импулс, подстъп, индикатор, коректор в усложнения вече книжовен процес в края на XVIII и началото на XIX век. Да наблюдаваме как те формират литературни критерии и нагласи у писателите и едновременно с това – как възпитават модерна литературна публика от реципиенти, подготвени да влязат в свой диалог с книжовната творба.

Ще споделя наблюденията си върху една пренебрегвана от изследователите книжовна възрожденска традиция – преписването и разпространението на Софрониевия учебников вариант на „История славянобългарска”. В досегашното паисиеведение тази редакция на Софроний фигурира в общия корпус Паисиеви преписи, което я изравнява и обезличава. Причината е, че без систематизации на ръкописите по редакции се правят само описи.

* * *

През 1781 г. поп Стойко Владиславов подготвя втори препис на „История славянобългарска” – вече за учебник. За „извод” ползва своя дословен калиграфски препис от 1765 г., пазен в олтара на Котленската църква „Св. св. Петър и Павел”. Сигурни ли сме? Без съмнение! Основната текстова тъкан на учебната книга отразява структурата и историческите вести от Котленския препис. Но има и странично свидетелство – Жеравненският препис: по белите му полета, след същата 1781 г., са си записали имената и впечатления цял ред читатели. Между тях с дата 3 май 1779 г. е и котленският свещеник йерей Велико, известен и като книжовник. От възхищението му проличава, че той чете за първи път Паисиевата история. А това подсказва, че през 1781 г. поп Стойко вече е изнесъл от олтара на църквата предишния си препис. Предпочел е да работи или у дома, или в училището си,

а не в храма, поради издевателствата на свещениците. След като му е забранено от Преславския епископ да извършва „литургия” т. е. богослужение – те му натяквали „Като просяк те храним!”

Дължни сме обаче да не си обясняваме връщането на поп Стойко към „История славянобългарска” с битови обстоятелства. Точно идеята му – да подготви Паисиевата книга като учебник е ПОЗИЦИОННА в РЕШЕНИЕТО на 42-годишния мъж да преобрази живота си и да преосмисли дарбите си в перспективата на ново проглеждане, което настъпва у него по време на шестмесечния му престой на Атон. Там образованият книжовник-калиграф, владеещ книжовногръцки и усъвършенстващ църковнославянски и руски, се е приобщил към *новите тенденции на Балканското просвещение*, осъзнато обвързано и с Изтока, и със Запада. Половин година паломничество – срещи, разговори... Достъп до гръцки, руски и сръбски книги, които чрез преводи от най-велики тогава европейски мислители са отговорили на пробудените му възжелания.

Нямаме данни той какви книги е прочел там. Но имаме свидетелствата на атонските монаси, тълпящи се да слушат Евгений Булгарис, познавач на Волтер. Имаме и биографията на силистренския паломник Партений Павлович, по-сетнешен епископ в Сремски Карловци, който, пак тогава с риск да изгуби духовническото си звание, слуша лекциите по картезианска философия на монаха Методиус. Имаме и последвалото авторско лично посвещение на Софроний – да преведе на български от гръцкия ѝ превод книга на италианския просветител Марлиан... Идеите на европейското Просвещение вече са привлекателно обсъждани там – „носят се и във въздуха”, както се казва.

На Атон поп Стойко открива какво значи „философско учение”, заради което като дете го записват в гръцко училище в Котел: „Понеже в България не има философско учение на славянски език, наченах да учим по греческия език...”

Тръгнал за Атон да лекува униженията си от фанариотския епископ, поп Стойко се завръща в Котел с психологическата потребност енорияшите му, и най-вече учениците от неговото школо, да го имат „за еднаго философа”. И съсредоточва всичките си нови знания върху редактиране и превеждане: в по-

късния му Видински сборник – когато е вече епископ – д-р Петър Парашкевов (Югозападен университет) разпознава и онези преведени в Котел за учениците му „философски мудрости“: басните на Езоп, Сказания за Синтип Философ и пр.

Затова възприемаме като позиционна и идеята му да направи учебник по „История славянобългарска“, защото не е единичен жест, а цялостен замисъл за „книжно учение на славянски език“. Позиционна е и като практика по указанието на „История славянобългарска“: „знай свой род и език“!

Учебникът по „История славянобългарска“ не е втори препис на поп Стойко! Тя е друга степен на познаваемост, достъпна за детска възраст, разказана на живия език за български царе, герои и светци, които са се родили и осъществили в познат на подрастващите природен свят – планини, реки, пътища, проходи, крепости, градове... и говорят на български.

В съвременната ни наука за Възраждането обаче все още не е преодоляно недоумението, че поп Стойко прави два преписа на „История славянобългарска“. Академик Иван Радев очаква да открие „кардинални разминавания“ между раздалечените с 16 години преписи. Но те не се състояват, защото подобно предположение е несъстоятелно. При поп Стойко е немислим умисъл за противопоставяне на Паисий или отдалечаване от него. Обратно – тъкмо жест на всяческа адмирация е починът му да преобрази „История славянобългарска“ в учебник за деца и юноши, от което единствено се променя редактирането на текста. И сполучва: в условията на бързо развиваща се грамотност новият учебников вариант се показва по-адекватен за разбиране и като език, и, което е съществено, с по-активна рецепция за въобразяване и съпреживяване.

Софрониевият учебник (1781 г.) е значимо явление в разпространението на Паисиевата история. Учебникът е много по-функционален от Първия Котленски препис, който задължително е пазен да не излиза от църковния олтар, а впоследствие – затворен в частния архив на Гаврил Кръстевич в Цариград.

Две особености го правят книга от нов тип: 1) решението на тогавашния поп Стойко Владиславов да преподава на своите ученици „История славянобългарска“, което съвсем скоро

се налага като обща просветна програма, и 2) да подготви за учебник *редактиран вариант*.

Паисий разпространява своята История чрез монаси и свещеници. Софроний осигурява разпространение чрез училището. Преките му ученици, котленските младежи, както и синовете му, се пръскат из цялата Османска империя и между емиграцията на Север, за да реализират своите търговски или образователни наклонности. Изучаваният от тях Паисий в млада възраст дава силен тласък на популяризирането му – било като текст, било като спомен.

Училището става новата комуникативна територия на „История славянобългарска”.

Поп Стойковият (Софрониев) Учебник по „История славянобългарска” е достигнал до нас в единадесет преписа, разпространявани само в Северна България и в българската диаспора на Север (главно във Влашко). Едновременно, след 1825 година в Южна България, се разпространява само Рилската преправка (**т. е. Рилският царственик**). Това строго ни вразумява да държим сметка за редакциите и за центровете, в които се осъществяват, за да не останем безпомощни пред преписи, които е възможно да се срещнат.

От заглавните термини в Учебника, където е представен Паисий, се излъчва също и едно ново самочувствие на даскал поп Стойко. Той не е вече младият свещеник калиграф от първия препис. Сега той е възпитател и от самосъзнанието му за йерархическа позиция се появяват две съществени промени по отношение на първия препис от 1765 г.:

1. В оценка се преобразява характеристиката на Паисиевия труд. В Учебника четем „исписана и избрана” срещу неутралната Паисиева информация: „събрано и наредено”. На жеста за оценка откликва и Влад Гладичов в края на своя препис: „СИЯ ИЗРЯДНАЯ СЛАВЕНОБОЛГАРСКА ИСТОРИЯ” ревностию постарах ся... и я приписах... и принесох я в отечество Габрово...”

Поема се вече в отношението към Паисиевата история възходящата лаудация, която се наблюдава през целия XIX век.

2. *Пропуснати са вестите за Паисиевия брат Лаврентий* заедно с целия пасаж до края на послесловието. Трудно е да коментираме вероятните съображения:

... Дали дидактикът е преценил като невъзпитателно сведението, че е възможно на Атон да има „смут и несъгласие братско”, от което е бил прогонен „изрядният историк” в Зограф?

... Дали е целял да не бъде деградиран сакрализираният авторитет на светогорския историк? Да не помръкне собствената му гордост като млад преписвач, записал в калиграфската си книга: „Сии историю пренеси я Паисия йеромонах от Света Гора Атонская и преписахми я у село Котил”?

Податки има и за двете. Но с отстраняването на финалния пасаж – за всички читатели остава неизвестно, че в Зограф Паисий е намерил непознати му „известия и писма ради болгари”, които е присъвокупил към събраното дотогава градиво.

А за нас като текстолози е важно да запомним, че онези преписи, в които ще срещнем изпусната биографичната част за игумена Лаврентий и несъгласието братско в Хилендар – не се дължат само на „Беловата” – (там поради разсеяно прелистване е останал ЦЯЛ лист от Паисиевия автограф без препис). Ще трябва да проверяваме и дали „изводът” не е бил Учебникът по „История славянобългарска”.

Но в историческия разказ са очевидни задръжките на поп Стойко от пълна езикова промяна. Още му повелява обаянието от личната среща с Паисий през 1765 г. – при първото преписване на „История славянобългарска” и сакрализирането на книгата, която бива поставена в олтара на котленската църква. И сега той продължава да пази стриктно текста на оригинала.

С дидактичния си усет обаче свещеникът-даскал допуска в учебника по родна, българска история ДВЕ РАЗЛИЧАВАЩИ СЕ СТИЛОВИ ПОЛЕТА. Едното е автентично апотеозно на църковнославянски език, което поддържа царствения статут на държавно летописание (както е и по оригинала). А вътре в наративите, когато се стигне до събитийни разкази – въвежда говорни обрати, езикови разговорни форми и ФОЛКЛОРНО разказване на сцените, които по избора на учителя ТРЯБВА ДА СТАНАТ ЕМБЛЕМАТИЧНИ. И с тази интенция *текстът се*

конструира сказово – в тази стилистика познаваме Софроний като виртуоз в Автобиографията му. (А СКАЗ е стилистиката на фолклорното разказване).

Тук ще се ограничим в съпоставки само по два раздела – най-наративните у Паисий: *За славянските учители* и за *Търновското въстание на Асеневици*. (По-нататък в този текст инициалът „К” обозначава Котленския автентичен препис от 1765 г., а инициалът „С” – Софрониевия, учебниковия от 1781 г., като не бива да изгубваме от очи и разстоянието от 16 години помежду им, измерени у Софроний с нов обществен и книжовен опит).

„За славянските учители”

Котленски препис: „Родили се в Солун град от отца именем Лъв, сановита и богата и добродетелна човека”. Софроний запазва родителния падеж „от отца”, но преобразува в именителен падеж епитетите за качествата на бащата: „... били са родили Кирил и Методия в Солун град, от отца на имя Лев, сановит и богат и добродетелен человек.” Естественият ход на речта налага и изискванията на сказа: когато се говори за събития, те да се разполагат последователно във времето. И Софроний прибавя свое половин изречение: **„На сетне като порасли тие** Методия станал войвода болгарский и научил ся добре язык болгарски. След десет години оставил чин воински, а то восприял чин монашеский”. В Котленския препис е „сан воински”, а „чин монашески”. Безспорно, там е определено по-точно. Но Софроний вече следи ритмиката на разказването, където повторението на „чин” и в двата случая внушава промяната по-категорично.

Методиевата живопис и цар Муртагон

Съдбовното въздействие на живописиста върху Муртагон в „К”: „Когда видел цар Муртагон написание, устрашил се и пришел в чувство и умиление”. В „С”: „Толико хитро и страшно го написал, защо като видел цар Муртагон това написание, уплашил се твърде и умилел се и наченал да размисля...” Тук отново се постига времевата протяжност в душевното движение, довело до размисъл. Вместо информативното в „К” „написание”, в учебника е оценъчно: „Толико хитро и страшно

го написал...” А и естествено – сказ не може без степенуване: срещу „устрашил се” в „К”, Софроний поставя „уплашил се твърде”.

В разказа за светите седмочисленици чрез конкретизиращо актуално допълнение: У Паисий разказът следва по Константин Костенечки – седемте учители събират думи от всички славяни, за да преведат богослужебните книги. „К”: „... седм даскали изкусни и премурди. Тако събирали речи изредни и прави от болгари, от сербие, от руси, от москове, от словене и лехове. То за много време ловили речи от тиа народи, доде са съставили псалтир, евангелие и други книги”.

Софроний изгражда фолклорна конструкция: не само даскалите са седем, но и народите, от чиито езици избират думите, също са седем. Сакралното число се употребява структуропораждащо, което налага и конкретизация: вместо „речи изредни” са речи „избрани, *прави*” – а дублирането внушава и процесуалност. И за да се попълни Паисиевият списък за народите до седем, Софроний прибавя и власите: „За много време ловили речи от тия седъм народи дори са составили перво евангелие и псалтир и други книги”. Звучи като рефрен: „седем даскали с речи избрани и прави от седм народи”. Историческата визия придобива библейско внушение. А допълнението за власите е според личната му информация – свещеникът знае, че тогава (XVIII в.) власите още пишат на кирилица.

За Търновското въстание на Асеневици

В този наратив трансформациите са по-смели. Основни персонажи са светците – великомъченик Димитрия и патриарх Йоан. Заради почитта на българските царе към Солунския покровител, в „К” той „поменул дом и род царии болгарских и от Бога послан бист на помощ и обновление царства болгарского в Тернов”. Общата фраза „послан бист” Софроний конкретизира битово: „и проводин бил от Бога на помощ”. „К”: „Рекль патриарху да поставит Асеня царя болгаром...” Но Софроний разказва на питащи „кога?” и „как?” и разгръща ситуация в „С”: „Явил се патриарху и рекъл му: да постави Асеня цара болгаром и бог ще буде със него и той ще да въздигне скипетро болгарское”. Конструира се като свръхестествено явяването на

св. Димитър – с глас, със заповед, с обещание за възкресяване на „скипетро българское”. Наистина се възпроизвежда чудо!

В хода на самото въстание разказът в „С” придобива нови конкретизации. В „К”: „И стекал се народ български като един човек”. В „С”: „безчисла народ български”, „К”: „и собрало се воинство от Влахие, послали влашки господари на помощ Асеню”. Фразата в „С” е допълнена с още едно изречение, предназначено да постигне градация: „И собрало се войска безчет на помощ Асеню и пришла му голяма помощ отсякъде”. В четирите Софрониеви изречения са допълнени количествено определения „безчет”, „безчисла”, „голяма помощ” и пространствено „отвсякъде”. Освен че натрупванията напругат ритъма, те го насищат с определения, които задоволяват въпросите на слушателя: „колко? какво? откъде” – все неминуеми ориентации на сказа.

Дори само отликите в този пасаж на Софрониевата редакция могат да ни обяснят неотразимото ѝ въздействие върху слушателите и читателите. В одата на Димитър Попски (1813 г.) ученикът поет е силно обсебен от видението на Търновското въстание. А по-късно и Вазовата ода за Паисий вероятно е вдъхновена от книга в същата редакция (преписаната от Даскал Тодор Пирдопски и донесена в Пловдив от Стефан Бобчев, приятел на поета.)

Така с личния си пример Софроний предоставя на преписвачите вътрешната свобода да редактират, да преобразяват и да допълват. Тази свобода се отключва и от ЖАНРА – УЧЕБНИК. Вдигат се средновековните изисквания за дословно възпроизвеждане на авторитетен текст. Вече всеки препис на учебника се различава с нещо от другите.

Само първият от 1783 г. (Кованлъшкият) е верен на автографа. Пряко е преписан от Софрониевата книга. Важно е, че поп Стоян Кованлъшки има стабилизирана нагласа на точен преписвач. Известен е и като разпространител на дамаскинарски текстове.

Но следващият – Еленският препис от 1784 г. – не е дословен. Преписвачът Дойно Граматик започва да изразява и себе си. Вътрешното развитие на текстовете от учебниковия

вариант вече очертава изключително интересна парабола във *формирането на възрожденската менталност като лично достойние на книжовника* и първото му посягане да трансформира в художествена посока историческите образи и сюжети.

Дойно Граматик от Елена възприема Паисиевия текст като съдържателна мрежа, върху която разполага и съкратени известия, и песни от Андрия Качич Миошич: Песента за цар Крум и Никифор и Песен за крал Владимир – за любовта на Самуиловата щерка Косара към пленения крал на Зета. Чрез тази трансформация **историческият учебник на Дойно Граматик не само поучава, но и „запява“**.

Не знаем в кое време бива подвързван в общо книжно тяло с „Книга Стематография“ на Христофор Жефарович, което прибавя към въздействието и изображението на гербовете и предизвиква необикновен интерес към непознаваната дотогава област „хералдика“ и към въздействието на жанра „стихи на герб“.

Толкова многостранна книга, която РАЗКАЗВА, ПЕЕ И ИЗОБРАЗЯВА, подвързана достолепно, не може да не поразии въображението на юношите. Шестдесет години по-късно тя бива подадена преднамерено на П. Р. Славейков за препис и вече христоматийно е неговото признание, че докосването му до този текст е било съдбовно. Така възникват Първи Търновски препис от 1842 г. – писан от Петко Славейков и Христо Драганов, Втори Търновски – също от 1842 г., вероятно пак от двамата преписвачи, и Трети Търновски от 1845 г. – на Тодор Шишков. *Симптоматичното за тези три търновски преписа е, че са труд на ученици.*

Зависимостта в такъв ред на преписите е посочена в изданието на проф. Стоян Романски.

Втори ред преписи се формира в Русе в 1809 г. с редакцията на Хилендарския проигумен Пантелеймон. Тя не е изследвана самостоятелно, а притежава много предизвикателства.

В тази редакция засега познаваме пряко преписания в Русе екземпляр от Влад п. Петков Гладичов. От Гладичовия преписва Даскал Тодор Пирдопски (Бобчевият препис), а по показатели

за близост причисляваме и Карловецкия (началото на XIX в.), и Софийския (средата на XIX в.), чиято общност досега също не е проучвана специално.

Тук видимо се очертават **създадени от преписването интелектуални общности**: Арбанаси – Кованлък, Търново – Елена, Русе – Габрово – Пирдоп (с преписа, пренесен от Евстати Мутев в Одеса, който след Освобождението се завръща в Пловдив с библиотеката на Стефан Бобчев).

Заслужава мимоходом да надникнем и в Бобчевия препис, за да отбележим много показателно отклонение от „извода”. Даскал Тодор знае, че калоферецът Евстати Мутев си поръчва книгата за показване в Русия на учени историци и на политически лица. И той, да забележим! – макар че преписва по поръчка срещу заплащане – не възпроизвежда Паисиевото предисловие, съкращава го, за да не произнесе злепоставящото българите: „О, неразумни и юроде!” и дискредитиращата ги оценка, че се влачат по чуждопоклонство. За освободителните надежди на 30-те години (възможно е и преписването да е било по време на самата руско-турска война) публицистиката на Паисий срещу отродяването не е актуална. Ценността на книгата му е в знанието, че българската история е „стара колкото света”, както четем в приписка на анонимен читател.

* * *

Стил и образи: Незавършени са още наблюденията ми как посочената традиция се вписва в новото литературно преобразяване на историческите теми и герои. В две заключения съм обаче напълно убедена: тази традиция – самобитно възрожденско явление (основава се върху говорим език и формирана национална памет – етноидентификация) се превръща във фундамента, върху който ще се приемат или отхвърлят чуждите примери за модерна литература, които предстоят.

А сама за себе си тя поставя изискването да откриваме белези за стилистични редове – рано е да говорим за различаващи се стилове, но те са вече поръчани и предстои да се случат.

Във всички промени на отношението си към читателя/слушателя Паисий опазва високия регистър на проповедта. Неговата книжица, която по замисъл и жанр е учебник, сега, когато се преобразява в училищно пособие за овладяване на исторически знания, трябва преди всичко да смени стилистиката си. Това пръв улавя Софроний с изумителния си усет за български език. Софроний подава на преписвачите си ключа и към свободата да търсят адекватна стилистика, да довършват и онова, което той се е въздържал да промени.

Проповедта е винаги висок стил, защото отстоява модели. Тя няма гъвкавостта да изобрази психологически детайл, да предложи индивидуални черти у слушателя/читателя. Тя е матрица и усилието на проповедника е да приведе в очертанията ѝ множеството, което го слуша. А винаги го слуша множество, което фигурира в проповедта не в плуралис (мн. ч.), а в монолитен сингуларис: „О, неразумни и юроде, поради що се срамиш...” „Олеле, глупавина болгарская...” (Софроний).

Патетиката на проповедта, пренесена от светогорските срещи на монасите с българските поклонници, се проявява открай докрай в Паисиевия текст. Ама нали беше учебник? Ама нали можем да го възприемем и като публицистика? Така е, нищо не променям, защото проповедта е и учебник, и публицистика, и нравствен модел. *Говорим не за жанра, а за стила.*

В историята на новата българска литература за съжаление нямаме написана теория на българската проповед, особено задължителна при изучаване на дамаскинарската традиция, чиито преки ученици са Паисий, Софроний и следващите ги преписвачи на Историята.

Проследяването на традицията на учебниковия вариант ни дава инструментариум поне да оценим разграничаването ѝ от наследения стил в две дистанции: от стилистиката на Паисий и от стилистиката на дамаскинарите. А това по свой начин ни прави прозорливи и за самите тези явления, които сме ги възприемали самодостатъчно, без съпоставки и проблематизиране, единствено описателно.

Пред Софрониевия учебник ще си дадем сметка за **изоставената норма** – онази, върху която гради Йеремиевската

си стилистика Неофит Бозвели, а след него и прекият му ученик Раковски.

Чувам възражението: в началото на XIX в. още няма литература, та да се запретнем да търсим стилове. Основателно възражение, ако мислим общо. Но конкретният процес ни опровергава – наблюдаваната тук в преписите трансформация предшества появяването на литература, но я и обуславя.

Голямата беда на новата българска литература е сиромашеството, оскъдността откъм стилови формации. Като историци на литературата ние знаем, че още преди повече от шест века в българското художествено слово е бил постигнат стилът *плетение словес*, т. е. „везаното слово” на Евтимий и той е разпространил примера си в тогавашните православни славянски литератури. А до днес, след шест века, не можем да посочим повече от шест стилови територии. Затова скъпим да се структурира всеки знак и открои български литературен стил.

Преписвачите на учебника тогава ценят в стила си **комуникативността на междуличностен диалог**: срещу общото „О, неразумни и юроде” у Паисий, Софроний употребява: „О, неразумне и юроде, чловече... защо ся срамиш ти, неразумне чловече...” У Влад Гладичов са потърсени още определящи думи: „О, неразумне, паче же безумне и юроде **чловече...**” Диалогът продължава да настоява на *отношенията*: „аз–ти”. „Но аз тебе да скажу: вижд неразумне...” е у Софроний и е възприето от следващите преписи, а у Паисий липсва израз „но аз да ти кажа”. Учителят поп Стойко Владиславов си представя жив конкретен човек, сбъркал в избора си. А това *преобразява стила* на цялата книга и като апелация, и като рецепция!

И редом с нея, и непосредствено след нея, влияе (или вече сигнализира) за *модернизиране на стила в българската възрожденска литература*.

Прекрачването в равнопоставена диалогичност – нов тип комуникация през Възраждането между книжовник и читател – за първи път бе теоретизирано от покойния Георги Гачев като типология ТИ-КОНТАКТ или ТИ-КОНЦЕПТ, когато се отнася до творчески процеси. За тъга, не му остана живот да го развие докрай! А ние вече проглеждаме, че главно в апелативните

модели на ТИ-КОНЦЕПТ е било създадено най-значимото в литературното ни Възраждане. Възрожденската творческа личност не е сама за себе си или сама в себе си от ренесансов тип, тя се осъществява в комуникация: в сатирата на Бозвели, в поезията на Раковски, у Каравелов, до висотата на интимната изповедност у Ботев: „Майце си”, „До моето първо либе”, „На прощаване”, „О, майко моя, Родино света...”.

Преди Гачев няхахме чувствителност за стила ТИ-КОНЦЕПТ. А и най-малко можехме да допуснем, че тръгва от „Учебника на Софроний” (1781 г.). Ще го признаем, колкото и ненадейно да го научаваме!

Друг, също много продуктивен резултат от личностното вграждане на преписвача в текста на Паисиевата История е, че историческият образ се отмества от очакваните за педагогическите книги ИКОНОПИСНИ РЕШЕНИЯ.

Енергията на говоримото АЗ-СЛОВО, изречено преди ТИ-РЕЦИПИЕНТ оживява визията, докато настъпи моделирането ѝ към конкретно-индивидуални посоки в „хоризонта на очакването”.

Ще посоча само един пример: За съдбата на Иванко четем: „нъ греци прелъстили его хитро. Он се обезумил и верувал и пришел сам в Цариград. Они го метнули в едину мрачну темницу. Ту и конец восприал окаяни и гърди царюубийца” (Паисий).

(Софроний): „а той са обезумил и верувал ги. И пришел в Цариград и они го метнули в одну мрачную темницу. Тамо и пукнал окаяний царюубийца”.

(Даскал Тодор в Бобчевия препис): „а греците хвашили и метнали го у една темна темница и тамо псовисал окаяний царюубийца”.

От „конец восприал” (Паисий) – към „пукнал” (Софроний), а у Даскал Тодор „псовисал” – виждаме как думите неспокойно кръжат около царюубицеца да го назоват, да го посочат, да го прокълнат. И се досещаме, че неизбежно ще се появи и литературен образ „Иванко – убиецът на Асеня”.

Избрах само малко от всички случаи, за да обоснова наблюдението си, че преписваческата традиция на Софрониевия учебников вариант е реторта за произвеждане на стил,

съответстващ на литературен изказ, и на образи, заченати като прототипове за бъдещи литературни герои и сюжети. Този процес ни е останал скрит, понеже е в ръкописи, а не в печатните учебници.

Търсенето на аз-присъствие в преписвания текст разширява неимоверно и посоките си. Историческият текст предизвиква актуални представи: както за отдалечени библейски имена („Вавилон град” у Софроний, което Влад Гладичов пояснява „що го сите казват Багдат”), така и за български исторически имена. За победата на Йоан Цимисхи и гърците: у Гладичов – „Того ради взяле началнейший град Преслава то ест Шумен от болгарите, котории нарече Йоано поле на името си”. Подобна идентификация липсва и у Паисий, и у Софроний, защото те знаят, че на гръцки „полис” не значи „поле“. Но Гладичов прибягва до фолклорната етимология: Йоанополис = Йоано поле, за да загатне на съвременниците си – не пряко, а иносказателно, че Дибич, като не е могъл да превземе Шумен, то означава, че не са освободили старата българска столица.

Този процес, който наблюдаваме като начало у Влад Гладичов, не завършва при него в отреденото за преписа време 1809 г. Той продължава година след година, чак до 1831 г., до бедствието от холерата. Гладичов вече не е само преписвач на „История славянобългарска“ – за следващите 20 години *той се преобразява като свидетел–летописец с верен критерий към отбелязваните вестии*: единствено са важните за българската съдба, и като ежедневие, и като освободителна перспектива.

Поради възприетата стилистика, нищо не пречи да наречем учебника „снизен” вариант на Паисий, но трябва да предположим уговорката, че „снизен” само значи „знание, демонтирано от монолитност”. Историята вече може да бъде и частна памет – това подсказва най-младият преписвач – 12-годишният ученик Тодор Шишков (когото познаваме като възрастен, заплетен в големи теоретични дискусии). А като малчуган, преписвач на история, той представя като значим собствения си спомен: „ученик първо во взаимное училище во град Терново, кое било до скоро на Габровский хан при даскал Георгия от с. Дряново, после пак в новое славяноболгарское училище при черквата свети Николая и учителя Пеня или Петра Давидув от Лясковец

с Никола поп Василев от Златарица...” Ученическата му одисея е изживяна като „история”. Рефлексът е особено показателен – **всяка личност става носител и на собствена история.**

„Снизена” значи освободена от реторични ефекти памет, която разчита на личностно вникване и осмисляне, докато реториката цели главно обединяващото съживяване на множеството.

Заклучение:

Като МАРКЕРИ за проверка дали някой препис възхожда към Софрониевия учебник по „История славянобългарска” от 1781 г. могат да послужат следните белези:

- 1) Преди всичко ТИ-КОНЦЕПТ на литературното общуване в Предисловието;
- 2) Отсъствието на заключителния текст за отец Лаврентий и за „смута и несъгласието братско”, прокудили Паисий в Зограф;
- 3) Всички, посочени тук, ПРОМЕНИ в наративния текст, ако биват спазвани или частично отразени;

Тези белези *маркират* Кованлъшкия и основата на Еленския препис.

- 4) НОВ МАРКЕР се появява след преписа на отец Пантелеймон: Паисий е представен: „НЕКОТОРИЙ ЙЕРОМОНАХ ХИЛАНДАРСКИ”. Този неопределителен израз се налага като устойчив в последвалите преписи от тази редакция.

Това внесе недоумение у някои съвременни изследователи. За първи път се чете друго отношение към Паисий, *а го няма* и в „Учебника по История славянобългарска” от 1781 г. *Той означава:* „непознат ми”, едного”.

Навъдиха се обаче спекулации – да бъде тълкуван като пренебрежение към Паисий в епохата на зрялото Възраждане. Това налага да потърсим обясненията за възникването му.

Като всички паразитни знаци, неподлежащи на смислено обяснение, изразът редовно се ОПАЗВА като ИДИОМ в последвалите след Пантелеймон преписи. Най-естествено би било първоначално да е изразявал личното отношение на йеромонах Пантелеймон, който (за разлика от Софроний) не

познава историка. А и не е възможно да го е познавал по време на избора си за „проигумен Хиландарски“: Паисий е умрял далеч от манастира в Ампелино през 1773 г., което ще рече: 36 години преди Русенските преписи, ерго дори преди отец Пантелеймон да се е замонашил.

Няма гроб в Хилендар! Не се споменава името му при задължителните панахиди при манастирската костница, където биват събирани всички кости на починали монаси и редовно им се отслужват общи помени!

А защо Паисий не е оставил спомен за себе си в Хилендар е обяснимо най-вече с обстоятелството, че историческата му книга остава в библиотеката на Зографския манастир и отец Пантелеймон, вероятно и други хилендарски монаси, не са я и предполагали.

Възможно е и *друго предизвикателство*: Срещаме термина „некоторий“ при *обозначаване на лични данни конспиративно*, за да не се навреди било на самата личност или на близките, останали в Османската империя. А и за оногова, който го представя като „некоторий“ е спасение от отговорността за лично познанство:

- 1) *Сам Софроний така представя йеромонах Пантелеймон* в писмо до висшия руски военачалник Каменски, когато го оставя за свой посред-ник при постъпването си в манастира поради болест.
- 2) И впоследствие и *йеромонах Пантелеймон скрива идентичността си* при срещи в Нови Сад и Белград с младия тогава български журналист Г. С. Раковски.
  - Затова и сега, в „Енциклопедия на българската интелигенция през Възраждането“, четем две негови идентификации – еднакво недостоверно измислени.
  - Затова и Юлия Николова в книгата си за Свищов сочи без данни – енигматичен свищовец, радетел за първо книжовно дружество сред емигрантите във Влашко. А ние вече сме отгатнали по писмата на Раковски, че това ще да е патриотично мотивираният „дядо Поп“, който всуе заляга за такова дружество. А пак чрез Раковски можем

да го разпознаем като отец Пантелеймон, за когото пък Софроний свидетелства, че е свищовец.

- 3) Като ИДИОМ ЗА СЕКРЕТНОСТ откровено ни го издава при себепредставянето си отец Василий Манолов, преписал Учебника по повторния Пантелеймонов препис в Сремски Карловци: „*собрано и наридено некоторим свещеник Василия Манолова*”. След Предисловието обаче той има самочувствието на автор и вместо „Аз, Паисий...” легитимира себе си: „Аз, йерей Василий, свещеничесаго сина Емануила, син протойерея Стефана македонский и сливенский...” Вижда се безспорно, че той не разбира буквалното значение на „некоторий = непознат ми, неизвестен”, което е съвсем неприложимо при автопредставяне. Възприел го е като трафарет на смиреност, незначителност... „аз, недостойният”, „неизвестният”... Така е документирано в собствения му препис. Но когато Раковски отива при него за лична среща – упътен от йеромонах Пантелеймон и очакващ, че емигрантът е пренесъл от България важни непознати архиви – отец Василий си измисля нови версии – имал бил, но сега са разграбени или невърнати. А скрива, че при себе си има собствен препис по Софрониевия учебник на „История славянобългарска“.

В България едва през 1838 г., в Дряново, „некоторий” е поставено на логичното му място в тъй наречения „Венелинов препис” (по Зотовския): „Собранно и нареждено Паисием некоторим йеромонахом Хиландарским”.

Това окончателно ни уверява, че „некоторий” на новобългарски език не бива да е пренебрежителното „някой си”, а „от някого Паисий йеромонах”.

* * *

В края на своя текст бих искала да изкажа и някои несъгласия с постановките на академик Иван Радев и в новата му книга „Паисий Хиландарски и Търновският край. Паисиада (1762–2012)”, издадена в Абагар, Велико Търново, 2012. Основното е, че акад. Иван Радев някак отказва да въведе в анализите си научните изводи, постигнати от нашия екип по проекта

„Четвърт хилядолетие „История славянобългарска“ (1762–2012), подкрепен от Фонд „Научни изследвания“ към Министерство на образованието, младежта и науката, а същевременно ни въвежда в упречи и дискусии към свои постановки. Мисля, че доказахме консолидиращата роля на „История славянобългарска“ в протекание на 117 г. (1765–1882) (Котел–Банско) в противовес на модерни тези за надживения Паисий още през Възраждането. Освен това, след текстологичен анализ, систематизирахме наличните преписи по естествено обособили се (без регулативен център) редакции, а именно:

- а) основна (*първообразна*);
- б) *Софрониев учебник по „История славянобългарска“ от 1781 г.*;
- в) *Рилският царственик*;
- г) *Габровската сглоба от 1833 г.*;
- д) *единични части в сборници.*

Това отвори движението в отделните редакции и осветли самия преписвачески процес: кой препис от коя „подложка = извод“ е преписван. Очерта се, възможната засега, мрежа от контакти на възрожденски книжовници, които се реализират при формираща се нация, когато тя още няма свое представителство, нито достъп до официални позиции – и в османските държавни структури, и в институциите на гръкоезичната фенерска патриаршия. Те, преписвачите, *налагат самата книга-история да стане национална институция* – МЯСТО за национална памет (коментиране и развитие); персоналистично МЯСТО НА ЧЕСТТА.

Академик Радев прояви интерес, прие нашата покана и участва в международната ни конференция в Катарино през 2010 г., където бяха докладвани и дискутирани изводите на всеки участник – старателно обосновани и проверени. В своята книга обаче той не ги дискутира, а предпочита да повтори предишните свои постановки, някои от които вече будят възражения. За предвидимата несъстоятелност на хипотезите никой от изследователите не бива да бъде укоряван, защото ПАИСИЕЗНАНИЕТО е придвижващо се към изненади с всеки изминат ден: не само от научни постановки и прозрения, но и откъм фактологични данни.

Позволявам си да вмъкна в тази книга *дискусия не като полемика*, а поради очакването, че подготвеното от нас научно издание на преписа на Влад Гладичов, намиращ се в Териториалния държавен архив във Велико Търново, ще привлича интереса на нови поколения студенти и за тях трябва да са „предизвестени“ дискусионните полета.

И в новата си книга *академикът продължава да не забелязва РАЗЛИЧАВАЩИТЕ СЕ РЕДАКЦИИ* в процеса на преписването на „История славянобългарска“. Предпочита да отбелязва наличните преписи само като „варианти на „История славянобългарска“, без да конкретизира *типологиите на тяхната вариантност*. А това затулява реалните им „подложки = изводи“, от които са непосредствено направени и замъглява визията за книжовническите кръгове, които се формират.

Първият негативен резултат е още при трите Русенски преписа от периода 1809–1811 г. (при Пантелеймоновия, Гладичовия и Лазаревия). За тях се твърди, че „всичките те са в някаква връзка помежду си – възхождат към един и същ прототекст, запазват нескрита приемственост...“ (с. 54). Терминът „прототекст“ не ни обяснява до каква дълбочина ще се търси промяната в низходящата „прото“-посока. Конкретно за Русенския случай (1809–1811) единствено би било вярно, че е обща само „История славянобългарска“. Но е ясно, че не това е задачата на заниманието ни.

Ако се запознаем и с останалите етюди в книгата, ще ни срещнат също противоречащи си констатации, но се налага впечатлението, че „общ прототекст“ се мисли да е бил Жеравненският препис.

Доказаната обаче зависимост е: *Пантелеймоновият, а от него и Гладичовият препис са от Софрониевия Учебник по „История славянобългарска“ от 1781 г. А Жеравненският препис е извод само за Лазаревия препис.*

Основата на този разнобой е заложена в предишните книги на акад. Радев, където е *неразпознат* Пантелеймон, проигумен Хилендарски. Изследователят не разграничава и таксидиотите с името Пантелеймон, а ги регистрира само според селищата, в които пребивават или посещават. По тази методика и

Пантелеймон, Хилендарски проигумен, бива идентифициран от него с Пантелеймон Самоковски. Това наложи отново да бъде разпознаван между десетина едноименници.

Доц. д-р Маргарет Димитрова го откри от останалите чрез източно-българския диалект, отразен в Русенския му препис (благодарение на предоставеното ни копие на Пантелеймоновия препис от Хилендарската изследователска библиотека в Университета на щата Охайо в Калъмбъс, за което колективът на проекта „Четвърт хилядолетие „История славянобългарска” е изключително благодарен на директора професор Предраг Матеич). Впоследствие – с този категоричен ЗНАК се стигна до атрибуция и в писмата от Софроний, и в архивните документи, публикувани от Конобеев и Шатохина. Това спомогна изненадващо да видим Пантелеймон като участник във военните акции. Той се откроява по време на войната 1809–1812 г. като най-доверен помощник на епископ Софроний за събиране на съгледвачески сведения от българите за движенията и вероятната тактика на приближаващите се към Дунав прииждащи турски войски.

След преодоляно колебание академикът също избира за творческия тандем „о. Пантелеймон – Влад Гладичов”, че са преписвачи по Софрониевата книга (разбира се, без отбелязване на различаващата ѝ се редакция от Котленския препис от 1765 г.). Тя неколкократно е определяна само като „Втори препис”. Но и тук проявява недоглеждания: на с. 62 и 63 за послеслова на Влад Гладичов настоява, че е „самостоятелен в точния смисъл, който не тръгва нито от Паисий, нито от йеромонах Пантелеймон” (курсив Н. Д.). А тъкмо той е от Пантелеймоновия препис!

Целият текст е обнародван още преди 50 години от Маньо Стоянов в Сборник „Паисий Хилендарски и неговата епоха (1762-1962)” (София, 1962) в листата „Преписи” с. 571. В по-ново време бе публикуван и от проф. Иван Харалампиев.

Понеже в новата книга на академик Иван Радев Гладичовият текст е цитиран дословно (само с осъвременена ортография), редно е да бъде цитиран и възпроизведеният отпред и Пантелеймоновият текст от публикацията на М. Стоянов по аналогичен начин: „Подир послесловието следва бележката:

Любезно же молю и колен касаюся всех прочитающих или преписующих историцу сию, аще негде и обрящется погрешности, вий, читатели, исправляйте и прощению (!) нас сподобляйте и сию историцу часто прочитайте, а древния истории непрестанно читай, тамо бо бес труда обрящеш (я!) о чесом и ний зело трудишися. От них познаеши добрих добродетели, а злих преступление. Увяси (!) пременения жития человеческого и обращение благополучие в нем и непостоянство мира сего и како великая царства к падению прекланяются разсудиш, а добрих мзди первых блюдиш, да сицевая же отмщения на себя не васприимеши, а других подражай да мзди сподобишися, яже и прежде тебе инии сподобишася, и от бога мзду своя прияша. Амин.”

Принудителната за нас съпоставка обаче разкрива два много съществени елемента в книжовните отношения между йеромонах Пантелеймон и Влад Гладичов: и тук продължава пиететът към Хилендарския книжовник, поради което габровският преписвач вмъква за себе си фраза: „понеже писания не сме искусни”, а пропуска „за което ние много се потрудохме”, отнасяща се справедливо само към усилията на йеромонах Пантелеймон.

Другата отлика е тенденцията към говорим език у Гладичов срещу *демонстративна църковнославянска стилистика* у Хилендарския проигумен.

А очебийните си различия в стилистиката и Влад Гладичов *демонстрира* чрез подредбата на текста: той оформя отделни редове по вид на стихове, потърсва и песенно звучене там, където амвонното слово на отец Пантелеймон може да не бъде и смислово разбрано.

Удивителна среща на двама опитни книжовници с различаваща се интенция към възприемателя! Наблюдаваме РУБЕЖ, на който възрожденската литература ще избере примера на Софроний, а не амвонната тържественост на отец Пантелеймон.

Гладичовият препис е и основата на тъй наречения от мен „Бобчев препис”, подарен от наследниците на академик Стефан Бобчев на Президентството през 1998 г., като знак на морална подкрепа към президента Петър Стоянов, че връща откраднатия

Паусиев автограф отново в Зографската библиотека на Атон. Съвсем произволно акад. Иван Радев твърди, че „Бобчевият препис” (с. 118–137) „се оказва без каквато и да е стигнала до нас биография”. Още в 2003 г. бе публикувана в юбилейния том № 24 от „Студиа балканика” в чест на проф. Веселин Трайков (а бе написана две години преди това) моя студия – именно *биографията на преписа*, въпреки откъслечните данни, с които разполагах. Основата бе блитц-експертизата ми при подаряването на тази книга на Президента П. Стоянов през 1998 г. Впоследствие допълних с нови решения и в юбилейната книга за проф. Любомир Стаматов. Не само се оказа, но и академик Радев сам си призна, че не ги е чел, когато написа, че е съгласен с наименованието „Бобчев препис” – дадено му „от някого”? (Ах, този заразителен жест с „НЕКОТОРИЙ”!) Но му липсваше обосновката и затова зададе серия въпроси, на които сам си отговаряше, а за съжаление те не съответстваха на реалните ситуации:

Художничката Зина Йорданова – завършила навремето живопис в Мюнхен – е дъщеря на единствената дъщеря на Стефан Бобчев и баба на дарителката инж. Анелия Йорданова. По време на подаряването тя доживяваше последните си дни. По нейно настояване в *протокола за дарението* бе записано условието: кой само може да публикува научни изследвания за книгата. Оказа се основателен страхът ѝ, че Бобчевият препис ще бъде подценен като ярко творение на светско приложно изкуство в началото на зрялото Възраждане. Проф. Даринка Караджова го датира сполучливо около 1825 г. (Балканистичен форум, 1997, № 3, отпеч. 1998).

Ръководителите на Националния исторически музей, които са изпратили електронно копие във Велико Търново, ще берат ядове за *неспазване волята на дарителите*. Но най-същественото е, че в електронното копие не проличава внушението от *изкуството на книгата*. А тъкмо това е заблудило академик Радев да оспорва авторството на Даскал Тодор и да си измисли (необявяван досега = несъществуващ) анонимен УЧЕНИК на ПИРДОПСКИЯ АРХИМАЙСТОР. Не го оправдавам – защото академик Радев е пренебрегнал задължението: *с преписите на „История славянобългарска“ се работи само „де визу”, когато*

се коментират палеографски и кодикологични особености!
А Бобчевият препис е лесен за намиране: експониран е в самостоятелна витрина в Националния исторически музей в салона „Възраждане“ и всеки (дори непрофесионален зрител) може да се увери, че заглавката „В“, изработена докрай импресионистично, не може да не е от майстора Даскал Тодор, а уж от негов „некоторий ученик“. Но този произволно измислен ученик му е нужен на Радев като основа също произволно да оспорва експертизата на Д. Караджова.

Коментирам толкова обстойно разминаванията ни, защото според мен забраната да не излиза книгата от дома на Бобчеви се подсказва от страха на внучката – художничката Зина Йорданова, че няма да бъде оценена като явление (даже и за европейската илюстрация тогава). Тъкмо възхищението на семейството от художественото изработване на книгата обяснява завета. А и впоследствие трагични събития окончателно го укрепват: по време на бомбардировките в София къщата на Бобчев бива срината, а в съседната къща на Маджарови загиват столетникът Михаил Маджаров и внукът му Петко Войников със съпругата си – най-близките техни родственици. От Бобчевата къща е оцеляла една стена и под нея, затрупани с рушевини, изровили само преписа на „История славянобългарска“ и една старинна икона.

Зина Йорданова подкрепи внучката си (тогава още студентка по мелиорация) за дарението, защото тя търсеше в бъдещето на книгата нови професионални зрители. А преобразеният от нея завет е, че те непременно трябва да се появят.

Конфликтът ни с академик Иван Радев в случая не е междуличностен, а конфликт на методологии. Отговорността ми като държавен експерт на ръкописа – задължително условие при дарение на Президента – ми показва единствено сигурната база за данни: текстологията. И тъкмо в това е разминаването ни с акад. Радев. С есеистично вдъхновение той строи хипотези след хипотези, а ние с проф. Д. Караджова – палеограф – издирваме и най-незабележими податки и в текста, и в ортографията, за да постигнем меродавната оценка. *Двата подхода предопределят и различаващ се до неприемливост резултат.*

Есеистиката е за визионери, а текстологията – за черноработници. ...

В етюда за Бобчевия препис акад. Радев е останал и в друга заблуда: Той разглежда двата, едновременно подарени на Президентството, преписа като близки по датировки. А всъщност те са много РАЗЛИЧНИ!

Преписът, подарен от семейство Михайлови, при експертиза се оказа БЕЛОВАТА, поръчана в Зограф на професионален манастирски калиграф в края на 60-те години. Тя е същата, от която тръгват впоследствие Самоковският препис от 1771 г., от него Никифоровият и от който в края на XIX век в Цариград – вече в списанието на Българската екзархия – публикуват главата за светците (сп. Български църковен преглед, I, 1895, № 2: 17–51; и № 3: 20–26). По тази причина покойният Илия Тодоров го обозначи като „Цариградски препис“ (а самият ръкопис тогава още не беше в наличност).

И двамата дарители не се познаваха предварително. И сега не се познават. Вълнуващо съвпадение (!!!) беше, че на официалната церемония на даряването в Президентството, те бяха придружавани и от своите КРЪСТНИЦИ. Кръстницата на дарителя Йордан Михайлов е известната историчка Елисавета Миладинова, потомка на бележитите възрожденци Димитър и Константин Миладинови. Беше изпълнено нейното дългогодишно желание ръкописът, пазен у семейство Михайлови, да бъде приведен в известност и съхраняван в държавно книгохранилище. Това вече по свой начин показва патриархалния свят, в който преписите на „История славянобългарска“ са се пазели.

Всички аспекти от Бобчевия препис – неясни за академик Ив. Радев – сме засегнали всяка в своите публикации с проф. Д. Караджова. Но е жалко, че той не ги познава или не ги познава добре и затова си вярва на произволни предположения. Затова бих искала да обобщя:

1. Преписът *не е с бесарабски произход*. Поръчан е срещу заплащане на пирдопския книгописец Даскал Тодор от Евстати Мутев преди преселението му в Русия, за да си го вземе там. Бобчев го е купил в Русия.

2. Колкото и други преписи да се предполагат, че са били в полезрението на Даскал Тодор в Пирдоп – *преписът е по Гладичовия*:

Освен показателния маркер „некоторий Паисий” всеки сам би могъл да се увери и от цитирания в книгата на Иван Радев фрагмент като доказателство (?) за извода му: че *„авторът на преписа е ползвал ръкописа на йеромонах Никифор”*. Ще го отбелязваме с „Н”. А за отликите ще цитираме същата глава в Гладичовия и ще го отбелязваме с „Г”.

с. 132 (Ив. Радев) „Н”: „О учителях словенских” Во время Михаила царя Иконоборца бил Кирил и Методия, родили се у Солун града от отца, именем Лва, сановита и богата и добродетелна човека...

с. 132 (Ив. Радев) „Б” (Бобчев): Во время Михаила царя иконоборца били са родили Кирил и Методий во град Солун от отца на имя Левъ, сановит богат и добродетель человек...

„Г”: Во время Михаила царя иконоборца били са родиле Кирил и Методия во град Солун от отца на име Лев, сановит богат и добродетелен человек...

„Н”: Святий Методия стал воевода словенски или болгарски и научился язык словенски. По десять лет оставил сан воински и восприял чин монашески.

„Б”: *После като порасли тези* святии Методия станал воевода болгарский и научил ся язык болгарский добре. И след десять години оставил чин воеводский и восприял чин монашески.

„Г”: *после като порасле тези святии*, Методия станал воевода болгарский и научилса язык болгарский добре... и след десять години оставил чин воеводски, и восприял чин монашески...

„Н”: А брат его святий Кирил бил по-млад от Методия. Училса послежди философия в Цариград заедно с Михаила царя, Малаго сина Теофилова. И бил философ изряден и славен в Цариград. Но по совета брата его Методия оставил мир и Восприял и он монашески чин и провеждал свето житие”

„Б”: Святий же Кирил бил по-млад брат Методиев. Той утишел на Цариград да са учи философия заедно сос Михаила царя, малаго сина Теофилов. И станал философ изряден и славен в Цариград. И по совета брата своего Методия оставил и той мир и восприял монашеский чин и провождал свето житие свое”

„Г”: а Кирил с/вя/тии бил по млат брат Методиев и той отишел на Цариград да са уче философия заидно сас Михаила царя, малаго с/и/на Теофилова и станал философ изряден и славен в Цариград, и по совета брата своего Методия, оставил и той мир, и восприял монашески чин и провождал с/ве/то житие свое

Не е нужно обобщение, което всеки след прочитането на pasajите ще може да постигне. Академик Радев признава, че текстологически съпадението не е пълно с Никифоровия, но „като изключим единични несъществени различия и тази съпоставка *подкрепя общо* (курсив Н. Д.) налагащия се извод” (с. 132). Всеки знае, че текстология не е „горе-долу така!” (но тук очевидното различие е в езиковата редакция на текстовете: Бобчевият препис и Гладичовият са на говорим език и даже когато възприемат църковнославянски думи, те преднамерено избягват падежните връзки на църковнославянския и ги заменят с предлози). Показателно е дори името на бащата Лев в манастирската редакция на Никифор: „от отца именем Лва” срещу „от отца на име Левъ”; в „Н” „он” вм. „той”; „Н” дублира формите за воевода „словенски или болгарски”, а за „Б” по „Г” е само „болгарски”: „и научил ся язык болгарски добре”...

Спорът не е самоцелен. Той трябва да ни доведе до познание с какво преписът е участвал в библиотеката на Евстати Мутев в Одеса за възпитанието на домашните му, особено на Димитър Мутев и Елена Мутева, израсли в чуждоезикова среда, които са могли да имат образци от българския език само чрез донесените книги – и особено (!) от учебника на Софроний. А с какво е бил толкова ценен в дома на Бобчев в годините след Освобождението, вече посочихме дълбокото художествено разбиране на „изкуството на книгата” от внучката – художничката Зина Йорданова.

**ГЛАДИЧОВ ПРЕПИС НА
„ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА”
ПАЛЕОГРАФСКО ОПИСАНИЕ**

Даринка Караджова

Преписът на Паисиевата „История славянобългарска” – дело на Влад Поппетков Гладичов, родом от Габрово (впоследствие изявен плевенски гражданин, преводач и книжовник) – се съхранява в Териториален държавен архив – Велико Търново (ТДА, ф. 165, оп. 2, а.е. 3). Ръкописът е бивше притежание на Преображенския манастир, с някогашен инвентарен № В/44, чиито печати се срещат на редица места по листовете. Последната проверка на манастирската книга, преди предаването ѝ на тогавашния Великотърновски окръжен държавен архив, принадлежи на йеромонах Серафим, който на 8-ми декември 1961 г. е оставил подписа си, отбелязвайки същевременно и броя на номерираните листове.

Ръкописната книга съдържа III+88+I л. хартия с размери 236 x 157 мм. Размерите на текстовото поле са 183 x 113 мм, по 25 реда на страница, общо 27 реда, заедно с колонтитулите и кустосите. Има оригинална фолиация с червени буквени цифри от ръката на писача, разположена в горния десен ъгъл на всеки лист. Съвпада с днешната номерация с арабски цифри в горното поле. Ръкописът е в доста добро състояние, без липси. Зацапванията поради леко намокряне на места при някои листове не пречат на четливостта на текста. В края, върху залепения от вътрешната страна на долната корица форзацен лист, е прикрепен друг по-малък лист от 1861 г. с печата на Преображенския манастир и с подписа на йеромонах Серафим, който удостоверява, че книгата съдържа 88 номерирани листа. Печатът на Преображенския манастир е син, с текст околоръст В. ТЪРНОВСКЪЙ(!) МОНАСТИРЪ СВ. ПРЕОБРАЖЕНИЕ. На редица места по полетата на ръкописа е поместен и по-нов син текстови печат с курсивно писмо *Преображенски м-р В.ТЪРНОВО*. Освен печатите на Преображенския манастир, съпроводени от инвентарния номер и пръснати по форзаците и извътре на ръкописната книга, има още два-три размазани печата, които не

личат. Единствено в средата на единия от тях на л. 1а, черен на цвят, неясно се откроява разтворена книга. На същия лист е поместен и печатът на бившия Великотърновски окръжен държавен архив, днес Териториален държавен архив, където понастоящем преписът се съхранява.

Х а р т и я т а е сравнително бяла, среднодебела и грапава. Водните знаци са запазени частично: трудно различим хералдичен знак *медалион с барокова рамка*, в средата на която личат неясни фигури или евентуално някакви литери. Подобни филигранни от последното десетилетие на XVIII в. и първите десетилетия на XIX в. често се срещат в албума на Всеволод Николаев. Четирите листа от предния форзац, включително и залепеният отвътре на предната корица лист, имат по-тънка хартия, с друг хералдичен воден знак, но от същото време: *ловджийски рог* с частично запазена рамка и с придружаващ воден знак – инициали, наподобяващи съчетанието IGIC. Близък е до *Николаев*, № 937аб от 1907 г. [Николаев 1954]. В неговия албум обаче, ловджийският рог е нерамкиран (макар че е възможно и при този знак рамката да не е била особено забележима); придружен е от два много едри инициала GP, като в празнината на G е поместена силно умалена буква H. Задните форзаци имат същата хартия, като тази на основното книжно тяло.

П о д в ъ р з и я т а представлява картон, обвит в светлокафява протрита кожа; четири бинда характеризират гърба ѝ.

П и с м о. Основната част на ръкописа (лл. 1а – 86б) е изписана със среден правилен нов полуустав с някои скорописни елементи, като например: еднократно **т** с много дълга, красиво извита горна част; **м** като начална и главна буква (редом с обикновената ошрифтена графема); **р** се изписва на еднакъв принцип; отбелязваме и някои начертания на **ф**, надредно **в**, лигатури на надредни букви, като **мъ**, и др. Повече случаи на скорописни начертания има на л. 78б, р. 1-3, долу: **б**, **в**, **ш**, **ъ** и др. Някои от заглавията представляват подражания на печатен шрифт.

Накрая на ръкописа има летописни добавки със скоропис, поместени на два пъти от книжовника през интервал от

дванадесетина години. Както беше изтъкнато в биографичните бележки за Гладичов в настоящото издание, благодарение на подписа в приписките му се разбира, че става дума за писмо на едно и също лице.

Има известна разлика в изписванията на двете летописни части (от 1812 г. и 1830-1831 г.), но тя е единствено по отношение на малко по-светлото кафеникаво мастило, на по-голямото междубуквено разстояние и на по-дебелото перо при първата част. Втората част е изписана след двадесетина години – в биографичните бележки е отбелязано, че скорописният почерк на Гладичов не търпи промени. Въпреки това, освен различното мастило, и самото разположение на втората част на л. 87а, която има друго равнение на полето и текстова конфигурация, подсказва за времевата разлика помежду тях.

По полетата на ръкописа се срещат и множество по-късни скорописни маргинални пояснения и допълнения (лл. 15аб, 16а, 18а, 20аб, 21а, 22а, 23б). Според характера на палеографските им специфики те също са направени от ръката на Влад Гладичов, по всяка вероятност около 1830-1831 г. в Плевен, откогато са споменатите по-късни летописни сведения. Доказателство за това може да бъде същият скорописен почерк и цветът на тяхното мастило. За тази приблизителна датировка става дума и по-долу. Явно ръкописният му екземпляр по това време е бил все още у него и той продължава да се интересува от текста на Паисиевата история.

Че и маргиналните бележки са също от него, свидетелстват редица по-характерни изписвания: **б** с дълга, силно извита, хаста; надредно **в**; **к** с особена конфигурация на горната дясна част, висока и извита като дълга дъга; главна буква **м**, приближаваща се до съвременната ръкописна графия; главно **Н** с латинско изписване и със специфичен калиграфски завършек; един от вариантите на **р** с удвоена хаста (прилична на някои съвременни изписвания); **а** на един и същи принцип – с много по-дълга лява хаста; особено еднократно скорописно **т** с по-голяма къдрава извивка на горната част (среща се и в основния текст); **х** с дълга, слизаща надолу лява хаста и пр.

Между другото трябва да се отбележи, че скорописният почерк на Гладичов остава почти непроменен през годините. Освен летописните бележки от 1812 г. и 1830-1831 г., оставени в преписа му на „История славянобългарска”, можем да визираме още няколко запазени документа от 1815 г., 1819 г. и 1824 г. в архива на Хаджитошеви [Семеен архив 1984: № 198, 234, 446], идентифицираните от нас маргинални пояснения, добавки и корекции, направени от него към анонимния Пазарджишки препис на Паисиевата история (нар. още Кесариев препис, НБКМ № 1235), превода от влашки на пророчествата на Йероним Агатангел („Хрисмос”), извършен в Плевен през 1830-1831 г., и кондиката на плевенската църква „Св. Никола”, в която двадесет години Гладичов е записвал сведения през периода 1831-1851 г. Понастоящем кондиката се съхранява в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий” (БИА, П А 7779). Добавките към Пазарджишкия препис са проследени от нас в статията „Влад Поппетков Гладичов - жизнен път и книжовно дело”, поместена в това издание.

Тук би трябвало да се внесе и едно допълнително пояснение. Независимо че скорописният почерк на Гладичов не търпи промени през немалък период от време, маргиналните летописни бележки в преписа му на Паисиевата история не са от времето на изписването, т. е. от 1809 г., както предполагат някои изследователи [Радев 2012: 61]. Тези бележки и добавки са разположени старателно в полетата на ръкописа, но за тях не е отделяно специално място. Може например да се видят текстове с повече информация, които той помества върху външното поле на левия лист, понеже по принцип това поле се е оформило при първоначалната разлиновка като малко по-широко. Личи обаче, че книжовникът не е правил допълненията си набързо, а е могъл да осмисли точно какво ще разположи и то да изглежда естетично. Това би могло да стане най-вероятно около времето на неговите летописни бележки от 1830-1831 г. (да не забравяме споменатия еднакъв скорописен почерк и цвят на мастилото). Положително тогава Гладичов е имал възможност по-спокойно да поработи над своя и над чужди исторически текстове, които добросъвестно заимства и цитира (Йован Раич например), да издирва, сравнява и добре да премисля своите поправки и

допълнения. Неговата калиграфия от маргиналиите определено говори за много отговорно отношение не само към текста на Историята, но и към бъдещите кописи на личния му екземпляр.

М а с т и л о т о е предимно черно; кафеникаво е само в първата част на скорописните летописни бележки; червено мастило се използва за колонтитули, заглавия, рубрики, маргинални указания, при някои лични имена, заглавни букви, цифри и пр.

У д а р е н и я, п р и д и х а н и я и к у с т о с и. Имат редовна употреба както в основната част на ръкописа, така и при по-късния скорописен почерк на писача. Това, че и в летописните бележки, и в маргиналните пояснения Гладичов по същия начин повсеместно използва ударения и придихания, говори за неговата добра ортографска подготовка и школовка. В биографичните бележки беше спомената хипотезата на Иван Радев той да се е обучавал и в Букурещ [Радев 2012: 59]. Вероятно голямо влияние е оказал и фактът, че Влад Гладичов произхожда от свещенически род (син е на поп Петко от Габрово) и от малък е живял сред богата духовна и книжовна атмосфера.

У к р а с а т а се състои от заставки и концовки. Заставките са поместени на шест места пред главните дялове в ръкописа (лл. 1а, 5а, 58а, 66б, 73а, 86а) и представляват подражания на старопечатни образци. Те са нерамкирани геометрично-флорални стилизации със застриховка – в празнините на цветовете, само на фона или пък са с пълнеж без застриховка. Изпълнени са с червено, черно или с червено и черно мастило. Единствено заставката на л. 73а представлява изпълнени с черно мастило по-конкретни стилизации на лалета. Орнаментирани инициали липсват. В ръкописа те са геометрични, еднакви с големината на главните букви от средния шрифт – изпълнени са с черно или червено мастило. Своеобразни украсителни акценти се явяват и споменатите често срещани червенословни изписвания. Концовките са текстови – във вид на фуниеобразни завършеци на повечето основни дялове (лл. 4б, 57б, 85б и 86б) и геометрично-плетенични (лл. 4б, 57б и 86б), изпълнени с червено или черно мастило. По-точният начин на изпълнение,

различен от заставките, дава възможност да се предположи, че при концовките книжовникът вероятно е използвал шаблон.

П р а в о п и с църковнославянски, преобладава ъ.

Е з и к новобългарски с източнобългарски говорни особености; на отделни места има редукция, главно при е; срещат се и някои църковнославянизми [Харалампиев 2006: 279-290]. По-подробно за езика на Гладичов виж в изданието раздела на Иван Харалампиев „Тектологични и езикови наблюдения над Гладичовия препис на Паисиевата история”.

Б е л е ж к и на п и с а ч а:

На л. 86аб е изписана подробната бележка на Влад Поппетков Гладичов във вид на своеобразен послеслов:

СїА израднаА : Славеноболгарскаа історїА, ревностїю постарах са : азъ во инѣю странѣ подпїсанный : да А приписахъ, (ѿ егѣ високопреподобїА Пантелеймонѣ іеромонахѣ и проег҃мень хиландарскїй, во гра : Рохчѣкъ, в' лѣто: 1809 : мѣсца августа 29 : дѣнь,) и принѣсохъ А к' отечество : Габрово, и подвѣзохъ А ради да са на хождава на ползѣ всѣмъ любочитателѣмъ Болгарскимъ. Затѣ любезно же молю и колѣнъ касаю са, всѣхъ прочитающихъ, или преписѣющихъ сїю, "Аще негдѣ ѿбращет са погрѣшности, а выи читатѣли исправляйте, и прощенїю насъ сподобляйте, понеже писанїю несмѣ искѣсни. сїю історїицѣ часто прочитаите, и старїа історїи не ѿставляйте, Тамѣ бо без' трѣда ѿбращеши, и познаеши добрихъ : добродѣтели, а злихъ : престѣпление. оувѣси примененїА житїА чловѣческагѣ, и ѿбращенїе благополчїА в' немъ, и не постоанство мыра сегѣ, и какѣ великаа царства к' паденїю прикланают са. разсѣдиши и оувидиши, слыхъ : наказания, а добрихъ : м'зды, первихъ блюди са, да сїцеваа же ѿм'щенїА на са не воспрїимаши, а дрѣгихъ подражай, да м'зды сподобиши са, ѿже и прѣжде тебѣ, и нїи сподобиша са, и ѿ бга м'здѣ свою воспрїаша. аминь.

всѣхъ последнѣишый, и покѣрнѣишый,

Влатъ : попъ Пѣтковъ, Гладичовъ.

сїю читаите, и прощенїю мнѣ сподобляйте.

На л. 15а-23б са поместени маргинални пояснения, корекции и добавки на Гладичов, извършени по всяка вероятност през

периода 1830-1831 г., откогато са летописните бележки в края на ръкописа. Книжовникът отбелязва, че е сравнявал и коригирал текста си според Историята на Йован Раич и според гръцки летопис, чийто автор не споменава. Представени са според реда на поместването им в ръкописа:

л. 15а, дясно поле: Г: Раичовой ѳсторїа: не марторїсва за Крещенїето м8. нето за Монашескїи чинь що прїалъ. чакъ за 17 : Краль Бѳгора споменѳва не салтъ за Крещенїето : ѳми ѳ за Монашескїи чинь що прїалъ. таи ѳ за ѳслепленїе сїна своегѳ старейшаго, ѳ младшаго сїна Персїана 18. на престолъ поставиль, таи и като са го покрестиле Михаїль го назовале. Затова ѳ греческїи лѳтописъ добре марторїсва какво Вѳгорь краль са крестиль. во време царѳ гречес : Михаїла : затова ѳ Вѳгора Михаїль назовале.

л. 15б, ляво поле: се Тербелъ назвава ѳ тогѳ Асена

л. 16а, дясно поле: б: Кормесь назвава го.

л. 18а, дясно поле: види са да е тѳи первото Крещенїе на болгарите. ѳ не во време Тривелїа : или Тербелъ 5 ѳ гречески Лѳтописъ таи марторїсва.

л. 20а: За Еманоїла Епѳпа свидетелствова Раичъ, ѳсторїа какво Цѳки Краль. 14 : го прибилъ. ведно са дрѳгарите м8.

л. 20б, ляво поле: преди Мѳртагѳна биле са ѳще два крала доѳкомъ : 13 за малко време после него Цѳки краль 14 : после него сѳи Мѳртагѳнь 15:

л. 20б, дясно поле: дѳто го наричатъ или Борисъ. то е ѳвно какво за Вѳгора показвала ѳсторїата – то есть по славенски Бѳгѳрь : Борисъ. ѳ тѳка са писани двѳте имена за едного ги познале.

л. 21а, дясно поле: за това деанїе, Господїнь Раичъ. ѳсторїа марторїсва какво е то на 17 : кралѳ Вѳгора ѳ не на Мѳртагѳна. таи точно марторїсва ѳ гречески лѳтописъ за Вѳгора ѳ са согласни ѳ двата. Г: Раичъ таи ѳ гречески Лѳтописъ. сѳи Мѳртагѳнь прибилъ Гѳѳргїа архїепїскопа делбетсаго.

л. 22а, ляво поле: ѳ за това Деанїе ѳ гречески Лѳтописъ показва се зарѳи 17 : Краль Вѳгѳра, ѳ не за Мѳртагѳна : на 811 : лѳто: ѳсекаль глава Никифорова Крѳн^б: 12 пос[л]е то:

13 : до̀вко̀нь: 14 : Цо̀ки. за ма̀ло врѐме са биле. а̀ тѣ̀къ по̀ка̀зва Крещѐнїето на лѐто : 866: та̀и ѿ̀ тѣ̀к са вѝде чи ѐ в' тѣ̀и лѐто Во̀гѣ̀рь 17:

л. 23б, ля̀во поле: прѐди Сѹмѐѡна билѐ са д[ва] Кра̀ли. Вла̀димиръ 16 – ѿ̀ Богѣ̀рь 17. Персїа синь Богоро̀ 18. брат нѐго̀ Бори́сь 19 : по̀сле нѐго̀ Сѹмѐѡнь 20 – си́нь. Влади́мирѡ го по̀ка̀зва С[ѡ]мѐѡна̀ , нѐ МѢ̀ртаго̀нѡ̀ си́нь.

На л. 87а-88а са поместени летописни добавки, писани на два пъти, с лека промяна в писмото през сравнително голям времеви отрязък: на л. 87а, от 1812 г., за събития от периода 1687-1812 г. и на л. 87а-88а, от 1830-1831 г., за събития от периода 1821-1831 г. На предпоследния лист 87б на ръкописа, почти слято с крайния ред, Гладичов скромно се е подписал със скоропис, като е отбелязал точната дата – 15 октомври 1830 г. През 1831 г. той прибавя нова летописна бележка с непроменен скорописен почерк, в която подробно разказва за разпространилата се през месец юли на същата година епидемия от холера с всички признаци, начини на заразяване и времетраене на болестта:

Лѐта

1687 о̀блада̀ле Нѐмците калѐто Буда ѿ̀ моамета̀ните са̀ големѐм бо̀и. в' то̀ врѐме по̀сле да̀ле Нѐмците ѿ̀ калѐто 'Ада̀ Калесѝ на тѣ̀рците за ми́ръ.

1769 рѣ̀сците дохо̀жда̀ле на̀ Вла̀шко, ѿ̀ сто̀еле 5 : годи́нь то̀гїва ѿ̀ ДѢ̀нава ми́нѡва̀ле – до 4. К. сти́гале, в' тѐзи бата̀лїи би́ль рѣ̀ски команди́ Г: Со̀варѡ̀вь.

1788 рѣ̀сците дохо̀жда̀ле в' Мо̀лда̀вїа. в' то̀ врѐме до̀шлѐ билѐ ѿ̀ Нѐмците на̀ Вла̀шко ѿ̀ до Гю̀ргю̀вь. а̀ла̀ ги разва̀лиле тѣ̀рците, ѿ̀ ги го̀ниле ѿ̀ влѣ̀зо̀ха в' держа̀вата имь, ѿ̀ робилѐ Мѐхедїа̀.

1791 в' тѣ̀и врѐме сто̀рилѐ ми́ръ тѣ̀рците са̀ рѣ̀сците ѿ̀ за помирѐнїе да̀ле Кара̀мать на̀ рѣ̀сците са̀ сѐтемѡ̀ места до̀ река̀ Ни́стрѡ̀.

1806 в' то̀ врѐме до̀дѡ̀ха рѣ̀сците по̀ Вла̀шко, ѿ̀ ДѢ̀на̀ва ми́на̀ха ѿ̀ сти́га̀ха до̀ планината. по̀сле за помирѐние на̀ 1812. да̀ди ѿ̀м са̀ ѿ̀ мо̀лда̀вската зе́ма – ѿ̀ река̀ Ни́стрѡ̀ до̀ река̀ Прѣ̀тъ.

1821 Ста̀на за̀вѐрата: ѿ̀ га̀рците ѿ̀ вла̀сите : ѿ̀ ни́що нѐ придо̀бї̀ха.

1828 по а̀пріліа мѣць, прифтаса рѣссійската Ордѣа по Влѣшко, и мѣнаха Дѣнава бѣсь забава под Дѣброцата, и доволно воева^{ха} краи Шѣмень, а̀ла като не бѣ възможно да влѣзе в' Шѣмень, зимѣваха в Проводѣа, чи на пролѣта, сѣ по голѣма сила воева^{ха} пакъ ѡколы Шѣмень. а̀ла го не сѣблада, а̀ми мѣна Балканатъ прись амболъ, и Сливень и сѣблада Едренѣградъ и затѣва в'нѣгсѡ, Главна Команда Гра Дѣбичь ^{стоѣ}: Затова са и назова Дѣбичь Забалканскѣи, додѣ стѣгна не поменѣваме, толкова поменѣваме за два крѣпости, дѣто ги сѣбладаха рѣсците сѣ голѣмо кровопролѣтѣе, и ѣ двѣте странѣ. Силистра. и Варна. дѣто и самъ императоръ Николаи Павловичъ намѣри са сѣ гвардѣята си на варненската баталѣа. дрѣги корпѣсь рѣсскѣи на лѣ 1829 мѣна Дѣнава на Орѣхово и порази градатъ и го плени. и по малѡ времѣ раздели са на двоѣ то корпусъ: и стоѣха ѣдните у Враца, и мѣнаха планината до Софиа стѣгаха. а̀ дрѣгите стоѣха в' Габровсѡ, и минѣваха ѣ теѣ планината до Шѣпка. и таи Божѣимъ попѣщенѣемъ стана замирѣне на 1829 : септев : 4 : и са варнаха рѣсците назатъ. Каквотѡ за тѣи размирство, тварде ѣскасо поменѣхме тѣка. Потребно ѣ да поменѣмъ и за теснотата щотѣ стана междѣ това време. не салтъ на христѣените, а̀ми и на сѣте на̀роди по урѣмелѣата, заради храната, ѣкато нападѣнахѡ мно̀го ѣщири : и тѣхъ по разнѣи мѣста возанѣ насамъ натѣтакъ по зли времена, та ѣзмрѣха бѣсь четъ волови. и башка болѣсть на падѣна на добитакатъ редѣ прись теѣ двѣте годинѣ та са поразиѣхѡ мно̀гѡ тамазлѣци. таи и захирѣто ѣ ѣщириѣ умалѣ, та стана голѣма теснота за храна, и за удивлѣнѣе, дѣто преди размирството : сѣ житото мо̀леха орачѣите по 10: грѣ крѣната и даваха : а̀ сега днѣсь за днѣсь по 80: грѣ го диримъ а̀ла кесатъ са намѣрва, и на спрѣти тѣи, таи и месѣто, и лоѣта и прочѣи дѣто тадѣзи ражда земѣта, сѣ то ѡскѣдно стана. а̀ла на спрѣти грѣховѣте ни, благодарни сме сѣ тѣи да минѣмъ, а̀ми премѣлѣстѣи Госпотъ да на запазе ѣ по слѣ занаетъ. и таи за воспомѣнанѣе напѣсахме това 1830 : ѡктоврѣа : 15 Плѣвѣ

Влѣ : п : Петко

1831: ѡколы мѣа ѣуліа : в' това време и по ѣспреди префтаса ѣдна смертоносѣа стрѣла сирѣчь болѣсть щѡ са наричаше холѣра : додѣ ѣкадѣ Влѣшка и сѣблада тадѣзи градищѣта: и ѣсаде ѣзмрѣха хора мно̀гѡ. като напѣсна смѣртъ би: ѣкато фанѣше

чилека не продължаваше животат мѠ. и като чи не прифащаше като другата болестъ : ала се са слѣчи ѿ една каща и по двама смартници. Затова рекваха хекимите чи ѿ миризмата фаща: то естъ ѿ болниать ѿ въздхать фаща и дрѣгиго : ала многѡ са слѣчи чи и ѿкарать ѿдето беха по работа хора та ги фащаше за тѣи са виде да е ѿ ветарь. дето казва в' книгата тлетворни ветарь. много са фащаха и оздравеха поможь ймаше, ѿ кравь които си земаха или които си кравь пѣщаха, и то тѣтакси на скорѡ йще. а едни и кравь пѣщаха пакь измрѣха, ала по много оздравеха които прифтасваха на скорѣ са кравь пѣщаніе. и то бе гнѣвь божіи. ѿдолѣ йсь Влашка йсь Дунава доде, и ѿтѣка накаде йстокъ събладаваше. ала едно мѣсто много не держаше съсвень 30 : или 40 : дни чи тогива престанваше.

По-късни приписки от други ръце. В началото и в края на ръкописа, на гръцки език:

На л. 1а: καὶ τότε ἐμμανοήλου βαζαΐδη. Според Иван Снегаров обработеният почерк на тази приписка е на Емануил Васкидович, у когото бил по всяка вероятност преписът на Влад Гладичов [Снегаров 1942: 85-124].

На л. 89б: προσκυνῶ Κύριε καὶ σᾶς παρακαλῶ νά μέ στείλῃς τοῦτο τό βιβλιάριδι ον διά νά τό διαβάσω καὶ ἐγῶ „Кланям Ви се господине и Ви моля да ми изпратите тази книжка, за да я прочета и аз”, прев. Ив. Снегаров.

На същия л. 89б има други две бележки на гръцки език, частично зачертани, от които Снегаров разчита в думите кур βλαδ името на Влад Гладичов.

На същия л. 89б: Ко[г]йтѡ ѿ азѣ четѣх' тае 'Исторіе ѿ великѡ се благодарѣх'. 1839.

На същия л. 89б и отвътре на задната корица има и отделни изписвания – проби на перото, сред които се четат някои думи и изрази: всакомѣ городѣ, цевап, има много да ми сторисъ идно добро, да ма научишь на исапъ, шаргородъ, шаркордъ, прѡба и пр.

Най-ранни съобщения, първоначални описания и изследвания на ръкописа публикуват Велчо Велчев и Иван Снегаров [Велчев 1941; Велчев 1956: 446-458; Снегаров 1942: 85-124]. Обстойни езиковедски проучвания на Гладичовия

препис на „История славянобългарска” впоследствие прави Иван Харалампиев [Харалампиев 2006: 279-290; вж. и тук студията му в изданието].

Цитирана литература

- Велчев 1941:** Велчев, В. Неизвестен препис на Паисиевата история от 1809 год. // Мир, № 12340, 27 септ. 1941.
- Велчев 1956:** Велчев, В. Неизвестен последовател на Паисий Хилендарски. // Език и литература, 11, 1956, № 6, 446-458.
- Николаев 1954:** Николаев, В. Водните знаци на Отоманската империя. Водните знаци в хартията на средновековните документи от българските книгохранилища. Т. 1. София, 1954.
- Радев 2012:** Радев, Ив. Паисий Хилендарски и Търновският край. Велико Търново, 2012.
- Семеен архив 1984:** Семеен архив на Хаджитошеви. Т.1. (1751-1827). София, 1984.
- Снегаров 1942:** Снегаров, Ив. Един препис на Паисиевата история в Преображенския манастир. // Македонски преглед, 13, 1942, № 2, 85-124.
- Харалампиев 2006:** Харалампиев, Ив. Още за книжовника Влад Гладичов и за неговия препис на Паисиевата история. – В: Харалампиев, Ив. По вековните пътеки на българския език. Избрани приноси. Велико Търново, 2006, 279-290.

ТЕКСТОЛОГИЧНИ И ЕЗИКОВИ НАБЛЮДЕНИЯ НАД ГЛАДИЧОВИЯ ПРЕПИС НА ПАИСИЕВАТА ИСТОРИЯ

Иван Харалампиев

Едно от най-важните достойнства на Гладичовия препис на Паисиевата история (нататък *Глад*) е това, че в него е указано от какъв друг препис е направен. Нещо повече, подложката – преписът на монах Пантелеймон (нататък *Пант*), е известен¹. Това не се среща често в историята на старата българска литература и в такъв смисъл е добра възможност за интересни наблюдения и изводи.

Откривателят на *Глад* проф. В. Велчев [Велчев 1941], с когото общувах по-активно през седемдесетте години на миналия век, сподели с мен, че е имал намерение да проучи подробно новонамерения ръкопис, но проф. Ив. Снегаров го е изпреварил. Понеже не е имал подръка *Пант* или фотокопие от него, Снегаров се е задоволил да сравни подробно текста на *Глад* с Втория Софрониев (Котленски) препис от 1781 г. [Снегаров 1942 : 85-124]. В една своя статия от 1956 г. и В. Велчев посочва, че не е в състояние да направи сравнение между *Глад* и *Пант* поради това, че *Глад* не е издаден и не е проучен [Велчев 1956 : 451]. През 1976 г., когато разбра, че студентската ми дипломна работа е била върху *Глад*, В. Велчев ми поръча да напиша статия за Влад Гладичов, в която на всяка цена да сравня неговия препис на Паисиевата история с микрофилма на *Пант* от фонда на Ст. Романски в Библиотеката на БАН. Две години по-късно публикувах неголяма статия в списание „Език и литература“ [Харалампиев 1978 : 54-63]. Резултатите от сравнението между двата преписа показаха, че Влад Гладичов се е отнасял с необходимия респект, но на много места и доста критично към преписвания текст. Във връзка с издаването на *Глад* се наложи отново да огледам в съпоставка *Пант* и *Глад*,

---

¹ Микрофилмови снимки на Пантелеймоновия препис (ръкопис 294 от библиотеката на Хиландарския манастир) се пазят в Библиотеката на БАН, Фонд Ст. Романски. Примерите в това изследване са по копие, направено от проф. Предраг Матеич и подарено на проекта „Четвърт хилядолетие История славянобългарска“.

за да извлека повече текстологичен и езиков материал. В следващите страници ще покажа основните резултати от тази съпоставка, която може да бъде предмет на по-подробно и по-задълбочено проучване.

I. Текстологичната съпоставка между двата преписа показва, че Влад Гладичов се е отнасял на много места твърде свободно към текста на *Пант*. Така например той е изпуснал изцяло Паисиевия предговор за ползата от историята. Според описа на преписите на Историята, направен от М. Стоянов, този предговор е изпуснат за първи път в *Глад* [Стоянов 1962 : 572]. Това не е случайно и добре илюстрира критичното отношение на Гладичов към Паисиевия текст. В Пантелеймоновия послеслов, който Влад Гладичов е заел почти изцяло, Пантелеймон (или друг преписвач преди него) е повторил с някои интересни промени най-съществената част от предговора за ползата от историята, представляваща цитат от поучението на византийския император Василий I Македонец към сина му Лъв VI Философ. Ето съпоставката между съответните части в предговора и в послеслова на *Пант*².

Пант Предговор

Исторію, рече, дръвнихъ читати не престаи. Тѣло бо ветрѣдѣ то вбращеши, таже и иный много трѣдиша са и ѿ сихъ оувѣси бл҃гихъ добродѣтели, а снѣ законопрестѣплѣніе. И познаеши прѣменѣніе жизни ѹл҃кѣа и вбращѣніе бл҃гополѣчѣна в' неѣ, и непостоѣнство мѣра сегѣ, како и великое господѣрство к' падѣнію прекланѣет са. И разсѣдѣвше, оуразмѣниши снѣ казни, а добриѣ мздовоздадѣніѣ. (Ѧ) сихъ блюди са л. 3.

Пант Послеслов

Дрѣвнѣа исторіѣ непрѣстѣннѣ читѣи. Тѣмѣ бо ветрѣдѣа вбращеши ѡ ѹсѣмь инѣѣ сѣлѣѣ трѣдиша са, ѿ нѣхъ познаеши добрыхъ добродѣтели, а снѣхъ прѣстѣплѣніе. Оувѣси прѣменѣнѣа житѣѣа ѹл҃ѣскагѣѣ и вбращѣніе бл҃гополѣчѣѣа в неѣмѣ, и непостоѣнство мѣра сегѣ, и како великаа цѣтѣа к' падѣнію прекланѣют са, разсѣдиши и оувѣдиши снѣхъ наказанѣа, а добрыѣ мзды. Пѣрвѣхъ блюди са л. 95-95а.

2 Примерите тук и по-нататък се предават без надредни знаци, с изключение на ударенията, които са изравнени към острото ударение ('). В текста на *Пант* тежкото ударение ('), когато стои върху гласна в края на думата, е по-дълго и силно наклонено наляво, почти хоризонтално, подобно на обикновена права титла, напр. *ѣѣѣ*, *изѣѣѣ*, *коѣѣ*. Тази особеност тук също не се отразява. Сегментацията на текста и пунктуацията са осъвременени.

Този пасаж е повторен почти дословно в послеслова на Гладичов на л. 86-86а: *Сїю історїицѣ чѣстѣ прочитайте и стария історїи не вставляйте. Тамъ бѣ безъ трѣдѣ вѣрѣющеши и познающеши добрихъ добродѣтели, а злихъ престѣплѣние. Оувѣси применѣнїа житїа чѣловѣческаго и вѣращенїе благополѣчїа в' немъ и непостоянство мїра сегѣ, и какъ великаа царства к' падѣнїю прикланяютъ сѧ. Разсѣдиши и оувѣдиши злыхъ наказанїа, а добрихъ м'зды. Первихъ влѣди сѧ.*

Влад Гладичов очевидно е сметнал за ненужно оставянето на предговора за ползата от историята в неговия пълен обем, тъй като в началото на XIX в., когато в България вече се наблюдава засилен интерес към историческите четива [Ангелов 1966 : 6-26], популярното изтъкване на ползата от тях е било нецелесъобразно. Твърде наивно ще да е звучало за Гладичов Паисиевото „Искаш ли да разбереш като в театър играта на този свят <...> чети историята”. От друга страна, така е било избягнато повторението в послеслова на един и същ текст от предговора за ползата от историята.

По-горе беше казано, че в изследването си за *Глад* Ив. Снегаров сравнява неговия текст с текста на Софрониевия препис от 1781 г. и намира голямо сходство между тях [Снегаров 1942 : 89-90]. Всъщност, както отбелязва и В. Велчев, за пряка връзка между двата преписа, както и между *Пант* и Втория Софрониев препис, не би могло да се говори [Велчев 1956 : 452]. Като важен аргумент В. Велчев изтъква наличието на 16 препратки към Цезар Бароний, които се намират в *Глад* в повече от вмъкнатите в текста на Софрониевия препис препратки към същия автор. От сравнението между *Пант* и *Глад* се вижда, че Влад Гладичов дословно е преписал всички препратки от преписа на Пантелеймон. Може да се твърди с голяма сигурност, че препратките са били добавени именно от Пантелеймон, с чието име се свързва един от екземплярите на Барониевата история у нас [Толев 1973 : 64-68]. Сходството на *Пант* и *Глад* с Втория Софрониев препис трябва да се обясни с посредничеството на група преписи, които възхождат към този Софрониев препис.

Липсата на *Пант* пречеше да бъдат направени категорични изводи за авторството на осемте приписки по полетата на листовете на *Глад*. Сравнението показа, че всички тези приписки,

всъщност критични бележки към текста, са направени от Влад Гладичов³. Този факт издига Гладичов по-високо от един обикновен преписвач, показва го като начетен, буден и критичен книжовник. Критицизмът на Гладичов, който прозира навсякъде в преписа, не е бил свойствен на иеромонах Пантелеймон. Единственият случай, в който Пантелеймон си е позволил да изрази свое отношение, и то съвсем накратко, е на л. 51. Между първия и втория ред, преди разказа за Стефан Дечански, той е написал: **Здѣ неправѣ писалъ списательтъ.** Гладичов не е включил тази бележка в своя препис. Кратка бързописна бележка е оставил Пантелеймон на л. 54а при разказа за Крали Марко: **Знаемъ сѣтъ всѣмъ исторописцемъ.**

Наблюденията върху начина на преписване показват, че Гладичов твърде често си е позволявал да добавя или изпуска, да размества или редактира думи и изрази. Създава се впечатление, че книжовникът внимателно е чел, обмислял и преценявал, преди да препише. Разликите между двата текста (по-големи или по-незначителни) са стотици. Тъй като посочването на всички случаи би утежило твърде много изложението, тук ще бъдат приведени по-характерните случаи.

А. Добавяне на думи и изрази

Добавките, които е направил в текста Влад Гладичов, са били наложени предимно от желание да се направи изложението по-ясно и по-достъпно за обикновения читател. Така например Гладичов е сметнал за нужно да уточни, че при обсадата на Одрин цар Симеон е дал много злато на *вътрешните* войници, за да му отворят вратите на града; на друго място (л. 48) той добавил, че Марко, който бил убит от турците във Влахия, не е никой друг, а *тѣн ѣ биль цо гѣ сегѣ поменѣватъ Делі Марко*. На л. 53 например добавката е направена с цел да се избегне неразбирането на архаичното съчетание *въ своѣ си — вѣ своѣ си землѣ*.

³ Критичните бележки на Влад Гладичов върху текста на Паисиевата история са публикувани от Ив. Снегаров в *Снегаров 1942* : 116-117.

Част от добавките изразяват личното отношение на Влад Гладичов към разказваното, служат за пояснение на неясни за българския читател руски думи или географски понятия, или пък добавят липсващи сведения. На л. 56а към разказа за последните дни на цар Иван Шишман, когато страхът от турците карал хората да заравят златото си в земята, Гладичов добавил, че заровено злато по негово време се намира и в Търновско. Личното си отношение към Ивайло Влад Гладичов е изразил на л. 50, към Константин Шишман на л. 63а и т. н.

Ето и основната част от добавките.

<i>Пант</i>	<i>Глад</i>
ѿ грѣѹескаѧ прегѡрдаѧ политикѧ и мѣдрость 5-5а	ѿ грѣѹескаѧ прегѡрдаѧ политикѧ, цѣромѡниѧ и мѣдрость 2а
ѡнь заградилъ Бавилѡнь градъ и царѣвалъ в негѡ 8а	ѡнь заградилъ Бавилѡнь гра, що го си-га казвать Багдѧтъ, и царѣвалъ в не-го 6
та пиль из неѧ вино сѧ велмѡжити бѡлгарски заздравица 23	та пиль из' неѧ вино сѧ велмѡжитѣ бѡлгарскій и си казвале заздравица 19а
но грѣци и латини имѧли голѧма рѧспра за Болгаріѧ 26а	но грѣци и латини тогѧва имѧле голѧма рѧспра и споръ за Болгаріѧта 22а
но многѡ пакость имъ стрѣвали бѡлгарскити варѡны, то ѣ гдѧры 31а	но многѡ пакость имъ стрѣвале бѡлгарскитѣ варѡны, тѡ ѣ гдѧры и сѧ биле сѧ тѧхъ 27
и такѡвъ конѣць прїѧлъ Борисъ 32а	и такѡвъ конѣць приѧлъ този црѣь Борисъ 28
и прѧтили на Ясѣна црѧ и на Болгаріѧ да ѧ разсѧпать и да порѡвать. Но Ясѣнь црѣь с бжїю помѡщїю... 39	и прѧтиле нѧ Ясѣна црѧ и на Болгаріѧ да ѧ разсѧпать и да ѧ порѡвать. И такѡ едѡѧ сѧ гѡтѡмле на ѡслоблѣнїѣ, но Ясѣнь царъ сѧ бжїю помѡщїю ...34-34а
и читѧли до скѡро врѣми 40	и читѧле до скѡрѡврѣмѣ по славенски 35
и нарѣѹень старѧ црѣь Ясѣнь 43а	и нарѣѹень тоѧ выль старїѧ царъ Ясѣнь, какѡтѡ и изнапрѣтъ рѣкохъ 38
в мнѧтирь егѡ стѣихъ мѧ мѹникѡ в Тѣрновѧ 46а	в мнѧтирь егѡ стѣи мѧ мѹениковѡ в Тѣрново, що гѡ созда тоѧ тогѡ монастиря 40а
и далъ мѣ црѣь грѣѹескїѧ в женѣ дщѣрь	и далъ мѣ црѣь грѣѹескїѧ в' женѣ дщѣрь

своа Ірина 46а
 егда родила чѣда 47
 и повѣгнать скрѣшно ѿ своѣта войскѣ
 покрай морѣто 47а
 и престаѣвил сѣ с' мѣромь 49а

погрѣбли гѣ в монастырь Милошеѣвий 49а

а Бѣкашии ни рауѣил да ѣди на
 помоушь Лазарю князю 53а
 посла покѣнили црѣ тѣрскѣи Мѣрка да
 ѣди сѣ войскѣ на Влахѣи да сѣ бѣи 54а
 скончѣ Лагѣ своѣ теуѣнѣе 56а
 и ѡтишѣль во своѣ си 60

настѣналь на царство Шишманъ сѣнь
 егѣ 60а

собрѣль войскѣ три годѣни за Болга-
 рѣи 61

а Страшиириъ не рауѣил да ѣди на
 помоушь 61а

разлиуна вранъ и боѣ 62

во Едренѣ 62

защѣ тѣе покрѣивать своѣта лѣкаѣа ра-
 бота 62а

и кѣи по когѣ царствоваль 65

и престаѣвил сѣ въ стѣрѣсти своѣи къ
 гѣѣ 66

имѣли и дрѣги кралѣе изъ около Бол-
 гарѣи 68

70а

и престаѣвил сѣ къ гѣѣ с' мѣромь 71

приходили члѣци вѣдѣти егѣ 73

своа Ірина и оужѣнил сѣ тѣмо 41
 егда Драгѣша родила чѣда 41а
 и повѣгнать скрѣшно ѿ своѣта войскѣ,
 отишѣль покрай морѣто 42
 и престаѣвил сѣ с' мѣромь и богоѣгѣд-
 но 43а

и погрѣбле гѣ в' мѣтирь цѣо сѣ наричу
 Милошаѣѣи 43а

а Бѣкашии ѿ Ехрида не рауѣил да
 ѣде на помоушь Лазарю князю 47-47а
 посла покѣнили црѣ тѣрскѣи Мѣрка па-
 ша да ѣде на Влахѣю да сѣ бѣе 48
 скончѣ Лаганъ своѣ теуѣнѣе мѣрскоѣ 50
 и ѡтишѣль кралѣь ѣнгѣрскѣи во своѣ си
 землѣ на еднѣ сѣ войскѣта си 53

настѣль на царство Іѣангѣ Шишманъ
 сѣнь егѣ 53а

собрѣль войскѣ мнѣгѣ цѣо ѣ собрѣа в'
 три годѣни за Болгарѣи 54

а Страшиириъ ѿ Бѣдинъ не рауѣил да
 ѣде на помоушь 54а

разлиуна и страшна вранъ и боѣ 54а

во градѣ Едренѣ 55

защѣ тѣе покрѣивѣ своѣта лѣкаѣа рабо-
 та, цѣо стѣриха 55а

и кѣи по когѣ царствоваль кѣкъ ныже
 58

и престаѣвил сѣ в' стѣрѣсти своѣи к'
 гѣѣ с' мѣромь 58а

имѣле и дрѣги кралѣе и царѣе изъ около
 Болгарѣи 60а

След разказа за цар Владимир или
 Владислав добавил Мѣцы егѣ в'
 Елѣасѣнъ 63

и престаѣвил сѣ к' гѣѣ с' мѣромь и
 тишинѣ 63

приходиле чѣловѣци тѣкѣмѣ вѣдѣти
 егѣ 65а

липсва 74a
 держать свою вѣрѣ непремѣннѣ 79a
 терпѣть ѿ грѣески вѣци на сѣа вре-
 менѣ 81a
 въ послѣднѣахъ временѣ 82
 на вѣчнѣю жизнь 82a
 и ималѣ стѣо и бѣогѣоднѣо житіе 83
 принѣсаль мѣщи сегѣо Іларіѣвна стѣагѣо
 86
 сегѣо стѣаго Іларіѣвна 86
 и сидѣли тѣамѣ тридѣсать и три
 лѣтъ 90a
 сѣе и написахѣомѣ здѣсь 91
 во огнѣ 91a
 едѣахъ шѣрѣтѣо и написахъ 93a

какъ и испѣрѣва рѣкохѣ 66a
 держатѣ вѣрѣ своѣо непремѣнно и крѣп-
 ко 71
 терпѣть ѿ грѣески владѣици на сѣа
 временѣ Бѣлгаритѣ 73
 в' послѣднѣахъ вѣрѣменѣа, какъ по рѣб-
домѣ видѣно 73
 на вѣчнѣоу жизнь к' гѣосподѣ 74
 и ималѣ стѣо и бѣогѣоодно житіе своѣ
 74
 принѣсаль мѣщѣ сегѣо Іларіѣвна стѣагѣо
 ѿ Меглинѣ в' Тѣрѣново 77
 сегѣо свѣтагѣо Іларіѣвна Меглинскагѣо
 77
 и седѣле тѣамо в' рѣкѣа тридѣсать и
 три лѣтъ 81
 сѣе и написахѣомѣ здѣсь 81a
 во огнѣ страшнѣа 82a
 едѣамѣ шѣрѣтохѣ и написахѣ здѣсь
 84

Б. Изпускане на думи и изрази

Многобройни са и случаите, в които Влад Гладичов изпуска думи или цели изрази от преписа на Пантелеймон, което е свързано с критичното му отношение към текста на Паисиевата история както като историческа информация, така и като език и стил. Примерите, които се привеждат тук, може да послужат при бъдещи изследвания върху личността, езика и стила на Гладичов.

Пант

и желѣеть разоумѣти и знѣти 3a-4
 Я Хѣмовѣтѣ плѣма на тридѣсать и двѣ
 гѣзыка. Сѣнѣи плѣма и проклѣ Нѣи и шѣо
са и нѣи више билѣо оумножилѣо и ѿ нѣ-
гѣо нѣи мѣрѣски рѣдове и гѣзыци произи-
шлѣ. Я Яфѣтовѣо плѣма на патнѣдѣсѣ
гѣзыци са раздѣлилѣо 9

Глад

и желѣеть разоумѣти 1
 Хѣмовѣто плѣма на тридѣсѣть и двѣ
 гѣзыци; Яфѣтѣовѣо плѣма на петнѣ-
 десѣть гѣзыци ба

Изпускането на сведението за Хамовото племе тук е свързано с обстоятелството, че малко по-нататък в текста тази информация се повтаря в разширен вид.

и тогѣва вѣстѣвили ѡнѣзи стѣлпъ да гѡ та тогѣва вѣстѣвиле ѡнѣзи стѣлпъ ба
рѣботать 9
 и ги испѣдили из Панонїѧ, тѡ ѣ из ма- и ги испѣдиле изъ Панонїѧ 11
царь 14

И в горния пример изпускането е свързано с обстоятелството, че на същия лист Панония (виж също и л. 8а) вече е определена като „маджарска земя”.

ѡ, фѡртѣно, фѡртѣно великаѧ 17
 но Тривѣліѧ, крѡль бѣлгарекїи, напрѣс-
 нѡ напѣднѡлъ на негѣ 17а
 като сѧ вѣцарї цѡрь Левѣ Исѡврь 18
 и завѣли ги сїчкї оу Цѡриградѣ 20
 прифтѡсала войскѡта Копронїѡва при
Месѣмврїѧ 21
 многѡв разлїчнѡѧ войскѧ и врѡнѣ имѡлъ
 22
 стїгнѡло гѡ своѡ смѣртѣ и оуцрѡль 24а
 в Панонїю, тоѣсть оу Мацарїѧ 24а
 а за патриѡрха мѣ рекѡлъ, защо не ѣ дош-
 ло ѡѡци врѣми за патриѡрхѣ 26а
 Но в то врѣми и по напрѣ билѣ ѡстѣпї-
 ли латїнїтї ѡ правослѡвїѣ, но ѡѡци не
билѣ докраї разлѣчѣни ѡ грѣци. И меж-
дѣ тѣзи рѡспрѡ ѡдѣлїли грѣци латїни-
тї ѡ правослѡвїѣ докраї и гї проклѣли
 26а-27
 и напѣднѡлъ на Тракію и на Єдренѣ и ка-
то не можѡлъ по скорѣ да оуцѣли Єдренѣ,
 а тої дѡлъ на солдѡтїтї златѡ многѡ 29
 сѡ велика слѡва и сѡ многѡв корїсть 30а
 и зѣмали тѣшки дѡ ѡ тѡхѣ 39
 понеже билѡ и ѡ двѣтї стрѡни войскѧ
 безъ чїслѡ. И ѡдолѣли бѣлгари грѣцитї и
и ѡдолѣли бѣлгари грѣцитї и бѣ чїслѡ
 грѣци помѣрли ѡ меуѡ бѣлгарскаго 40

ѡ, фортѣно великаѧ 13а
 но Тривѣліѧ напрѣсно напѣднѡлъ на
 негѡ 14а
 като са воцарї Левѣ Исѡвра 14а
 и завѣли ги оу Цѡригѣ 16а
 привтѡсала войскѡта Копронїѡва 17а
 многѡв разлїчнѡѧ войскѧ имѡлъ 18
 стїгнѡло го своѡ смѣртѣ 20а
 в Панонїю 20а
 а за патриѡрхѣ мѣ рекѡлъ, защо нї ѣ
 дошло ѡѡце врѣмѣ 22а
 Но в то врѣмѣ и по напрѣтъ билѣ ѡ-
 стѣпїлїе латїнїтїѣ ѡ правослѡвїѣ дѡ-
 краї и гї проклѣле 22а
 и напѣднѡлъ на Фѡракію и на Єдренѣ и
 дѡлъ на солдѡтїтїѣ вѣтрѣшнїи златѡ
 многѡв 24а
 сѡ велика слѡва 26
 и зѣмале тѣшки дѡнове 34
 понеже билѡ ѡ двѣте стрѡни войскѧ
 безъчетѣ. Грѣци помѣрле ѡ меуѡ бѣл-
 гарскаго 35

В горния пример при преписването Влад Гладичов неволно е изпуснал цял ред, т.е. тук изпускането на текста не е свързано с редакционни цели.

мно́го цркви во̀лгарски за̀пѣста̀вали 40а
и поробили си́ука войска грѣческа 41

Тако̀во блго̀уестіе сѣ́лаꙋ в Бо̀лгарію во
вре́мя блго̀уестіваꙋ црѣ́ Ясѣ́на Ота̀ра-
гѣ 42а

Но в не́гово црѣ̀твѣваніе имали греци ми́ръ
со̀ бо̀лгари и си́уки кра́лѣства ми́ръ имали
со̀ не́гѣ 43а

Ио̀ваннъ Калима́нъ, си́нъ Ясѣ́ювъ 44
що̀ уни́ли смѣ́щеніе междѣ̀ во̀лгаромъ и
гре́комъ и Бѣ́ имъ ѡ́мьсти́ль 44а
и па́къ по̀слѣ̀ на во́йска на Со̀дѣнъ на́ра-
ненъ вѣ́ль 45

црѣ́ Ио̀ваннъ Калима́ 46
и прѣста̀вил са̀ на црѣ̀тѣ в' Те́рновѣ 46а
и повди́гнала ми́жа сво́его̀ Конста́ндіна
Ши́шмана црѣ́ на гнѣ́въ 47а

ѡ̀ не́го са̀ по̀уѣ́ла ло́за кра́лѣвскаа̀ в Ге́р-
ѣно̀ и блго̀уестіе 48а

междѣ̀ се́рви и междѣ̀ во̀лгари 52а
Вѣ́каши́нъ и Ма́рко, си́н е́го̀, вѣ́ле ѡ̀
ро̀да Конста́ндінова 54

и не́ имало̀ та́мо ни́ е́динъ тѣ́руинъ 54а
мни́ им са̀ да̀ са̀ вѣ́ле тѣ́ по̀вишѐ ѡ̀ во̀л-
гарити са̀ кра́лѣство 55

прѣ́тль и црѣ̀тѣ во̀лгарско̀е 56а
по̀ ко́мандан́та Ио̀анна Хрисово́зка
Мама̀цѣ́ката 57

та́ко покáниль и Андрони́ка 57а
а Андрони́къ црѣ́ гре́ческіѣ 58
и поста̀вилъ то̀госѣ́ Андрони́ка 58
а бо̀лгарити вѣ́се́днали Рѣ́сѣ́зкъ за
мно́гѣ вре́ми 59

та́кѣ Ио̀ваннъ Ши́шманъ и два̀ бра́та
е́гѣ 60а-61

та́кѣ и о́наꙋ во́йска тѣ́рскаа̀ 61

мно́гѣ цѣ́ркви за̀пѣста̀вале 35а
и поробили грѣ́ческаа̀ во́йска 36

Тако̀во благо̀уестіе сѣ́лаꙋ во̀ вре́мѣ
благо̀уестіваꙋ царѣ́ Ясѣ́на Ота̀ра-
гѣ 37

Но̀ в не́гово̀ царствѣ́ваніе ималѐ гре́-
ци ми́ръ са̀ не́гѣ 38а

Ио̀ваннъ Калима́нъ 38а
що̀то̀ уни́ле смѣ́щеніе междѣ̀ бо̀лга-
ромъ 39

и па́къ по̀слѣ̀ на во́йска на́раненъ
вѣ́ль 39а

црѣ́ Калима́нъ 40а
и прѣста̀вил са̀ в' Те́рново 41
и повди́гнала Ши́шмана царѣ́ на̀
гнѣ́въ 42

ѡ̀ не́го са̀ по̀уѣ́ла ло́за кра́лѣвска и
и благо̀уестіе 43

междѣ̀ се́рви и во̀лгари 46а
Вѣ́каши́нъ и Ма́рко вѣ́ле ѡ̀ ро̀да
Коста́ндінова 47а

и не́ имало̀ ни́ е́динъ тѣ́руинъ 48
мни́ им са̀ да̀ са̀ вѣ́ле тѣ́ ѡ̀
бо̀лгаритѣ са̀ кра́лѣство 49

прѣ́сто́ль и ца́рство 50
по̀ ко́мандан́та Хрисово́зка
Ма́мацѣ́к 50а

покáниль и Андрони́ка 51
а Андрони́къ ца́рь 51а
а поста̀вилъ Андрони́ка 51а
липсѣ 52а

та́кѣ Ши́шма́ и два̀ бра́та е́гѣ
53а-54

та́кѣ и о́наꙋ во́йска 54

тебѣ постаѣи оцѣ мой издавна въ
Вѣдинь самовластна и довлѣетъ тебѣ
Вѣдинь 61а

имали велика ненависть двата брата
междѣ себе си и готвили войска и бра-
нь двата брата междѣ себѣ да са вѣ-
лтъ 61а

тебѣ постаѣи оцѣ мой издавна во
Вѣдинь 54

имале велика ненависть междѣ себѣ
и готвиле войскѣ и брань двата
братиа междѣ себѣ си да са вѣлтъ
54а

Горният пример е добро свидетелство за внимателната
стилова намеса на Влад Гладичов в преписвания текст – тук той
е отстранил повторението на израза двата брата.

и пошла войска тѣрска множество мно-
го на Болгарѣа 61а

не рауиль да ѣди на поможь братѣ свое-
мѣ Шишманѣ ѿ злоба и ѿ ненависть цю
ималѣ на Шишмана и тако са вѣли
крѣпко тѣрци са болгарѣа 61а

но рѣски и москѣвски и латински и
Францѣски исторѣи 62а

имали скорѣвь на скорѣвь и жалость на
жалость 64а

но пакѣ сегѣ шкаанний на тебѣ вреѣни
нѣматѣ никаква правина, ни по правѣ
сѣдатѣ, но всѣ по сревролюбѣю и по сво-
ѣю хотѣнѣю сѣдатѣ 65

навилѣ арапити и агарани 65а

Стѣи Іѡвѣ Владимѣи по Радонѣра 66

након зѣмали цѣртовѣ болгарское ѿт
прѣсти рѣдѣ 67-67а

ѣкоже рече са испѣрво за цѣрѣ Сандѣла
72

и покорилѣ цѣри и кѣсари грѣцескѣи под
нилѣ 72а

подѣванѣ сѣмѣ цѣрю Іѡвѣнѣ Калиманѣ 73

Мѣжеши ѿ грѣцески исторѣи да са наме-
ри на много цѣри болгарски по колико
лѣтъ цѣрѣвали, но не за всѣмѣ цѣрѣмѣ
вѣрѣтѣет са, затѣо и не писѣхомѣ лѣта
ихѣ кой по колико лѣтъ цѣрѣвали, по-

и пошла войска тѣрска множество на
Болгарѣа 54а

не рауиль да ѣде на поможь братѣ
своемѣ Шишманѣ ѿ злоба и ѿ не-
навист и такѣ са вѣле тѣрци крѣпко
са болгарѣте 54а

но рѣски, латински и Францѣски исто-
рѣи 55а

имале скорѣвь и жалость на жалость
57

но пакѣ сегѣ шкаанний на това врѣме
всѣ по сревролюбѣю и по своѣю хотѣ-
нѣю сѣдатѣ всѣ 57а

навилѣ арапитѣ 58

Стѣин (така!) Іѡванѣ Владимѣирѣ 59

након зѣмале цѣрството ѿ прѣсти
рѣдѣ 59а

ѣкоже испѣрво рече са 64а

и покорилѣ царѣи и кѣсари по нилѣ
64а

подѣванѣ сѣмѣ Іѡвѣнѣ Калиманѣ 65

Мѣжеши ѿ грѣцески исторѣи да са на-
мерѣ на много цѣри болгарскѣи по ко-
лико лѣтъ царѣвале, понеже грѣци за-
висты рѣди не писѣале 66а

неже грѣци зѣвисти рѣди не писали 74а
а в ѹждаа епархїа дѣхъвныи не сѧ владѣли 81

сеѧ глѣпость на бѡлгарити ѡт грѣческа дѣхъвнаа влѣсть прихѡдитъ 81а
мѡщи егѡ во Ѣвасѧнскаа странѧ, якоже испѣрва рече сѧ, цѣли и нетлѣбныи 83

Тѧкѡ и неговѧ оуѣеницы просїали стѣимъ житїемъ и ѡ неговѧ оуѣеницы ѡ тѣсь мнѣтири поставлѧли патрїарси в Тѣрновѣ 88-88а

ѹднимъ своимъ житїемъ и оуѣениемъ 88а

но бѣ показѧль на негѡ ѹдѡ и далѣ дождѣ много и оуѣснѣль огнь 93
многѡ народѣ бѡлгарскїи повїли 93а
правїла и дѣланїе црѣкаа и архїерейскаа 93а

тоѡкос и написѧхъ 94

тогѡ рѣди многождѧ оуѣкарѧхъ насъ сѣрви и грѣци, ѹи немѧми исторїаа и азѣ глѣдахъ по многїи кнїгахъ какъ има за бѡлгарѧ много ѹзвѣстїе 94-94а
за стѣихъ бѡлгарскихъ и сѣрвскихъ 94а

со везначѧлнимъ егѡ оцѣмъ и прѣстѣимъ и блгїимъ и животворѧщимъ егѡ дѣомъ ннѣ и прѡно и в вѣкѡвъ ѡминъ 95

или прѣписѣюшихъ исторїйцѣ сїю 95

а вѣ ѹждаа епархїа не сѧ владѣле 72а

сїѧ глѣпость ѡ грѣческа дѣхъвнаа влѣсть проихѡдитъ 73
мѡщи егѡ во Ѣвасѧнскаа странѧ цѣли и нетлѣбны 74а

ѡ неговѧ оуѣеницы ѡ тези мнѣтири поставлѧле патрїарси в Тѣрновѡ 79

ѹднимъ своимъ житїемъ 79

липсва 84

много народѣ повїле 84

и правїла цѣрскаа и архїерейскаа 84а

липсва 85

липсва 85

за стѣи бѡлгарскихъ 85

со везначѧлнии оцѣмъ и прѣстѣимъ дѣмъ во вѣки ѡминъ 85а

или прѣписѣюшихъ сїю 86

В. Разместване на съседни думи и изрази

Вотделни случаи (забелязани бяха 37 примера) Влад Гладичов разменя местата на съседни думи или изрази. В част от тези примери причината за разместването очевидно е стилистична, но в други случаи тя не може да бъде определена категорично. В голяма част от примерите черковнославянският словоред се

заменя с новобългарски, но има и обратни примери. Във всеки случай примерите по-долу още веднъж характеризират Влад Гладичов като вещ книжовник и много критичен преписвач.

Пант

и ѿ дрѹгѣхъ достовѣрнихъ повѣствовъ-
ватели 3а
Второмъ же снѣ своемъ Хамъ заповѣ-
далъ да са насѣли на Африка 8
Третомъ снѣ своемъ Афетъ заповѣдалъ
да са насѣли на Европа 8
и раздѣлиа са нашъ славѣнскїи языкъ
10
но вѣди пишатъ вмѣсто в 11а
разумѣль зацо имать болгарити на-
меренїе 21
повдигналь Сумѣонъ Лавасъ воиска
на грѣци 28
и оумислиль да принесе своѣ престоль
32
совершилъ бѣгодѣно и сѣо житїе свое
33
но быль сѣи Доланъ весмѣ хитръ 37
и повелѣ ниль патрїархъ 38
на болгарское цѣтво 38а
по преставленїи патрїарха Іwannа сѣа-
гw 39а
и много пѣта воиска вдигали 41а
и призываль рѣси ѿ Рѣсїа на поможь
севѣ 44
и привель Валдава, венецїйскагw
кралѣ 45а
но Марїа, црїица Шишманова, прѣ-
тила много златw 48
совершилъ своѣ животь 49а
зацо было мѣ името монашеское Фе-
октїистъ 49а
кѣй цѣо чѣль ѿ баби нащо 52
дщерѣ Смилица, црѣ болгарскагw 53а

Глад

и ѿ дрѹгѣхъ повѣствователи досто-
вѣрнихъ 1
Хамъ, второмъ снѣ своемъ заповѣдалъ
да са насѣлѣ на Африка 5а
Афетю, третюмъ снѣ своемъ, заповѣ-
далъ да са насѣлѣ на Европа 5а
и раздѣлиа са нашъ языкъ славѣн-
скїи 7а
но вмѣсто вѣки пишатъ вѣде 9
разумѣль зацо болгаритѣ имать на-
меренїе 17а
повдигналь воиска Сумѣонъ Лавасъ
на грѣцитѣ 23а
и оумислиль да принесе престоль своѣ
27а
совершилъ сѣо и бѣгодѣно житїе свое
28а
но сѣи Доланъ былъ вѣсмѣ хитаръ 32
и патрїархъ повелѣ ниль 33а
на царство болгарское 33а
по преставленїи патрїарха сѣагw Іwannа
34а
и много пѣта вдигале воиска 36а
и призываль севѣ на поможь рѣси ѿ
Рѣсїа 39
привель Валдавѣа, кралѣ венецианска-
гw 40
но Марїа, Шишманова царїица, прѣ-
тила много злато 42а
совершилъ животь своѣ 43а
зацо было мѣ монашескоето име Фе-
октїистъ 44
кѣй цѣо чѣль нещо ѿ баби 46
дщерѣ Смилица, болгарскагw царѣ
47

скончѣа мирън и тихъ живѣтъ своѣ
56а

и дѣлъ своѣ дщѣ 59а

имали войска и врань 68

и многоу земля ѿ нихъ вземѣ и дер-
жаль 72

ѿ великое ослобленіе и плененіе 74

а дрѣги не были ѿ плѣна и ѿ ро-
да црѣскаго 74

іакоже исперва за всѣхъ здѣ по редѣ
писѣ са 74

тогѣ ради повеуе пришѣлъ да бы воз-
могаль наоучити 75

като мѣ заповѣдалъ Мѣртагонь црѣ
75а

знаать исперво како са болгарски кни-
ги 77

народъ болгарскій 78

держать свою вѣрѣ непрелѣнну 79а

имали многоу крамола и преніе греци и
римляни междѣ сѣвѣ 79а

по шѣстаго совѣра вселѣнскаго 82

не быль никакъ повыинанъ 84а

имали свои мощи 84а

вбѣуе быле всѣна оучени ѣленскій 85

вси тѣа стѣи ѣврази на едно ги пи-
шати 85а

во греуески и сѣтогорскій отѣуници 89а

скончѣа тихѣ и миръно живѣ своѣ 50

зато дѣлъ дщѣръ свою 52а

имале врань и воиска 60а

и многоу земля взималъ ѿ нихъ и
держаль 64а

ѿ великое плѣненіе и ослобленіе 66

а дрѣги не биле ѿ рода и плѣна цар-
ское 66

іакоже по редѣ исперва за всѣхъ здѣ
писѣ са 66а

тогѣ ради пришѣлъ повѣуе да бы
возмогаль наоучити 67

като мѣ заповѣдалъ црѣ Мѣртагонъ
67

знаать како са исперво болгарскій
книги быле 68а

болгарскіи народъ 69а

держать вѣрѣ свою непрелѣнно 71

имало многоу крамола и преніе междѣ
сѣвѣ греци и римляни 71а

по шѣстаго вселѣнскаго совѣра 73а

никакъ не быль повыинанъ 75а

имале мощи свои 75а

вбѣуе быле оучени вѣсна ѣленски 76

вси тѣа ѣврази стѣи на едно ги пи-
шати 76а

во сѣтогорскій греуески отѣуници 80

Г. По-съществени редакционни промени

От приведените дотук съпоставки се вижда високата степен на критичност, с която Влад Гладичов се е отнасял към преписвания от него текст на Паисиевата история. На отделни места тази критичност се проявява като доста съществена промяна на текста поради желание той да стане по-ясен, постегнат, или пък да се направят фактологични уточнения.

Пант

во́л са ѿ вѣа ѿверь и неговь дѡмь 9а
и шнези сканда́лани по мно́гѡ вре́ми ка-
то са оумно́жили по шна́зи зе́мля, вди́г-
нали са ѿта́мь и оутишле́ на за́паднаа
страна́ при кра́и шкѣ́ань море, що са на-
ри́ча мо́ре Болти́нское и Помари́нское. И
насе́лили са та́мѡ покра́и Бранди́вѣра и
и по ѡно́е ѡме сканда́лани наре́кли ги
славѡ́ни и до днѣсь 10а

Та́кѡ и патриа́рхъ по повеле́нїю Бжїю
привѣкаль Ясѣ́на и Петра́, бра́та егѡ́,
ѿ Вла́хїа. Тѣ́ вѣле ѿ ро́да цѣ́кагѡ, внѣ́-
ци Гаври́илови, сы́на Сами́и́лева, що вѣ́-
ль испѣ́день в Вла́хїю, какѡ́то ре́кохѡме
напрѣ́. И повелѣ́ ѡмь патриа́рхъ пе́рво
да согра́дѡтъ цѣ́ква кра́снаа в Те́рно-
во 38-38а

И то́й сѡ вжї́ю по́мощїю навѣ́вал ги
крѣ́пко. И та́ко за патдеса́тъ и четїри
годи́ни непреста́нно чини́ли бра́нь гре́ци-
ти сѡ Ясѣ́на цѣ́а, докле́ поговѣ́или сї́чка
своѡ́ вонска́ и оу́сюрмаша́лѡ цѣ́твото
ѡмь 41а-42

и с по́мощїю вжї́ю пове́дїль латїни-
ти и оу́хвѡти́ Балда́вїа, кра́ла вене-
цї́анскаго 44а

В горния пример замяната на венецијанскаго с латинскагѡ очевидно е механична, повлияна от предходно споменатите латини (латинитѣ). На л. 40 в същите условия Гладичов не е извършил такава замяна.

И взѡ́ль за же́нѣ себѣ́ Феодо́рѣ, дщѣ́рь
цѣ́а гре́ческаго Фе́ора 47а

защо ѿверь во́л са ѿ вѣа, та́н и не-
говь дѡмь 7

по мно́го вре́ме като са оумно́жили по
о́нази зе́мля, вди́гнале са ѿта́мь и
оутишле́ на запа́днаа страна́ при кра́и
Бранди́вѣрга. И по ѡно́е ѡме сканда́ла-
ни наре́кле ги та́мо славѣ́ни и до
днѣсь 7а

Та́кѡ и патриа́рхъ по повеле́нїю Бжїю
привѣкаль Ясѣ́на, бра́та егѡ́, ѿ Вла-
хїа, що вѣ́ль испѣ́день во Вла́хїю
Сами́и́ль. Та́ тѣ́ вѣле́ два́мата ѿ
внѣ́ци Гаври́иловы, сы́на Сами́и́лова,
ро́да ца́рскагѡ, какѡ́то ре́кохѡме на-
прѣ́ за Сами́и́ла. И патриа́рхъ повелѣ́
ѡмь пе́рво да согра́дѡтъ цѣ́ква кра́с-
наа в Те́рново 33-33а

И то́й сѡ вжї́ю по́мощїю не ги оу́ста-
валъ да са вѣ́щатъ наза́дѣ. И та́ко
непреста́нно чини́ле бра́нь гре́ците за
петдеса́тъ и четїри годи́ни, доде́
поговѣ́иле сї́чка своѡ́ войска́ и оу́си-
ромаши́ло ца́рството ѡмь 36а

и сѡ по́мощїю вжї́ю пове́дїль латї-
ните и оу́хвѡти́ль Балда́вїа, кра́ла
латї́нскагѡ 39

И взѡ́ль за же́нѣ себѣ́ Феодо́ра, дщѣ́рь
Феодо́рѣ, царю́ гре́ческаго 41а

Това е добър пример за изключителното внимание и вещината, с които нашият книжовник най-напред е тълкувал, преди да

препише текста на Пантелеймон. В този случай промените са били продиктувани от нуждата да се разграничат ясно личните имена **Фѣодора** и **Фѣодоръ**, тъй като формата за вин. пад. ед. ч. на женското лично име в църковнославянски съвпада с формата за дат. пад. ед. ч. на мъжкото – **Фѣодорѣ**, и информацията може да бъде възприета погрешно. Допълнително Влад Гладичов е разграничил двете лични имена и акцентно **Фѣодѡра** – **Фѣѡдоръ**.

Тако и Михаиль ишеъ сѧ войска на
Констандина. Като видѡль Михай, ѹи
болгарити помногѡ, оубоѡл са велии
47а

Тогѡ Стефана билъ родиль Михайль
црь ѿ Неда, сестра крала сервска -
гѡ 58а

слѣдъ всем'десѧтъ години ѿкакѡ оузѣ-
ли тѣрци Болгаріѡ, или три години по-
слѣ востѡль солтанъ Мехметъ ѿ Брѣса
и ѿ Ѣдренѣ 62

и подають исцѣленіе и многоѡ народъ
приходить тамѡ на поклоненіе 85

и оудержаль ихъ ѿ ереси своимъ пре-
мѣдримъ оученіемъ 86

и положили ихъ в митрополию во храмъ
сѧѡк (така!) Констандина и Ѣлены 91

страданіе и имена ихъ 93а

Тако и Костандинъ ишеъ сѧ воиската
си гнѣвень. Тай и Михайль ишѡль на
Констандина. Но като видѡ Михайль,
ѹи болгарите по многоѡ, оубоѡл са вел-
ми 42

Тѡи Стефанъ въ сынъ Михайла царѡ
ѿ Неда, сестра крала сервскагѡ 52

и слатъ всем'десѧтъ и три години по-
слѣ востѡль солтанъ Мехметъ ѿкакѡ
оузѣле тѣрци Болгаріѡ и востѡль тѡй с'
тѣркомъ ѿ Брѣса и ѿ Ѣдренѣ 55

и подають исцеленіе с' вѣрою прихо-
дѡщыхъ 76

и одержаль ихъ ѿ ересы своимъ мѣ-
дростимъ и оученіемъ 77

и положи (така!) ихъ во храмѣ
сѧѡго Констандина и Ѣлени, тѡ ѣсть в
митрополи 81а

страданіе и именѡ многоихъ мѣчениковъ
84

II. Наблюдения над езиковите особености на Гладичовия препис

1. Правописно-фонетични черти

Многобройните промени в преписа на Влад Гладичов свидетелстват и за това, че книжовникът е имал по-различна, но и по-добра правописна и езикова подготовка от тази на монах Пантелеймон. Системно описание обаче не би могло да се направи, тъй като имаме работа с препис, който не е съвсем

последователен в отношението си към преписвания текст. Така например Гладичов пише **ѣ** на етимологични места, но и вместо **ѣ** и много рядко вместо **ѧ** (= [’а], [йа]). Среща се и обратно писане – **ѣ** и **ѧ** вместо **ѣ**. И двамата книжовници си служат твърде свободно с **ѣ** и **ѣ**, напр.: *вѣзѣмнѣ* (зват. пад. ед. ч.) *П5* – *вѣзѣмнѣ* *Г2а*, *повѣчѣ* *П5а* – *повѣчѣ* *Г3*, *проразѣмѣ* *П7а* – *проразѣмѣ* *Г5*, *гдѣ* *П8* – *дѣ* *Г5а*, вместо *П11а* – *в’мѣсто* *Г9*, *крѣпко* *П18* – *крѣпко* *Г14а*, *владѣтели* *П24а* – *владѣтели* *Г20а*, *П повѣлѣ* *25* – *повѣлѣ* *Г21*, *вѣсма* *П30а* – *в’ѣсма* *Г26а*, *сѣтнѣ* *П36а* – *сѣтнѣ* *Г32*, *времѣ* *П42а* – *времѣ* *Г37*, *исѣкалѣ* *П45а* – *изсакалѣ* *Г40*, *дѣтѣ* *П60* – *дѣтѣ* *Г53*, *повѣлѣла* *П85а* – *повѣлѣла* *Г76а* и др. В това отношение Гладичовият препис най-общо отразява непоследователността, характерна за съвременната му книжовноезикова практика. Както е известно, редовното писане на **ѣ** на етимологичните му места и нормативният му полупрегласен изговор (като *a* или *e*) се установява в българския книжовен език едва през последното десетилетие на XIX в. [Андрейчин 1977 : 75-76].

В замяната на **ы** с **и** и обратно в преписвания текст трудно може да се открие специална закономерност. По-редовна е замяната на **и** с **ы** при формите на спомагателния глагол *вѣти*, където Гладичов възстановява етимологичното писане на **ы**. Сравнително редовна е и неетимологичната замяна на **и** с **ы** във формите на съществителното *миръ* → *мыръ* и на глагола *вити* → *выти*. Ето няколко примера: *внѣцы* *П8* – *внѣци* *Г5а*, *оубиль* *П18* – *оубиль* *Г14а*, *повѣль* *П19* – *повѣль* *Г16*, *вили* *П21а* – *виль* *Г18*, *миръ* *П23* – *мыръ* *Г19а*, *дари* (вин. мн.) *П27* – *дары* *Г22а*, *вѣхѣ* *П29а* – *выхѣ* *Г25а*, *виль* *П35* – *виль* *Г30а*, с *миром* *П49а* – с *мыромъ* *Г49а*, *мощи* (именит. мн.) *П50* – *мощы* *Г44*, *да са вѣй* *П54а* – *да са вѣ* *Г48* и др.

Гладичовият препис е едноеров (с **ы**). Такъв е и преписът на Пантелеймон. Редовно е писането на **ы** в края на думата, освен в случаите, когато тя е свързана с енклитика. Като рядко изключение в няколко примера е употребен краесловен голям ер (**ъ**): с *нилѣ* *2*, *газыкѣ* *2а*, *пондѣмѣ* *11*, *аминѣ* *86а*, *Влатѣ* *попѣ* *Петковѣ* *Гладичовѣ* *86а*.

В средата на думите ерът се пише в ограничен брой форми: на място на етимологични **ъ** и **ы**, в съчетанията *ър* / *рь*,

ъл / ль, на мястото на стара ж или вместо редуцирано а, напр. оу мацарско 8а (П оу мацарско 11а), да търсатъ 8а (П11 да тражатъ), испъдиле 11 (П14 испъдили), обвърна 15 (П обвърналь), върналь са 17а (така у П21), вътрешний 24а (П18а без съотв.), кръстатъ 22 (П26 крѣстатъ), тъгда 35 (П40 тогда), жѣпъна 48а (П54а жѣпана), твърде 54а (П без съотв.), къзнилъ 61а (П69 казнилъ), пъти 63а (П72 пъта), потъпкани 70а (П без съотв.). Влад Гладичов редовно пише мацарска, мацари, мацарите и др. – тук очевидно трябва да виждаме редукция $a > ъ$; с редукция трябва да те обясни и разліаніе 19а (П23а разліаніе). Случаи като подьпѣстиль 21а (П25а попѣстиль) и петъдесатъ 36а (П41а патдесатъ) се срещат като рядко изключение.

Много последователно Влад Гладичов отстранява редукцията $e > и$ и $o > у$, която в Пант е редовна, напр.: щци П5а – щце Г3, ѹлвѣцити П6а – ѹеловѣците Г4, газыцити П8а – газыците Г6а, славѣнити П11 – славените Г8, и изнесли гѣ високо П8а – и изнесли го високо Г6-6а, болгарити П17 – болгарите Г14, акѣ П17 – ако Г14, тамѣ П32а – тамо Г28, добротѣ П42а – добротѣ Г37а, Терновѣ П46а – Терново Г40а и много други. Тези замени са много важни, като се има предвид, че Гладичов е бил носител на диалект, в който посочената редукция е обичайна. Книжовникът очевидно е смятал тази фонетична особеност за непрестижна. В това отношение Гладичов се доближава до Софроний Врачански, който също е представител на балкански говор, но избягва редукцията в езика на своите творби. Поначало редукцията се избягва от книжовниците през т. нар. „славянобългарски етап” в развитието на новобългарския книжовен език (от Паисий до средата на XIX в.). Това според К. Босилков може да се обясни с влияние на писмената традиция, „която съвпада с положението в западните говори” [Босилков 1986 : 98].

В езика на Гладичовия препис се среща и т. нар. „обратна редукция”⁴ – приближаване на гласежа на неударените тесни гласни у и и към гласежа на съответните им широки гласни о и е. Тази особеност на преписа е показана по-редовно в буквената замяна оу / ѣ > о. Замяната и > е при преписване се среща само в три примера.

4 За термина *обратна редукция* срв. Граматика I : 44.

Замяна на *ѣ* / *оу* с *о* се среща много често при глагола *разоумѣти* (проразоумѣти): *проразумѣ П7а* – *проразомѣ Г5*, *разумѣль П21* – *разомаль Г17а*, да *разумѣать П50* – да *разомѣеть Г44* и др.

Влад Гладичов редовно заменя *оу* с *о* в окончанието *-оую* за вин. пад. ед. ч., ж. р. на дългите форми на прилагателните имена, напр.: *православнѣю П70а* – *православною Г63*, *тѣлесною Г63* (без съотв. в *П*), *дѣнавскѣю П71* – *дѣнавскою Г63а*, *болгарскѣю П71а-72* – *болгарскою Г63а²*, *хрѣтіанскѣю П71а* – *христианскою Г64*, *грѣческѣю П72а,73* – *грѣческою Г65²* и др. Изключенията тук са единични.

Ето и останалите забелязани случаи, вън от посочените погоре: да *свѣрзѣва П25* – да *свѣрзова Г21*, *смѣщеніе П29а* (2 пъти) – *смощеніе Г25*, *окрожи́л гѣ П30* – *окрожи́л гѣ Г25а*, *Самойль П36* – *Самойль Г31а*, *Ялосіань П37* – *Ялосіань Г32а*, *Ялосіанъ П37а* – *Ялосіанъ Г32а*, *Дѣнавѣѣ П37а* – *Дѣнавѣѣ Г33*, *поговѣиле Г34* (без съотв. в *П*), *одѣрил са Г35* (без съотв. в *П*), *Катакѣзѣинь П40а*, *58а* – *Катакѣзѣинь Г35а,52* *настрѣщ П43* – *настрѣщю Г38*, *смѣщеніе П44а* – *смощеніе Г39*, *солтань П53а,60,60а,64* – *солтань Г47,53а²,57*, *Вѣкашінь П54* – *Вѣкашінь Г47а*, *охватил го П56а* – *охватил гѣ Г50*, *мокаать П62а* – *мокаать Г55*, да *разумѣи П81* – да *разомѣе Г72а*, *сѣпрѣга П83а* – *сѣпрѣга Г74а*.

Замяна на *и* с *е*: *прилѣжно П6а* – *прелѣжно Г4*, *ѣѣтери П18* – *ѣѣтери Г14а*, *свирѣпи П75* – *свирѣпи Г57а*.

2. Морфологични черти

От сравнението между *Пант* и *Глад* се вижда, че Влад Гладичов е променял и отделни граматични форми. Така например в 95 случая той заменя нечленувани с членувани форми на имената. Ето няколко по-характерни примера: да ги пѣстни *приз Дѣнавѣ П11* – да ги пѣсне *приз Дѣнавѣть Г8а*; *ѣ татарити* и *ѣ мацарити П11а* – *ѣ татаритѣ* и *ѣ мацаритѣ Г8а*; на болгарити *царство П13* – на болгаритѣ *царството Г10*; и *оузель сѣука хазна П22а* – и *узель сѣуката мѣ хазна Г18а*; и *преварила цѣрица П26* – и *преварила царицата Г22*; и *сразили са тогда сѣ греками П40* – и *одарил са тъгда сѣ грецитѣ Г35*; но *софѣани мнатъ П49а* – но *софѣанитѣ мнатъ Г44* и др.

В четири от случаите Гладичов е членувал собственото име *Болгарѣѣ*, което у *Пант* е нечленувано: за *Болгарѣѣ П26а* –

за Болгаріята Г22а, изъ около Болгаріа П68 – из' околѸ Болгаріята Г60а, в Болгаріа П79а – в' Болгаріята П71, ѿ Болгаріа П79а – ѿ Болгаріята Г71а.

Трудно може да се извлече някакво общо правило за замяна на нечленувани с членувани именни форми, към което се е придържал Гладичов в своя препис на Паисиевата история – всеки случай трябва да се тълкува отделно и конкретно. В осем случая се среща обратна замяна – на членувани с нечленувани именни форми: защо ще да иди да са бїе сѧ драпители П21 – защо ще иде да са бїе сѧ драпи Г17а; и като оутишла воиската грецеска П29а – и като отишла воиска грецеска Г25; а болгарити по сѸхо П29а – а болгари по сѸхѸ Г25а; и грецеската воиска развиль П33 – и грецеска войска развиль Г28а; сѧ грецити и сѧ латинити П45а – сѧ греци и сѧ латини Г41; на тѸрцити П62а – на тѸрци Г55; сѧ тѸрцити П65 – сѧ тѸрци Г57а.

В немалко случаи Влад Гладичов заменя краткия определителен член на членуваните имена в *Пант* с пълен. Тази особеност е характерна за централния балкански говор, към който принадлежи родният габровски говор на книжовника, срв.: ДѸнава П11 – ДѸнаватъ Г8а, генерала П22а – генаралетъ Г18а, плениа П28 – плениат Г24 и др.

Много редовна е замяната на окончанието -и за мн. ч. на еловото причастие с -е: преселили сѧ П8 – приселиле сѧ Г6, остали П9а – остале Г6а, плѣнили П29а – плѣниле Г25а, оухватили П41а – оухватиле Г36а и др. Посочената редовна замяна очевидно не е случайна и в нея може да се види определена позиция на книжовника по въпроса за окончанието на плуралните форми на еловото причастие. Известно е, че форми на -ле се срещат в голяма част от българските диалекти (в източните говори *е* в окончанието се редуцира в *и*), те се откриват още в среднобългарските писмени паметници [Мирчев 1978 : 241]. В езика на Паисий Хилендарски преобладават причастните форми на -ли [Георгиева 1971 : 366] тези форми са редовни и в двата Софрониеви преписа на Историята. Приема се, че кодифицирането на формите на -ли в новобългарския книжовен език се дължи на влияние на руския език и на източнобългарските говори [Мирчев 1978 : 241].

Също толкова редовна е и замяната на окончанието -и с -ѣ в презентните форми за 3 л. ед. ч. на глаголите в св. вид от II новобългарско спрежение (среща се и като -ѣ): да наполни П72 – да наполни Г5а, да са насели П8 – да са населѣ Г5а, да пропѣди П19а – да пропѣде Г15а, да проси П20 – да просѣ Г16а, да мѣ прати П21а – да мѣ пратѣ Г17а и др. Присъствието на посочената замяна е и интересно като факт – формално тази особеност се свързва с част от източномакедонските говори [Конески 1986 : 188].

3. Лексикални замени

На много места Влад Гладичов е правил лексикални замени, които са били продиктувани от различни причини. Част от тях са замени на черковнославянски с народни български думи, напр.: бранѣ→бои, попрани→потѣпкани, пожигали→изгориле, то→тѣи, снѣдѣ→естїе, са шѣрѣтѣ→са намери, тогѣа→тогасъ и др.

В други случаи Гладичов е заменял една диалектна дума с друга, обикновено позната на родния му говор, напр. натракѣ→назадѣ, докле→доде, истражихѣ→притѣрсихѣ, да зидѣа→да гарди, подирѣ→послѣ и др.

Нерядко замяната се отнася до словообразователни варианти, напр. ѣдва→ѣдвамѣ, нарѣдко→рѣдко, таквасѣ→таквази, потѣрѣал ги→тѣрѣал ги, скрито→скритомѣ, толкози→толкова и др.

Отделни замени са свързани със стремеж за уточняване, поправка или актуализиране на думи в Пантелеймоновия препис, на етнически или местни названия, напр.: страна→земля, прѣшаль→поишаль, краля венеціанскаго→краля латинскаго, василїа македонанина→василїа македонски, станаль→шталъ, црѣтво→царствованїе и др.

агараните вМ. тѣрцити: та не быѣа могли агараните да ги навѣатѣ Г61 – не быѣа могле тѣрцити да ги навѣатѣ П68а.

безуѣтъ вМ. безѣисла: понеже было ѿ двете страни войска безуѣтъ Г35 – понеже было и ѿ двете страни войска безѣисла П40.

благоволиѣ вМ. блѣвили: и такъ благоволиѣ та поставилѣ ... Патриархъ Г71а-72 – И такъ блѣловили та поставили ... патриархъ П80.

БЛАГОУЕСТНО ВМ. БЛГОУЕСТІЮ: КОИ ПО НЕГѠ ЦАРЪВАЛЕ БЛАГОУЕСТНО Г62а – КОИ ПО НЕГѠ ЦРЪВАЛИ БЛГОУЕСТІЮ П70.

БОЙ ВМ. БРАНЬ: И ВОИСКА ДА ДИГА ДА СТРЪВА БОЙ Г6 – И ВОИСКА ДА ДИГА ДА СТРЪВА БРАНЬ П8а.

ВЗИМАЛЕ ВМ. ИСКАЛИ: МНОГѠ ЗЛАТО И ДАНЬ ВЗИМАЛЕ Ѡ БОЛГАРСКАГѠ ЦАРѠ Г71а – МНОГѠ ЗЛАТО И ДАНЬ ИСКАЛИ Ѡ БОЛГАРСКАГѠ ЦРЪ П80.

(НА) ВОЙСКАТА ВМ. (НА) БРАНЬ: И ГѠ РАНИЛЕ НА ВОЙСКАТА ВМ. И НАРАНИЛИ ГѠ НА БРАНЬ П34.

БОЛГАРИ ВМ. ВОРГАРИ: И ТІЕ ГИ НАЗОВАЛЕ БОЛГАРИ Г9 – И ТЕ ГИ НАЗВАЛИ ВОРГАРИ П11а.

ВЪЗДИГНАЛЬ ВМ. ВДИГНАЛЬ: ВЪЗДИГНАЛЬ ВОЙСКА И БРАНЬ НА ОЦА СВОЕГО Г44а – ВДИГНАЛЬ ВОЙСКА И БРАНЬ НА ОЦА СВОЕГѠ П50а.

ГАРДИ ВМ. ЗИДА: ИСКАЛЬ ДА ГАРДИ ОНЗИ СТОЛПЪ Г6а – ИСКАЛЬ ДА ЗИДА ОНЗИ СТОЛПЪ П9.

ГРЪШИЛИ ВМ. ПОГРЪШИЛИ: НО ВЪСМА ТО ГРЪШИЛИ Г31 – НО ВЕСМА ТО ПОГРЪШИЛИ П35а.

ДАНЬ ВМ. ЗЕМЛА: И ОУЗИМАЛЕ Ѡ ТАХЪ ДАНЬ И МѢСТО Г10 – И ОУЗИМАЛИ Ѡ ТАХЪ ЗЕМЛА И МЕСТѠ П12а.

ДЕ ВМ. ГДѢ: КОЙ ДЕ Е СЕДМЪ Г48а – КОЙ ГДѢ Е СИДМЪ П54а.

ДЕТО ВМ. ГДЕТО: ДЕТО Е СЕГА МОСКОВСКАЯ ЗЕМЛЯ Г7а – ГДЕТО Е СЕГА МОСКОВСКАЯ ЗЕМЛЯ П10.

ДОДЕ¹ ВМ. ДОГДЕ: ДОДЕ ПРИШЕЛЪ СОЛТАНЪ МОРАТЬ Г47 – ДОГДЕ ПРИШЕЛЪ СЪЛТАНЪ МЪРАТЬ П53а.

ДОДЕ² ВМ. ДОКЛЕ: ДОДЕ ПОГОВИЛЕ СИУКА СВОѠ ВОЙСКА Г36а – ДОКЛЕ ПОГОВИЛИ СИУКА СВОѠ ВОИСКА П42. ВИЖ СЪЩО И Г60а – П68а, Г72 – П80.

ЄВРОПА ВМ. ЄВРѠПІА: И НАСЕЛИЛЕ СА НА ЗЕМЛЮ СІЮ ЄВРОПА Г7 – И НАСЕЛИЛИ СА НА ЗЕМЛЮ СІЮ ЄВРѠПІА Г10.

ЄДВАЛЬ ВМ. ЄДВА: ЄДВАЛЬ ВЕРѢТОХЪ И НАПИСАХЪ ЗДѢСЬ Г84 – ЄДВА ВЕРЕТѠ И НАПИСА П93а. ВИЖ СЪЩО И Г84а – П93а.

ЕСТІЕ ВМ. СИѢДЪ: ТОКМО КЕСТАНИ БЫЛЕ ЕСТІЕ ЕГѠ Г80 – ТОКМО КЕСТАНИ БЫЛИ СИѢДЪ ЕГѠ П89.

зговѡрьѡ ВМ. разговѡрьѡ: и викаль царѡ рѡмана на зговѡрьѡ Г26 – и вика^ѡ црѡ рѡмана на разговѡрьѡ П30а.

зеле ВМ. оузеле: цю ѡ бьле зеле перва греци Г42а – цю ѡ бьле оузеле перво греци П48.

земла ВМ. страна: цю тече ѿ южнаѡ земла на северь Г8 – цю тече ѿ южнаѡ страна на северь П11.

изгориле ВМ. пожигали: латините когда изгориле светаѡ гора Г82 – латини когда пожигали стѡѡ гора П91.

какво ВМ. зацо: ѡвѡнкѡ видѡ какво не може да стѡи насрецо петра Г38 – и ѡвѡнкѡ видѡ^ѡ зацо не може да стѡи насрецо петра П43.

коегѡ ВМ. кого: кой по коегѡ царѡваль Г57 – кой по кого црѡваль П64. Виж съцо и Г58 – П65.

котѡри ВМ. таже: сынѡ егѡ стефанѡ, котѡри оуби оца своего Г45 – снѡ егѡ стефанѡ, таже оуби оца своего П51.

крѡпко ВМ. твердо: оукрепил сѡ на царство болгарское крѡпко Г34 – оукрѡпил сѡ на црѡно Болгарское тврдо П39.

латинскагѡ ВМ. венецианскагѡ: и оухватилѡ валдавиѡ краля латинскагѡ Г39 – и оухвати^ѡ валдавиѡ краля венецианскагѡ П44а.

македонски ВМ. македоннина: и видель крѡнѡ василиѡ македонски Г20-20а – и видаль крѡнѡ василиѡ македоннина П24.

мало ВМ. малко: а крѡнѡ встѡвилѡ мало войска Г20 – а крѡнѡ встѡвилѡ малко вонска П23а.

мало¹ ВМ. вма^ѡлѡ: и мало не покѡрилѡ греци Г63а – и вма^ѡлѡ не покѡрили греци П71.

мѡста ВМ. странахѡ: и преселаль народи по разлѡни мѡста Г64а – и преселаль народи по разлѡнихѡ странахѡ П72.

надвиваль ВМ. навиваль: и надвиваль и много земля покѡрилѡ Г29 – и навиваль и много земля покѡрилѡ П33а.

назадѡ ВМ. натракъ: вонска негова побѡгнала назадѡ Г42 – вонска негова побѡгнала натракъ П47а-48. Виж съцо и Г47а – П53а.

намери (са) ВМ. ѡврѣте (са): но вократце са намери дѣаніе ихъ Г66а – но вократцѣ са ѡврѣте дѣаніе ихъ П74а.

нападналь ВМ. падналь: и нападналь пакъ на Болгаріа Г13а – и падналь пакъ на Болгаріа П16а.

написале ВМ. нарѣдили: лѣпо написале и оукрасиле Г56 – лѣпо нарѣдили и оукрасили П63.

народъ ВМ. родъ: та са нарекле еврейскіятъ народъ евреи и до днесъ Г7 – та са нарекли еврейскіятъ родъ евреи и до днесъ П10. Виж също и Г8 – П10а.

насталь ВМ. настаналь: насталь на царство Іванъ шишманъ Г53а – настаналь на царство Шишманъ П60а.

неколко ВМ. неколико: поживе сетне неколко времѣ Г56 – поживе сетне неколико време П63. Виж също и наколко Г57а – наколико П65.

нихъ ВМ. тѣ^{хъ}: и много данъ и таготѣ наложилъ на нихъ Г61а – и много данъ и таготѣ наложилъ на тѣ^{хъ} П69.

наколко – ВИЖ неколко.

одарил са ВМ. сразили сѧ: и одарил са тогда сѣ греците Г35 – и сразили сѧ тогда сѣ греками П40. Виж също и оударили са Г18а – сразили са П22а.

осталь ВМ. станаль: И ѡсталъ ѡхридскіа баронъ краљ самовластенъ Г42а – И станаль ѡхридскіа баронъ краљ самовластенъ П48а.

отишаль ВМ. ишелъ: и отишаль в' Болгарію Г28 – и ишелъ в Болгарію П32а.

отпѣдилъ ВМ. отгналь: ѡтпѣдилъ сервито ѡ Болгаріата Г35а – ѡтгналь сервити из болгаріа П42а.

побола са ВМ. оубола са: а болгарите гѡ виделе зацо са побола Г16а – а болгарити го видали зацо са оубола П20.

повѣгнале ВМ. повѣгли: а дрѣги повѣгнале по горахъ Г82 – а дрѣги повѣгли по горахъ П91а.

рѣдко ВМ. нарѣдко: намера са но вѣсма рѣдко Г4 – намера са но весма нарѣдкѡ П6а.

СЕБѢ ВМ. СІЕ: НЕ МОГАТЬ ПОСТАВИ НА СЕБѢ НИ ЕДНА МАРТОРИА Г69 – НЕ МОГАТЬ ПОСТАВИ НА СІЕ НИ ЕДНА МАРТОРИА П77.

СКРИТОМЪ ВМ. СКРИТО: И ПРАТИЛЬ ПИСМО СКРИТОМЪ Г14 – И ПРАТИЛЬ ПИСМО СКРИТО П17а.

ТАИ ВМ. ТАКО: ТАИ ГИ НАРИЧАТЬ Г68а – ТАКО ГИ НАРИЧАТЬ П77.

ТАКВАЗИ ВМ. ТАКВАСЬ: ВИДЕЛЕ БОЛГАРИТЕ ТАКВАЗИ БЕЗБОЖНАА РАБОТА Г51 – ВИДАЛИ БОЛГАРИТИ ТАКВАСЬ БЕЗБОЖНАА РАБОТА П57а.

ТОГАСЬ ВМ. ТОГДА: И КНИГИ СЛАВЕНСКИ ТОГАСЬ ПРИАЛЕ Г70 – И КНИГИ СЛАВЕНСКИ ТОГДА ПРИАЛИ П78а.

ТОЛКОВА ВМ. ТОЛКОЗИ: ЦАРЪВАЛЕ ТОЛКОВА ВРЕМѢ Г3а – ЦАРЪВАЛИ ТОЛКОЗИ ВРЕМИ П6.

ТЪИ ВМ. ТО: В' ТЪИ ВРЕМѢ Г54 – В ТО ВРЕМИ П61.

ТЪРУАЛ ВМ. ПОТЪРУАЛ: И ТЪРУАЛ ГИ СѦ СИЛА 57 – И ПОТЪРУАЛ ГИ СѦ СИЛА П64а.

ТЪРСАТЬ ВМ. ТРАЖАТЬ: ДА ИДАТЬ ДА ТЪРСАТЬ ДОБРА ЗЕМЛА Г8а – ДА ИДАТЬ ДА ТРАЖАТЬ ДОБРА ЗЕМЛА П11.

ОУДАРИЛИ СА – ВИЖ ОДАРИЛ СТЕШКАА.

ОУТИШЕЛЬ ВМ. ВШЕЛЬ: И ОУТИШЕЛЬ СѦ ТЕШКА ВОИСКЪ В' БОЛГАРИЮ Г16 – И ВШЕЛЬ СѦ ТЕШКА ВОИСКА В БОЛГАРИЮ П19а.

ХИТРОСТІЮ ВМ. ХИТРО: НАКАКЪ ХИТРОСТІЮ ПРИВИКАЛЬ ГЪ ПРИ СЕБѢ СИ Г44а – НАКАКЪ ХИТРО ПРЕВИКАЛЬ ГЪ ПРИ СЕБА СИ П50а.

ХОДИЛЬ ВМ. ИСХОДИЛЬ: ХОДИЛЬ НА ПЕНІЕ Г40а – ПРИХОДИЛЬ НА ПѢНІЕ П46

ХОДИЛЬ¹ ВМ. СХОДИЛЬ: И ХОДИЛЬ НАПРЕДЪ ДА ШПРАВЛАЛЬ ВОЙСКА СВОА Г40а – И СХОДИЛЬ НАПРЕДЪ И ОУПРАВЛАЛЬ ВОЙСКА СВОА П46.

ЦАРСТВОВАНІЕ ВМ. ЦРѢТВО: ЗА МАЛКО ВРЕМѢ БЫЛО ТО НЕГОВО ЦАРСТВОВАНІЕ Г48а – ЗА МАЛКО ВРЕМИ БЫЛО ТО НЕГОВО ЦРѢТВО П55.

Цитирана литература

- Ангелов 1966:** Б. Ангелов. Рилска преправка на „История славяноболгарская”, София, 1966.
- Андрейчин 1977:** Л. Андрейчин. Из историята на нашето езиково строителство. София, 1977.
- Босилков 1986:** К. Босилков. Кратка история на българския книжовен език. Сегед/Szeged, 1986.
- Велчев 1941:** В. Велчев. Неизвестен препис на Паисиевата история от 1809 год. – В. „Мир”, бр. 12340 от 27. IX. 1941.
- Велчев 1956:** В. Велчев. Неизвестен последовател на Паисий Хилендарски. – Език и литература, 1956, кн. 6, 446-458.
- Георгиева 1971:** Ел. Георгиева. Наблюдения върху езика на Паисиевата Славянобългарска история. – В: Паисий Хилендарски и неговата епоха, 1762-1962. Сборник от изследвания по случай 200-годишнината от История славянобългарска. София, 1962, 345-378.
- Грамматика I:** Грамматика на съвременния български книжовен език. Том I. Фонетика. София, 1982.
- Конески 1986:** Бл. Конески. Историја на македонскиот јазик. Скопје, 1986.
- Мирчев 1978:** К. Мирчев. Историческа граматика на българския език. София, 1978.
- Снегаров 1942:** Ив. Снегаров. Един препис на Паисиевата история в Преображенския манастир. – Македонски преглед, 13, 1942, кн. 2, 85-124.
- Стоянов 1962:** М. Стоянов. Преписи на Паисиевата „История славянобългарска”. – В: Паисий Хилендарски и неговата епоха (1762-1962). Сборник изследвания по случай 100-годишнината от История славянобългарска. София, 1962, 557-596.
- Толев 1973:** В. Толев. Нов неизвестен екземпляр на историята на Цезар Бароний. – Език и литература, 1972, кн. 3, 64-74.
- Харалампиев 1978:** Ив. Харалампиев. Още за книжовника Влад Гладичов и за неговия препис на Паисиевата история. – Език и литература, 1978, кн. 5, 54-63.

ЧАСТ 2.
ГЛАДИЧОВ ПРЕПИС.
ТЕКСТ

ПРИНЦИПИ НА НАБОРНОТО ОСЪВРЕМЕНЕНО ИЗДАНИЕ

Маргарет Димитрова

Тъй като наборното издание съпровожда фототипията, направихме редица опростявания на правописа, за да бъде разбираем текстът и за хора с нефилологически професии. Със същото намерение добавихме и коментар на архаични и диалектни форми. Понеже Паисий е приготвил „История славянобългарска” не само за образовани книжовници, а и за любознателни читатели с различни занимания – занаятчии, търговци, земеделци, решихме да отстраним бариерата на старите букви и форми и да изнесем Паисиевото слово отвъд високите огради на архаичното писмо. Концепцията на професор Надежда Драгова беше да предложим на читателите три „канала” на информация, които да могат да бъдат сменяни винаги когато читателят пожелае: 1. фототипно издание, което показва ясно правописа, почерка и сегментирането на текста в ръкописа; 2. наборно издание, използващо само съвременни кирилски букви; 3. обяснения на архаични или диалектни думи и форми. Принципите на наборното издание бяха изработени по идея на професор Драгова и със съветите на професор Иван Добрев, на когото изказваме своята сърдечна благодарност. Професор Даринка Караджова също ни оказва неоценима помощ за уточняване на наборния текст.

Принципите, следвани при изработване на наборното издание, се свеждат до следното.

Независимо че отстраняваме буквите ят (ѣ) и малък юс (ѡ), както и повечето ерове и всички апострофи, опитваме се да не налагаме свои представи за това, как Влад Гладичов и неговите читатели са произнасяли текста. Затова един и същи знак от оригинала се опитваме (винаги, когато е възможно) да предаваме с един и същи знак в набора, т. е. в повечето случаи следваме принципите на транслитерация, а не на транскрипция.

От надредните знаци запазваме само ударенията. Не предаваме придиханията. Опитвахме се да разграничим остро от тежко ударение, макар че това невинаги е възможно. Всъщност

в този текст от XIX в. наклонът на ударението няма онова значение, което е имал през XV в. за Константин Костенечки, например. Нееднозначно може да се тълкуват в ръкописа и написанията на сложните форми на прилагателните от ж. р. ед. ч. и ср. р. мн. ч. от типа *нѣмскаѡ* 70622, *цѣркòвнаѡ* 70622, *тѣрновскаѡ* 72619 – в тези случаи *исо* (леко придихание с остро ударение) накрая на формите по-скоро маркира книжното окончание за сложна форма. Поставянето на този надреден знак в посочената позиция се обляга на старото правило той да се пише над гласна в начална или поствокална позиция. Едно наборно издание от типа, който ние избрахме, може би не бива да включва знак, предаващ *исо*, но все пак ние поставяме знак за ударение на мястото на *исо*.

Не предаваме краесловен и незвучащ ер. Ако според нас ерът има звукова стойност, пишем **ѣ**, независимо че в повечето случаи в оригинала стои **ѣ**.

Не предаваме апостроф. В случаите обаче, в които предполагаме, че апострофът в Гладичовия препис означава [ъ], например *м'зда*, предаваме го с **ѣ**, *мъзда*.

Винаги заменяме **ѣ** с буква **е**, независимо какво произношение подозираме.

Винаги заменяме малък юс (**ѣ**) и йотувано а (**ѣ**) с буква **я**.

Вместо **ѣ** винаги пишем **и**.

Всички видове „и“ в ръкописа (**ї**, **ѣ**, **ѣ**, **н**) предаваме само с буква **и**. Не отбелязваме надредните знаци над **и** с изключение на ударението. Така **ї**, **ѣ**, **ѣ** предаваме само с **и**.

Всички видове „у“ (обикновено в преписа се използва знак **ѣ**) предаваме с буква **у**.

Буквата **з** предаваме с буква **з**

Омега заменяме с буква **о**.

Буквата **ѣ** заменяме с **т**.

Гръцките букви кси (**ξ**) и пси (**ψ**) предаваме с **кс** и **пс**.

Гръцкото съчетание **γγ** предаваме според произношението му с **нг**, например *аγγѣлъ* се предава с **ангел**.

Знака **ѣ** предаваме с **дж**.

Въвеждаме знак за пренасяне (тире) накрая на реда, въпреки че в повечето случаи Влад Гладичов не пише този знак с тази функция. Понякога с тази функция той използва двоеточие. От друга страна, понякога накрая на реда той поставя тирета, маркери на краередието, които ние не предаваме в набора.

При словоразделянето винаги пишем **са** и **ся** отделно от глагола, към който се отнася, независимо как е в ръкописа – понякога възвратната частица е написана отделно, понякога слято с глагола, понякога е в препозиция, понякога е в постпозиция.

Въвеждаме тире след **по** и **най** при сравнителна степен на прилагателни и наречия.

Развързваме съкращенията, но възстановените букви не слагаме в скоби. В повечето случаи развързването става според форми, които се откриват изписани несъкратено в текста, например **ѿцник-** се предава като *свещенник-*, защото в ръкописа се среща форма без съкращение *свещенникъ* 83a19; по аналогия с тази форма и **ѿцниѿ** се предава с *освещение*; също така **ѿт-** се развързва като *свет-*, например **ѿтихъ** = *светих*, **ѿтии** = *светии*, **ѿтую** = *светую*, **ѿтоѿ** = *светое*, понеже в ръкописа се открива и форма без съкращение *светѿѿ*; **ѿлв-** се предава с *челов-*, например **ѿлвци** = *человеци*; **ѿлвече** = *человече*, **ѿлвека** = *человека*, тъй като в ръкописа се среща форма без съкращение *человѿкомъ* 81a20-21; или **ѿркв-** се развързва като *църкв-*, защото в ръкописа има редица форми, написани без съкращение с това църковнославянско произношение: *цѿрквы* 80b1, *цѿрки* 35b10, 371a19, 48a7-8, *цѿрковъ* 80b21, 81a24 и др. Така също **крѿст-** се предава с *крест-*, например **крѿсти** = *крести*, защото в ръкописа се срещат форми с *-ре-*, които са написани без съкращение, например *крѿст* 22a16, *честнаго крѿста* 22a17, *крѿстиле* 53a3 в бележката на л. 15a *покрѿстиле* (но и *крѿстил* 22a9); или **мнѿстир-** = *монастир-*, например *мнѿстири* = *монастири*, защото в ръкописа се открива и форма без съкращение: *монастиры* 80b3.

Надредните букви сваляме в реда без графично указание за това.

Когато възстановяваме изпусната буква от Влад Гладичов, я поставяме в квадратни скоби [ ].

Запазваме всички главни букви, както са в ръкописа, независимо дали съответстват на съвременните правописни правила, или не. Книжовникът често пише едни и същи форми ту с главна, ту с малка буква: например пише и *болгарски*, и *Болгарски*. Стремили сме се да отразим неговите написания. Но все пак, за разлика от неговата непоследователност при употребата на главни букви, ние въвеждаме главни букви при собствените имена (например Костантин, Москва) дори когато отсъстват в ръкописа, а също и при следните думи: *Бог*, *Божии*, *Господ*, *Господне* (в ръкописа понякога са написани с главна буква, понякога – с малка).

Не променяме пунктуацията на книжовника, въпреки че тя често противоречи на съвременната.

В много случаи Влад Гладичов пише по правила, които днес бихме определили като нарушаващи съвременната ортографска норма. Това не означава, че той не е следвал правила; той е следвал правила, различни от съвременните. По времето, когато той е живял, нормата е била по-гъвкава и е допускала много по-голяма вариантност. Това вариране в правописа не е пречело да бъдат разказани и разбрани от повече хора важни истории от миналото, които в повечето случаи са били поучителни не само за българите. Грамотни люде са преписвали Паисиевия текст с надеждата да се насочат читатели и слушатели към верни решения в трудни ситуации, да се опровергае мисленето, че историята на нищо не ни учи и че човечеството векове наред допуска едни и същи грешки. С тази надежда и ние подготвихме това наборно издание – да „пуснем“ отново гласа на Паисий и неговите последователи, представен с осъвременен правопис, в днешното пространство на търсени и често ненамерени пътища.

Използвани съкращения на извори

Изданието не предлага разночетения. В много редки случаи, когато някоя форма в преписа на Влад Гладичов не е ясна или тълкуването ѝ може да е двояко, даваме съответните форми в други преписи, като използваме следните съкращения:

Глад = Гладичов препис от 1809 г.

Зогр = Зографски автограф на Паисий от 1762 г.

Карл = Карловецки препис на „История славянобългарска“ от втората или третата декада на XIX век

Котл 1 = Първи котленски препис на поп Стойко Владиславов от 1765 г.

Котл 2 = Втори котленски препис на поп Стойко Владиславов от 1781 г., сполучливо наречен от Н. Драгова „Софрониев учебников вариант“, „Учебник по История славянобългарска“

Пант = Пантелеймонов (Втори русенски) препис, направен в Русе от хилендарския проигумен Пантелеймон през 1809 г.

Списък на развързаните съкращения (думи под титла)

б̄г- = бог-, например б̄гъ = *бог*

Б̄д̄ца = *Богородица*

б̄лг- = благ-

б̄ж- = бож-, например б̄жии = *божии*

б̄лж- = блаж-, например б̄лжнии = *блажени*

г̄с̄др- = господар-

Д̄в̄д- = Давид-, например Д̄в̄да = *Давида*

д̄х- = дух-, например д̄хомъ = *духом*

е̄п̄скп- = епископ-

е̄ӯглие = евангелие

крл- = крал-, например к̄р̄ль = *крал*

кр̄ст- = крест-, например к̄р̄сти = *крести*

кр̄щение = крещение

мл̄рд- = милосерд-

мл̄т- = милост

м̄н̄стир- = манастир-, например м̄н̄тири = *манастири*

м̄ц̄- = месец-, например м̄ца = *месеца*

м̄ч̄ник- = мученик-

н̄б- = неб-

о̄ц- = отец-, например о̄ць се предава с *отец*, о̄ци = *отци*

с̄н- = син-, например с̄нове = *синове*

с̄т- = свет-, например с̄тихъ = светих, с̄тии = светии, с̄тую = светую, с̄тоє = светое

с̄цник- = свещеник-; ос̄цние = освещение

ц̄р- = цар-, например ц̄рѣ = цар, ц̄рие = цариє, ц̄рѣ = царя, ц̄рство = царство

ч̄лв- = челов-, например ч̄лвци = чловеци; ч̄лвече = чловече, ч̄лвекѣ = чловека

ч̄лск- = чловеческ-

ч̄ркв- = церкв-

РЕЧНИК НА ЧЕСТО СРЕЩАНИ АРХАИЧНИ ФОРМИ

аще = ако

Барон = Цезар Бароний

би(ст) = беше

бо = прочие, понеже

бран = война, битка

буд- = бѣд-, например **будите** = бѣдете, **буде** = бѣде

велми = много

венец = корона

весма = много, твърде

во = в, във

возраст = рѣст, снага, тяло

востал = станал, трѣгнал, захванал

восприел/ восприял = приел, получил, взел

вс- = целият, всичкият, например **вес** = целият, всичкият; **всех** = всички; **вся** = цялата, всичката; всичко, всички неща

дан = данък

дъщи, дъщер = дъщеря

егда = когато

его = него, го, негов; **ему** = му, нему, на него; **ея** = на нея, неин (-а, -о, -и)

ест = е

еще = още

забвен = забравен

забвение = забрава

зане = защото, понеже

защо = защо; защото; че

зде, здес = тук

же = пък

житие = живот; житие (текст, описващ живота на светец)

изволение = воля

изкусен = опитен, знаещ, вещ, майстор

исперво = отначало, първом

их = тях, на тях, техен

ишел, ишъл (ишла, ишле) = отишъл, дошъл

конец = край

корист = плячка

кортулисал = спасил, успокоил

крамола = разпра, свада, междуособици, битка

красен = красив

къзнил = наказал

лето = година

Маврубир = Мавро Орбини

марторисва = свидетелства, дава сведения, дава доказателства

мартория = свидетелство, доказателство

мегистрия = магистър

мир = мир; свят

мудър = мъдър, знаещ, разумен

мудрост = мъдрост, проникновение, знание, опитност

мъджарска = маджарска, унгарска

мъждари = маджари, унгарци

мъзда = награда, отплата, възмездие

на = на; върху; срещу

навил = надвил, победил, **навивал** = побеждавал

напрасно = неочаквано, ненадейно

нарицает ся = нарича се; **нарицаемое** = наричано, наречено

некотории = някой, някои

нечестив = езичник

ним = него, **них** = тях, техен

нине = сега

нихен = техен

обладал = превзел, завзел, завладял

област = власт, владееене

обретает ся = намира се, открива се

обтекъл (обтекле) = обградил (обградили)

озлобление = зло, потисничество

озлобил = причинил зло, измъчвал, потискал

ответ = отговор

паки = пак, отново

паче = най-вече

перво = първо, първом

по = след; по

побил = разбил

повелял = заповядал

поганство = езичество

подают = дават

поишел, поишъл = тръгнал

почел = започнал

пребивают = са, остават, стоят

представил се = представил се пред Бога, починал, умрял

прежде = преди това, по-рано

преишъл = преминал

прельстил = подмамил, измамил

привелегия = грамота, документ (за дарение, за права)

пришъл, пришел = дошъл

проводя, проводил = изпратя, изпратил

прошъл, прошел = преминал, прекарал

пустиня = пусто място, пустош

пут = път

ради = заради, за

ради сие = заради това;

развалил = разорил

разомея = разбера

разсипал = разрушил, разорил, унищожил

рачил = поискал, пожелал

ревност = усърдие, стремеж, желание, любов

рехом = рекохме

сей = този тук, настоящият; в мн.ч. **сии** = тези тук; в ж.р. **сия**; вин. п. **сию** = тази тук, настоящата; **сега ради** = поради това, заради това, по тази причина; **до сега дня** = до днес; **сиереч** = сиреч

скончал = завършил, свършил, сложил край, умрял

смерт = смърт

совершил = направил, извършил, свършил

согласие = единодушие, разбирателство

согласно = единодушно, единно

суд = съд

таи = така

такожде = така също

той (то, того) = този; **то** = това; **того** = този, това, него, го, негов;

того ради = заради това

токмо = само, само и само, единствено, предимно

убо = прочие, впрочем

узел = взел

усердствует = проявявам усърдие и стремеж, обичам, желая

ухватил = хванал, заловил

учинил = направил, сторил; **учинил мир** = сключил мир

хитро = изкусно, майсторски, вещо

хощу, хощет = искам, иска

язык = език; народ

якоже = както

НАБОРНО
ОСЪВРЕМЕНЕНО ИЗДАНИЕ

* С **получерно** предаваме червенослова у Гладичов. Често книжовникът започва заглавия или отделни думи и имена с първа буква с черно мастило, а останалите букви в думата откроява с червено. За улеснение при възприемането на наборния текст тези начални букви се предават също с **получерно**.

1а

1. ИСТО́РИЯ СЛАВЕНОБО́ЛГАРСК-
2. А́Я
3. о наро́дех, и о царéх, и о светих Бо́-
4. лгарских, и о всéх де́яния и бити́я
5. бо́лгарскаго. собра́нно и нареждéнно не-
6. кото́рим Пайси́ем Иеромона́хом хи-
7. ланда́рском. Ещé же и от други́х пове́-
8. ствова́тели досто́верних на по́лзу
9. ро́ду Бо́лгарскому.
10. в ле́то : 1762
11. Предислòвие к хотя́щим чита́ти¹,
12. и послу́шати написа́нная во истори́цу
13. сию́.
14. Вме́ните² ви́и чита́тели и слиша́тели
15. ро́де Бо́лгарскии, ко́и ревну́ет и усéрд-
16. твует³ по своегò ро́да, и по своегò Оте́-
17. чества Бо́лгарскаго. и жела́ет разомè-
18. ти⁴ изве́стно ра́ди своегò бо́лгарскаго
19. ро́да, и за сво́и о́тци и пра́отци, ца́рие
20. же и Патриарси, и светих, ка́ко са и-

1. към тези, които искат да четат
2. внимавайте

3. който обича и има присърце
4. иска да разбере

1. спърва пож[и]вѣли и прошлѣ⁵. и вам потрѣ-
2. бно и полѣзно ѣст, да знайте извѣстно
3. деяние о́тец ва́ших, Ка́ко що́ знаѣт вси
4. дру́гии ро́дове и язици за тѣхни род и язык,
5. и имѣют исторіи. и вся́кии кни́жник⁶ от
6. нѣх⁷ знаѣт и ска́зует и хвалит ся сас своѣи
7. род и язык. Сего́ ра́ди и аз вам напи-
8. сах по рѣду извѣстно, за ва́ш ро́д и язи-
9. к. Чита́йте да разо́мѣите,⁸ и да не
10. бу́дите от дру́гите ро́дове и язици посме́-
11. яни и укорѣни. Аз бо́ излиха по-
12. ревнова́х⁹ по́ ро́да и по отѣчество Бо́лга-
13. рское, и мно́го тру́д подя́х, собира́ти¹⁰
14. от разли́чнии кни́ги и исторіи, до́ндеже со-
15. бра́х и совокупѣх дея́ние ро́да Бо́лгарска-
16. го во кни́жицу сию́¹¹, ра́ди ва́шея по́лзи
17. и похва́ли¹². Занѣ́ аще́ кто́ хо́щет¹³ и
18. лю́бит своѣи ро́д и отѣчество бо́лгарское
19. и усѣрдствует зна́ти¹⁴ за своѣи ро́д
20. и язык. Да препи́шат исторіицу
21. сию́¹⁵ да са́ не погубѣ. за́що́ неко́тории
22. человеци не лю́бят за своѣи род бо́лгарс-
23. кии зна́ти. ами са́ отврѣ́щат на чу́ждая
24. политика, и чу́ждии язык. и не радя́т¹⁶
25. за своѣ́ Оте́чество и язык бо́лгарскии,

5. как отначало са живеели и как са прекарвали живота си
 6. грамотен човек, книжовник
 7. тях
 8. разберете
 9. понеже аз премного обикнах
 10. много труд положих да събирам

11. докато събрах и обединих делата на българския род в тази книжка
 12. за ваша полза и похвала
 13. защото ако някой иска
 14. стреми се да знае
 15. тази тук
 16. не милеят

2а

1. но́ ся учат чита̀ти и гово̀рити по грече-
2. ски, и сра̀мят са да́ ся на̀рекат Бо̀лгари.
3. О̀ неразу̀мне паче же¹⁷ безу̀мне и ю̀роде¹⁸ че-
4. ловече, за̀що са; сра̀миш да на̀ричеш
5. себе́ бо̀лгарин, и не чтѐш сво̀ята кни-
6. га, що̀ ѐ по̀ сво̀й язи́к, и не гово̀риш по̀
7. сво̀й язи́к; или не са̀ има̀ле бо̀лгари
8. ца̀рство и Господа̀рство и за то̀лико врѐ-
9. ме ца̀рствовале, и би́ле сла̀вни и чу̀дни по̀
10. си́чка зе́мля, и мно̀го пъ̀тя взима̀ле
11. да̀н¹⁹ : от си́лнии ри́мляни, и от му̀дрии Грѐци,
12. и да̀вале им дру́ги ца̀рие и кра̀люве сво̀и
13. ца̀рски дъ̀щери в со̀пруже́ство, то̀кмо²⁰
14. да̀ би́ има̀ле ми́р и любо̀в с ни́м²¹.
15. и на̀и сла̀вни билѐ от всѐго сла̀вє̀нско̀го
16. на̀ро̀да, и от ни́х пѐрво са̀ они ца̀ри на̀-
17. рѐкле, и пѐрво тѝе Па̀триа̀рха имѐя̀ле,
18. и пѐрво са̀ тѝе по̀крести́ле и на̀и мно̀го тѝе
19. зе́мля усво̀йле, и та̀ко от всѐго сла̀вє̀-
20. нско̀го ро̀да : о̀ни на̀и си́лни и че́стни²²
21. билѐ. и пѐрво сла̀вє̀нскии свети́и от бо̀лга-
22. рски́и язи́к просѝя̀ле. како̀ по̀ рѐду всех
23. за̀то в сѝю исто̀риицу на̀пи́сах. И
24. за̀то има̀м от мно̀го кни́ги, и от мно̀го
25. исто̀рии сви́детелство, ка̀к е́ст

17. още повече, най-вече

18. слабоумен, неразумен

19. данък

20. само и само

21. с тях

22. почетни, почитани, уважавани

1. истина това сè за Българи щò помену́х²³.
2. но́ защо́ са сра́мяш ти не́разу́мне челове́че;
3. от сво́й род и вла́чиш ся по чу́ждии я́зык; но́
4. ща риче́ш : защо́ са гре́ци по-му́дри и по-
5. политични. а Българите са прости и
6. глупави. и не́мат рече́ политични²⁴. за-
7. това́ е по-добре́ да са́ намесовам²⁵ сас гре́ци.
8. но́ аз тебе́ да ска́жя : Ви́ж неразу́-
9. мне, ко́лко има́ от гре́ци по-му́дри. и по-
10. сла́вни, дали́ оста́ви ня́кои от тях сво́й
11. род и я́зык, или́ свое́ учение́ като́ тебе́.
12. о́ безумне́ щò оста́вяш сво́й я́зык
13. и учение́, и примесе́яш са²⁶ в Гре́ческа́я му́-
14. дрост и политика́, щото́ не́ има́ш
15. от не́я ни́кои приби́ток²⁷, ни́то разо́мя-
16. ваш²⁸ гре́ческо́е кова́рство. о́ челове́че
17. Българине́ не прелаща́и ся²⁹ : зна́и си сво́й род
18. и я́зык, и учи́ ся по́ своему́ я́зыку, по́-
19. добро́ е бо́лгарска́я простота́ и не́зло́бие,
20. от гре́ческа́я прегорда́я политика́, церомо́-
21. ния³⁰ и му́дрост. Българи прости́ и
22. неве́жи, но́ вся́каго́ челове́ка прие́млют
23. в до́ми сво́я; и угоща́вают. после́доют
24. пра́отцу́ своему́ Авра́аму на страннолю́бие-
25. то́ му³¹. а му́дри и политични гре́ци ту́и

23. споменах

24. изискани

25. да се смесваме с, да се водим по, да приличаме на

26. присъединяваш се към, приемаш като своя

27. полза

28. нито разбираш

29. не се мами

30. показност

31. обич към странниците, към не своите хора; гостоприемство

3а

1. никак не творят, но и още отнемат от про-
2. стите и грабят неправедно и повече
3. грех предобиват, от тяхната мудрост
4. и политика : а не полза. или са срямяш
5. чи са Гречи премудри и търговци славни
6. и на лукавството похвалени от свой род
7. и язык. а Болгари са прости и нема
8. от тях славни търговци, и хитри
9. книжници³² на това време, но повече
10. са от тях прости орачи, и копачи, и овчари,
11. и прости занаятлии. Якоже пове-
12. ствует историю³³, от Адама³⁴ даже и до
13. Давида³⁵, и праведнаго Иоакима³⁶, и Иосифа,
14. Богородици обручник³⁷, и още колико беха
15. праведни и светии Пророци, и Патриа-
16. рси, и нарекоха ся великии на землята,
17. и пред Бога, но немаше от тях никои та-
18. рговци, или прехитр горделив ка-
19. квоту сигашните хитреци, но они
20. светии и праведнии праотци сички би-
21. ле земледелатели, и овчари. и паки би-
22. ле толкос богати сас скоти³⁸ и плоди
23. земний, и имале простота и незлобие.
24. Того ради и сам Христос Бог слези
25. у дом простаго и нищаго³⁹ Иосифа

32. книжовници, грамотни хора

33. както разказва историята

34. Адам, първият създаден от Бог човек според Библията (Битие).

35. еврейският цар Давид, при когото еврейското царство има голям разцвет и се строи храмът; Давид се смята за образец на владетел в юдаизма и

християнството, смята се и за автор на Псалтира (срв. 1-3 Царства)

36. Йоаким, бащата на Богородица

37. Иосиф, съпругът на св. Дева Мария (според Евангелията)

38. добитък

39. беден

1. и та̀мо поживе́. ви́ж како̀ ми́лва Бог
2. по̀-више⁴⁰ про̀стите, и незло̀бивите ора̀-
3. чи, и овча̀ри, и на̀и-пѐрво тях возлю̀бил
4. на̀ зе́млята и просла̀вил ги. А ти са сра̀-
5. мяш за̀що са бо̀лгари про̀сти и нехѝтри,
6. и оста̀вяш сво̀и род и язи́к : и хва̀ли-
7. ш са сас чу̀ждии язи́к и обича̀и. То̀ аз
8. ви́дях мно̀го човеци от бо̀лгари за̀що стру̀-
9. ват та̀ко, и́дат по чу̀ждии язи́к,
10. а сво̀ят си род ху̀лят. ра̀ди си⁴¹ на̀писах
11. ту̀ка на̀ онѐзи свети́и о̀тци простота̀-
12. та. ра̀ди руга̀тели дѐто ху̀лят сво̀и
13. род. а вие ко̀иту ревну̀ва за сво̀и ро̀д,
14. и и́ска да зна̀е. ра̀ди си^е на̀писахом ка̀ко
15. са биле на̀ши бо̀лгарски́и ца̀рие, и Па̀три-
16. а̀рси, и Архиерѐи, и имале са лето̀писни
17. кни́ги, ко̀ндики⁴², и исто̀рии ца̀рски, що̀-
18. то са ца̀ру̀вале то̀лкова врѐме, оба̀че,
19. на̀ онова̀ врѐме не билò щамба̀⁴³ по сла̀-
20. вѐнски, а човѐците от ни́брежѐние нѐ
21. прѐписа̀вале кни́ги и исто̀рии, и дея̀ние
22. свети́х О̀тец : и то̀го ра̀ди⁴⁴ о̀ску̀дно⁴⁵ са на̀-
23. мѐряле так̀визи кни́ги. а Ко̀га узѐле
24. ту̀рци бо̀лгарская̀ зе́мля на̀прасно̀⁴⁶ : то̀-
25. гази са̀ изгорѝле церк̀ви и мона̀стири ца̀рски́и,

40. повече

41. заради това именно

42. църковна книга, в която се вписват дарения или се отбелязват случки, събития

43. не съществувало книгопечатане

44. поради това

45. оскъдно, рядко

46. безвреме, неочаквано, по нещастно стечение на обстоятелствата

4а

1. и архиерѣискии двѳрове : яже⁴⁷ зданіе их
2. и до сего́ дня⁴⁸ свидѣтельствуе. в то́ врѣ-
3. ме челове́ците от страха и нѳжда и от у-
4. жаса ту́рскаго бѣгале да упазят то́-
5. кмо⁴⁹ своѣ живѳт, и в то́ люѳое врѣме
6. погѳбиле онези истѳрии царскии, и
7. кѳндики патриаршескии, и архиеерѣиски,
8. и на мно́го светии житія и правѳла⁵⁰ по-
9. гѳнале, и сѳга нѳма онѳзи кни́ги лето-
10. пи́сни, защѳ са билѳ пространно напи-
11. сани, заради́ всего́ наро́да и царѳи бо́лга-
12. рских. То́го ра́ди премно́го кни́ги
13. прочѳтох, и взиска́х⁵¹ прелѳжно за мно́-
14. го врѣме, и не возмо́гох да намеря та-
15. квази́ кни́га някоя́ ру́кописна или печа-
16. тна : намеря са но́ весма́⁵² рѳдко и во́
17. кратце. намерѳх една́ кратка́я
18. истѳрия, щѳ я бил прѳписал ня-
19. кои латинин на ѳме : Мавробѳр⁵³,
20. от грѳческа́я истѳрия, за бо́лгарскии
21. ца́рие, но весма́ кратка, едѳам наидох
22. те́хни имена́, и кои по коего́⁵⁴ царствовал,
23. са́м тоѳи Мавробѳр напи́сал, како́
24. грѳци от за́висти и от нена́вист щѳ и-
25. ма́ле на́ бо́лгари та не пи́сале храбрѳя

47. което

48. до настоящия ден, до днес

49. само и само, единствено

50. ред на службата, служба; или уставни правила за текстове, които обслужват даден култ

51. търсих

52. много, твърде

53. Мавро Орбини († 1611)

54. кой след кого

1. постúпки, и сла̀вная̀ дея̀ния̀ царèи бо̀-
2. лгарских, нò весма̀ во̀ кратцѐ и вопрекѝ
3. писа̀ле ка̀ко̀ ѐ тям̀ прилично̀ и уго̀дно̀, да̀
4. нѐ бу̀дѐ им̀ сра̀мотно̀ и укорѝзна̀, защò̀ гѝ
5. мно̀го̀ пъ̀тѝ побежда̀лѐ бо̀лгаритѐ, и да̀н⁵⁵
6. от̀ тях̀ взима̀лѐ. Того̀ радѝ и а̀зѝ от̀
7. Мавробѝра̀ написа̀х, та̀ѝ и от̀ другѝ мно̀-
8. го̀ исто̀риѝ и раз̀нѝ кнѝги. собра̀х за̀ мно̀-
9. го̀ врѐмѐ : по̀ прилика̀⁵⁶ и порас̀простра̀них̀
10. и со̀вокупѝх ⁵⁷ сѝю̀ исто̀рийцу̀. Ащѐ и обрѐ-
11. та̀ет̀ ся̀⁵⁸ от̀ другѝ мно̀го̀ кнѝгѝ и исто̀риѝ,
12. радѝ бо̀лгарскѝ наро̀д, оба̀чѐ сѐ по̀ ма̀-
13. ло̀ и во̀ кратцѐ. сѐго̀ ра̀дѝ нѐ мо̀жѐ да̀ гѝ
14. има̀ сѝчкѝ кнѝгѝ едѝн̀ човѐ-
15. к̀ да̀ гѝ чита̀. того̀ радѝ,
16. разсудих̀, ѝ со̀вокупѝх̀
17. вся̀ за̀едно̀ во̀ кнѝжицу̀
18. сѝю̀, изво̀ляя̀ ⁵⁹ и да̀ чтѐ-
19. т̀ и да̀ разо̀мѐет⁶⁰
20. подро̀бно̀
21. вся̀⁶¹.

55. данък

56. по възможност, доколкото можах

57. събрах

58. намира се

59. желаяйки

60. да чете и разбере

61. всичко

1. СОБРА́НИЕ ИСТОРИ́ЧЕСКОЕ,
2. о наро́дех бо́лгарских и о царстве
3. их.
4. Испе́рва отку́ду произишлѣ Бо́лгари⁶²,
5. поне́же прилучи́ ся на́м мно́го кра́т⁶³
6. прочита́ти разли́чни исто́рии руко-
7. писани и печатни, що́ изва́диле ро́си
8. и моско́вци, осóбно ра́ди славѣ́нскаго
9. наро́да, отку́ду повлѣ́кле⁶⁴ своѣ́ пле́мя,
10. и напоследок ка́ко са отдели́ле от них
11. бо́лгари, и приишлѣ́ и насѣ́лили са на зе-
12. млю́ сию́ бо́лгарскую.
13. Егда́⁶⁵ пото́пил Бог при Но́я⁶⁶ ро́да чело-
14. вѣ́ческаго, и оста́л то́кмо Но́е, и
15. три́ синове́ его́ : Сим, Ха́м, и Афѣ́т,
16. и и́зишле из ковче́га сас отца́ сво́его Но́я,
17. и че́тири жени́ их. и ви́де Но́е защо́
18. не оста́на ни́иде по света́т род че-
19. ловеческии, но́ то́кмо то́и оста́на
20. сас три́ синове́, и че́тири жени́ их, и
21. проразомѣ́ духом светим⁶⁷, како́ ще да́
22. благоволи́ Бог от не́гово се́мя да

62. първоначално откъде са произлезли българите

63. понеже ми се случи много пъти

64. откъде са повели, извели

65. когато

66. библейският Ной, комуто единствено било дадено от Бог да спаси своя род

от Божието наказание – от потопа : той си построил кораб (ковчег), чрез който спасил семейство си и по една двойка от всички земни твари (Битие)

67. разбра чрез помощта на Светия Дух

1. на̀полне зе́млята сас род челове́ческии, и
2. радова̀ше ся духом, ка̀ко ще да оста̀ве
3. себѣ по̀мян и сла̀ва на зе́млята до̀века,
4. и приви́ка Но̀е три си́ни своя̀ : Си́ма,
5. Ха́ма, и Афѣ́тя. и разделѝ им си́чка-
6. та зе́мля на̀ три ча̀сти, да̀ егда̀⁶⁸ умно̀-
7. жит ся̀ его̀ си́нови и вну́ци да̀ зна̀ет
8. ко́и дѐ живѣи. Си́му пе́рвому си́ну свое́му
9. заповѣ́дал да̀ са̀ насѣ́ле сас не́гово плѣ-
10. мя̀, на̀ пе́рвая̀ ча̀ст зе́мли : А́зия, тия̀
11. ѐ восто́чная⁶⁹ зе́мля, на̀ не́я стои́т
12. ра̀и, и Еде́м⁷⁰, и Иеросали́м⁷¹, и держа́т
13. до̀ спо̀рет Ца̀риград. Ха́му второ́му
14. си́ну свое́му заповѣ́дал да̀ са̀ насѣ́ле на̀
15. А̀фрика, тия̀ ѐ ю́жная зе́мля на̀ не́я сто-
16. ит Мисир⁷², и фрѣ́нский народ. Афѣ́тю. Трѐ-
17. тюму си́ну свое́му заповѣ́дал да̀ са̀ насѣ́ле
18. на̀ Евро̀па, тия̀ ѐ за̀падная̀ и полу̀нощная̀
19. на̀ не́я стои́т Ца̀риград, Моско́вия, Бе́ч⁷³,
20. Ри́м, Брандибу́р⁷⁴, и про́чии сла́венскии
21. народ. Та̀ко заповѣ́дал Но̀е си́новом̀
22. сво́им⁷⁵ и разделѝ им на̀ три ча̀сти все-
23. я̀ зе́мли, и оста́вил им̀ за́повед
24. кре́пка и неру́шима, зам да̀ нѐ биха̀
25. престу́пили си́нове его̀ заповѣ́данная̀ им̀,

68. когато

69. източна

70. Едем – райската градина (според Библията)

71. Йерусалим

72. Египет

73. Виена

74. Бранденбург

75. така заповядал Ной на своите синове

ба

1. и егда̀ присѐлили са по места̀м бѝло от пото̀-
2. па в лѐто : **529** : умножи́ле са си́нове и́ вну́-
3. ци Си́мови, Ха́мови, и Афѐтюви и ду́-
4. мале е́дин я́зык си́чки челове́ци по зе-
5. мля̀та. то́гива воста̀л ня́кои человек на̀
6. име́ Невро́т⁷⁶ от пле́мя Ха́мова, о́н бил
7. му́др звездоче́ц⁷⁷, и на̀и-си́лен бил в
8. онова̀ вре́ме от си́чки челове́ци що̀ биле по̀
9. земля̀та, о́н загради́л Вавило́н град, що̀
10. го̀ сига ка́зват Багда́т, и цару́вал в не́го.
11. о́н поче́нал да пра́ве на̀и-напред сребро̀ и
12. зла̀то на па̀ри и на грошо̀ви. и во́иска да̀
13. ди́га да стру́ва бо̀и, и волхва́ние⁷⁸ на землі́.
14. То́и богопроти́внии Невро́т испе́рво созва́⁷⁹
15. челове́ците що̀ биле по̀ земля̀та, и ре́кал им
16. да напра́вие себе́ сто́лп⁸⁰, си́ереч⁸¹ ку́ла
17. на земля̀та, да̀ ѐ висо́ка до̀ нибе́то, чи́ ако̀
18. бу́де па́ки⁸² пото́п или́ о́гн по̀ земля̀та
19. да не мо́же да погубе́ нас Бог каквото̀ що̀ по̀-
20. губи́ и пре́жде⁸³ нас бивши́х⁸⁴ по̀ земля̀та.
21. та́ко помисли́ о́ни⁸⁵ Невро́т таква̀с бого̀-
22. проти́вная̀ ра́бота, и послу́шаха го̀ си́чки
23. челове́ци да напра́вет сто́лп, и тру́дили са
24. за четириде́сят годи́ни, и изне́сли го̀ ви-
25. со̀ко до̀ о́блак. идни́ па̀днале от си́лен ве́тр

76. С Нимрод се свързва историята за вавилонската кула и смесването на езиците (срв. Битие 11 :1-9)

77. мъдър звездоброец

78. магьосничество, измамничество

79. повикал

80. стълп, кула

81. сиреч

82. че ако пак настъпи потоп

83. преди

84. нас, които сме били

85. онзи, оня

1. и сокрушавали са⁸⁶, а други от сонце, от пек, и от
2. зимà помирале⁸⁷, и таи⁸⁸ като падале от онази
3. висока направа, много човеци са побиле⁸⁹, и
4. в то време измреле безчет човеци. но Нев-
5. рот не престал от своe намерение, искал да га-
6. рди⁹⁰ онзи столп ду небето. но Бог милосердии
7. видел безумие и прелест человеческую⁹¹ како са
8. трудят и умираат напусто, и възбранил
9. им не богопротивити ся и не прелщати ся всуе⁹²
10. и с Божие смотрение⁹³ разделил им язиците
11. на седемдесет и два языка. а онз първии
12. язык, що го говориле исперво⁹⁴, сички го
13. забравиле, и не разомеле един на други⁹⁵ кои
14. що дума, та тогива оставиле онзи стò-
15. лп, и разделиле са язиците : Симовото
16. племя : на двадесет и пят язици⁹⁶. Ха-
17. мовото племя : на тридесет и два язи-
18. ци : Афетювото племя : на петнадесет
19. язици. и тако онези язици повелением
20. Божиим⁹⁷ како що бил заповедал праведнии
21. Ноe синовом своим, и пошло Симво плe-
22. мя на Азия, по повелением⁹⁸ отца своего, а Хамово
23. племя на Африка, но било много остале от
24. тях на Азия. и умножиле са и станале
25. тридесет и седем : царства : но мали биле сетне

86. разбивали се

87. а други измирали от слънце, пек и студ

88. така

89. погинали, пребили се

90. гради

91. подмамването, заблудата на хората

92. и им заповядал да не се противопоставят на Бога и да не се мамят (подмамват) напразно

93. според Божията промисъл

94. изпървом

95. и не си разбирали един на друг

96. Думата *язык* в Историята (както в старобългарски и църковнославянски) се употребява и със значение на 'език', и на 'народ'.

97. по Божия воля

98. повеля, заповед

7а

1. ги потрѣбили еврѣите, Иисус син Навийн⁹⁹ от онази
2. земля, и наследиле еврѣите зѣмлю Ханааню¹⁰⁰,
3. по писанному¹⁰¹; побиле Сиона царя аморѣиска,
4. и Ога царя васаанска, и вся царствия ханаанска.
5. Ханаан¹⁰² е син Хамов, от негово са плѣмя нари-
6. чало : плѣмя Ханааново, то е най-проклѣто
7. билò на землята от сичките племена, но сѣ-
8. дм язици имало от това плѣмя що им
9. са лицата черни, тие сѣдем язици са би-
10. лè на тридесет и седем царства що ги по-
11. биле и прогнале¹⁰³ еврѣите : и узеле от тях
12. Палистиню¹⁰⁴ Иеросалим. сию зѣмлю испѣ-
13. рва обещал Бог Аврааму, и дал я сѣ-
14. тне на еврѣите : защò беха еврѣите от Евера¹⁰⁵,
15. тои Евер не послушал Неврòта и негов
16. дóm и синове егò нè отишлè да помагат
17. Неврòту, на онзи стòлп, защò Евер боя-
18. л са от Бога : таи и негов дóm, и от негò, о-
19. стáл онзи старии язык и пѣрвии, и
20. праотец Авраам¹⁰⁶ от негов род бил, и по
21. негово име : Евер : та са нарекле еврѣиският
22. народ : еврѣи, и до днèс. Афѣтновото плѣ-
23. мя, що сà раздели на петнадесет язици,
24. тѣзи сички язици проишлè Чермное и Бѣ-
25. лое морè¹⁰⁷, и населиле са на зѣмлю сию Европа,

99. Иисус Навин, който въвел еврѣите в обетованата земя, в Ханаан, според Библията (Иисус Навин, Числа 13 и 14)

100. Ханаанската земя, обещаната (обетованата) земя на еврѣите от Бог.

101. според написаното, завета

102. Ханаан, син на Хам, прокълнат от Ной заради непристойното си поведение спрямо баща си (Битие 9 : 20-27)

103. прогонили

104. Палестина

105. Евер – библейски патриарх

106. Авраам – библейски родоначалник, прочут с благочестието си

107. преминали Черно и Бяло море

1. и имал Афет едногò сина : Мосхòс¹⁰⁸, на негово
2. плéмя и рòд пàднал, и разделил са наш язì-
3. к славèнскии, и наричал са наш род и язык
4. на негово ìме : Мосхòв род и язык, и поишле
5. на полунощна¹⁰⁹ и сéверная земля : дèто е сегà
6. московская земля, и по онаго Мосхòса прè-
7. дяда своего, гдèто са пèрво населили при
8. една река : нарèкли я Мòсква, а спорет оная
9. река, и онава сèло сèтне по мaло начиниле¹¹⁰ го
10. град, и поставиле тамò престòл цар-
11. скии, и поради Мòсхово ìме нарèкле того¹¹¹
12. града Мòсква и до днèс. и още у москò-
13. вская земля ìма някоя страна щò са на-
14. рича Скандавия, чи като са разнèсле испèрво
15. онези язìци¹¹² по онази страна : наричале ги
16. скандаляни. по много врèме като са умно-
17. жиле по онази земля вдигнале са оттам и
18. утишлè на западная страна прикрай¹¹³ Бра-
19. ндибурга, и по оно ìме скандаляни нарè-
20. кле ги тамò : славèни и до днèс, и они щò-
21. то осталè после тамò : и тие са наричат сла-
22. вèни. а после ги крести светии Кирил и
23. Методия, туи мèсто е прикрай Океан
24. мòре. щò са нарича Балтийское и Помарий-
25. ское мòре. и поради тях славèни : нарèкле

108. библейският Мосох е шести син на Иафет (Битие 10 :2)

109. северна

110. малко по малко направили

111. него, го

112. като се разпръснали онези народи

113. до, близо до

8а

1. и нашите книги славенски книги, и вес¹¹⁴ народ
2. и язык славенский, они най-право и най-чи-
3. сто говорят славенский язык, и много
4. речи прилични на болгарски язык говорят.
5. но сега держат римская вера. сиереч немс-
6. кая, и сички са воиска на кесаря немскаго,
7. и обърнали ги римляните под своя власт
8. и на папина вера. Тези славени един
9. род и язык са сос болгарите. като
10. са населили по онази земля край Бра-
11. ндибура¹¹⁵, след някое време вдигнали са
12. от тях много народ и отишле паки¹¹⁶ на мо-
13. сковская земля, но москви и роси не ги
14. пуснале у тяхната земля, зато и била
15. между тях воиска и бран велика¹¹⁷, и таи
16. навиле¹¹⁸ славените и населили са тамо кр-
17. ай великая река Болга, що течè от южна-
18. я земля на север приз московская де-
19. ржава, и входе¹¹⁹ в Океан море. и спорет
20. тази река Болга : нарекли са славеноболга-
21. ри и до днес, и седели в унази земля
22. за много лета и времена. **в лето 378**
23. **от** рождества Христова, в то време цару-
24. вал Уалент цар греческий в Цариград.
25. и унези болгари имале намерение и согла-

114. целият, всичкият

115. Бранденбург

116. отново

117. голяма битка, война

118. победили, надвили

119. влива се

1. сие да идат да търсят добра земя и пи-
2. томна, и таи станале много народ и при-
3. минале приз мъджарска¹²⁰ и приз влашката зе-
4. мля, и пратице хабер¹²¹ на Цариград на цар
5. Уалента : да ги пусне приз Дунават, да са на-
6. селят покрай Дунав в Тракию. тая зе-
7. мля възлюбиле българите, и убещали са
8. царю Уаленту, да бъдат покорни ему,
9. греком же и римляном, и да им пома-
10. гат на воиска, и дан¹²² да дават, и повеля-
11. л¹²³ цар Уалент на българите да примина-
12. т Дунават в Тракию, и да са населят
13. покрай Дунав. От Черно море, до река Мо-
14. рава и Рошава¹²⁴, да пазят краинината¹²⁵ на
15. греците : от готови¹²⁶, от скитов, и от аваров¹²⁷,
16. сиереч : от татарите, и от мъджарите¹²⁸.
17. Тако българите в то време приминале Ду-
18. нават, а едни от тях остане сас някое-
19. го воевода своего в Панонию. Сиереч у
20. мъджарско. и сиделе тамо за много време
21. сас мъджари заедно. в то време иоще не
22. знайале греците : българите чи са назова-
23. ле българии, но са ги зовале : готи, гунни¹²⁹,
24. кои народ излязовале¹³⁰ от северная, и
25. полунощная¹³¹ страна, сичките ги нари-

120. маджарска, унгарска

121. известие

122. данък

123. заповядал

124. В Зогра : Хршава, Котл 2 : Хршава, в Пант : Рывава, в Карл : Рошава.

125. границата

126. в оригинала говови = 'готи'

127. от скити и от авари

128. маджарите (унгарците)

129. хуни

130. излизали, изхождали, идвали

131. северна

9а

1. чале гóти, каквóту и сигà наричат тата-
2. ри, и мно̀го наро̀д наричат на̀ това̀ име,
3. сèтнѐ ги разомèле¹³² грèци во̀ времѐ царя̀ Те-
4. одòсия чѝ сà наричалѐ бóлгаритѐ та̀и¹³³, та̀
5. и тиè̀ ги назовàлѐ : вóлгари, защò̀ нèмат
6. грèцитѐ бóуки¹³⁴, нò̀ вмèсто̀ бóукѝ пишат̀
7. вèде¹³⁵ : ѝ кажат̀ вóлгари, а̀ нè̀ бóлгари.
8. Та̀ко̀ намèрилѐ бóлгарѝ добра̀ ѝ изобилна̀
9. землjà̀, ѝ насèлилѝ са̀ по̀ нèя̀. нò̀ нѐ билè̀,
10. нау̀чанѝ да̀ сà̀ покоря̀ват̀ на̀ царя̀, амѝ
11. билè̀ свирèпѝ ѝ дивѝ безстра̀шни, ѝ на̀
12. бран̀ силнѝ като̀ аслàни¹³⁶, ѐдин̀ утвож-
13. дал̀ на̀¹³⁷ дèсят̀ небоя̀зненно̀, каквóту̀ ѝ
14. досèгѝ от̀ сèверна̀ ѝ полу̀нощна̀ страна̀
15. всес̀илен̀ наро̀д ѝ крèпок̀, на̀ бран̀ исхо̀-
16. дит¹³⁸; та̀ко̀ билѝ ѝ бóлгарѝ крèпкѝ ѝ сил-
17. нѝ на̀ бран̀. пишет̀ Барония̀ книга̀ в̀
18. пèрвая̀ част̀ : на̀ лист̀ **567** . Бóлгари.
19. стра̀шнѝ всѐму̀ миру¹³⁹, ма̀л̀ наро̀д нò̀
20. нèпобèдèм. Та̀ко̀ ѝ грèцѝ пишат̀ у̀ тè-
21. хнѝ истòриѝ : бóлгарѝ дивѝ ѝ нèпобеди-
22. мѝ во̀ бранè̀х, ѝ пак̀ тèшкѝ наро̀д
23. бóлгарскѝ. ѝ нèпобèдèм̀ во̀ бранè̀х, ѝ мно̀-
24. го̀ пакòст̀ стру̀ват̀ грèком̀, ѝ ристия̀ном¹⁴⁰
25. защò̀ тях̀ та̀ко̀ наричат̀. понèжѐ о-

132. разбрали

133. тый, така

134. буквата Б

135. буквата В

136. като лъвовe

137. отивал срещу

138. отива на война, хвърля се в битка

139. за целия свят

140. на гърците и на християните

1. нѣзи бѣлгари по¹⁴¹ мало врѣме востале на зѣ-
2. млю грѣческую, и струвале¹⁴² много пакост
3. на грѣците. Того ради утишал цар У-
4. алѣнт сос воиска на бѣлгари. и попущѣни-
5. ем Божиим¹⁴³. победиле бѣлгарите Уалѣнта
6. царя на бран. а тои побѣгнал данѣ би
7. са утарвал от тях. а тие го гониле до
8. Едрене¹⁴⁴ : а тои са скрил сос везирят си у е-
9. дна плѣвница¹⁴⁵. а бѣлгари запалиле тамо
10. унази плѣвница, и изгорял тамо цар
11. Уалѣнт сос везирят си. тако ѣст пи-
12. санно за Уалѣнта в деяние его : убезо-
13. мил¹⁴⁶ са цар Уалѣнт, и пу̀снал гѣти та̀
14. приминале Дунав и насѣлили са на Тракия,
15. и сѣтне от тях изгорѣн и побеждѣн бил.
16. того ради явно ѣст¹⁴⁷ како са наричале в
17. онова врѣме бѣлгарите гѣтии, кои рѣд
18. покраи Дунав в Тракию, и досѣги пребивають
19. краи Дунава. а в онова врѣме именовали
20. ги поради татарите : гѣти. Тако бѣ-
21. лгари востале¹⁴⁸ в това врѣме, и усвояле
22. много места, и узѣле от грѣци, сѣчката
23. Терновия, и Видинска, и Нишска епархия,
24. и станале самовла̀стни, и насѣлили са
25. пространно по тѣзи епархии щѣ ги рѣкох.

141. след

142. сторили, правила

143. по Божия воля, с Божие разрешение

144. Одрин

145. плевня, плевник

146. обезумял

147. поради това е ясно

148. станали, вдигнали се

10а

1. Подир царя Уалента, настал на царство
2. греческое, цар Теодосия, и излязал сас во-
3. иска да са бие сос болгари, и навил ги¹⁴⁹ и узел
4. от тях Свищов и някоя част земли, но
5. не можил докрай да ги покори под своя си
6. власт. сетне по мало време са умно-
7. жиле и станале силни, и много пътя на-
8. вивале¹⁵⁰ на гречи, и на римляни, и узима-
9. ле от тях дан¹⁵¹ и место. и тако привзеле
10. сичка Тракия, Македония, и Илирик някоя
11. част, и населили са болгари по тази зе-
12. мля, и до нине¹⁵² пребивают како са ви-
13. де в това време. Гречи първо проклина-
14. ле царя Уалента защо пунал болгари-
15. те приз Дунав в греческая държава. но
16. то било смотрение Божие¹⁵³ да са населя то-
17. зи славенский народ : по тази земля,
18. и въздвигнал Бог на българите царство-
19. то, насрецо гречите, и смирил¹⁵⁴ ги Бог
20. много пътя сос тозии, малии и прости,и,
21. народ болгарски. и обрети¹⁵⁵ толика
22. земля красная и изобилная. римскоето
23. царство било тогда весма¹⁵⁶ силно и сла-
24. вно. но болгари посреде гречи, и посреде
25. римляни : ублада¹⁵⁷ и усвоиле наи-

149. навил ги, покори ги

150. надвивали, побеждавали

151. данък

152. досега

153. Божия воля

154. помирил, смирил

155. намерили

156. твърде

157. завладели

1. добрая и изобилная земля, и царувале толкос
2. години самовластно. и славно, в някое време
3. макар и да ги навивале¹⁵⁸ грещите, и искале
4. да ги покорят под своя власт, но Бог
5. ради греческая гордост паки воздвигнал
6. на болгарите цари крепки и силни, и тако па-
7. ки навивале и побеждавале, и свобождале сво-
8. ят народ болгарский : от порабощения¹⁵⁹ греческого.
9. и римского. якоже имат из-
10. явити история после¹⁶⁰, за десет царие,
11. и за два краля, що са биле силни и благополуч-
12. ни царюве, от другите болгарских. и тука
13. во кратце начертаном¹⁶¹ : първи Батоя крал
14. силнии и храбри во бранех, взел от греци
15. землю : Нишская, Скопская, и сичка Охрид-
16. ская, и Патриаршеская епархия, и поставил
17. престол свои в Охрида града Иустинианов.
18. паки светии крал Тривелия
19. бил узел¹⁶² сичка земля мѣджарская¹⁶³, и за-
20. повѣдали¹⁶⁴ я за много години болгарите, и
21. дан узимале от мѣджарите. паки цар
22. Крун и Михайл болгарских, узеле от
23. греци епархия Софийская, и Филибелииска¹⁶⁵,
24. и Струмица, и Едрен¹⁶⁶, и са населиле по тези
25. места и епархии : народ болгарский,

158. побеждавали

159. поробване

160. както ще покаже историята после

161. накратко написане

162. взел, завзел

163. маджарска, унгарска

164. заповядвали, управлявали

165. Пловдивска

166. Одрин

11а

1. подир малко не́що : и Самоко́вская, и Щи́пская
2. епархи́я завладѣл. по́сле Иоан Кали-
3. ма́н син Асе́ня царя̀ ста̀раго : зе́л от грѐ-
4. ци епархи́я : Се́рбская, Дра́мская, Мелени́чаская¹⁶⁷,
5. и Со́лунская, и испѣ́ждал отга̀мо грѐци, и
6. насе́лил бо̀лгари : Та̀ко и во Едрени́йская¹⁶⁸
7. страна̀ он̀ насе́лил бо̀лгаров. те́зи пят
8. царѣѝ наи-мно̀го распро́страниле¹⁶⁹ зе́мля̀ на̀
9. бо̀лгарите, и насе́лили ги по̀ те́зи епархи́и,
10. та̀ и до днѣс бо̀лгарите се́дят и живе́ят
11. по те́зи ме́ста, и по та̀зи зе́мля̀.
12. **Па́ки по́идем¹⁷⁰ на̀ пе́рвая̀ пове́ст.**
13. **Онѣ́зи бо̀лгари що̀ оста́ле в Па́но́ния. сиѣ̀-**
14. **рѣч у мѣджарска зе́мля̀, и́скале да си поста̀-**
15. **вят кра́л от се́бе си, а мѣджари ка́йл нѐ**
16. **ста̀нале¹⁷¹. и то̀го ра̀ди вди́гнале бра́н сос**
17. **мѣджарите, и мѣджари билѐ мно̀го и на̀-**
18. **вилѐ на̀¹⁷² бо̀лгарите и ги испѣ́диле из Па̀-**
19. **но́ния, и изле́зле из мѣджарска зе́мля̀ –**
20. **де́вет хи́лиеди бо̀лгари сос жени и сос де́ца,**
21. **и утишлѐ у францу́ска зе́мля̀ при́ кра́ля**
22. **Догоба́рда, и и́скале от не́го ме́сто да са̀**
23. **насе́лят, а он̀ ги прелѣ́стил¹⁷³ та̀ ги пу̀-**
24. **снал у зе́мля̀та си, и раздели́л ги по̀**
25. **чу́жди до́мове и по̀ ко́наци, и пове́лял**

167. Мелнишка

168. Одринска

169. разширили

170. пак да се върнем

171. не се съгласили

172. надвили на, победили

173. подмамил

1. родом своим¹⁷⁴ : да ги избѣли сѣчки за една
2. нощ, сос жѣни, и сос дѣца. А друѣи бѣлгари от
3. тях имале себѣ княза Алецека¹⁷⁵, тиѣ ути-
4. шлѣ при краля Грималда, и ѣскале от него
5. мѣсто да са насѣлят тамо, а тои ѣм
6. дал место и насѣлили са покраи Бѣлото
7. морѣ. тиѣ са пак наричат славѣни : а грѣ-
8. ците ги наричат склавуни, сига са сѣ ги-
9. миджѣи на Венедика¹⁷⁶ работет. Тако они
10. мѣджарски бѣлгари, озлобѣли ги и испѣди-
11. ли ги мѣджарите. затова светии Тривѣ-
12. лия крал бѣлгарскии ѣм стѣрил голя-
13. мо отмѣщѣние. какво ща изяви послѣ.
14. А онѣзи бѣлгари що имале селѣнието¹⁷⁷ по-
15. краи Дунава имале себѣ княза **Вукича**.
16. **Востале** и утишлѣ да са бѣят сос фран-
17. цѣзи, и нападнаха на Догобарда краля що
18. избѣи деветѣх хиляеди бѣлгари, и са у-
19. дариле на бои, и ги навиле¹⁷⁸ и плениле сѣчка
20. земля и паки са върнале назаде на своѣ
21. земля. **имале бѣлгари себѣ**
22. **Княза Драгѣча. И** паки востале бѣлгари
23. и нападнале на Франгию, и на Илирик и стѣ-
24. риле бран сос грѣци. тогази бѣл пѣрви
25. цар грѣческии Анастасѣи сос чѣтери стѣ-

Ляво поле : **Барон : 931 : лист**

174. заповядал на своите хора

175. Алцек у Мавро Орбини

176. сега са все моряци, които работят за Венеция; срв. Котл I: корабчии

венеценомъ работаютъ, Зогр: веча са по море корабчѣи венецааномъ работаютъ

177. които се били заселили

178. надвили, победили

12а

1. тин хи́лияди гре́ци. и ода́рили са¹⁷⁹ сос гре́ци-
2. те, и развали́ле¹⁸⁰ бо̀лгари гре́ците, и побя́ле
3. их, и плени́ле мно́го землѧ, и наро̀д, и пра̀-
4. тил цар Анаста́сия на̀ бо̀лгарите мно́го злѧ-
5. то и да́ри, и иску́пил¹⁸¹ себе́ ми́р от бо̀лгарите,
6. и свѣ́зали¹⁸² да̀н да зе́мат от греческа̀го царѧ
7. Анаста́сия. по̀ Драги́ча воста́л¹⁸³ кра́л Бори́с.
8. **Воста́ле па́ки бо̀лгари на̀ бран̀ сос кра́л**
9. **Аку́ма, и ухва́тили го на̀ бранѧх и при-**
10. **вѣли го в Болга́рию. та̀ко и Теодори́ка –**
11. **кра́ля мъджа́рска̀го : ухва́тили го во бра-**
12. **нѧх и привѣли го свѣ́зан в Болга́рию. па̀-**
13. **ки поишлѧ бо̀лгари са̀мо сос ма̀ло воиска̀**
14. **и напа̀днале на̀ Му̀нда кра́ля, но̀ он ги на̀-**
15. **ви́л и поробя́л, и пра́тил ги на̀ царя̀ греческа̀-**
16. **го Иусти́на, а то́и ги разне́сал¹⁸⁴ по̀ Аморѧ,**
17. **и по̀ Арме́ния. зато̀ па́ки бо̀лгари во врѐ-**
18. **ме царя̀ Иустини́ана вели́ка̀го, напа̀дна-**
19. **ле на̀ Тра́кию, и до Едрене́¹⁸⁵, и не можѧ цар**
20. **Иустини́ан да̀ стои на̀срещо̀ бо̀лгари, а**
21. **то́и им пра́тил една̀ колесни́ца по̀лна**
22. **сос злѧто̀ и да́ри мно́гоце́нни, и сто́риле**
23. **ми́р сас тях. Та̀ко бо̀лгари и от Иусти-**
24. **ни́ана вели́ка̀го царѧ вѣ́зле да̀н, в о̀ное**
25. **сла́вное ѐго ца́рство. отка̀ко изле́зли**

179. ударили се, сбили се

180. разбили

181. откупил

182. уговорили, договорили

183. застанал на престола, възцарил се

184. разпръснал

185. Одрин

1. бoлгари от Бoлгa и пришлe покpaи Дунав
2. минали са **300 лeтa. И** имaлe мнoгo вoжди,
3. и князoвe в тeзи гoдини, нo тoкмo пят
4. именуeт сa кoи сa нарицaлe крaлoвe, дo крaля
5. Бaтoя. тoгивa имaлe прeстoл свoи в Види-
6. н, и в Свищoв покpaи Дунав и в Никoпoл.
7. **в лeтo : 678 : Вoстaл¹⁸⁶ крaл Бaтoе, в Бoлгaрию.**
8. Силнии и бoлaгoпoлyчнии крaл Бaтoе, пoи-
9. шaл¹⁸⁷ сaс гoлямa силa¹⁸⁸ нa Цaригpaд вo врeмe
10. шeстaгo сoбoрa. и стoрил цaрa Кoстaнтинa
11. сeбe пoдaнникa зa мнoгo врeмe, и узeл oт :
12. грeци сичкa зeмля oхридскaя, и пoстaви-
13. л в Oхридa прeстoл крaлeвский и крeпoст
14. бoлгaрскaя. и бил славeн вo бpaнeх, Бaтoе
15. крaл, и стpaшeн нa oкрeстнaя¹⁸⁹ крaлeвствa,
16. кaквoтy рeкoхмe, зa мнoгo врeмe двa цaря
17. римски дaн eмy дaвaлe. пишeт Бaрoния¹⁹⁰
18. **книгa нa [2] : чaст. лист 791. в лeтo 678.**
19. Бил цaрyвaл нa Цaригpaд : цaр Кoстaнтин
20. Пoгoнaт, вo врeмe шeстaгo сoбoрa, нa твa
21. врeмe тoликo сa бил укpeпил¹⁹¹ бoлгaрски
22. нaрoд и вoзмoгъл¹⁹², зaщoтo вoстaнaл.
23. в тeзи вpeмeнa крaл Бaтoе, силнии и
24. стpaшни. грeкoм пишeт Тeoфaн –
25. грeчeский лeтoписeц. Егдa yбo¹⁹³ бoлгари

186. възцарил се

187. тръгнал

188. военна сила, войска

189. околните, съседните

190. Цезар Бароний

191. укрепнал, засилил се

192. добил сила, мощ

193. когато прочие

13а

1. с великою̀ си́лою преи́доша на¹⁹⁴ кесаря̀, изволил
2. прими́рити ся с ним¹⁹⁵, и обеща̀л ся кесар
3. на вся́кое вре́ме : да̀н дая̀ти бо̀лгаром¹⁹⁶,
4. макар и го́ляма срамота̀ да ѐ било то́ги-
5. ва грече́скому ца́рству, чу́до вели́ко сли-
6. шати, за́що то́зи грече́ский цар : от ту́рци
7. и от дру́ги ца́рства да̀н взима̀л. а от се́го
8. те́шкаго на́рода бо̀лгарска́го бил на̀ви-
9. т, и да̀н им да̀вал. от то́го кра́ля
10. Бато́я на́рёт пису́еме си́чки ца́ри же и кра́-
11. ли бо̀лгарский : у исто́рия сия¹⁹⁷. що̀ са по̀ него̀-
12. цару́вале. а испе́рва¹⁹⁸ що̀ са биле́ кра́люве,
13. не са́ си́чки пи́сани у лето́писа. Бато́е
14. кра́л пак има̀л воиска̀ сас Иустини́ана
15. царя̀ си́на Константи́нова, но̀ пе́рво го
16. победи́ле гречи́те и узели́ от бо̀лгари Или́-
17. рик, и всѐ го разси́пале¹⁹⁹, а ко́га са возвра-
18. тил ца́р Иустини́ан наза̀д, и бо̀лга-
19. рите го обте́кле²⁰⁰ в ня́кои те́сни места̀,
20. и развали́ле²⁰¹ грече́ская воиска̀ докра́и що̀
21. едва̀м побегна̀л ца́рят сос ма́лко дру-
22. жи́на у Ца́риград. Та́ко и он обеща̀-
23. л ся да̀н дая̀ти Бато́ю кра́лю бо̀лгарско-
24. му²⁰². се́тне има̀л цар Иустини́ан
25. воиска̀²⁰³ сас ара́пите, но̀ и тѐ го нави́ле²⁰⁴,

194. дойдоха срещу

195. пожелал (взел решение) да се помири с него, да склучи мир с него

196. да дава данък на българите

197. в тази тук история

198. изпървом, по-рано

199. разорили

200. обградили

201. разбили

202. обещал да дава данък на Батоя, крал български

203. водил война

204. надвили, победили

1. на друга̀ година пак̀ собрал̀ нова̀ войска̀, и
2. и на̀падна̀л пак̀ на̀ Болга̀рия, и развалѝл²⁰⁵ двѐ
3. места̀ що̀ са̀ наричат̀ Мизиѝ, сиерѐч Охрида̀.
4. що̀ гѝ бил̀ дал̀ баща̀ му Коста̀нтин̀ на̀ Бо̀-
5. лгарѝте : за̀ мир̀ да̀ има̀т сос̀ тях̀, но̀ ка̀-
6. то̀ са̀ върнал̀ сас̀ голя̀ма фаида̀²⁰⁶ и ра̀дост̀,
7. на̀падна̀ли го̀ на̀срѐща̀ бо̀лгарѝте в Тра̀кию̀
8. и разбѝле войска̀ гречѐская̀, и ва̀рналѝ са̀ на̀-
9. зад̀ сос̀ голя̀ма укорѝзна²⁰⁷. и тако̀ сос̀ мо̀-
10. лѐнием̀ сто̀ри[л] мѝр сос̀ бо̀лгарѝте, по̀-
11. слѐ то̀го̀ мѝра : умря̀л Бато̀е кра̀л бо̀-
12. лгарѝскиѝ, и на̀правѝл себѐ нѐзабра̀вна
13. по̀мен²⁰⁸, и учинѝл себѐ да̀нникѝ²⁰⁹ кѐсарѝ
14. рѝмскѝ, и гречѐскиѝ. Коста̀нтина̀ сѝна
15. Ира̀клиева̀, Иу̀стиниана̀ вто̀раго̀. и има̀л
16. кра̀л Бато̀е голя̀ма жа̀лост̀ като̀ умѝ-
17. рал̀ : защо̀ нѐ умря̀л на̀ войска̀, за̀ то̀-
18. ва̀ са̀ ка̀ял²¹⁰ и ду̀мал̀ : о̀ Форту̀но²¹¹, велѝ-
19. кая̀ и ну̀ждна̀²¹², защо̀ мѝ ио̀щѐ нѐ допу̀стѝ;
20. да̀ поживѐя̀, да̀ умря̀х̀ на̀ войска̀ витѐ-
21. зкѝ²¹³ сас̀ мѐч̀ в ру̀ка̀х̀ моѝх̀.
22. **По̀ нѐм̀ учинѝле²¹⁴ бо̀лгарѝ себѐ кра̀ля̀**
23. **Трѝвелѐния̀ пя̀таго̀.**
24. **Чело̀вѐк̀ избра̀н̀, велѐду̀шен²¹⁵, благопо̀-**
25. **лу̀чен̀. То̀ѝ пѐрво̀ като̀ ста̀нал̀ кра̀л̀,**

205. разорил

206. плячка, печалба

207. срам, унижение

208. и оставил за себе си незабравим спомен, памет

209. направил данькоплатци, сторил да му плащат данъци

210. окайвал се

211. Фортуна – богиня на съдбата

212. неизбежна, неотменима

213. юнашки, воински

214. след него поставили

215. великодушен

14а

1. разбил мъджарите, защото изпъдиле бо-
2. лгарите из Панония, като искаше да си поста-
3. вет нов крал. и заради сребролюбие и гра-
4. бителство мъджарско, Той²¹⁶ крал Триве-
5. лия повелял²¹⁷ и свикал българскии народ :
6. и поставил им закон такъв : ако са наме-
7. ре някои от тях да сторят злая работа, сас
8. злая смърт да умре. защо първи крали
9. българскии не знаели закон царски, но той
10. крал Тривелия първо оставил закон
11. гражданскии , и суд прав²¹⁸ народу българско-
12. му, що го они исперва не знаели. а Иусти-
13. ниан трети цар константинополскии и-
14. спъден бил от Апимара²¹⁹ и Тиверия от царс-
15. тво, и отрезали му нос, и заточили го в Хе-
16. рсона, и седял тамо в сюрюнлук²²⁰ до седем
17. години, и пратил писмо скритом до Три-
18. велия краля българскаго, и обречал му са да
19. му даде титла царска и венец²²¹, ако би мо-
20. гал да навие Апомара и Тиверия, и да го
21. поставе на царство константинополское,
22. и Тривелия крал собрал народ българскии,
23. и вдигнал голяма воиска, и узел²²² Цари-
24. град : и поставил паки²²³ Иустиниана на
25. царство. но Иустиниан лукав грек

Дясно поле : **Барон лист : 817 :**

216. този

217. заповядал

218. справедлив

219. вероятно Апсимар, византийски военачалник; в Зогра, Котл 1, Котл 2, Пант: *Апомара* р.п. = в.п., в Карл: *Апо(мо)ра*. В Глад в думата *Апимара* всъщност след буквата **п** е написано вероятно

о, което е задраскано или зацапано и отгоре е написано **і**, но по-долу, вж. р. 20 *Апомара*. В антиграфа на Влат Гладичов (Пант) буквата **о** също не личи ясно.

220. в заточение, изгнание

221. корона

222. превзел

223. отново, пак

1. и неблагода̀рен, що̀ му̀ сторѝ Тривелия̀ та-
2. квас̀ голя̀ма̀ по̀мощ̀, а̀ то̀ѝ са̀ по̀метна²²⁴, и
3. нѐ му̀ да̀дѝ що̀ са̀ беш̀ѐ убѐщ̀ал̀. ѝ Тривелия̀
4. кра̀л̀ укору̀я̀вал̀ Иустинѝана̀ жесто̀ко̀
5. нѐго̀ва̀ неблагода̀рност̀. то̀го̀ ра̀дѝ разгнѐ-
6. вал̀ ся̀ цар̀ Иустинѝан̀ ѝ собра̀л̀ мно̀го̀ во̀иска̀
7. гречѐская̀, ѝ утѝшал̀ на̀ Бо̀лгария̀ да̀ са̀ биѐ
8. сас̀ тях̀, но̀ Тривелия̀ на̀пра̀сно²²⁵ на̀па̀дна̀л̀
9. на̀ него̀ ѝ навил̀²²⁶ го̀, ѝ ѐдва̀м̀ са̀ корту̀лѝсал̀²²⁷
10. та̀ побег̀нал̀ сас̀ ма̀ло̀ во̀иска̀ прѝз̀ морѐто̀
11. у̀ Ца̀риград̀. сѐтнѐ като̀ са̀ во̀царѝ Лѐв
12. Исав̀ра̀ пѐрвѝѝ иконо̀бо̀рѐц̀, на̀па̀дна̀л̀ на̀
13. нѐго̀ : Масла̀да²²⁸ прѝнцип̀ а̀мгов²²⁹, ѝ Сулима̀н̀
14. солта̀н̀ турскѝѝ сас̀ сѝлна̀ во̀иска̀, ѝ засѐ-
15. дна̀ле²³⁰ Ца̀риград̀, за̀ трѝ лѐта̀, ѝ та̀ко̀ от̀
16. гла̀да̀, ѝ от̀ зѝма²³¹, ѝ от̀ мо̀р̀ : ѐднѝ човѐцѝ избѐ-
17. га̀лѐ изда̀вилѝ са̀ у̀ морѐто̀, ѝ та̀и²³² трѝс̀-
18. та̀ хѝлядѝ човѐцѝ по̀гина̀лѐ. а̀ Тривелия̀
19. кра̀л̀ бо̀лгарскѝѝ собра̀л̀ во̀иска̀ сѝлна̀
20. ѝ утѝшал̀ на̀ по̀мощ̀ хрѝстѝа̀ном̀, ѝ
21. на̀па̀дна̀л̀ на̀ сра̀цѝнитѐ крѐпко̀, ѝ убѝл̀
22. от̀ тях̀ два̀десѐт̀ ѝ чѐтерѝ хѝлиѐдѝ, ѝ от̀-
23. пѣ̀дил̀²³³ сѝчка̀ ту̀рска̀ сѝла̀ от̀ Ца̀риград̀.
24. То̀зѝ кра̀л̀ Тривелия̀ бо̀лгарскѝѝ пѐрво̀ во̀-
25. сприя̀л̀ вѐру̀ хрѝстѝа̀нску̀ю̀ в̀ лет̀ от̀ Христа̀ : 703.

Ляво поле : **Барон лист : 823 :**

224. отметна се, отказа се

225. неочаквано, внезапно

226. победил го

227. спасил се

228. в другите преписи: Малсада, само в Карл: Маслада; вероятно това е Маслама – арабски военачалник

229. принц на амгите

230. обсадили

231. студ

232. така

233. изгонил

15а

1. Като восприяли светую веру и имале голямо
2. благовоение и усердие к Христу Богу, то-
3. го ради направил себе монастир и оста-
4. вил волею²³⁴ кралѣвство, сину своему
5. старейшему²³⁵, и заповѣдал му да стои
6. на христианство верно и непоколеби-
7. мо, а Тривѣлия са ублякал в мона-
8. шески чин. и син му за мало време
9. бил христианин, и пак са обратил
10. на первое заблуждение. а Тривѣлия ка-
11. то виде чи са обѣрна син му в поганство.²³⁶
12. того ради оставил монашескии чин на
13. време, и восприял паки²³⁷ кралѣвството,
14. и уловил сина своего, и мучил го без
15. милост и избол ему и двѣте очи,
16. защото оставил христианството, и
17. обѣрнал болгарскии народ во идолопок-
18. лонение. насѣтне вручил²³⁸ кралѣвство
19. младѣйшему сину своему, и заповѣда-
20. л и наказал его, да би, разумно
21. сторил²³⁹ кралѣвство, и твердо соде-
22. ржал веру христианскою, да не во-
23. спрѣме, и той казн²⁴⁰ каквоту бра-
24. та си. и паки крал Тривѣлия во-
25. сприял монашескии чин, и скончал

Дясно поле : Г : Раичовой исторія : не марторисва²⁴¹ за крещението му. нето за монашескии чин що приял чак за 17 : Крал Богора споменува не салт²⁴² за крещението : ами и за монашескии чин що приял. тай и за ослепление сина своего старейшаго, а младшаго сина Персияна 18. на престол поставил, тай и като са го покрѣстѣ Михаил го назовале. Затова и греческии летопис добре марторисва какво Богор крал са крестил. во време царя гречес : Михаила : затова и Богора Михаил назовале.

234. по своя воля, доброволно

235. на своя по-стар син

236. езичество

237. взел пак

238. дал, врѣчил

239. и му казал да управлява разумно

240. да не получи и той наказание

241. не дава сведения

242. не само

1. житиє своё свето и богоугодно. име ему
2. монашеское било Теоктист, и син
3. младии за мало време ходил по запо-
4. веди отца своего : и после бил и той
5. развращен в вере и тежок²⁴³ на бо-
6. лгарите, затова го испъдиле от кралевство.
7. **И учиниле²⁴⁴ себе крәля Асєня ве[л]и́каго.**
8. Той Асєн бил първи цар болгарский,
9. а грєци от зависти нарєкле егò Хасан
10. Касан. на това време Лев Исавран²⁴⁵
11. имал голяма воиска и бран сос Ска-
12. филья²⁴⁶ царя арапского, но не можал ни-
13. как да стои насрєща му. того ради
14. повикал на помощ Асєня царя бо-
15. лгарского, и обрєкал му са да му даде
16. венєц²⁴⁷ сас написанием и титла ца-
17. рская, каквòто са бил обрєкал и
18. първо Иустиниан да даде Тривелию.
19. а сєтне като восприял²⁴⁸ царство : излъ-
20. гал го неблагодарнии. а Лев цар сас
21. клятвата си обеща да му даде титла
22. царска : ако му помогне да пропъде ара-
23. пите. и Асєн великий, собрал воиска
24. болгарская, и поишòл на²⁴⁹ Скафилья царя
25. арапского, и разбил егò на бранех,

Ляво поле : сє Тербєл назвава и тогò Асєня

243. непоносим, нетърпим

244. направили

245. Лъв Исавър; в други преписи на Историята: *Лев Исаврь*; в Пант над ера е надписана буква **н**, а Влад Поппетков го е разчел като *Исавран*. Формата е Исавран и в Карл.

246. В други преписи на Историята: *Кафилья*, което може би е титлата „халиф“, преосмислена като лично име. В Пант също *Скафилья*. В Карл – *сос Кафилья*, но по-долу на *Скафилья*.

247. корона

248. взел, възвърнал си царството

249. тръгнал срещу

16а

1. и побил деветдесѣт хи́лиеди ара̀пи, и узѣ-
2. ле от тях Арме́ния и Ми́дия, тиѣ билѣ испѣр-
3. ва двѣ ца̀рства, и она̀зи сичка зе́мля узѣ-
4. ле от них, и покори́ли ги под грѣческо́е ца̀-
5. рство. и като са̀ возвръ́щал Асе́н ве-
6. ли́кии от бра̀н ара̀пскии, посре́щнал го
7. цар Ле́в Исавра грѣческии, сас го́ляма по̀-
8. чест : като победите́л, и тогива изво̀-
9. лением ца̀рским²⁵⁰, и все́го синглитѣ мѝ-
10. рскаго и духо̀внаго²⁵¹ : да́ле ему̀ титла ца̀-
11. рска и вене́ц²⁵², и наре́кли го : Асе́н вели́-
12. кии пе́рвии ца̀р бо̀лгарскии.
13. **По̀ Асе́ня наста́л на̀ Ца̀рство Добри́ца²⁵³**
14. То́и Добри́ца цар би́л от страни́ ду̀навския
15. и пра́тил пи́смо ца́рю Ле́ву заради́ мѝ-
16. рни догово́ри, за някои градо̀вѣ и места̀,
17. но̀ грѣци нѐ прия́ле нѐгово пи́смо почтѐ-
18. нно²⁵⁴. Того̀ ра̀ди разгне́вал ся цар Добри́-
19. ца, и утишо́л сос воиска̀ на̀ бо́и до̀
20. Уро̀чица²⁵⁵ : що̀ са̀ нари́ча До̀лгих стѣн,
21. и плени́л и побра́л мно́го кори́ст²⁵⁶ от грѣ̀-
22. ческая зе́мля. зато̀ са̀ разгневи́л цар
23. грѣческии, и утише́л сос те́шка воиска̀
24. в Бо̀лгарию̀, но̀ би́л за́течен²⁵⁷ от ца́ря
25. Добри́ца, и разби́т и развоева̀н²⁵⁸ от бо̀лга-

Дясно поле : Ко̀рмес назва̀ва го

250. по царска воля

251. целия синклит (съвет) от държавници и духовници

252. корона

253. след Асен цар станал Добрица

254. с почит, с уважение

255. в други преписи, вкл. в Пант: *урочища*, място, наречено Дългата стена, укрепително съоръжение в Източна Тракия; само в Глад и Карл *урочища*

256. взел голяма плячка

257. застигнат, настигнат

258. победен, поразен

1. рите. след тогò бoя²⁵⁹ вoстaлe бoлгaритe,
2. нà Дoбрiцa цaря : и рeклe нoкoи нeгoви врaзи`
3. кaкo имaл тoи скрити згoвoр сoс грeци
4. дà издaдe цaрствo бoлгaрскoе, и испъдили гo
5. oт цaрствo и убили гo, и сички прiнципи²⁶⁰ и
6. гoспoдaри щo ридeлe²⁶¹ цaрствoтo бoлгaрскoе,
7. сe ги избилe.
8. **Пo Дoбрiцa пoстaвилe нà цaрствo Тeлeзвия.**
9. Тoи Тeлeзвия бил тридeсeт лeтa, нo
10. нe бил блaгoпoлучeн, зaщo нà пeрвa вo-
11. искa²⁶² рaзбили гo грeцитe, и пoбилe мнoгo
12. бoлгaри, a други плeнилe и зaвeли ги у Цa-
13. ригрaд. сeтнe бoлгaритe убилe цaря Тeлeзвия.
14. **И пoстaвилe нà Цaрствo Сaбiнa.**
15. Тoи Сaбiн кaтo стaнa цaр : прaтил пи-
16. смo к цaрю грeчeскoму дa прoсe мир зaщo`
17. сa убoял oт грeцитe : a бoлгaритe гo видe-
18. лe зaщo сa пoбoял, сoбрaли сa и стaнaлe хрa-
19. брo нaсрeщa му : a тoи видe вoискaтa чi`
20. гo нi рaчe²⁶³, тa пoбyгнaл тaмo вo грaд Зa-
21. мoрия, и oттaмo утишaл нà Цaригрaд,
22. и припaднaл²⁶⁴ нà цaря Кoпрoнимa тa гo при-
23. eл, и тoи Сaбiн oтлoжил²⁶⁵ пoчитaниe свeтиx
24. икoн тaм, щo ги бил пoчитaл в Бo-
25. лгaрию, кaквoтo пoмeнaхмe.

259. след този бой

260. принцове

261. управлявали

262. сражение

263. не иска, не желае

264. потърсил закрила

265. отрекъл се, отказал се от

17а

1. А бoлгари поста̀виле на̀ ца̀рство Тага̀на.
2. То̀и Тага̀н пра̀тил пѝсмо на̀ ца̀ря Ко-
3. про̀нима грèческаго, да би има̀ле мѝр
4. грèци сос бoлгари, и да̀ има̀ сас Копрòнима
5. ца̀ря разговòр : лицèм к лицу̀²⁶⁶. и та̀ко
6. утишо̀л Тага̀н ца̀р, у Ца̀риград прѝ
7. Копрòнима сас сѝчки сво̀и бoлгари. а Ко-
8. про̀ним подно̀сил им²⁶⁷ зара̀ди Сабѝна,
9. защò дигна̀ле го непра̀ведно̀ распря̀²⁶⁸, и по-
10. бèгна̀л Сабин̀ от ца̀рство бoлгарское,
11. то̀гива Копрòним учинѝл мѝр по
12. приви́дением²⁶⁹ сас ца̀ря бoлгарска̀го : а скрѝ-
13. том пра̀тил безсо̀борно̀ воиска̀ в Бо-
14. лга̀рию, и развалѝл²⁷⁰ и попленѝл мно̀го
15. места̀, за̀това̀ бoлгарите испъ̀диле Та-
16. га̀на ца̀ря сво̀его̀.
17. А поста̀виле на̀ Ца̀рство Телерѝка.
18. То̀и са̀ опря̀л²⁷¹ на̀ ца̀ря грèческаго. защò
19. била̀ ишла̀²⁷² воиска̀ грèческа̀я сос гèмий²⁷³ по̀
20. морѐто в Болга̀рию, но̀ по̀гибли²⁷⁴ от бу̀ра и
21. от волнѐния мо̀рска̀го. па̀ки на̀ друго̀е лѐто
22. има̀ле грèци бра̀н сас бoлгари, като̀ по-
23. ишал²⁷⁵ грèческии ца̀р по̀ морѐ и по̀ Ду̀нав,
24. и до̀шал до̀ Ва̀рна. но̀ напа̀дна̀ла на̀ него̀
25. стра̀х и у̀жас, и та̀ко̀ сто̀рил мѝр

266. очи в очи

267. упрекнал ги

268. защото̀ се надигнали, опълчилѝ срещу̀ него̀ несправедливо̀

269. сключил̀ мир̀ привидно̀

270. разорил̀

271. противопоставил̀ се, опълчил̀ се

272. защото̀ била̀ навлязла̀, дошла̀

273. корабѝ

274. погина̀ли, загина̀ли

275. тръгна̀л, потеглил̀

1. сас бѡлгарите, и вѣрнал са у Цѣриград, нѡ
2. пакѡ тогѡ лѣта, месеца октѡмврия, ура-
3. зомял²⁷⁶ цар Копроним защо̀ Телерик нѣ
4. стоит на мир²⁷⁷, но собрал двана̀десѣт
5. хи́лиеди бѡлгаров : заради да зе́ме от грѣците
6. Берцѣстѣя. тогѣва и Копроним цар собрал
7. седемдесѣт хи́лиѣди воиска̀, и ре́кал защо̀²⁷⁸
8. щѐ иде да са би́е сас ара̀пи, а по̀сле обѣрнал
9. си́чката си воиска̀ на̀ бѡлгарите, и та̀ко
10. на̀прастно навил²⁷⁹ на бѡлгарите. тогѡ ради
11. Телерик про̀сил мир от царя Копронима,
12. нѡ Копроним нѣ щѣл да дадѐ мир, ами́
13. пра̀тил иѡще воиска̀ си́лна сас гемии²⁸⁰ на̀
14. Болгѣрия, и като привтѣсала²⁸¹ воиска̀та Ко-
15. пронимо̀ва, и сас Божиим повелѣнием²⁸² от
16. си́лнаго вѣтра : разби́ли са си́чки гемии,
17. тогѣва и Телерик разумял²⁸³ : защо̀ бо̀-
18. лгарите има̀т намерѣние да го̀ испѣдет
19. от ца̀рство, и да си́ поставѣят дру̀гѣго царя,
20. а Телерик пра̀тил царю Копрониму̀ пи́-
21. смо молѐбно, и обя̀вил²⁸⁴ му : какво̀ има̀ на-
22. мерѣние да̀ побѣгне у Цѣриград при нѐго, и
23. мо̀лил му са да му пра̀те човеци сво́и скри́-
24. том, да го̀ завидѣт до̀ Цѣриграда. нѡ
25. ня̀кои от велмо̀жите бѡлгарскии разомѣле

276. но пак през тази година, през месец октомври, разбрал

277. не спазва мирния договор, не държи на мира

278. че

279. ненадейно, неочаквано победил

280. кораби

281. пристигнала

282. по Божия воля

283. разбрал, че

284. съобщил, обявил

18a

1. Телериково намерение каквò ще да бяга,
2. зàтова и пàзили го мно̀го. нò он хитро-
3. стию избегнал и пришёл²⁸⁵ у Цàриград
4. и приёл го цар Лèв сìn Копронимов, рà-
5. достно. **в лèто : 777 : умрял** Копро-
6. ним цар окаяннии иконобòрец, цару́-
7. вал т̀ридесят и п̀ят години, и мно̀го
8. светии избил зà светии икòни, и мно̀го
9. бил жèсток грèком : и бòлгаром.
10. в тò нèгово царств[а]ние, пàки отступиле
11. бòлгари от христианство, и обратили са²⁸⁶
12. нà пèрвое погàнство, защò иòще на тò врè-
13. ме нè било п̀исмо [по] славèнски, нò бòлгари
14. пò латински читàле, и писàле, зàтова,
15. слабо разомèвале Закон Божи, щò биле
16. испèрва седемдесèт и п̀ят години дре-
17. жàле христианство. а в тò врèме бил
18. Телерик нèкрестен бòлгарин, а грèците
19. кр̀стиле Телерика, и ожèнил го цар Лев
20. за Ир̀ина сестра̀ царичина, и поставил
21. егò на великии сàн вò двòре царстем.
22. **А бòлгари поставиле на ц̀рство Карда̀ма**
23. **Костантин шèстии цар костантино-**
24. **полскии, мно̀го различная воиска²⁸⁷ имал**
25. **сас Карда̀ма царя бòлгарскаго, но Карда̀м**

Дясно поле : в̀иди са да è туи пèрвото крещèние на болгарите. а нè во врèме Тривèлия : или Тербел 5 и грèчески летопис т̀аи марторисва²⁸⁸.

285. отишъл

286. върнали се, обърнали се

287. война

288. свидетелства

1. бил благополучен, и непреодолён²⁸⁹, много
2. генарали и воиска побил²⁹⁰ на Лева царя грё-
3. ческаго, и пристигнала го своя смёрт²⁹¹.
4. **По нѣм настѣл на Цѣрство Крун.**
5. **Человѣк избран веледушен²⁹² и благополуче-**
6. **н в воинстве²⁹³, тои Крун бил невѣрн-**
7. **ии²⁹⁴, но весма²⁹⁵ смирил грѣците, и разши-**
8. **рил державу земли Болгарския, що пред**
9. **него неколко цѣри болгарски биле невѣрни,**
10. **и неблагополучни, и навѣти²⁹⁶ от грѣците. Тои**
11. **Крун свѣкал славѣните панонски то ест**
12. **мѣджарски, и нападнал на французская**
13. **страна. и убил Борна краля в Далма-**
14. **ция, и поставил мир сос царѣм запа-**
15. **дним. после са убърнал на царя грё-**
16. **ческаго : и разорил много предѣли земи грё-**
17. **ческаия, и французския. Като чул това**
18. **Никифор цар, и прѣтил хазна²⁹⁷ да соби-**
19. **ра воиска, да са бие сас болгарите. и като**
20. **утишол генаралет грѣческии при река**
21. **Струмица : тамо довтасал²⁹⁸ Крун цар**
22. **болгарския сас воиската си, и ударили са²⁹⁹**
23. **сос грѣци, и убиле Генаралѣ и сичка во-**
24. **иска грѣческаия, и узел³⁰⁰ сичката му ха-**
25. **зна що носил да собира воиска.**

289. непобедим

290. погубил

291. умрял от естествена смърт (не бил убит)

292. великодушен

293. във война

294. неверник, езичник

295. твърде, много

296. надвити, победени

297. пари, средства

298. дошъл, пристигнал

299. сбили се, влезли в битка

300. взел

19а

1. в лето : 808. узел³⁰¹ Крун от греци града Со-
2. фия, и разбил тамо шес³⁰² хиляеди воиска Ни-
3. кифорова, иоще безчет избил прот
4. народ. а Никифор цар иоще безчет во-
5. иска собрал, и паки на Болгарию наступ-
6. ил, имал сас себе си сына своего Ставр-
7. икия. и тако Никифор безбожно погу-
8. бявал народ и запостявал³⁰³ земля отде-
9. то поминувал. и имал намерение да ра-
10. звали и да запустят сичка Болгария. и
11. Крун цар отчаял живота своего, и на-
12. дежду свою, и просил мир от Никифо-
13. ра царя : а Никифор цар не искал да
14. са примири, разгордел са сас победа,
15. но Бог : гордим противит ся : смире-
16. ним же дает благодат³⁰⁴. Тогива
17. Крун повелял³⁰⁵ на воиската си, да за-
18. градят тесните места и клисурите,
19. и нападнале на Никифора царя близо
20. при Славомира, недалече от Никополи, и
21. таи разбили му воиската докраи, и узе-
22. ле сичко имение³⁰⁶ : що го бил пленил Ни-
23. кифор от Болгарията и от Круноват дом.
24. Тамо убили и Никифора царя, и запове-
25. дал Крун : та набили Никифоровата

Дясно поле : Барон : 903 : лист;

Барон : 906

301. превзел

302. шест

303. опустошавал

304. противопоставя се на гордите, а на смирените въздава благодат

305. заповядал

306. плячка, имане

1. глава̀ на̀ е́дин маждра̀к³⁰⁷ : зара̀ди да̀ я̀
2. ви́де вои́ската̀, и да̀ по̀мнят си́чки как̀
3. ѐ на̀вил грѐците, сѐтне по̀велел̀ ца̀р
4. Кру̀н та̀ обко̀вал̀е гла̀вата̀ Никѝфоро̀ва
5. са̀с зла̀то, и на̀пра̀вил я̀ ча̀ша, и ко̀га̀ и-
6. ма̀л ца̀р Кру̀н го̀лямо̀ весѐлие та̀ пѝл
7. из нѐя ви́но са̀с ве[л]мо̀житѐ бо̀лгарскѝи,
8. и сѝ ка̀звалѐ : за̀ здра̀вица. и Та̀ко̀ обла̀-
9. да̀л³⁰⁸ Кру̀н ца̀р мно̀го гра̀довѐ грѐческѝи,
10. и про̀во̀дил³⁰⁹ в̀ Ца̀риград̀ да̀ учѝне³¹⁰ мѝр сос̀
11. Миха̀ила ца̀ря̀, но̀ Миха̀ил нѐ со̀творѝл
12. мѝр, амѝ со̀бра̀л вои́ска̀ го̀ляма̀, и по̀-
13. ишел̀ на³¹¹ Бо̀лга̀рию. а̀ Кру̀н по̀вдѝгна̀л
14. сво̀я вои́ска̀ ве́рху³¹² Ме́сє̀врия̀, и узел̀³¹³ гра̀д
15. Ме́сє̀врия̀. и ка̀то са̀ прѝближѝле дв̀етѐ во-
16. искѝ : грѐческѝ, и бо̀лгарскѝ, та̀ би́ло на̀
17. небѐто зна̀ме́ния, я̀ви́ли са̀ дв̀е ко̀мѐти,
18. в̀ о̀бра̀з лу̀ни, и со̀бра̀ли са̀ дв̀етѐ, и па̀к
19. са̀ разхо̀дилѐ в̀ р̀ъзлия̀ние³¹⁴. **в̀ лѐто 813.**
20. Б̀лизо̀ прѝ Андреа̀но̀полѐ, уда̀ри́ли са̀ грѐ-
21. цѝ, и бо̀лгарѝ, и би́ла бра̀н крѐпка, и
22. на̀чѐна̀ле грѐци да̀ бѐгат̀, а̀ бо̀лгарѝ нѐ
23. смѐя̀ле да̀ гѝ го̀нят̀, да̀ са̀ ня̀как̀ нѐ прѐ-
24. л̀ъстят̀³¹⁵, чѝ ко̀га̀ гѝ ви́дѐле та̀ и́стена̀ бѐ-
25. га̀т, по̀тѐкле сла̀д(!) тя̀х³¹⁶, и та̀ко̀

307. копие

308. завладеял

309. изпратил

310. склучи

311. тръгнал срещу

312. срещу

313. превзел

314. и пак се разделили, отдалечавайки се

315. измамят, излъжат, подведат

316. спуснали се, хукнали след тях

317. възцарил се

318. обсадил

20a

1. изсѣкле много от тях безчѣт. Едвам
2. Михайл Куропалат цар : убегнал в Цариград,
3. град, и оставил царство своё самоволно.
4. и по нём настал³¹⁷ на царство греческое
5. Лев Арменин. а Крун оставил мало
6. воиска под начальство брата своего Муртагона,
7. а сас друга воиска отишол
8. и обседнал³¹⁸ Цариград за много време, но
9. не можал да го уземе, ами са върнал
10. и узел Едрене³¹⁹, и много безчѣт народ
11. пленил. тогива бил пленил и Василия
12. Македонский (!) сас родители свои, сетне
13. той Василия бил цар греческий. и тогива
14. убиле болгарите Еманойла епископа
15. сас свещенници, и клирици, и монаси, и
16. много народ христианский избиле, защото
17. са не отрече от Христа Бога, то го пише
18. у Пролог³²⁰. Тогива някои свещеник
19. греческий знаял язык болгарский, и
20. молил царя Круна да го отпuste свободно³²¹,
21. а той повелел да го убият, а онзи
22. свещеник проклел царя Круна пред сичките.
23. по някое време сториле греци мир сас
24. болгары, и като отпustнал Крун
25. няколко роби греческий, и видел Крун

Дясно поле : **Баро(н) 909 лист;**

За Еманойла епископа свидетелства Раич, История какво Цоки Край. 14 : го прибил. ведно сас другарите му.

³¹⁹. превзел Одрин

³²¹. да му даде свобода

³²⁰. църковна книга, съдържаща четива (агиографски) за паметите по църковния календар

1. Васи́лия Македо̀нски между̀ онезѝ робѝ : како̀
2. сто̀ял Благого̀веино̀ и прѝлично̀, а Кру̀н
3. го̀ привика̀л прѝ себѐ сѝ блѝзу, и му̀ дал̀
4. една̀ я̀блока̀ го̀ляма̀ : ца̀рско̀ знамѐние, и
5. та̀ко отпу̀стил̀ го̀. Сѐтнѐ по̀ няко̀е врѐме
6. то̀зи Васи́лия̀ ста̀нал ца̀р гречѐский. а
7. Кру̀на ца̀ря стѝгнало̀ го̀ сво̀я смѐрт.
8. **По̀ нѐм наста̀л на̀ Ца̀рство̀ бра̀т егò**
9. **Мурта̀гон̀ илѝ Борѝс.**
10. **В то̀ врѐме има̀ле гречѐци мѝр сос̀ бо̀лгарѝ,**
11. **но Мурта̀гон̀ ца̀р бо̀лгарский̀ има̀л мно̀го**
12. **воиска̀ в Па̀нонию̀, на̀срѐщо кѐсаря̀ рѝмска̀-**
13. **го Ло̀довика̀, и пленѝл³²² мно̀го зе́мля**
14. **рѝмска̀, за̀то рѝмлянѝ испъ̀дилѐ Ло̀до-**
15. **вика̀ от кѐсарство̀. в то̀ врѐме билѐ и сѐ-**
16. **рбѝ под вла̀ст бо̀лгарская̀. То̀ и я̀вно³²³ чѝ**
17. **са̀ билѐ воиска̀ в Па̀нонию̀, и па̀к хо̀дил**
18. **Мурта̀гон̀ сас̀ воиска̀ на̀срѐщо̀ скла̀вунитѐ,**
19. **и на̀вил̀ их̀³²⁴ сас̀ го̀лямо̀ кро̀вопро̀литиѐ,**
20. **и та̀и и на̀ двѐте стра̀ни, поста̀вил̀**
21. **им̀ пра̀вителѝ³²⁵, то̀ ѐст : на̀д мъ̀джа̀ри, и**
22. **на̀д скла̀вунѝ, и испъ̀дил̀ що̀ билѐ от̀ тѐ-**
23. **хнѝ род̀ пра̀вителѝ, и поста̀вил̀ им̀ бо̀-**
24. **лгарѝ вла̀детелѝ и господа̀ри. в то̀ врѐме**
25. **ца̀ру̀вал̀ на̀ гречѐци: Тео̀фил̀ иконо̀бо̀рец,**

Ля̀во полѐ : **Баро̀(н) лѝст 949**

предѝ Мурта̀гона̀ билѐ са̀ иощѐ два̀ кра̀ля До̀уко̀м : 13
за ма̀лко врѐме по̀сле нѐго Цо̀ки кра̀л 14 : по̀сле нѐго сѐи Мурта̀гон̀ 15:

Дя̀сно полѐ : дѐто го̀ нари́чат̀ илѝ Борѝс. то̀ ѐ я̀вно̀ какво̀ за̀ Во̀гора
по̀каз̀вала̀ исто̀рия̀та – то̀ ѐст̀ по̀ сла̀вѐнскѝ Бо̀гор̀ : Борѝс. а ту̀ка̀ са̀
пѝсанѝ двѐтѐ имена̀ за̀ едно̀го̀ гѝ позна̀ле.

322. превзел, завзел
323. то е ясно, видно

324. победил ги
325. управители

21a

1. и умрял окаяннии. а по нём остала
2. жена его Теодора царица вдова³²⁶. + а Мур-
3. тагон цар тогива узел систра си, що
4. я бил пленил отнапред цар Никифор,
5. като бил пленил дом Крунов брата его.
6. сестра негова била крещенна³²⁷, и ученна
7. писание греческое и закон христианский,
8. она тогива почела³²⁸ да уче брата своего
9. Муртагона царя : да верова во Христа Бога,
10. имал иоще одного роба грек нарицал
11. ся Теодосия Кофарта, той бил хриси-
12. анин добр, и искусен в книжное писа-
13. ние, та и той часто воспоминавал³²⁹ Му-
14. ртагону : да би веровал во Христа, и да
15. приеме светое крещение, но он това сла-
16. бо прочитал³³⁰, и во уме своем не пола-
17. гал никогда да би приял той светое
18. крещение. и бил любил весма³³¹ да хode
19. сякоги на лов, да лови звери. затова
20. направил на оная гора една палата го-
21. ляма, та кога иде на лов, да си почива
22. тамо, и да сверзова тамо псета³³². и по-
23. велял някому монаху Методию иконо-
24. писцу, що бил пришел из Цариград
25. да напише³³³ по онези палати : зверие

Дясно поле : + за това деяние, Господињ Раич. Историја марторисва какво е то на 17 : краля Вогора а не на Муртагона. таи точно марторисва и гречески летопис за Вогора и са согласни и двата. Г : Раич таи и гречески Летопис. сеи Муртагон прибил Георгия архиепископа делбетскога.

326. вдовица

327. покръстена

328. започнала

329. споменавал пред

330. на това малко обръщал внимание

331. твърде много

332. да връзва, да държи там кучета

333. нарисува

1. и пси³³⁴, и таи по някои време забавил са цар
2. Муртагон да доде, а Методия не написал
3. зверие и подобие ловитва³³⁵ и прочая, но напи-
4. сал второ пришествие Христово, како
5. ща стоят праведните от десна страна, и
6. да са веселят сас ангели светии в рай.
7. Такожде и грешниците како ща са мучат
8. у вечная мука сас дияволите заедно. и
9. като дошал цар Муртагон да виде па-
10. латите си, и като гледал исписано вто-
11. ро пришествие Христово, нападнало на не-
12. го голяма страх. Тогива Методия на-
13. мери време угодно³³⁶, и зел³³⁷ да казова на
14. Муртагона царя за второ пришествие Христ-
15. ово, как ще да проводе³³⁸ Бог : праведните в
16. рай, а грешните на вечная мука³³⁹. тогива
17. Муртагон цар въздъхнал и рекал таи³⁴⁰ :
18. Блажен този человек които са намере от
19. десна страна. и от оно време почнал
20. Муртагон да прихожда в чувство³⁴¹, и да
21. познава Христа Бога, но не совершенно³⁴².
22. в то време подпустил³⁴³ Бог на болгарите
23. голям глад : и смертоносие³⁴⁴. тогива на-
24. ченал³⁴⁵ Муртагон да са моле прилежно
25. Христу Богу, и дал реч³⁴⁶ : ако престане

334. кучета

335. ловни сцени

336. сгодно време, подходящо време

337. започнал

338. изпрати

339. Срв. Мат. 24 :39, 25 :46 и др.

340. така

341. да се осъзнава

342. напълно

343. изпратил

344. мор, смърт

345. започнал

346. дума, обет

22a

1. онзи́и гла̀д и сме́ртоно̀сие : да прие́ме сове-
2. рше́нно ве́ра христи́анская, и а̀бие³⁴⁷ усли-
3. шан би́л от Бо̀га, и преста̀нал онзи́ Бо-
4. жи́и гне́в, що̀ бил на̀ Болга̀рия.
5. **в ле́то 866** : То̀гива̀ пра̀тил Мурта̀-
6. го̀н цар в Ри́м, на̀ па̀па ри́мского̀
7. Никола́я + та̀кожде³⁴⁸ и у̀ Цари́град : на̀ цари́-
8. ца̀ Теодо̀ра, да му̀ про̀водят³⁴⁹ вла̀дики
9. да го̀ крѣ́стят, и прева̀рила цари́цата,
10. и пра̀тила е́дногò еписко̀па, и крѣ́стил
11. Мурта̀гона̀ у е́дна но̀щ, за̀що са бо̀ял
12. от сво́ите бо̀ляри. и наре́кле му̀ и́мето
13. Миха́йл. но̀ бо̀лярите разо̀меле³⁵⁰ за̀що
14. при́ял Мурта̀гон̀ свето̀е креще́ние, и во-
15. ста̀ле на̀ него̀ да го̀ уби́ят, но̀ тои́
16. взя̀л в ру́ку сво́ю че́стни́и крѣ́ст, и
17. та̀ко си́лою че́стна̀го крѣ́ста̀ надви́л ги
18. си́чки³⁵¹, и тиѐ като̀ видѣ́ли чѝ гѝ надви́л
19. си́чки, та̀ мно̀го са̀ объ̀рна̀ле ко̀ Христу̀
20. Бо̀гу : и прие́ле свето̀е креще́ние **в ле́то : 867**
21. То̀гива̀ и па̀па ри́мски Никола́и, про̀во-
22. дил от Ри́м два̀ еписко̀па : Па̀вла, и Фо-
23. рмо̀са, и та̀ко при́веле си́чки наро̀д
24. на̀ свето̀е креще́ние, и поста̀виле Фо̀рмо̀-
25. са̀ архиепи́скопа̀ в Болга̀рию, па̀ки³⁵² пра̀-

Дясно̀ поле : **Барон ли́ст : 982 :**

Барон ли́ст : 984 :

+ и за̀ то̀ва̀ Де́яниѐ у̀ грече́ски Лето̀пи́с̀ пока̀зва̀ сѐ зара̀ди 17 : Кра̀л Во̀гора̀, а̀ нѐ за̀ Мурта̀гона̀ : на̀ 811 : ле́то: осе́кал гла̀ва̀ Ники́форо̀ва̀ Кру̀н: 12 по̀с[л]ѐ то̀: 13 : До̀уко̀н: 14 : Цо̀ки. за̀ ма̀ло вре́мѐ са̀ билѐ. а̀ тук̀ пока̀зва̀ Креще́нието̀ на̀ ле́то : 866: та̀и отту̀к са̀ ви́де чѝ ѐ в туи́ ле́то̀ Во̀гор 17:

347. ведна̀га, тутакси́

348. също̀ така̀

349. изпра́тят

350. разбра̀ли

351. и така̀ със̀ си́лата̀ на̀ че́стни́и крѣ́ст гѝ победи́л вси́чки

352. от̀ново̀

1. тил новокрещѣннии³⁵³ цар Михайл на папа
2. ради³⁵⁴ сто и шѣс вопроси. за вера христи-
3. анская, и ради правило церковное, и и-
4. скал да му поставе папа Патриарх в
5. Болгарію. и отписал³⁵⁵ му папата на сто
6. и шѣс вопроси ответ³⁵⁶, а за патри-
7. арх му рекал защо ни е дошло иоще вре-
8. ме. **И** подир три години испъдиле грѣ-
9. ците папините епископи из Болгарія.
10. и поставил им Игнатиа патриарх
11. цароградский (!) : Теофилакта архиепископ
12. на Болгарія. ала не онзи Теофилакт
13. що талкувал светое евангелие, но други
14. светии Теофилакт. и за много време
15. бил у Болгарія, но грѣци и латини
16. тогива имале голяма распря, и спор,
17. за Болгаріята : на собор на Цариград
18. кои да ги земе под своя власт. но в то
19. време и по-напрѣт, биле отступиле.
20. латините от православие докраи, и
21. ги проклеле. но Болгари за мало време
22. биле под патриаршею цариградскою. за-
23. що грѣци кога поставяли на болга-
24. рите архиепископа : та много злато
25. и дари искале, и земале от тях.

Ляво поле : **Барон : 997 :**

353. новопокръстения

354. относно

355. написал

356. отговор

23а

1. зàтовà бòлгари весмà са соблазнíле³⁵⁷ и отлу-
2. чíли са³⁵⁸ от патриàршею царигра̀дскою. затò
3. поставíле себѐ Патриàрха в Болга̀рию, и
4. та̀ко додѐ стоя̀ло ца̀рство бòлгарское : и-
5. ма̀ле и патриàрха от своего̀ языка̀³⁵⁹. глѐ-
6. даѝ зарадѝ то̀ : в Кнѝгу ко̀рмчию̀ на̀ : 5 : лист.
7. откра̀и зарадѝ то̀го̀ ца̀ря Миха̀йла нѝ ѐ со-
8. гласно̀³⁶⁰ в лето̀писцех. защò Мавробѝр³⁶¹
9. пѝше : Муртагон̀ прѝѐ крещèние, а Ба-
10. рон̀ книга̀ пѝше : Болга̀рѝс прѝѐ крещè-
11. ние, но̀ то̀ íме по̀ грèческиѝ Вулга̀рѝс, за-
12. ту̀и вѝди са̀ чѝ нѐ пого̀ди́ле³⁶² каквò му̀ би́ло
13. íмито̀ предѝ крещèнието̀ : но̀ прòсто
14. го̀ писàлѐ Болга̀рѝс. Тогò̀ ра̀ди несо-
15. гласно̀ ѐст³⁶³ у̀ лето̀писца̀ сос̀ Мавробѝ-
16. ра. иòщѐ би́л ня̀коѝ ро̀б на̀ íме
17. То̀ма̀ от Ца̀риград̀ : у̀ нѐкоѐго̀ бòлгарина̀,
18. и спорè̀т ня̀коѐ со̀грешèние³⁶⁴ побè̀гна̀л
19. от гòсподàря̀ своего̀ у̀ тó̀рци; ѝ прѝел̀ тó̀-
20. рская̀ вèра, ѝ подѝр два̀десят̀ го̀динѝ,
21. на̀рѐкал³⁶⁵ то̀ѝ сѐбѐ сѝ : как̀ ѐ ца̀р Коста̀-
22. нтѝнов и ца̀ри́ци Ирѝнѝ сѝн, ѝ та̀ко
23. собрал̀ во̀иска̀ мнòго, ѝ узè̀л от грè̀ци
24. Армѐния, ѝ приѝшел̀ ѐщѐ³⁶⁶ сàс̀ сѝлна̀ во-
25. иска̀ ѝ обלא̀дал³⁶⁷ Ца̀риград̀, ѝ билè̀ Грѐ-

357. много се подмамили, съблазнили

358. отделили се

359. народ

360. няма единство, няма едно мнение

361. Мавро Орбини

362. не разбрали

363. има разлика, няма единство

364. поради някаква простъпка

365. представил се

366. дошъл още

367. обсадил

1. ците у голяма теснота³⁶⁸, и не можиле никак
2. да стоят насреща му. затова пратице на
3. Царя Муртагона : сиереч на Михайла голя-
4. мо моление да би пришел³⁶⁹ да им помогне,
5. и той повдигнал голяма воиска и силна.
6. и нападнал на Тома отступника, и ра-
7. збил го докрай, и самаго Тома ухвати-
8. л³⁷⁰, и първо отрезал тому руже³⁷¹, и носе,
9. потом отсекал ему и главу. и тако са во-
10. зратил Муртагон сас велика корист³⁷²,
11. и сас велика слава в Болгарию, и пристави-
12. л ся Михайл от своя смерт. **По нем на-**
13. **стал на царство син его Симеон Лабас.**
14. **В то време имале крамола³⁷³ терговците**
15. гречески, и болгарскии, спорет някоя
16. купля³⁷⁴, и спорет онези тарговци ста-
17. нала тази крамола, и между царие гре-
18. ческии, и Болгарскии. **И** того ради
19. повдигнал воиска Симеон Лабас на
20. гречите, и разбил воиска греческая, и
21. Генарали их избил, зато весма³⁷⁵ са
22. ускорбил греческии цар Лев шестии, и
23. пратил на мѣджарският Крал писмо.
24. таи и на турският, да би дошле в Бо-
25. лгарию : да учинят пакост Симеону

Ляво поле : **Барон : 925 :**

преди Симеона биле са д[ва] Крали. Владимир 16 – и Богор 17. Персия син Богоров 18. брат негов Борис 19 : после него Симеон 20 – син. Владимир го показва С[и]меона, не Муртагонов син.

Барон лист : 1019 :

368. в голямо притеснение

369. голяма молба да би дошъл

370. заловил, хванал

371. първо му отрязъл ръцете

372. с голяма плячка

373. разпра

374. търговия, пазар

375. много

24а

1. и болгаром, и тако мъджарскии Кра̀л во-
2. ста̀л и на̀па̀днал на̀прасно³⁷⁶ на̀ Болга̀рию,
3. развалѝл³⁷⁷ мно̀го места̀, и мно̀го наро̀д бо̀-
4. лгарскии пленѝл. а ца̀р грече́скии : о̀нзи
5. плене́ният наро̀д бо̀лгарскии : узел го от
6. кра̀ля мъджарска̀го, и има̀л го под за̀пор,
7. и пра̀тил на Симео̀на Лабаса̀, своего̀ ве-
8. рна̀го човека Киросва̀та, да̀ утврдѝ мѝр
9. сас Симео̀на, но̀ Симео̀н удержал³⁷⁸ Кирос-
10. сва̀та. а са̀м поиша̀л на̀ мъджари³⁷⁹, и
11. та̀ко победѝл и развалѝл докра̀и си́чка
12. мъджарска̀ земля̀, и возда̀л им отмы́щение
13. що̀ билѐ о̀ни сто̀рилѐ отна̀прет на̀ бо̀лгарите.
14. сѐтне пи́сал на̀ ца̀ря Ле́ва, а̀ко жела̀и да̀ има̀
15. мѝр : а то̀и да̀ отпу̀сте о̀незѝ ро̀би що̀ гѝ
16. узел от мъджарска̀го Кра̀ля. а ца̀р Ле́в
17. не то̀кмо̀ що̀ нѐ отпу̀снал ро̀бито̀ бо̀лгарс-
18. кии, но̀ повди́гнал воиска̀ на̀ Симео̀на
19. ца̀ря. но̀ не мо̀жил ни́що да̀ сто̀ре. за-
20. що̀ Симео̀н го навил̀. и та̀ко нѐволе-
21. ю³⁸⁰ отда̀л ца̀р Ле́в о̀незѝ ро̀бие, и путвердѝ-
22. ле мѝр. Ка̀то умря̀л ца̀р Ле́в
23. и оста̀вил ца̀рство̀ Бра̀ту своѐму̀ Але-
24. ксандру̀ Коста̀нтин. и Симео̀н ца̀р
25. пра̀тил : и пра̀тил пи́смо на̀ Алекса̀ндра

Дясно поле : **Барон лист : 1030 :**

376. ненадейно, внезапно

377. разорил

378. задържал

379. а сам тръгнал срещу маджарите

380. против волята си, ще не ще

1. щè ли да стои нà пèрвият мiр, що го̀
2. учини сас брата му Лèва, или ни щè; но
3. Алексáндр нè приèл сас пòчет Симеóно-
4. вите послáници. Того̀ рáди разгнèвал
5. ся Симеóн, и востáл сас воискà нà зè-
6. млю Грèческую и развалил мнòго мeстà,
7. и мнòго воискà грèческая пòгобил.
8. **в лето 928 : И** пришòл тà заградил³⁸¹
9. Цàриград и пúстнали го̀ Грèците от внúт-
10. ре гра̀да, а тоѝ ѝскал самáго цàря дà
11. сá разговòре сас нèго. и тàко пришòл
12. цар грèческий в палáти влахèрнинския и
13. наговòрили са да стòрят мiр. а грèци
14. почèле да хортúват³⁸² Симеóну в прекѝ³⁸³ и го̀-
15. рделиво. и того̀ рáди разгнèвал ся цар,
16. и изля̀зал сос гнèв из Цàриград : и нà-
17. паднал на Тра̀кию и нà Едренè, и дáл
18. на солдáтите вúтрешни злáто мнòго,
19. и отвориле му вратàта но̀щия̀³⁸⁴, и тàко
20. пленѝл град Едренè, и запустил го̀ до-
21. кра̀и. Тогíва грèческий цар Костантин
22. собрал голя̀ма воискà : и прáтил я на Бò-
23. лгария сос ня̀кого Генарàля ѝменем
24. Фо̀ка, и като сà удáрили грèци и бò-
25. лгари нà бо̀и, и навиле грèци Бòлгарите,

Ляво поле : **Барон 1034**

381. обсадил
382. говорят на

383. несговорчиво, на мъка
384. през нощта, нощем

25a

1. и като начéнале Болгарите да бéгат, то-
2. гíва Фо́ка Генара́л : отлучи́л са³⁸⁵ са́м от воис-
3. ка́та си, и утишо́л да́ пиé вода́ на́ един
4. кла́дениц, а ко́нят му са исто́ргнал³⁸⁶ из
5. рука́та, и побéгнал у воиска́та грéче-
6. ская, и като видéле Гре́ци ко́нят Фо́-
7. ков чи бега, а самогò Фо́ка нè зна́яле
8. как ста́на. тогò ра́ди билò голя́мо
9. смощéние³⁸⁷ у воиска́та Гре́ческая. тоги-
10. ва Симео́н бил се́дял на́ няко́я го-
11. ра́ близо при тях, и видел това смо-
12. щéние грéческое, и то́зи час собра́л
13. своя́ воиска́ шо́ била оста́ла, и на́-
14. па́днал на́ гре́ци крèпко, и навíл³⁸⁸
15. ги и пропéдил ги. и е́двам ну́ждею³⁸⁹
16. возмо́гъл Фо́ка да́ побéгне в Месéмврия,
17. и та́ко сохрани́л живòт сво́и. и като
18. отишла́ воиска́ Гре́ческая на́ Ца́риград
19. та билò смятéние³⁹⁰ междуосòбное мно-
20. го. поради́ та́зи ра́бота разгорде́-
21. л ся Симео́н сас побéдою, и па́ки у-
22. тишо́л и зогради́л Ца́риград, но́ онзи
23. Фо́ка прише́л сас но́ва воиска́, и от-
24. пéдил Симео́на от Ца́риград. но Симе-
25. он пра́тил на́ Кня́за срацинска-

385. отделил се

386. изтръгнал се

387. смущение, объркване

388. победил

389. с мъка

390. смущение, смут, интрига

1. го молѣние да̀ приидет̀ на̀ помо̀щ Симе-
2. о̀ну сас сво̀и Срацѝни. то̀ ест̀ ту̀рци по̀
3. морето̀, а бо̀лгари по̀ сухо : та̀ дано̀ биха
4. пленѝле Ца̀риград, и Кня̀з срацѝнски
5. пра̀тил, сас Симео̀новите посла̀нници,
6. ня̀кои срацѝни зара̀д да̀ си утвѐрдят
7. ду̀мата здра̀во, в ко̀е врѐме да̀ повдѝ-
8. гнат̀ во̀иска̀, и ка̀то ишл̀е в Бо̀лгар̀-
9. ию̀ : ухватѝле³⁹¹ ги грѐците, и привѐ-
10. ли ги в Ца̀риград. в то̀ врѐме бѝл
11. Рома̀н грѐческии ца̀р, и Рома̀н от̀-
12. пу̀снал срацѝните, и обда̀рил ги мно̀-
13. го да̀р. а бо̀лгарите одержа̀л³⁹², и ка̀-
14. то чу̀л то̀ва Симео̀н Лаба̀с. па̀ки
15. воста̀л и развалѝл зе́мля Грѐческая̀
16. мно̀го. и нѐ смеѝл нико̀и да̀ сто̀и на̀-
17. срѐща му, и мно̀го корис̀т³⁹³ зѐл от̀ зѐ-
18. млѝ грѐческия. ка̀то чу̀ то̀ва Рома̀н
19. ца̀р и пра̀тил во̀иска̀ над бо̀лгарите,
20. сас ня̀кого Ге́нара̀ля нарица̀ема̀го Прото̀-
21. аргѝра. но̀ Ца̀р Симео̀н развоѐвал³⁹⁴ его̀,
22. и победѝл во̀иска̀та му до̀кра̀и. и та̀ко
23. возвратѝл сѐ Протоа̀ргир в Ца̀риград
24. побежд̀ен. а Симео̀н пришѐл вто̀-
25. ри пу̀т на̀ Едренѐ, и окро̀жил³⁹⁵ го̀ за

391. заловили, хванали

392. задържал

393. плячка

394. разбил, победил в битка

395. обсадил

26a

1. мно̀го врѐме, и та̀и от гла̀д преда̀ли му̀
2. са, и покори́л град Едрен̀ под сво̀я вла̀ст.
3. та̀ко поишѐл по̀ Тра̀кию и по Маке-
4. до̀нию, и разва̀лял ги и ги плени́л нѐ-
5. возбра̀нно³⁹⁶, и па̀ки Симео̀н поишѐл
6. четвѐртии пу̀т на Ца̀риград, и ви́кал
7. ца̀ря Рома̀на на̀ згово̀р, и сто̀рил
8. ми́р сас нѐго, и возврати́л ся в Болга̀-
9. ри́ю сас вели́ка сла̀ва. Та̀ко цар Симѐ-
10. он Лаба̀с, по̀ пу̀щени́ем Бо̀жиим³⁹⁷,
11. мно̀го па̀кост струва̀л на̀ грѐците,
12. и непреста̀нно воева̀л сас тях. и трѝ
13. ца̀рие Грѐчески победи́л. после по̀-
14. ишел на̀ Харва̀тия, и та̀мо в ня̀кои
15. тѐсни ме́ста : разби́та била̀ воиска̀-
16. та му̀ до̀краи : от харва̀ти, и от грѐци.
17. и в то̀ врѐме на̀па̀днало на̀ нѐго болѐ-
18. зен от сто̀маха и умря̀л.
19. **По нѐм наста̀л на Ца̀рство син ѐго̀**
20. **Пѐтар.**
21. **Но̀** не би́л Благополу̀чен во̀ бранѐх³⁹⁸.
22. каквото Отца̀ Сво́его, но̀ би́л на̀ грѐ-
23. ците весма̀ прия̀тел и покорли́в,
24. и от то̀го̀ врѐмене ослабля̀ла Болга̀-
25. рская Скѝптер, сас на̀си́лие грѐческое

396. без съпротива, безпрепятствено
397. по Божията воля

398. в битките, на война

1. поради несогласие и малодушие Пётрово.
2. но в то едино бил весьма благополучен³⁹⁹.
3. зашто⁴⁰⁰ во време царствование его, проси-
4. ял Светии и преподобни Отец наш –
5. Иоан Рилскии, и от голямо Благоговение
6. що имал на Светаго Отца Иоана, та ходил
7. по Рилската пустиня, та дано би го ви-
8. дял да приеме благословение, и да похор-
9. тува⁴⁰¹ сас него. но невозможно било да са
10. ходе по онази пустиня, ради дълбоки
11. дѣбри, и високи холми, та не можил да
12. виде Светаго Отца Иоана, но по прошение⁴⁰²
13. получил от Светаго писание⁴⁰³, и тако и-
14. мал оное писание велми в ползу душе-
15. вною⁴⁰⁴. Тои Цар Пётар пратил в
16. Цариград, и сторил мир сас Костан-
17. тина царя и Романа. сетне пак у-
18. тишал в Цариград, и тако утвер-
19. диле мир по здраво, и уженил ся та-
20. мо, за Царева внука дщи Хрисофоно-
21. ва, сина царева первородна, и като
22. са връщал цар Пётр от Цариград
23. в Болгарию, а братия негови, Иоан, и
24. Михайл, въздигнале бран на него⁴⁰⁵
25. сас Бароните и Господари болгарскии, и

399. но в това единствено бил много
благополучен

400. че
401. да говори, да беседва

402. молба

403. писмо

404. за голяма душевна полза

405. вдигнали бунт срещу него

27a

1. та̀ко за̀ мно̀го врѐме има̀ле тѐзи трѝ
2. бра̀тия ме́ждуо̀со̀бна̀я бра̀н. а Пѐтр
3. ца̀р пра̀тил сво̀ите сѝнове, Бо̀рѝса, и
4. Ро̀ма̀на, у Ца̀риград за̀ ама̀нѐт⁴⁰⁶ да̀ бѝ
5. има̀ле вѐрно мѝр сас грѐците, за̀що̀ в
6. то̀ врѐме бѝла умря̀ла жѐна̀та му –
7. що̀ я̀ зѐл ца̀рска вну̀ка, По̀ ма̀ло врѐ-
8. ме умря̀л и ца̀р Пѐтар, и вѐрна̀ле са̀
9. двата̀ сѝна нѐгови от Ца̀риград, Бо̀рѝс
10. и Ро̀ма̀н, зара̀ди да̀ прие́мат Ца̀рс-
11. тво в Бо̀лга̀рию, но̀ мно̀го па̀кост
12. им стру̀вале Бо̀лга̀рските ба̀ро̀ни,
13. то̀ ест го̀сподари, и са̀ бѝле сас тя̀х.
14. **По̀ Пѐтра на̀стал на̀ Ца̀рство**
15. **сѝн егò Бо̀рѝс.**
16. **В** то̀ врѐме на̀па̀дна̀ле мъ̀джа̀ри на Бо̀-
17. лга̀рию, и разва̀лѝле мно̀го мѐста̀,
18. то̀ги́ва Бо̀рѝс мо̀лил Ца̀ря̀ Ни́кифо̀-
19. ра грѐческа̀го : да̀ му да̀дѐ по̀мо̀щ воѝ-
20. ска̀, но̀ Ни́кифо̀р ца̀р отпи́сал е́му̀⁴⁰⁷,
21. и рѐка̀л : зара̀ди по̀чест ца̀рството̀
22. грѐческа̀е⁴⁰⁸, нѐ мо̀га да̀ сто̀ря бра̀н и
23. кра̀мо̀ла̀ сас ро̀дове нѐпотрѐбни⁴⁰⁹. По̀
24. ма̀ло врѐме ца̀р бо̀лга̀рскиѝ сто̀рил
25. мѝр сас мъ̀джа̀рите, то̀ги́ва мъ̀джа̀-

406. залог

407. отговорил му

408. заради уважение към гръцкото царство

409. не мога да воювам с безславни родове

1. рите почели да развалят⁴¹⁰ земля Гречес-
2. кая. и Никифор прати́л молéние и
3. дари⁴¹¹ на́ Бориса царя. да́ би́ дошал и
4. то́и на по́мощ грéком сре́що мѣджá-
5. рите. но́ Бори́с вѣрнал послáниците
6. Ники́форови и дáрите му на́зад, и отпи-
7. сал му⁴¹² и рéкъл : за́ по́чест бóлгарстии
8. по́лзи⁴¹³ не́ мо́га да вди́гна крамола⁴¹⁴ сос
9. мѣджáрите, защó учини́х ми́р сас
10. тѣх. а Ники́фор Фо́ка приел он-
11. зи отвéт в сукори́зну⁴¹⁵, и прати́л
12. Ники́фор Калоки́ра си́на Херео́нова к
13. Святосла́ву кня́зу роси́искому, да го
14. по́вди́гне на́ бóлгари⁴¹⁶. и́ Светосла́в
15. вди́гнал воиска́, и́ наступи́л на Бол-
16. га́рию, и поплени́л земля́ Бóлгарская,
17. и взя́л мно́го плéн и користи́⁴¹⁷, и во-
18. зврати́л ся⁴¹⁸ в Роси́ю. и на дру́гая го-
19. ди́на па́ки прише́л в Болга́рию, и по́
20. мно́гая ча́ст покори́л под свою́ де-
21. ржаву́. и умисли́л да́ принесè Пре-
22. сто́л сво́и, и да го поста́ве в Болга́ри-
23. ю, защó возлюбил весма́ Бóлгарская
24. земля́ : заради́ плодороди́е ея́ и изо-
25. билие, та́ко советова́ле ему́ советни-

410. започнали да разоряват

411. дарове

412. и му отговорил

413. от уважение към българското достойнство

414. разпра, война

415. приел този отговор като подигравка

416. да го вдигне срещу българите

417. плячка

418. и се върнал

28a

1. ците му : кога уземе царството Болга-
2. рское : лесно и по-скоро може да уземе
3. и греческое царство. чи като разомял⁴¹⁹
4. цар Иоан греческии : наследник Ники-
5. форов в лето Господне : 971 : и той спо-
6. рет советниците си, въздвигнал
7. воиска на Светослава, и пропъдил го в
8. Росию, и защото Борис цар помагал
9. Светославу : того ради взял началне-
10. ишии град Преслава⁴²⁰ то ест Шумен, от
11. болгарите, котории нарече Иоанополе
12. на името си. и Бориса царя ухвятил
13. сос женою и чада в ден светаго Георгия,
14. и тако возвратил ся цар греческии Ио-
15. ан сас велика слава, водял и Бориса
16. царя сас венец и одеяние царское⁴²¹, и
17. поставил Иоан цар : Бориса царя в
18. Цариград саном мегистрия⁴²². но Бо-
19. рис по някое време излязал из Цари-
20. град скритом, и отишал в Болгарию,
21. а някои Болгарин да го виде на пут⁴²³
22. как е бил облечен в гречески дре-
23. хи, и той го сторил чи е грек⁴²⁴, и у-
24. бил го тамо на пут, и таков ко-
25. нец приел⁴²⁵ този цар Борис.

Дясно поле : **Барон лист : 1052 :**

419. че като разбрал

420. поради това превзел най-главния град Преслав

421. с корона и царски одежди

422. в сан магистър

423. го видя по пътя

424. помислил, че е грек, направил го на грек

425. такъв край го постигнал, така умрял

1. **По нѣм настѣл на Цѣрство Селѣвкѣя.**
2. Муж вои́нствен и хра́бр, то́и узел
3. от гре́ци мѣсто : нарица́емое⁴²⁶ Топли́ца, и
4. Сарди́ка⁴²⁷, и като са врь́щали от Бра́ни, в-
5. па́днали в бо́лести, и умря́ли на пу́т.
6. **По Селѣвкѣя настѣл Суботи́н. по Субо-**
7. **ти́на настѣл на Цѣрство : Давид**
8. **то́и си́н Комисто́полов.**
9. Но́ Давид ма́ло не́что преби́л на ца́рст-
10. во по се́м оста́вил престо́л сво́и⁴²⁸,
11. и при́ял мона́шескии чин. и та́ко сове-
12. рши́л свето и Богоу́годно жити́е⁴²⁹ своѣ, и
13. по преставлѣ́ния своѣго⁴³⁰, преби́л мо́щи
14. егò не́тленни, и до сегò дне́ пребива́ют⁴³¹.
15. **По́ Дави́да настѣл на ца́рство Самуи́л.**
16. **в лето : 981 :**
17. То́и Самои́л на́паднал и развали́л
18. прови́нци за́падния, и покори́л я́ под своя
19. вла́ст : и на́паднал на́ Далма́тия, и и-
20. згори́л прегра́дие рагу́нское⁴³², и град Ката́-
21. ру⁴³³ мно́го пъ́тя разби́вал, та́и и Гре-
22. ческа́я вои́ска разби́л, и узел от гре́ци
23. Со́лун, и Ени́шехер⁴³⁴, и Кара́фия то́ ест
24. Ларса и Йвер, и си́чка Тета́лия и про-
25. во́дил⁴³⁵ : ку́цовла́си, арнау́ти и гре́ци от

Ляво поле : **Барон : 1055 :**

426. наричано

427. Сердика (дн. София)

428. но Давид останал малко време да царува, след това оставил своя престол

429. живот

430. след своята смърт

431. му били отредени мощи нетленни и досега ги има

432. на Рагуза (дн. Дубровник)

433. дн. Котор

434. дн. Лариса

435. отпратил

29a

1. онѣзи мѣста, и насѣлил ги покрай Варна,
2. и покрай Терново, и много воѣни имал
3. от тях над Греци, и во Енишехер много
4. воѣнство болгарское поставил. и отта-
5. мо много моѣи Светим принѣсал в
6. Болгарію, защо весма⁴³⁶ любил, и почитал
7. сас голямо Благоговѣинство светих мо-
8. щѣи. затò и помòгнале ему испѣрва⁴³⁷,
9. и надвивал и много земля покòрил под
10. своя власт, доде бил испѣрва Благо-
11. говѣин к Богу, и Бог ему помагал,
12. посьля сà развратил, и Бог его оставил,
13. защо востал сас завис на своят род
14. и плѣмя царское⁴³⁸ : и избил сичко оное
15. плѣмя царское, оставил токмо Иоа-
16. на Владислава син брата его. Тогѣ-
17. ва востал Цар Василия и Костантин
18. греческии : на Самуїла царя сас воиска,
19. и навѣли го и го раниле на воиската,
20. и таи са върнал в дом свои, и отпус-
21. ти⁴³⁹ Господарите греческии що ги бил
22. зарòбил испѣрва на бран. Тогѣва
23. Самуїл цар дал дьщѣр свою : Азòту
24. Генаралю греческому, в жену, и наста-
25. вил го да иде на Дурация, то ест Доброджа,

436. много
437. отначало

438. царското семейство, царската фамилия
439. освободи

1. а тои седнал в кора̀бл и побегнал в Цари-
2. град, и поста̀виле его̀ та̀мо мегистрия,
3. и па̀ки поишѐл цар Грѐческии сас воиска̀
4. на̀ Бо̀лгари, и узел̀ неко̀лко гра̀дове от Са-
5. мойла́ царя̀. и грѐци утишлѐ на̀ Ско̀пия,
6. и на̀ Сѐрбия сас воиска̀, а Само̀йл поишо̀л
7. на̀ Едренѐ и развалѝл го̀ и запу̀стил го̀,
8. отта̀мо утишо̀л сас воиска̀та си след̀
9. грѐци на̀ Ско̀пия. Но̀ грѐци обгра̀диле
10. Саму̀йла, и разбѝле му воиска̀та, и мно̀-
11. го̀ бо̀лгари поро̀биле. от велѝка зло̀ба
12. що̀ ималѐ грѐците на̀ Саму̀йла, и на̀ бо̀л-
13. гарите испѐрво : та̀ сто̀рил цар грѐче-
14. скии мучѝтелство нѐслишно от вѐка⁴⁴⁰.
15. **на̀ : 15 :** хи́лияди бо̀лгари : извѣ̀ртял⁴⁴¹ им
16. очитѐ, и на̀ сто̀ бо̀лгари оста̀вил
17. им по̀ едно̀ око̀ : да гѝ водят, и та̀-
18. ко̀ гѝ пра̀тил, и завѐл ги Само̀йлу
19. царю̀ ослеплѐни⁴⁴², то̀лико̀ народ. и като̀
20. приишлѐ⁴⁴³ при Само̀йла царя̀, и вѝдел
21. то̀лико̀ мучѝтелство, и поруга̀ние бо̀-
22. лгарское⁴⁴⁴ : то̀и ча̀с от сердѐчния бо̀ле-
23. сти упа̀днал в бо̀лезен, и по̀ ма̀ло
24. дни⁴⁴⁵ умря̀л. Тако̀ Само̀йл цар за̀
25. пролѝтия нѐпови́нния кро̀ве⁴⁴⁶, що̀ из-

440. гръцкият цар приложил мъчение нечувано, откакто свят светува

441. извадил

442. и така ги изпроводил (изпратил) да идат при цар Самуил ослепени

443. и като дошли

444. поругаване на българите

445. след малко дни

446. за това, че пролял невинна кръв

30а

1. бил своё царское плѣмя : прогнѣвал
2. Бога велми⁴⁴⁷. и того ради попустил Бог
3. на него праведнии свои гнѣв, и на
4. вся Болгария, и предал их в рѹце
5. грѣческии за мно́го вре́ме, каквото
6. ще напред да ричѣм.
7. **Прежде Самоила, и Давида, бил Суботин.**
8. Но не бил Суботин цар Благополучен,
9. по мно́го за това, защо приел царството
10. Болгарское потѣпкано и покорѣно под грѣ-
11. ческая власт. но во вре́ме Васи́лия По-
12. рфирогенита, па́ки отложи́ле са⁴⁴⁸ болгарите
13. от грѣческая власт.
14. **По Самуила настал : на царство син**
15. **его Радомир**
16. Но за едно лѣто⁴⁴⁹ царувал, и убиен бил
17. на лов, от наваждѣнием царя грѣческа-
18. го⁴⁵⁰, он скритом пратил някои че-
19. ловѣци, и убиле его на лов.
20. **По нем настал на Царство :**
21. **Иоан Владимир.**
22. Болгарите испѣдиле Гавриила сина Са-
23. муилова во Влахию, и поставиле Иоа-
24. нна сина Ааронова : Аарон бил бра-
25. т Самойлов и Давидов. Царувал

447. много

448. освободили се, отървали се

449. година

450. чрез интригите, заговора на грѣцкия цар

1. Иоан Владимир за три години, и имал
2. испърва чисто и свето житие⁴⁵¹ и Богоугодно.
3. на тогò Иоана паки востал цар гречес-
4. кии сас голяма сила, но он сас молба на
5. Бога, и сас упование крепкое, излязал сас
6. малко воиска и навил⁴⁵² царя Греческаго,
7. и тако възвърнал са назад посрамлен,
8. но Иоан цар : имал жена грекия, таи
9. и шуря грек : та бил при царя чином
10. мегистрия, но биле тие еретици
11. новатияни⁴⁵³, зато и не любиле тие царя
12. Владимира : заради православие и чистое
13. его житие, и здумали са да го убият,
14. така и станало. защо онзи шуря уби-
15. л го на пут в някоя гора : като варвял
16. царет сас конет напрег, а тои му
17. отсякал главата. А царят сас Божие
18. повеление не спаднал от конят : но взел
19. в руке свои : Главу свою, и управил
20. своего коня, и таи пришел много ме-
21. сто, и дошал до някои Монастир що
22. го сам бил соградил испърва, и тако
23. слезал от конят си, и предад Богу дух
24. свои. и до ния в оном монастыре
25. во страну албанаскою⁴⁵⁴ нетленни и цели

451. живот
452. победил

453. еретици в Римската империя (III в.)
454. страна албанска

31a

1. почива̀ют мо̀щи ѐго̀, и мно̀го исцелѐ-
2. ние пода̀ют⁴⁵⁵, па̀мят ѐго̀ соверша̀ет ся в
3. месеца ма̀ия 2 ден. и праздну̀ват го си́чка
4. она̀зи Старна̀⁴⁵⁶, и има̀ жити́е и пра̀вило⁴⁵⁷
5. кра̀сно : составленно сас бдѐние, и славосло̀-
6. вие, и сас голя̀мо то̀ржество и похва̀ла го
7. праздну̀ват. това̀ во кратце на̀писа-
8. хом за̀ сегò света̀го царя̀ Ио̀ана Владѝ-
9. мира. има̀ на̀ грèчески привèдено жи-
10. ти́е ѐго̀ и пра̀вило, но весма̀ мно̀го è по-
11. грешèнно, или è сèтне за̀⁴⁵⁸ мно̀го времѐ
12. на̀писано, или ня̀кои сèрбин, или гре-
13. к променѝл го, и й̀скале да̀ покрíят⁴⁵⁹
14. род ѐго̀, и писалѐ па̀к да̀ ни è бил от
15. ро̀да царèи Болгарских, амѝ бил от ро̀-
16. да сèрбска̀го, син Немана̀ Симѐона,
17. но̀ весма̀⁴⁶⁰ то̀ грешíли, защò нè зная̀-
18. ле в ко̀е лèто⁴⁶¹ бил Симѐон Сèрбский.
19. в то̀ времѐ нè б́ило у̀ сèрби Кра̀ли,
20. ни́как : а̀ ка̀мо ли царѝ их. защò сèтне
21. за̀ мно̀го годинѝ бил крал Симѐон
22. Неема̀н, и синѝ ѐго̀ : и си́чки сèрбский
23. свети́и и кра̀ли те́хни. и знáтноè
24. и на̀писанноè : ко̀и где са̀ è престáвил,
25. и гдѐ са̀ грóби, и мо̀щи те́хни : четѝ

455. носят изцеление

456. страна

457. служба

458. след

459. прикрит, скриват

460. много, твърде

461. година

1. родослов сѣрбский, и ще намѣриш в коѣ
2. врѣме бил Самоил, и в коѣ врѣме бил
3. Симеон Нееман : и Светии Иоан Влади-
4. мир, и от него ща познаиш како са по-
5. грѣшили заради това писателите, или
6. покривале род и отѣчество светаго Иоана
7. Владимира болгарскаго. Като убиле
8. Иоана светаго, тогѣва поишол цар
9. грѣческии невозбранно⁴⁶² в Охрида, защо
10. Иоан тамо царувал три години доде
11. му предаде онези убийци сѣчка Болга-
12. рия. и пришѣл Цар грѣческии во Охрида
13. и отворил хазната и сокровище цар-
14. ское, и изнесал много злато, и сри-
15. брѣ без числа⁴⁶³, и раздавал своим вои-
16. ном, и еще⁴⁶⁴ взял много венци и
17. корони царски, и многоценнии камени,
18. и показал голяма милост царици Ма-
19. рии, жени Иоана царя, и пят дщѣри
20. ея⁴⁶⁵. знаял как ѣ она предала ему
21. царство Болгарское : и убила своего му-
22. жа. Тогѣва пришол от Терново
23. Давид патриарх, и два барони или
24. бѣгове болгарский : Богдан, и Мироби-
25. зо, и принесли Ключове от тридесят

462. без съпротива

463. безброй

464. още

465. петте нейни дщѣри

32a

1. и пѣт Градовѣ бѣлгарскии, и предаде ключо-
2. вѣте и градовѣте царю грѣческому, а тои
3. поставил : Бѣгдана и Миробиза барѣни над
4. Бѣлгарію. и тако в то време ради грѣха
5. Самуїла царя Бѣлгарскаго, и ради ереси
6. новатиански и арменски, що са биле у-
7. множиле в Охридская страна в бѣлгарех,
8. та паднало бѣлгарское царство под влас-
9. ти грѣческия докраи. сѣтне светии И-
10. лариѣн меглински епископ, и светии Те-
11. офилакт искорениле онази проклѣта-
12. я ерес, и погасили⁴⁶⁶ я докраи от Бѣлгаріята
13. **В то време бил някои Долан.**
14. **Порѣбен от греци в тия брани сас бѣлгари,**
15. и бил продаден на Цариград на някоего
16. велмѣжа грек. но сеи Долан бил ве-
17. смѣ хитар и смотрелив⁴⁶⁷, тои по ня-
18. кои време побягнал от Цариград, и при-
19. шѣл в Струмица, и сторил себе си⁴⁶⁸
20. как ѣ бил син : Аарѣонов, от рода цар-
21. ска, тамо по случѣю⁴⁶⁹ било са собрало во-
22. иска бѣлгарска много, и нагласили са
23. да поставят себе Долана за Цар бѣ-
24. лгарскии, и тогива востае и прогнале⁴⁷⁰
25. воиската грѣческа от страни охридския.

466. потушили

467. находчив

468. представил се

469. случайно

470. изгонили

1. А воцарил ся Долан на Болгари охридския,
2. но не почитал своя воиска добре. затова
3. го испъдиле, и поставиле на царство
4. Тихомира Бароня. по някои време
5. пак онзи Долан хитар сии⁴⁷¹, собрал
6. много народ и пришёл на Тихомира, и
7. ухватил го ослепил го, и убил го. и таи
8. царувал Долан в Охрида : тридесят
9. години, и много градове отнял от греците.
10. А други някои Алосиян востал от Цари-
11. град, бил болгарин родом, проведен⁴⁷²
12. бил от Цариград : от греческии собор⁴⁷³ ради
13. дано би погобил Долана. тои Алосиян
14. казвал себе⁴⁷⁴ : как е от рода цареи бол-
15. гарских. тако научиле его греци,
16. да дигне крамола⁴⁷⁵ в Болгарию, и тако веро-
17. вале много народ Алосияну, и востале на До-
18. лана бранию⁴⁷⁶, и Долан видел чи ни ще да
19. може да стои насреща Алосияну, и прио-
20. бщил его на царство свое. но по мало
21. време Алусиян востал на Долана и осле-
22. пил его. якоже⁴⁷⁷ и он сотвори Тихо-
23. миру, тако пострада и сам. и остал
24. Алусиян сам на царство, и тогива са пре-
25. дал волею⁴⁷⁸ Греком, и бил покорен

471. понеже бил хитър

472. изпратен

473. от съвета на византийските първенци

474. се представял

475. свада, междуособици

476. тръгнали на война с него

477. както

478. доброволно

33а

1. тям двадесят лѣта⁴⁷⁹, вò Охрида царувал
2. петна̀дисет лѣта. то̀кмо вò Охрида,
3. Ско̀пия, и до Щип держа̀ле Дола̀н и Алу-
4. сиан. а Тѐрново и Дона̀вия седемдесят
5. лѣт билò под о̀бласт⁴⁸⁰ грѣческа̀я, и
6. мно̀го па̀кост стру̀вале грѐци на̀ бо̀л-
7. гарите, и озло̀бѣвале ги⁴⁸¹. **в лѣто : 1170 :**
8. **В** то̀ времѐ бил Па̀триарх в Тѐрново
9. Светии Ио̀ан, и като̀ глѐдал озло̀блѣние
10. бо̀лгарскоѐ от грѐков⁴⁸², та̀ пла̀кал мно̀го
11. и мо̀лил са̀ Богу̀ сер̀дѣчно, да̀ ги изба̀ве Бог
12. от ра̀бо̀ти грѣческия̀⁴⁸³. и я̀вил му̀ са̀ светии
13. велѝкомученик Димѝтрия : за̀що̀то То-
14. го̀ билè̀ сла̀виле и по̀читалѐ царѝето
15. Бо̀лгарский в Тѐрново, исп̀ерва̀ от ро̀да
16. в род : от Благочестѝваго̀ царя̀ Миха̀йла,
17. до̀ света̀го Ио̀ана Владѝмира. То̀и свети
18. велѝкомученик̀ нè забил̀ ѐще⁴⁸⁴ до̀м и
19. ро̀д царèѝ бо̀лгарских, я̀же ему̀ усер̀-
20. дно̀ па̀мят совер̀шилѝе⁴⁸⁵. То̀го̀ ра̀ди по̀-
21. слан̀ бѝст⁴⁸⁶ на̀ по̀мощ, и на̀ обновлè̀-
22. ниѐ па̀ки Ца̀рства̀ Бо̀лгарска̀го в Тѐрно-
23. во. Я̀вил са̀ па̀триарху̀ : и рѐкал му̀, да̀
24. поста̀виш Асѐня царя̀ над бо̀лгаром,
25. и Бог̀ щѐ бу̀де⁴⁸⁷ сас̀ нѐго, и то̀и воздвì-

479. години

480. власт

481. причинявали им зло

482. и като̀ глѐдал как̀во зло̀ т̀рпелѝ бо̀лгаритѐ от г̀рцитѐ

483. от г̀рцката̀ робия̀

484. не забравил все още

485. които усърдно го почитали, чествали паметта му

486. поради това беше изпратен

487. ще бъде

1. гне Скиптро Болгарское⁴⁸⁸ : Тако и патриар-
2. х по повелению Божию привикал Асёня,
3. и Петра брата его от Влахия. що бил и-
4. спъден во Влахю Самуил. та тие биле дв-
5. амата внуци Гавриилови, сына Самоилова
6. от рода царского, каквото рекохме напред
7. за Самоила. и Патриарх повеле им пе-
8. рво да соградят Церква красная в Те-
9. рново : во имя светаго Великомученика
10. Димитрия, и като я соградиха, созвал⁴⁸⁹
11. патриарх епископи и Господари болгарскии в Те-
12. рново, на освещение храма, и по смотрению
13. Божию⁴⁹⁰ : собрал ся народ много, и като о-
14. светил патриарх церквата, тогива при-
15. ел венец и Багреницу, и венчал Асёня
16. на царство Болгарское, и изявил тогда
17. народу : как му е от Бога повеленно⁴⁹¹ чрез
18. светаго Димитрия. и тако народ от без-
19. мерния радости, взивале велегласно⁴⁹² : да
20. живееет Асён Цар на многая лета,
21. Асёню царю Болгарскому многая лета.
22. Иоану Блаженнейшему патриарху терно-
23. вскому, и всея Болгарии. многа му лета. и
24. тако престале⁴⁹³ много Господари болгарс-
25. кии по Асёня царя, и тои поставил

488. той ще въздигне българската корона (царство)

489. повикал
490. по воля Божия

491. заповядано

492. викали с пълен глас

493. така се присъединили към/ застанали на страната на

34а

1. Петра брата своего в първи и великии чи-
2. н воински, по чину първому како що би-
3. ле имале цари болгарскии прародители его.
4. изтекла са без числа воиска болгарская в
5. Терново, якоже единими усти⁴⁹⁴, и едино-
6. душно : на помощ Асеню, и от Влахия про-
7. водиле влашките Госпудари на помощ
8. Асеню, и собрало са воиска безчет отся-
9. каде. то било от воля Божия, и тако
10. укрепил ся на царство болгарское кре-
11. пко, и отмъстил на Греците два ка-
12. та⁴⁹⁵, обиду и озлобление⁴⁹⁶ : що струвале тие
13. седемдесят лета на болгарите, и зе-
14. мале тешки данове⁴⁹⁷. тако и тие дава-
15. ле Асеню царю дан шесдесят лет,
16. и сину его Иоану : и щото они ослепля-
17. ле⁴⁹⁸ болгарите при Самоила царя, и много
18. скритая пакост що струвале на Бо-
19. лгарите : то Бог им отмъстил
20. паки⁴⁹⁹ от болгарски руце, защо триста
21. хиляди воиска собрале греците, и от
22. различни родове откопувале⁵⁰⁰, и пратиле
23. на Асеня царя, и на Болгария да я разси-
24. пят и да я поробят, и тако едвам
25. са готвяле на озлобление. но Асен

494. като че ли с една уста, с един глас

495. двойно

496. за обидата и злото

497. данъци

498. ослепили

499. отново, пак

500. събирали наемници, наемали с пари войници

1. цар сас Божию помòщию сичка онази воиска̀
2. за̀ óсем лèта я̀ погòбиле и порòбиле, и та̀ко
3. едвa⁵⁰¹ престaлe от бран⁵⁰², и от кровопролитие
4. грèчeское, да̀ отмъстят пèрвоу обиду̀
5. бòлгарскоу. Намèря са у стaри кнìги
6. рукописани, та̀ свидèтелствова, илѝ
7. марторисва⁵⁰³ рaди тогò Асèня Стàраго
8. втòрии : кaкò по преставлèние⁵⁰⁴ патриàрха
9. светaго Иоàна, и призвал от О̀хрида светa-
10. го отца Теофилакта, и поставил го па-
11. триàрх в Тèрново : То̀и премудрии и
12. вселèннии⁵⁰⁵ учител, в тaя времена̀
13. просветил и очистил Болгàрията от
14. различни èреси. Та̀ко и Влaхия биле
15. прия̀ле власите : рìмская̀ èрес сичките
16. до̀краи, за̀що испèрва Власи биле чи-
17. тaлe по латински, кaтò един рòд и
18. язìк сас латините; нò Теофилакт
19. свети и повдигнал царя̀ Асèня, и при-
20. шèл во̀ Влaхию, и покòрил и двèте Вла-
21. хии под своя̀ власт. и запрèтил⁵⁰⁶ на̀ вла-
22. си : Кòито читè по латински, илѝ кò-
23. итò исповядова̀ рìмская̀ вèра и за-
24. кòн, да му сà отрèже язìкят. и поста-
25. вил им шко̀ли и учители, и повелèл⁵⁰⁷

501. чак тогава

502. отказали се да водят война

503. да свидетелства, достоверно да описва

504. след смъртта, след кончината на

505. вселенски

506. забранил

507. заповядал

35а

1. им да чита́т по славе́нски : и та́ко от
2. то̀ вре́ме объ́рнали са Вла́сите на правос-
3. ла́вие, и чита́ле до̀ ско́ро вре́ме по славен-
4. ски, но̀ по́сле им изва́диле ро́си на̀
5. вла́шким язи́ком про́стим писани-
6. ем. И та́ко со тща́нием⁵⁰⁸ света́го Те-
7. офила́кта патриа́рха, и ца́ря Асе́ня,
8. мно́го наро́д объ́рнале на правосла́вие.
9. Но па́ки по́идем на пе́рвая пове́ст.
10. като чу́ле гре́ците чи́ поста́вил Асе́н
11. цар владетели и Барони по̀ Болга́рията.
12. а гре́ците воста́ле па́ки вторицею⁵⁰⁹ ещѐ
13. по̀ сас мно́го воиска̀, но̀ Асе́н тогдà
14. убоя́л са : поне́же у него̀ била́ весма̀⁵¹⁰
15. ма́ла воиска̀, и тогò ра̀ди примина́л
16. са́м при́з Дунав, и собра́л вла́шка
17. воиска̀ до̀волно, и прише́л в Болга́рию,
18. и ода́рил са тогдà сос гре́ците, и била̀
19. Бра́н Стра́шна и ужа́тна, поне́же
20. билò от двѐте стра̀ни воиска̀ бе́зчет.
21. Гре́ци поме́рле⁵¹¹ от мечà Болга́рса́го, и
22. и та́ко на̀вил⁵¹² Асе́н цар гре́ците
23. докра́и, побил⁵¹³ и отго́нил ги от земля̀-
24. та Болга́рска. се́тне Асе́н поише́л
25. сас воиска̀ на̀ Се́рбия⁵¹⁴, и покори́л се́рбито.

508. с грижата, с усърдието

509. втори път

510. много

511. загинали

512. надвил, победил

513. разбил ги

514. тръгнал с войска срещу Сърбия

1. под своја власт, и биле сѐрбито нѐколко
2. врѐме под нѐгова власт, нѐ послѐ воста-
3. ле Греци и сѐрби наедно. и мно̀го пакост
4. стру̀вале на̀ Болгарските ц̀арие.
5. **В** то̀ врѐме бил светии Теофила̀кт
6. патриарх в Тѐрново, и пла̀кал мно̀-
7. го ради за̀пустѐних церквах, понѐже
8. в то̀ врѐме сѐрбито, ещѐ⁵¹⁵ римская вя-
9. ра и ѐрес держале, и то̀го ради мно̀го
10. ц̀еркви за̀пустя̀вале. и та̀ко Асѐн
11. цар па̀ки востал и сас мно̀го кровопро-
12. литие отпѐдил сѐрбито от Болга̀рията,
13. понѐже сѐрби имале себѐ на̀ по̀мош
14. и мѐджаров, нѐ цар грѐчески Ио̀ан
15. Катакозин⁵¹⁶, приишѐл сас воиска̀
16. мно̀го на̀ царя Асѐня да са̀ биѐ, но А-
17. сѐн сас по̀мо̀щию Божию победил
18. грѐците : и царя̀ их Ио̀ана ухв̀атил⁵¹⁷
19. жив, та̀ и двѐте очѝ ему̀ избол.
20. след Ио̀ана востал на̀ ц̀арство грѐ-
21. ческое Алѐксия, и то̀и собрал воиска̀
22. от мно̀го язици⁵¹⁸, и поишѐл на Болга̀-
23. рия⁵¹⁹, и стѐриле Бран велика, но Бо̀-
24. лгари па̀ки победиле грѐците, и по̀-
25. бѐгнал цар Алѐксия, и от скѐрое бѐга-

515. все още

516. Йоан Кантакузин

517. заловил

518. народи

519. тръгнал срещу България

36а

1. ние⁵²⁰ паднал му шлемат царский от гла-
2. вата му, а българските во̀ини взя̀ле он-
3. зи шлем, и принесе́ле его̀ царю̀ Асе́ню,
4. и та̀ко билѐ па̀ки побеждѐнни Грѐци
5. от Бо̀лгарите, и в то̀ времѐ узел̀
6. цар Асе́н от грѐците мно̀го градо̀вѐ,
7. но̀ Але́ксия цар па̀ки собра̀л си́лна во-
8. иска̀ : двесѐте и седе́мдесе́т хи́лияди,
9. и пра̀тил я̀ на̀ Асе́ня царя̀ сас Ге́нарали
10. грѐческии и Ко́стантина̀ полково̀дца,
11. но̀ па̀ки попу̀щением Бо́жиим⁵²¹ победи-
12. ли бо̀лгарите Грѐческая̀ горди́ня⁵²², и из-
13. билѐ и поробилѐ грѐческая̀ во́иска̀, та̀ко-
14. ждѐ и от нача̀лницитѐ нѝ возврати́л ся̀ нѝ
15. еди́н прѝ царя̀ Але́ксия, и като̀ чу̀ цар
16. Але́ксия то̀лико̀ побитѐе во́инско̀⁵²³, па̀днал
17. на̀ очая́ние и пра̀тил да̀ иска̀ ми́р, от
18. царя̀ Асе́ня и от бра̀та му Пе́тра, но̀ нѐ
19. полу́чил ми́р. за̀това̀ Але́ксия раз-
20. гневáл ся̀ и пра̀тил па̀ки во́иска̀ на̀
21. Асе́ня царя̀, сас ня̀коего̀ Ге́нараля̀ име́-
22. нем Иса́ака Стократо̀ра, то́и Исаак
23. побил̀⁵²⁴ трѝ хи́лияди бо̀лгари. а̀ по̀сле
24. го̀ победи́ле бо̀лгарите, и обте́кле⁵²⁵
25. си́чка во́иска̀ грѐческая̀, и поробилѝ я̀

520. от бързото бягане

521. по Божия воля, с Божие благоволение

522. горделивост

523. като чу цар Алексей, че толкова войска
е избита

524. разбил

525. обградили

1. и малко някои от тях побегнале, и Исаака
2. ухватиле, и тако остана греческата во-
3. иска пуста : сами Грѣци читат⁵²⁶ чи поги-
4. нала триста хиляди войска грѣческа. То-
5. кмо от того царя Асѣня. Тако сам Бог
6. отмъстил царѣм грѣческим, в то време
7. понеже тиѣ много пакост струвале на Бо-
8. лгарите испѣрва⁵²⁷, но им са върнало то.
9. два ката⁵²⁸ отмъщение. понеже не верова-
10. ле како Асѣн : повелѣнием Божиим⁵²⁹ по-
11. ставлен бил Цар Болгаром, ами
12. са присмивале тому, и много пътя в-
13. дигале войска на Асѣня, а тои сам
14. ни отишал на тях някои пѣт⁵³⁰,
15. но кога приходдале тиѣ на него⁵³¹, и тои
16. сас Божию помощию : не ги уставял да
17. са връщат назад, и тако непрес-
18. танно чиниле бран грѣците : за пет-
19. десят и четири години, доде погоби-
20. ле сичка своя войска, и усиромашило
21. царството им. после са покорил Цар
22. Алѣксия : Асѣню, и давал му дан⁵³² доде е
23. царувал Асѣн, и син его : и брат
24. его взимале дан от царѣи грѣческии.
25. и тако престале грѣци и болгари бран

526. изчисляват

527. преди

528. двойно

529. по воля Божия

530. а той сам никога не тръгнал срещу тях

531. но когато те идвали срещу него, когато те го нападали

532. данък

37а

1. да струват. **И** тако са прославил Асє-
2. н на землята повєче от другите царие
3. и кралие, и именовал ся цар Вселєнский,
4. защо имал себе даници⁵³³, греци и римски
5. кєсари, таи и други кралие, и билò имя
6. егò славно повсюду⁵³⁴. в то време имало
7. в Тєрново патриарх и епископи светии
8. мужи, и наставляле егò всегда на до-
9. бродетел, и он их покорно слўша-
10. л, и много Церкви, и Монастири согради-
11. л по Болгарията, и во Света Гора Атон-
12. ская много монастири обновил и
13. преложил⁵³⁵ им села и метохи, и по-
14. велял им да читат по Болгарский
15. язык, и Търново обновил градом⁵³⁶
16. и много церкви соградил внўтре⁵³⁷, и о-
17. ставил Царския сокровища, много
18. имения : ради милостиня на сиромаси
19. и на цєркви. Пишет син егò Ио-
20. ан : Блаженный отец мой цар Асєн
21. сичко свое имєние и сокровище простре⁵³⁸,
22. на милостиня убогим и цєрквам⁵³⁹. та-
23. ково Благочєстие сияло во време благо-
24. честиваго царя Асєня стараго на вели-
25. ку ползу бил Болгаром, и сас него

533. поданици, данькоплатци

534. навсякъде

535. дал им

536. крепост, градеж, укрепление

537. вътре

538. раздаде, раздели

539. като милостиня на бедните и църквите

1. Благоволил Бог : та въздвигнал и обновил
2. скиптро Царству Болгарское⁵⁴⁰, якоже рече
3. ся исперва⁵⁴¹. а диявол дѣто завѣжда
4. секи пѹт на доброто, тои и сѣга не тарпѣ
5. сие Благочестие що сияеши в Болгарію,
6. но въздвигнал завист на царя Асѣня,
7. бил някои человек на име : **Иоанко** –
8. първи Барон царя Асѣня, но бил весма⁵⁴²
9. куварен и завистлив человек, и имал
10. род и братия много, и бил сички род
11. негов славни в Терново, и като тях
12. други не имало по-славни в Терново. Тои
13. лукави Иоанко зговорил са сас своите
14. родове, и сас своите братия, и още много
15. человеци приклонил на своят совет,
16. ради убиение царское⁵⁴³, и да са воцари Тои.
17. тако и сестру Асѣнову прелщал⁵⁴⁴ на бе-
18. законие. тази Иоанкова работа ра-
19. зомял цар Асѣн и повика го една
20. нощ на суд при себе, и изрѣкал на
21. него суд смѣртни⁵⁴⁵, но Иоанко бил
22. наготвил⁵⁴⁶ свои человеци много по ули-
23. ците, и уловили стражите царски, и
24. обладале⁵⁴⁷ дом царскии, и тако Иоанко
25. имал меч скрит, и устремил ся.

540. скиптъра на българското царство

541. както се каза отначало

542. твърде

543. още много хора привлякъл към своя заговор за убийство на царя

544. изкушавал, подмамвал

545. смъртна присъда

546. подготвил

547. завладели

38a

1. и пробол царя Асёня, и умрял цар Асён
2. в сию нощ, а Иованко обладал⁵⁴⁸ Терново
3. и извнè гору его⁵⁴⁹. и укрепил ся на бран :
4. но Пётр брат Асёнюв, обтекал
5. Иованка внúтра града⁵⁵⁰ отсякаде сас воис-
6. ка за много време, Иованко видя как-
7. во не може да стои настрещо Пётра бра-
8. та Асёнюва, и некакво хитро сас свои
9. братия избèгнал, и приишел к царю
10. грèческому. а он го приял любèзно, и
11. благодарил го много зашто убил
12. царя Асёня, и назвал го себе отца,
13. и дал му в жену матер свою стару
14. и вдову⁵⁵¹, именем Анну, и поставил го
15. на Филипòполе на Драма великии Ба-
16. рон, но голямо зло приишло на греци-
17. те Иованковото приятелство, ка-
18. квòто ще да ричем наапрет :
19. Благочестивии же цар Асён славнии
20. по смотре́нием Божиим, таков ко-
21. нец мученически са скончал⁵⁵². царст-
22. вовал пятьдесят лет, и прии-
23. шёл ду осемдесет лет жития своего⁵⁵³,
24. и наречён той бил : Стáрии Цар
25. Асён : каквòто и изнапрет рекох.

548. превзел, завладял

549. планината, височината извнè него

550. обградил Иованко вътре в града

551. вдовица

552. по Божия воля се поминал с такъв мученически край (смърт)

553. и изкарал осемдесет години живот

1. **По̀ Асєня настáл нà цàрство брàт**
2. **егò Пèтр в Тèрново.**
3. Но̀ в нèгово царствовàние, имàле Грèци
4. м̀ир сас нèго, и тóкмо три лèта ца-
5. р̀увал Пèтр по̀ Асєня бр̀ата своєгò,
6. и прист̀игнала го сво̀я смèрт⁵⁵⁴, и прест̀а-
7. вил ся к Богу в м̀ире и в тишинè.
8. **По̀ Пèтра̀ воспрѝял Царство : Ио̀ан Калимàн.**
9. А н̀якои го писàле Кало̀ио̀ан, нò он са
10. сам под̀писовал во привилèгии злато-
11. печатни⁵⁵⁵ : Ио̀ан Асєн Калимàн, сиè-
12. рèч⁵⁵⁶ : Ио̀ан Асєнџов Калимàн. пèрвому
13. прародителю̀ и своєму̀ отцу̀ титлата, под-
14. писовал и своè имє. А о̀нии Иовàнко
15. сèтня отст̀упил⁵⁵⁷ от грèци, и собр̀ал во-
16. иска̀ мно̀го, и го̀ляма п̀акост стòрил
17. нà грèците, и мно̀го во̀иска̀ грèческа по-
18. гобил, нò грèци прелст̀иле⁵⁵⁸ егò хитро-
19. стию̀, и тóи са убезомил⁵⁵⁹ и вèровал ги,
20. и пришèл сам в Царигра̀д, а грèците го
21. ухв̀атиле и мèтналє у ѐднà м̀рачнàя
22. темнѝца, и т̀амò п̀укнал о̀ка̀янии
23. царю̀б̀ииц. ост̀ал Мит̀ро бр̀ат
24. егò, и мно̀го гра̀довè грèческии об̀ладал⁵⁶⁰.
25. по̀сле востал нà Ио̀ана Цар̀я Калимàна,

554. застигнала го неговата (ненасилствена) смърт

555. грамоти със златен печат, хрисовули

556. тоест

557. отметнал се, отказал се

558. подмамили

559. загубил разума си, сглупил

560. завладал, поставил под своя власт

39a

1. сас воиска̀, и призвал̀ себѐ на̀ помо̀щ ро̀-
2. си от Роси́я : но̀ Ио̀ан цар сас помо̀щию Божию
3. пропѣдил̀ ро̀сите в Росию̀, и навил̀⁵⁶¹ Мѝ-
4. тра на̀ бран̀ и убил̀ го̀, та̀ко са̀ разро̀-
5. шила̀ си́ла Ио̀анкова̀ и Митрова̀, што̀то
6. чинил̀е⁵⁶² смо̀щєние между̀ бо̀лгаром̀.
7. **В** то̀ времѐ воста̀ле латинѝ и узє̀ле
8. от грє̀ци Царигра̀д, и разделѝле са̀ грє̀ците
9. на̀ дво̀е, еди́н в Витини́ю : Ио̀ан Ка̀-
10. ло̀с, а дру̀гии в Со̀лун : Тео̀дор Ла̀скар,
11. и наговорѝле са̀ грє̀ците со̀лунски сас ла̀-
12. тинѝте да̀ покоря̀т под себѐ и Болга̀-
13. ри́ю, и обрє̀кал̀ им са̀ Тео̀дор Ла̀скар
14. да̀ им пома̀га, и воста̀ле сас го̀ляма̀
15. си́ла : на̀ Ио̀ана Калима̀на. но̀ Ио̀ан бил̀
16. от отца̀ своегò ѐщѐ по̀-си́лен и благополу̀-
17. чен̀, хи́тар и иску̀сен на̀ бран̀, и
18. та̀ко ста̀нал и то̀и и ополчи́л ся̀ срѐщо
19. тях̀, и сас помо̀щию Божию̀ победѝл
20. латинѝте : и ухватѝл⁵⁶³ Валда̀вия кра̀-
21. ля̀ латинска̀го, и си́чките му̀ генаралѝ
22. и господарѝ нѐгови, и окова̀л гѝ та̀ гѝ
23. во̀дил сас сѐбѐ сѝ. а то̀гда̀ воста̀л и
24. на̀ Тео̀дора царя̀ Ла̀ска̀ра, и победѝл
25. грє̀ческа̀я воиска̀, и Тео̀дора ухватѝл

561. надвил, победил

562. създавали

563. хванал, заловил

1. и избол му и двѣте очи в Солун и всадил го⁵⁶⁴
2. тамо в темницу. и умрял тамо от болѣз-
3. ни. и тогда востал цар Иоан Калиман
4. сас голям гнев : и развалил много градовѣ
5. грѣческии от основание, то ест от тимелят⁵⁶⁵,
6. та и до нине има пусти от тях : Филипò-
7. поле, и Марул, пусти стоят от то време,
8. и други градовѣ има развалени техни и ка-
9. летата им : Драма, Серес, Кавала, Демир
10. Исар, Енес, Орван, Тасон, и други мн-
11. ого по Нисийте : то ест по Адите, токму
12. един Солун оставил за любов свето-
13. му Димитрию, защо го славили и почита-
14. ле и образ его на печат свои имале.
15. и до нине стоят на печати их и
16. на хрисоволи⁵⁶⁶. Греци кажат чи при-
17. шал да развали и Солун : та го убил
18. Свети Димитрия, но не е истина туи –
19. техното мнение. Понеже тои сѣт-
20. не за много лета живял, и пак по-
21. сле на воиска наранен бил на десна-
22. та рука : и умрял : Сеи Иоан Кали-
23. ман цар Болгарский имал голямо
24. усердие и вера к светому Димитрию
25. якоже исперва рехом и за отца его⁵⁶⁷.

564. хвърлил го
565. из основи

566. царски грамоти със златен печат
567. както отначало рекохме за баща му

40а

1. Та̀ко ста̀л⁵⁶⁸ на̀ грѣци и на латини, и по-
2. корил ги под сво̀я вла̀ст, и да̀н⁵⁶⁹ зи-
3. ма̀л от тях, та̀ко пѝшет на̀ житиѐ
4. преподо̀бния Параскѣви⁵⁷⁰, и привѣл Ва-
5. лда̀вия Краля̀ венецѝанскаго сас генара̀-
6. лите и сас господа̀рите нѐгови в Тѐрно-
7. во и изсяка̀л им гла̀вите на сички-
8. те. па̀ки воста̀л и покорил, Сер-
9. бия, и мъджари, и арна̀вѹти под сво̀я
10. вла̀ст, та̀ко пѝшет у про̀лог⁵⁷¹
11. на̀ принесѣние мо̀щѣи света̀го Иларѝона.
12. Меглинскаго. и привелѣгии⁵⁷² зогра̀вския
13. показо̀ват предѣли и гра̀ници егò до̀
14. Бѹдим⁵⁷³ и до Венѐция, и лѣхи, и грѣци под
15. ним покорѣни биле. Та̀ко са просл-
16. авил цар Ио̀ан Калиман, на сичка
17. земля̀ сас хра̀брост и благополѹчием
18. по̀више от отца̀ своего̀ Асѣня царя̀,
19. за̀що Бог бил с нѐго, и на всяка̀я
20. бра̀н одоля̀вал и навѣвал⁵⁷⁴. созда̀л
21. Монастир внѹтра Тѐрнова⁵⁷⁵, велик и
22. кра̀сен⁵⁷⁶, во и́мя светих четѝридесят
23. мученик, и принѣсал отся̀каде мо̀щѣи
24. светѝх, мно̀го в Тѐрново, и полага̀л
25. их в Монастир сѐи, и са̀м та̀мо чѐ-

568. се противопоставил

569. данък

570. така пише в Житието на преподобна Петка

571. книга с четива за празниците по църковния календар

572. грамоти, документи

573. Будапеща

574. надделявал и надвивал, побеждавал

575. вътре в Търново

576. хубав, красив

1. сто хóдил на пèние⁵⁷⁷ и на поклонèние светим
2. Мощам. в то врème пришел и светии
3. Савва сèрбски в Тèрново. при сегò Царя̀
4. Иоана Калиманá, тогíва бил сèрбский
5. крал Владислав, и имал жену̀ дъщер
6. тогò царя̀ Калиманá⁵⁷⁸, и тамò са преста̀-
7. вил⁵⁷⁹ светии Савва в Тèрново, и погрèб-
8. ли го в то̀и⁵⁸⁰ монастир царский, после го
9. принèсле мощèи томù в Сèрбию. тако̀
10. Цар Калиман и други много̀ монастѝ-
11. ри соградил во Сливенско̀ю гóру⁵⁸¹, на прѝ-
12. лика⁵⁸² Светия горѝ Атòнския. па̀ки во-
13. ста̀ле латíни на тогò царя̀ по̀ морèто,
14. и било̀ много̀ бран сас тях в Сòлун,
15. тамò отишòл и сам цар Калиман, и
16. хóдил напред да управял воиска своя̀,
17. и на тази бран гò на̀раниле нèкак сас
18. о̀гн латíните в десная̀ тому̀ рука̀, и
19. след трѝ дни умрял в Сòлун, но Ба̀-
20. роните и воиската̀ му, щò ималѐ голя̀ма
21. любов на̀ него̀ : та̀ гò нè погрèбле в Сòлун,
22. нò испралѐ внúтренная̀ егò⁵⁸³, и принèсле
23. го̀ и погрèбле го̀ в Монастир егò светии
24. 40 : мучеников в Тèрново, щò гò соз̀-
25. да̀ то̀и тогò Монастиря̀;

577. на богослужение

578. имал за жена̀ дъщерята на̀ този цар Калиман

579. починал, представил се пред̀ лицето̀ на̀ Бога

580. този

581. планина (тук̀ вероятно̀ се има̀ предвид̀ т. нар. Сливенска̀ Света̀ гора̀)

582. по̀ подобиѐ, по̀ образец̀

583. извадилѝ вътрешноститѐ му

41a

1. По Калимана настал на царство,
2.   Борил син Пётров.
3. Тои учинил⁵⁸⁴ мир сас Грѣци и сас латини,
4. и возвратил им няколко градовѣ и ме-
5. ста и имал мир с ним, и царувал
6. пѣт лет. и преставил ся⁵⁸⁵ в Терново.
7. По Борила : настал на Царство,
8.   Мичо : или Смилица.
9. Тои Мичо царувал двадесѣт и пѣт
10. лѣт, но не бил Благополучен на Бр-
11. ан⁵⁸⁶, в то негово царствованіе, узѣле
12. грѣци земля болгарская до Щип, того
13. ради⁵⁸⁷ возненавидѣле его болгари, и из-
14. пѣдиле его от царство. а тои утишол
15. сас сина своего Асѣня в Цариград, и
16. тамо са преставил⁵⁸⁸ Смилица цар.
17. а син его Асѣн останал на Цариград,
18. и дал му цар Грѣческии в жену дѣщер своя
19. Ирина, и уженил са тамо.
20. А болгари поставиле на Царство : Коста-
21. ндина Шишмана, внука Петров : и Асѣнов.
22. Тои Костандин Бил возрастом го-
23. лям⁵⁸⁹ и лицѣм Красен⁵⁹⁰, и сички са чуди-
24. ле на красота и на возраст⁵⁹¹ негов, то-
25. лико бил красен, и персона тогова

584. склучил

585. представил се пред Бога, умрял

586. успешен в битки

587. поради това

588. умрял

589. висок на ръст

590. красив

591. ръст, осанка

1. показовала егò как è от царски род и плéмя.
2. То̀и бѝл испèрва у Видин, защò дал
3. бѝл нà Видин Смилица цар особна⁵⁹²
4. вла̀ст. и имал нèколко воиска̀, и
5. мнòго бран̀ имал сас Милотина Краля̀ сè-
6. рбскаго, пòсле му дал Милотин̀ кра̀л
7. в жену̀ : дъщèр пèрвому велмòжу своему
8. Драгу̀ша, и смирил̀ ся⁵⁹³ Шишман сас Ми-
9. лотина̀, и билè у голяма̀ любов̀, пòсле
10. зà мнòго врèме егда Драгу̀ша роди́ла чада
11. дал Милотин̀ дъщèр свою̀ Нèду за Миха-
12. и́ла сина̀ Костандинова̀, каквòто ще сà
13. ричè. пòсле бòлгарите призвалè⁵⁹⁴ от Ви-
14. дин тогò Костандина̀, и поставилè го
15. царя̀ в Тèрново. и имал испèрва мѝр сас
16. грèци, и возвратил̀ им град̀ Месèврия.
17. но по някоѐ врèме, Костандин̀ цар Ши-
18. шман̀ распѝдил̀ жену̀ свою̀ пèрвою̀ Дра-
19. гу̀ша за някоѝ кабахàт зазорниѝ⁵⁹⁵ и пра̀-
20. тил̀ я̀ в Никèю. и взял̀ за жèнь се-
21. бè : Теодòра дъщèр : Теодору̀ царю̀ грèчес-
22. кому̀. и като̀ сà престàвил̀ Теодор̀ Цар
23. нàстàл нà царство̀ Грèческòе син̀ егò
24. Ио̀ан, нò някоѝ Михаил̀ грèк уло-
25. вил̀ Ио̀ана̀ и ослепил̀ го, и испѝдил̀

592. самостойна
593. помирил се

594. повикали
595. срамно провинение

42a

1. егò от царство : и настал тои сам на ца-
2. рство грèческоє. Тогò рáди жàлила жената
3. Шишманова рáди Брáта си Иоàна царя,
4. и повдигнала⁵⁹⁶ Шишмана царя на гнèв, и
5. собрал воиска, и поишал⁵⁹⁷ на Михайла царя
6. Грèческаго, тако и Костандин ишел⁵⁹⁸ сас
7. воиската си гнèвен, таи и Михайл и-
8. шòл на Костандина⁵⁹⁹. нò като видя Миха-
9. ил чи Болгарите пò-много, убоял са ве-
10. лми⁶⁰⁰ и побегнал скришно от своята вои-
11. ска, отишол покраи морето, и нашел
12. мал кораблец покраи : чи земале себе
13. вода, и тои седнал в него, и побегнал
14. в Цариград. тако и сичка воиска негова
15. побегнала назад. а Костандин разва-
16. лил⁶⁰¹ много градове и села Грèчески, и напо-
17. лни са сас корист много⁶⁰². и возвратил ся
18. в Тèрново⁶⁰³. тогдà умряла жена егò
19. Теодòра, а Михайл Палеолог дал Кос-
20. тандину в жену, свою Братаницу, нò па-
21. ки⁶⁰⁴ нè полочил мир сас Костандина, и
22. паки воевал Костандин на грèчская зе-
23. мля. а Михайл цар прàтил и призвал
24. латините на помощ, защò бил при-
25. ел и латинскою веру, нò в то време

596. разпалила, подсторила

597. тръгнал

598. вървял, отивал

599. тый и Михаил тръгнал срещу Константин

600. много, твърде

601. разрушил

602. и взел голяма плячка

603. и се върна в Търново

604. отново, пак

1. приходиле латините по морето : та разва-
2. лиле и изгориле света Горà Атòнская, и и-
3. збиле много свети отци за⁶⁰⁵ благочестие.
4. и ишлè на Болгария⁶⁰⁶. но Крал Милотин
5. изшèл сас воиска на Михайла царя⁶⁰⁷, и у-
6. зèл от греци земля : от Щип до Сèрес,
7. що я билè зèле пèрва греци от болгарите,
8. тогива я пак зèле сèрби от греците.
9. пòсле и Михайл изшèл на Милотина⁶⁰⁸
10. сас воиска, нò умрял на пút окаянии
11. еретик, и не щели грèческите свещèн-
12. ици да го погребут нò Мария Шишман-
13. ова царица, прàтила много злато скрито
14. на някои Свещеници : и погребли го, защò
15. и бил Михайл цар Стрия⁶⁰⁹. тогò ради
16. пòсле била наказана от мужа своего Ко-
17. стандина. Испèрва като узèле грè-
18. ци земля от Смилица цара : от Сèрес до Щип,
19. тогàва са билè разделиле Болгарите на двòе,
20. òхридски Болгари вèдно⁶¹⁰ сас арнавутите, и
21. сас куцовласите. а терновските Болгари
22. сас власите остàле вèдно. И остàл òхр-
23. идския барон Крал самовластен⁶¹¹, а в Тè-
24. рново сà називал цар самовластен и тà-
25. ко билè разделени на двòе от Смилица ца[р]я

605. заради

606. и тръгнали срещу България

607. но крал Милутин излязъл с войска срещу цар Михаил

608. после и Михаил тръгнал срещу Милутин

609. стрико, чичо

610. заедно

611. независим

43а

1. дò сѣтняго царя Шийшмана, и краля Вука-
2. шина. в то време узел и Милотин
3. крал сѣрбский от греци земля : от Сѣрес и
4. до Щип, понеже биле бѣлгари разделени.
5. **Здѣ вонми⁶¹² читателю да ричѣм во кра-**
6. **тце ради Сѣрбския Кралие.**
7. **Нееман** крал наречѣннии Симеон, тои
8. перво востал⁶¹³ прочут и Благочестив
9. в Сѣрбия, от него са почела лоза⁶¹⁴ кралѣвска
10. и благочѣстие, но он не бил от рода сѣ-
11. рпска, но бил от рода латинска, от плѣ-
12. мя царя Лакиния мучителя, и тако
13. от латини влачили своѣ плѣмя⁶¹⁵, а жени
14. земале от други кралѣвства и ник[ак] не и-
15. мале от сѣрбска рода никакво плѣмя⁶¹⁶, ни же-
16. нско ни мужско. Нееман жупан ста-
17. нал монах у Света гора Атонская, и
18. нарекле имя ему : Симеон, и соградил
19. Хиландар Монастир, в нем и прѣстави-
20. л ся⁶¹⁷, и истекло от мощи его миро целѣбное.
21. **По нем настал на кралѣвство син**
22. **его Стефан : втори Крал сѣрбски.**
23. **Но** и тои при смерти своѣи⁶¹⁸ станал
24. монах, и живял Богоугодно в монастир
25. Студеница, в нем и приставил ся, и

612. тук внимавай, тук слушай внимателно

613. издигнал се

614. родословие

615. извеждали своето потекло

616. потекло

617. умрял

618. преди да умре

1. светии мо̀щи ѐго̀ прѐбива̀ют в сѐм мона-
2. сти́ре⁶¹⁹, и до сѐго̀ днѐ⁶²⁰ цѐли и нетленни, и
3. мно̀го исцелѐние пода̀ют⁶²¹, с вѐрою при-
4. ходя̀щих. то̀и Сте́фан кра̀л имал̀
5. трѝма си́нове, Ра́досла̀в, Вла́дисла̀в, и
6. Уро̀ш, пе́рво ста̀нал кра̀л : Ра́досла̀в,
7. но̀ Вла́дисла̀в испѣ́дил го̀ от кра́лѐвство.
8. а то̀и Ста̀нал мона̀х и пре́ста̀вил сѐ
9. с ми́ром⁶²² и Бо́гоу̀го̀дно.
10. **По̀ нѐм на̀стал Кра̀л Вла́дисла̀в : бра̀т ѐго̀.**
11. **И** то̀и весма̀ ма̀ло прѐбил на кра́лѐвство⁶²³,
12. и при сме́рти своѐи ста̀нал и то̀и мона̀х
13. и като са приста̀ви по̀грѐбле го̀ в монасти́р
14. що̀ са нари́ча : Милоша̀веи.
15. **По̀ нѐм на̀стал Кра̀л Уро̀ш : бра̀т ѐго̀.**
16. Но̀ по̀ ня́кое вре́ме воста̀л си́н ѐго̀ Дра-
17. готи́н, и испѣ́дил отца̀ своѐго̀ от кра́лѐвство.
18. **И на̀стал : са̀м Кра̀л Дра́готи́н : си́н ѐго̀.**
19. По̀ ня́кое вре́ме пришѐл в чу́вство⁶²⁴, и по-
20. зна̀л сво̀и грѣ́х дѐто испѣ́дил отца̀
21. своѐго̀ Уро̀ша и оста̀вил кра́лѐвство
22. бра̀ту своѐму̀ : Мило́ти́ну. и в го́лямо по-
23. ка́яние соверши́л⁶²⁵ живо̀т сво̀и, и мо̀-
24. щи ѐго̀ цѐли и нетле́нни прѐбива̀ют
25. и до сѐго̀ днѐ̀, во град Со́фия. но̀

619. светите му мо̀щи са в този манастир

620. до този, настоящия ден, до днес

621. дават, носят

622. представил се пред Бога с мир, починал в мир

623. и той бил крал за кратко време

624. разчувствал се, разкалял се

625. завършил

44а

1. Софи́яните мня́т⁶²⁶ и ка́жат да са те́зи
2. мо́щи на̀ Мило́тина кра́ля, но̀ не́ст⁶²⁷ та̀-
3. ко. жити́е чита́т на̀ пра́здни́кат му.
4. Драго́тина кра́ля, за́що би́ло му мона́ше-
5. скоето́ име́ Тео́ктист, а Мило́тин
6. при́ сме́рти не би́л мона́х, и ти́е не чи-
7. та́ле родосло́в и исто́рии на̀ се́рбските
8. кра́лие, и от то́го⁶²⁸ не мо́гат да разо́мее́т⁶²⁹
9. в жити́е кои́ е от тях, оба́че Драго-
10. тин́ е шо̀ ли́жи у Со́фия, а ни́ е Мило-
11. тин́ : ма́кар да́ им е́ст пра́вило
12. и пра́зник на́едно́ составле́нно⁶³⁰, но̀ по̀-
13. ве́че Мило́тина поменúват и сла́вят
14. на̀ пра́вило их⁶³¹. за́що ня́кои поради́
15. си́е пра́вило пра́здни́чно⁶³², возмня́ле⁶³³ да
16. е́ Мило́тин, а жити́е не́ внима́ют
17. за ко́го са́ чита́е, за́що Мило́тинови́те
18. мо́щи биле́ погребени́ у една́ Ба́ня
19. Лу́чная, си́ ест⁶³⁴ умива́лна ба́ня, от ня̀-
20. ко́я разми́рица, и оста́ле та́мо в зе-
21. мля́та и до́ сего́ дня⁶³⁵, а сига́шните
22. чове́ци не зна́ят ги де́ са. а Драго-
23. тин́ си́ ест⁶³⁶ : Тео́ктист при́несен
24. от Сре́м в Со́фию. **По Драго́тина на̀-**
25. **ста́л Кра́л Мило́тин. Чети́ридесят**

626. мислят

627. не е

628. поради това

629. разберат

630. макар че службата (църковна) и празникът са общи за двамата

631. в службата им

632. поради тази празнична служба (църковна)

633. помислили

634. тоест

635. до днес

636. тоест

1. години кралувал, тои бил нај-славен,
2. и добар, и светии крал, тои нај-многo
3. разпространил⁶³⁷ земљата сèрбска, и
4. многo места узел от Греци, и многo
5. цèркви и монастири соградил, и не бил
6. приличен други крал сèрбски на него,
7. на слава и на Благочèстие, и на ревност⁶³⁸
8. що имал по Бога. нò син его Сте-
9. фан íскал при живот Отца своего
10. сас сила да стане крал, тогò ради въ-
11. здигнал воиска и бран на Отца своего⁶³⁹.
12. нò Отец его Милотин някак хитростию
13. привикал го при себе си и ухватил го
14. и ослепил ему и двете очи, и заточил
15. го в Цариград : нò тои многo време
16. молил Бога, и светаго Отца Николая, и
17. даровал му светии Николаи очите, и
18. станал после крал сèрбскии. пише
19. у житие светаго Николая у чудесата.
20. нò Отец его живеял свето и благочес-
21. тиво и праведно. сетне по мало вре-
22. ме пак востал син его Стефан
23. ослепленни, и ухватил Отца свое-
24. го Милотина, и удавил его⁶⁴⁰, и тако
25. Милотин крал мученическии со-

^{637.} разширил

^{638.} усърдие, стремеж, обич

^{639.} поради това вдигнал войска и започнал война срещу баща си

^{640.} удушил го

45a

1. вершил житиє своё, и мо̀щи его светии
2. до сего̀ дня сто̀ят цѐли и нетлѐнни
3. в монасти́р Деча̀н, и мно́го чуде́са струва̀т.
4. **По Мило́тина на̀ста̀л на̀ кра́лѐвство**
5. **се́рбское си́н его́ Стефа́н, кото́рии**
6. **уби́ отца́ своего́⁶⁴¹.**
7. Сеи⁶⁴² Стефа́н като̀ ста̀нал кра́л, и
8. повдигна̀л воиска̀ над греците, и узел̀ от
9. тях Со̀лун. а от̀ бо̀лгарите узел̀ О̀хри-
10. да. но̀ в Со̀лун сто̀рил ми́р сас грѐци,
11. и вѣрнал̀ им на̀за̀д ня̀колко градо-
12. вѐ. и вля̀зал во О̀хрида, и узел̀ оно-
13. ва̀ плѣ́мя кра́лѐвское сас себѣ̀. Отца́ Ву-
14. кашина̀ва Ла́зара, и Вукашина̀ отца́ Ма-
15. ркова, То̀и Вукашин̀ бил̀ во̀ О̀хрид
16. кра́л, и Ма́рко Кра́лѐвич, бил̀ человек
17. му̀др, хра̀бр и кра́сен, и весе́ма⁶⁴³ са
18. чу̀дил Стефа́н на̀ те́хная персо̀на
19. и хи́трост и хра̀брост, и завел̀ ги сас
20. се́бе си́ в Се́рбию, и има̀л Вукашина̀
21. пе́рваго по̀ себѣ̀, и кня́за Ла́зара вто̀-
22. раго, тие биле́ Стефа́ну пе́рвите ве-
23. лмо̀жи. То̀и Стефа́н ста̀нал са-
24. мово̀лно Цар̀ в Ско̀пия, и нико̀и му́ Цар̀
25. или́ кра́л не да̀л титла̀ или́ вене́ц

641. който уби своя баща

642. този именно

643. МНОГО

1. царскии, и тако поставил сам на сѣрбито
2. Патриарх, без изволѣнием других четирѣх
3. патриархов⁶⁴⁴. отпѣрво⁶⁴⁵ имале сѣрбито крал
4. и архиепископ, но Стефан по своѣ мнѣние
5. и високоумие⁶⁴⁶ восприял титли високія,
6. Царския и патриаршеския, за това безумие
7. та му сà подсмѣяле⁶⁴⁷ сички Царие и Крали, и
8. нарекли го Стефан Насилнии : пѣрво отца
9. своего убил, второ сам назвал себе
10. цар⁶⁴⁸, третю поставил самоволно Па-
11. триарх в Сѣрбию. Того ради и четирите
12. патриарси соборно⁶⁴⁹ го проклѣли, и от зако-
13. на его отлучиле⁶⁵⁰, тако навел на себе
14. Стефан за високоумие и отцеубий-
15. ство⁶⁵¹ : проклятие патриархов⁶⁵², и гнѣв
16. Божии, и совершило са на него сички дом и
17. лоза и род Неемана Симеона⁶⁵³, нарекал
18. себе цар та погубил и кралѣвство сѣрб-
19. ское, и второ проклѣтие и отлучѣние⁶⁵⁴.
20. умрял после сѣи Стефан, но някои сѣ-
21. рби тому прилични, по своѣ високоумие
22. прикрили работата⁶⁵⁵, и имито на Насилна-
23. го Стефана, и нарекли го Силнии Сте-
24. фан. и имат го за светии, защо убил
25. отца своего, и умрял в проклѣтие, и от-

644. без съгласието, позволенieto на другите четирима патриарси

645. отначало

646. надменност, горделивост

647. надсмели, подигравали

648. сам се провъзгласил за цар

649. съборно, канонично

650. отлъчили от законната вяра (от православieto)

651. така заради възгордяване и отцеубийство Стефан си навлякъл

652. проклятието на патриарсите

653. при него свършила династията и цялото родословие и род на Нееман Симеон

654. отлъчване

655. прикрили истината

46a

1. лучение патриаршеское, и на него са скончало⁶⁵⁶
2. племя и род Неемана Симеона. на то ни-
3. как ни гледат, и досега не смотряват⁶⁵⁷,
4. но хвалят го повече от онези техни све-
5. тии крали, повече и от Милотина Отца его,
6. и Драготина дядя его : но превознесе Сте-
7. фана, как да е тои сичка слава сербская,
8. и приписал му някои латински филосов
9. притчи(!) народнии⁶⁵⁸, по Европа колико наро-
10. ди и имена : по местам и приделам,
11. изобразил он притчею⁶⁵⁹. то серби
12. наишле⁶⁶⁰ и приписале ги Стефану Насилному,
13. и изобразили го на щамба⁶⁶¹, и показоват
14. как да е он покорил сии⁶⁶² места и народ
15. под своя власт. и тако написале кои
16. що чул нещо от Баби за Стефана, то
17. се го писале за истина. но не гледат в
18. родослов и во истории како писале пе-
19. рвите человеци за него и за деяние него-
20. во. и колко земля держал, того ни
21. гледале и не гледат, но наричат от себе
22. си Стефана силна и света. но весма къ-
23. сичка била силата негова, и на зло про-
24. изшла⁶⁶³. Тако написале и за царя Ко-
25. стандина Шишмана щамба, и укоря-

656. свършило

657. не обръщат внимание, не мислят за това

658. притчи народни, легенди, предания

659. с притча

660. това сърбите намерили

661. печатно изображение, щампа

662. тези именно споменатите

663. за зло отишла

1. ват го. тако и сина его царя Михайла, и
2. нарекле го всезлюбнаго Шишмана, и сина
3. его Михайла. Тои Костандин держал же-
4. на от сербских кралей, после я испьдил
5. за някои кабахат⁶⁶⁴ : якоже и прежде ре-
6. хом⁶⁶⁵, та оттамо остана ненавист, ме-
7. жду серби : и Болгари. еще и Михайл цар
8. син Шишманов, убиен бил от Стефана
9. краля Дечанского на брани, и того ради
10. весма са големят сербито, и са хвалят,
11. и укоряват дом Шишманов и болгар-
12. ров. Вижд ти : сербито за толико
13. лета⁶⁶⁶, одного Болгарского царя навиле⁶⁶⁷
14. и убиле его на бран, та хвалит ся и при-
15. чти⁶⁶⁸ написале. А болгарите толико ле-
16. та царувале, и толико цари навиле и уби-
17. ле, и покориле себе римский кесари, и грече-
18. ский царие и стрували ги много путя да-
19. нники⁶⁶⁹, и никакву причту⁶⁷⁰ ни похвала
20. им писале : сербито, и не погледоват
21. но еще хулят и до днес Шишмана и до-
22. м его Болгарский. а своего Стефана
23. похваляют и покривают Отцеобийство
24. его. Того ради zde⁶⁷¹ во кратце написа-
25. хом за крали сербский. и за Шишмана.

664. заради някакво провинение

665. както и по-рано рекохме

666. за толкова (много) години

667. надвили, победили

668. притчи, легенди

669. превръщали ги много пъти в поданици
(данъкоплатци)

670. и никаква история, легенда

671. поради това тук

47а

1. в бoлгaрскии истoрии нигдe нe пoмeнyвa зa
2. Кoстaндинa зaщo e билo имeтo мy Шeш-
3. мaн, тaкo и сeрбe пeшaт зa нeгo, и нa-
4. рeцaeт eгo : Шeшмaн.
5. **Стeфaн при смeрти свoeи пoстaвил нa**
6. **цaрствo : и нa дoм : свoи. Вукaшинa Бoлгaринa.**
7. Тoи Вукaшин, нe рaчил⁶⁷² титлa Стe-
8. фaнoвa цaрскaя. нo пeсaл сe Цaр Бoлгa-
9. рскии и сeрбскии, зaтo билo вeликo нeсo-
10. глaсиe, зaщo жeлaл Вукaшин пo свoe
11. крaлeвствo и цaрствo Бoлгaрскoe, пoнe-
12. жe бил oт плeмeн⁶⁷³ Цaрeи бoлгaрскии, и
13. бил срoдник цaрици Елeни Стeфaнo-
14. ви, Елeнa билa дeщeрeя Смилицa бoлгa-
15. рскaгo цaрeя. Сeи⁶⁷⁴ Вукaшин убил
16. синa Стeфaнoвa : крaлeя Урoшa, и стaнaл
17. крaл сeрбскии и oхридскии, и вeрнaл сa
18. oт Сeрбeи вo Oхридa, и мнoгo мeстa дe-
19. ржaл и сeрбoм зaпoвeдaл. a кнeз
20. Лaзaр oстaл пoкрaи Дунaв в Шумa-
21. дeи и Мoрaвa, и прoтивил сe Вукaшa-
22. нy, и тaкo сa рaздeлилe нa двoe сeрбскaя
23. зeмлeя зa нeкoлкo лeтa. дoдe пришeл
24. сoлтaн Мoрaт турeцкии сaс вoискa нa
25. кнeзa Лaзaрa. a Вукaшин oт Oхридa нe

672. нe искaл

673. рoд, фaмeлиeя

674. ТOЗИ ИМEННО

1. рачил да иде на помощ Лазарю князу. То-
2. го ради убил Мурат цар : Лазара на Ко-
3. сово поле, на бранех, и узел державу
4. его първо. после востанал Вукашин
5. крал сас воиска, и бил са сас турците и по-
6. бедил их, и испъдил из Сърбия, и гонил
7. ги до Едрене⁶⁷⁵, но паки са укрепили тур-
8. ци на Царя Вукашина, и потерале⁶⁷⁶ его на-
9. зад, и убиен бил Вукашин от свое-
10. го слуга на Марица река, близо при Па-
11. зарджик. исперво : Марко син его, нечто
12. согрешил Отцу своему Вукашану, и ис-
13. кал отец его да го убие, а той побегнал
14. при царя турского на Едрене, чи като
15. убиха Вукашина, а цар Баазит постави
16. Марка Кралевича : паша малаго в Прила-
17. п и ва Охрида. Тои Баазит бил
18. презде християнин, син Мариин
19. дъщи царя Александра болгарского. и то-
20. го ради любил Марка Кралевича по
21. сродство, Вокашин и Марко биле от ро-
22. да Костандинова. Била и другая Ма-
23. рия за много време после Сербкия, за
24. турского царя, она ся наричала : Кала-
25. Мария дъщи Деспота. после остал

675. Одрин

676. подгонили

48a

1. сѝн на княза Лазара, и давал дан⁶⁷⁷ на ту-
2. рци и на мѣджари, и малко земля держал :
3. в Срему и Смедерево, и наричал ся деспоти⁶⁷⁸,
4. и близо за сто години тако приишло.
5. тѝя деспоти сѣрбски. а Марко сѝн
6. Вукашина краля, за много време се-
7. дял на Приляп паша, и много це-
8. ркви соградил, и имал много бран
9. сас арнавутите, била сѝчка страна
10. охридская под турска власт, но
11. Марко паша я заповедал⁶⁷⁹ : и не имало
12. ни един турчин. после поканил
13. цар турскии Марка паша да иде на
14. Влахию да са бие сас власи, и поишел
15. Марко на Влахию : и като видял : Крести
16. и икони христиански пред воиската
17. влашка, и не рачил⁶⁸⁰ да са бие сас хрис-
18. тианите, и того ради тамо уби-
19. н бил во Влахию от турци, тои е
20. бил що го сега поменуват : Дели Ма-
21. рко. а турци от то време поставиле
22. турски паша ва место Марка, и до-
23. сего дня⁶⁸¹ тамо паша стои, и та-
24. ков конец⁶⁸² : сѣрбом, Вукашаном, и
25. Марком. от Симеона Немана краля

677. данък

678. и се наричал деспот

679. управлявал

680. не пожелал

681. досега

682. край

1. или жупъна сѣрбскаго стояло сѣрбское кралѣ-
2. вство : **250 : лѣта**. До Уроша сѣна Стефанова
3. сѣдмаго рода от Неемана жупъна, и на сѣдм-
4. ии род совершило са тѣхното кралѣвство,
5. обаче нѣ имѣят градовѣ, и не знаи са от
6. тѣх кои дѣ е седял, и кои правил мона-
7. стири и церкви, нѣ весма голяма рѣвност⁶⁸³
8. имале за христіанство, тогѣ ради про-
9. славили са на землята, и пред Бога. Кралѣ-
10. вството тѣхно малко било, и весма⁶⁸⁴
11. тѣсно, и за мало врѣме пребило⁶⁸⁵. сѣтне
12. тои Стефан узѣл нѣколко земля от
13. грѣци и от бѣлгари, нѣ весма за малко врѣ-
14. ме било то негово царствованіе. Он
15. покори охридскаго Краля, и тамо-
16. шните бѣлгари, и писа са цар бѣлгарски,
17. но паки они охридскии кралие : по мало врѣ-
18. ме искорениле и скончале⁶⁸⁶ дом его, и во-
19. сприяле паки⁶⁸⁷ свою зѣмлю бѣлгарскою, и
20. Стефанову державу принесли сѣтне от Сѣ-
21. рбия во Охрида. и стал крал бѣлга-
22. рскии и сѣрбскии княз Лазар. якоже
23. прѣжде рече ся⁶⁸⁸. нѣ послѣ дошлѣ турци, и
24. взяле от бѣлгари сичко : и утакмиле⁶⁸⁹ ги.
25. **Сие читателю во кратце рече ся⁶⁹⁰. По-**

683. твърде голямо усърдие

684. много, твърде

685. просъществувало, пребъднало

686. унищожили, довършили

687. взели отново, възвърнали

688. както по-рано се каза

689. наредили ги, подредили ги (иронично „разрешили спора“)

690. това, читателю, накратко се каза

49а

1. ради сѣрбие и бѣлгари, и Стефана, и Шишма-
2. на. затова имат сѣрбито и до днес
3. порицание на⁶⁹¹ бѣлгари, от безумие нѣхно⁶⁹², мнѣ
4. им са⁶⁹³ да са билѣ тиѣ от бѣлгарите⁶⁹⁴, сас кра-
5. лѣвство и сас воиска, и сас землѣ. нѣ не ѣ
6. тако, понѣже ради бѣлгари сички язи-
7. ци⁶⁹⁵ знаят що са по землѣта, и у си-
8. чки истѣрии марторисва⁶⁹⁶ : у латински
9. и у гречески. а ради сѣрби не са намѣря ни-
10. гдѣ да ѣ писано во истѣрии, и никак нѣ-
11. мат мартория⁶⁹⁷, токмо⁶⁹⁸ от Симеона Нее-
12. мана почѣле⁶⁹⁹ да пишат истѣрии, и от то
13. врѣме имат родослѣв, и житие на кра-
14. лѣ их, и на светих, но и то никак ни ѣ
15. согласнѣ⁷⁰⁰ : колкото книги имат за кра-
16. лѣвѣ техни, различно са написани нѣ
17. не са согласни⁷⁰¹, кои како искал, и ка-
18. ко чѣвал от прѣсти чловеци, тако и
19. писал, того ради и не може да са раз-
20. омѣе и то самое коѣ ѣ истина, и коѣ и
21. лѣжа, от несогласнаго извѣстия их⁷⁰²
22. и до днес, и нѣкои от тях весма са
23. трудят да составляват, и да кит-
24. ят истѣрии и рѣчи, обаче сички сѣ
25. празни. понѣже прѣво нѣмат от нѣкои

691. укор към, подигравка към

692. тяхно

693. струва им се

694. да са били те от по-рано в сравнение с бѣлгарите

695. народи

696. свидетелства

697. свидетелство

698. само

699. започнали

700. непротиворечиво

701. единни в свидетелствата си

702. поради тяхното противоречиво сведение

1. язѣк марторѣя⁷⁰³ за своѣго рѣда. каквѣто
2. ѣмат бѣлгарѣте : от грѣческѣи, и от латин-
3. скѣи истѣриѣи, марторѣи. **Паки оконча-**
4. **ем⁷⁰⁴ повѣст : рѣди Кѣстантина Шѣшм[а]н.**
5. **Вѣстѣл нѣкои овчѣр на ѣме Лагѣн,**
6. и стѣнал воѣн, по малѣ⁷⁰⁵ стѣнал барѣн
7. Кѣстантину царю, нѣ бил вѣсмѣ хѣтр
8. и смѣтрѣлив⁷⁰⁶, послѣ сѣи⁷⁰⁷ Лагѣн по нѣкое
9. врѣме приклѣнил⁷⁰⁸ к себѣ воѣската Бѣ-
10. лгарскѣя, и вѣстѣл на Кѣстандина сѣс
11. велѣка Брѣн, и убѣл егѣ на сем Брѣне⁷⁰⁹.
12. **И тѣко вѣстѣл на Цѣрство Бѣлгарскѣе**
13. **Лагѣн сѣи в Тѣрново.**
14. **И** пришѣл в Тѣрново, и отпѣдил царѣ-
15. ца Марѣя, и сѣна еѣ Михайла в Цѣриград
16. и держал тѣи нѣколко врѣме цѣрство,
17. но от прѣднѣят цар Смилица : що го бил
18. испѣдил Кѣстандин Шѣшман от цѣр-
19. ство, тѣи имѣл сѣна при грѣческѣаго
20. царѣ : на ѣме Асѣн Иоѣн. Тѣгѣ Иоѣ-
21. на възбѣдил⁷¹⁰ цар грѣческѣи, дѣ ѣде на-
22. срѣщо Лагѣна, дѣ сѣ отарвѣ бѣщинат прѣ-
23. стѣл. и тѣко прѣтил го сѣс сѣлна воѣска
24. на Лагѣна⁷¹¹, а Лагѣн вѣдял чи ни щѣ мѣ-
25. же дѣ стоѣ насрѣщо сѣлата Иоѣнова,

703. свидѣтелство

704. отново да завършим

705. малко по-късно

706. прозорлив, наблюдателен

707. този именно

708. привлякъл

709. в тази война, битка

710. подтикнал, подстрекал

711. срещу Лаган

50a

1. а тои побегнал к двору Господаря та-
2. тарскаго, но по прошению Иоаново⁷¹², и
3. царя греческаго : Нога господар тата-
4. рский убил Лагана, и тако скончал
5. Лаган своё течение мерзское⁷¹³.
6. **Трети Иоан Асен, восприял царство**
7. **болгарское невозбранно**⁷¹⁴.
8. **Защо бил син царски, и от рода ста-**
9. **раго царя Асеня, и имал жену Ирй-**
10. **ну дъщер царя греческаго, и держал**
11. **много време царство Болгарское, ми-**
12. **рно и безметечно, но някои Барон на**
13. **име Петар и весма бил хитар в ко-**
14. **варство, и прельстил**⁷¹⁵ **воиската и баро-**
15. **ните царски, да приеме тои престол**
16. **царский Иоанов, и като разомял**⁷¹⁶ **Иоан**
17. **Петроват зговор**⁷¹⁷, **собрал си сичка**
18. **хазна царская, и побягнал в Цариград**
19. **и тамо скончал**⁷¹⁸ **тихо и мирно живот свои.**
20. **А Петар восприял престол и Царство.**
21. **Но онзи Нога Господар татарский во-**
22. **стал сас свои татари на Петра да са**
23. **бие, но Петар го победил, и охватил**
24. **го на бранех жива. и удавил го**⁷¹⁹ **во една**
25. **темница. по някое време болгарите во-**

712. по молба на Йоан

713. така завършил Лаган своя мерзки живот

714. безпрепятствено, без трудност

715. подмамил

716. разбрал, научил

717. заговор

718. завършил

719. хванал го жив в битките и го удушил

1. зненавиделе⁷²⁰ Петра, а тои побегнал во
2. Андрианополе, и тамо умрял от огница.
3. **И разделиле са Българи на дво̀е.**
4. Еднии искале на царство Светослава
5. първаго бароня, и искуснаго во бранех.
6. а другии искале Михайла сина Костанди-
7. на царя Шишмана. но навил⁷²¹ Светослав
8. и восприял престол царскии, и узел
9. в жену себе Теодора дъщер Михайла ца-
10. ря греческаго. тогива нападнале перс-
11. ияните на царство греческое, а Михайл
12. цар молил Светослава зетя своего да
13. му помогне над персияните, и Светослав
14. проводил двадесет хиляди воиска ко-
15. нница, и шес хиляди пешци⁷²² болгари под
16. команданта Хрисовозка Мъмацука, и тако
17. исперва Българите навиле на персияните.
18. а като са връщале назад, згрьдиле ги
19. персияните в някои тесни места, и из-
20. биле ги сичките, и не са върнал ни един
21. от тях. вини ради сия бил подзрен⁷²³
22. Иоаким патриарх болгарскии. аки
23. би имял⁷²⁴ някои договор⁷²⁵ скрит сас
24. персияните. но Иоаким от сего бил
25. неповинен⁷²⁶, а Светослав повелял⁷²⁷

720. намразили

721. надделял, победил

722. пехотинци

723. по тази причина бил заподозрян като

виновник

724. че би могъл да има, като да имал

725. съглашение

726. не бил виновен за това

727. заповядал

51a

1. та исвѣргле⁷²⁸ Иоакима патриарха от някоя
2. гора̀ висо̀ка⁷²⁹, и та̀мо убиле егò, като̀
3. виделѐ бо̀лгарите таква̀зи безбо̀жняя ра̀-
4. бота̀ Светосла̀вова : отложили са̀ от негò,
5. и испѣ̀диле го̀ от ца̀рство бо̀лгарское.
6. **И поста̀виле на̀ ца̀рство Миха̀йла сѝна**
7. **ца̀ря Коста̀ндина Шѝшмана.**
8. **И Миха̀йл цар оста̀вил сво̀ю жѐну Нѐ-**
9. **ду : дъ̀щѣр кра̀ля Мило̀тина, ра̀ди нѐкоя**
10. **причѝна⁷³⁰, и взя̀л жѐну̀ Светосла̀ву : Тео̀-**
11. **до̀[р]а, сѐбе за̀ жѐну̀, но̀ Стѐфан кра̀л**
12. **сѐрбскии Нѐема̀н, угото̀вил ся̀ к отмъ̀-**
13. **щѐнию, за̀ обѝду сестрѝ своѐя⁷³¹, на̀⁷³² Миха̀-**
14. **ила ца̀ря бо̀лгарска̀го, и собра̀л воис̀-**
15. **ка̀ сѐрбская̀, и нѐмец му̀ да̀л на̀ по̀мощ**
16. **дѐсят хи́ляди и трѝста : нѐмци, и мъ̀-**
17. **джа̀ри. Тако̀ и Миха̀йл цар собра̀л во̀-**
18. **иска̀ бо̀лгарская̀ и вла̀шка, покà̀нил**
19. **и Анд̀ро̀ника ца̀ря гр̀еческа̀го на̀ по̀мощ,**
20. **но̀ цар гр̀еческии ишѐл сас во̀иска̀ гр̀еческа̀.**
21. **но̀ лука̀вски заста̀л на̀ страна̀ Ла̀го̀н-**
22. **ско̀ю, и нѐ приишѐл⁷³³ на̀ по̀мощ Миха̀-**
23. **йлу. Като̀ на̀сту̀пил Миха̀йл цар,**
24. **на̀ зѐмлю сѐрбско̀ю от сѐверно̀ю страна̀,**
25. **и разва̀лил Кра̀йно̀ю дорѝ до̀ вѐрхнеи**

728. хвърлили

729. височина, висок хълм

730. по някаква причина

731. подготвил се да отмъсти заради обидата, нанесена на сестра му

732. срещу

733. дошъл

1. реки⁷³⁴ Струмица, но в пятии ден паки
2. ополчил ся Стефан крепко, и тогда на-
3. вил⁷³⁵ Михаила царя болгарскаго, и убиле.
4. его на бране сем⁷³⁶. а Андроник цар
5. като видел чи паднал Михайл цар Бо-
6. лгарский, и имале болгари распря между-
7. особная, кого да поставят цар. а тои
8. востал сас воиската си, и узел Месе-
9. врия град, и други много градове отнел
10. от болгарите. Того Андроника отнапред,
11. Михайл го бил поставил на царство
12. греческое. нападнал бил сас много
13. воиска на Цариград : и испьдил Стараго
14. царя. а поставил Андроника на царството
15. греческое, и взимал дан от него, за ко-
16. лкото години царувал Михайл цар.
17. **По Михайла, поставиле Болгари на царство**
18. **Александра брата его.**
19. Но Стефан Нееман крал сербский
20. пришёл сас воиска в Болгарию, и стал⁷³⁷
21. при Радомира на Мръката, тако нари-
22. цаёт ся место оное⁷³⁸, и пратил писмо
23. на болгарите : и рекал ако искате да
24. имате мир сас нас, и да оставя зе-
25. мля ваша цела невоеванна⁷³⁹. вие испьдете

734. до горното течение на реката

735. надвил, победил

736. в тази битка

737. спрял

738. така се нарича онова място

739. незавоювана, непревзета

52a

1. Алексан̀дра от цар̀ство, и поставѐте Стефа̀-
2. на сина̀ сестрѝ моея̀. То̀и Стефа̀н бил
3. син Миха̀ила царя̀ : от Нѐда сестра̀ краля̀
4. сѐрбскаго. то̀го ѝскале сѐрби да̀ поставя̀т
5. на̀ царство̀ бо̀лгарское. но̀ Алекса̀ндар
6. ста̀л⁷⁴⁰ сас но̀ва воиска̀, на̀срещо̀ Стефа̀на
7. Неема̀на и вѐрнал го̀ на̀зад в Сѐрбию,
8. по̀сле са̀ возвратѝл на̀⁷⁴¹ царя̀ грѣческаго,
9. и попленѝл мно̀го места̀, и Едренѐ⁷⁴², и на̀-
10. по̀лнил ся̀ сас мно̀го корис̀т⁷⁴³, и вѐрнал ся̀
11. в Бо̀лгарию. по̀сле по̀⁷⁴⁴ Андрони́ка наста̀л
12. на̀ царство̀ Грѣческо̀е Иоа̀н Катакозѝн,
13. и собра̀л воиска̀ сѝлна, и напа̀днал на̀пра-
14. сно̀⁷⁴⁵ в Бо̀лгарию, и развалѝл вели́кии утра̀-
15. к кра̀инии⁷⁴⁶ и пленѝл ма̀ло место, ка-
16. то ви́дял Алекса̀ндро сѝлна воиска̀ Иоа̀но-
17. ва. пра̀тил до̀ Иоа̀на и про̀сил мир,
18. но̀, Иоа̀н са̀ разгордел, и не да̀л мир,
19. а Алекса̀ндар има̀л при сѐбя то̀кмо⁷⁴⁷
20. о̀сям хи́ляди бо̀лгари, и двѐ хи́лиеди вла̀-
21. си, и та̀ко Ста̀нал сас дѐсят хи́ляди
22. воиска̀ на̀срещо̀ грѣцитѐ, що̀ са̀ биле тѝе
23. седемдесѐт хи́ляди грѣци, и уда̀риле
24. са̀ на̀ бо̀и, и бо̀лгарите са̀ биле весѐма
25. крепо̀к сас воиска̀та грѣческа̀я, и та̀ко

740. станал, надигнал се

741. обърна̀л сѐ срешу̀

742. Одрин

743. плячка

744. след

745. неочаквано, внезапно̀

746. В Зо̀гр: *вели́ки тра̀къ у кра̀инѝ*, т.е. големия̀ пъ̀т в Кра̀ина (или в покра̀йнината); Котл 1: *вели́кии утра̀къ на̀ кра̀инѝ*; Котл 2: *вели́кии утра̀къ на̀кра̀инѝи*; Пант: *вели́кии утра̀къ кра̀инѝи*; Карл: *вели́кии утра̀къ кра̀инѝи*

747. само̀

1. побегнале грѣците назад, а цар Иоан
2. Катакозин, не можил от страх да по-
3. луче пут свои назад⁷⁴⁸, но побегнал
4. во град : Рухчук⁷⁴⁹, и тако цар Катакозин
5. остал като отчаян в недоумении какво
6. да сторѣ : и обещал ся дан да дава Болга-
7. ром, и тако Цар Александар пожалил
8. его, и предложил ему сас воля мир, и
9. дал му воля⁷⁵⁰ да си иде сас миром на Цари-
10. град. и Иоан са обрадовал весма⁷⁵¹, и
11. искал повече мир сас Александра. за то
12. дал дъщер свою десятилетною⁷⁵², за сына
13. Александрова Иоана Шишмана, и тои е
14. бил петнадесат лет⁷⁵³. и сотвори-
15. ле Брак славен : то ест свадьба, и
16. торжество велико во град Едренѣ. та-
17. мо билѣ и двата двороѣ царски, сас
18. голямо украшение⁷⁵⁴ и слава царская.
19. оттамо са возвратил Александар в
20. Тернова град : и тако са свободил от
21. сички неприятели що имал напредшни⁷⁵⁵.
22. и управял⁷⁵⁶ свое царство сас голям ра-
23. зом. понеже во време негово сички по-
24. данних мирно и свободно живѣяле,
25. но имал тои жена злонрава и без-

748. не могъл от страх да намери своя път
обратно за отстъпление

749. Русе

750. и му разрешил

751. и Иоан много се зарадвал

752. своята десетгодишна дъщеря

753. той бил на петнадесет години

754. пищност

755. предишни

756. управлявал

53a

1. законно живѣяла, тогò ради распѣдил я, и
2. узѣл еднà еврейка, и повелял пѣрво да
3. я крестиле⁷⁵⁷ а после ся венчал сас нея. а пѣ-
4. рвата си жинà прàтил сас сина си : Стра-
5. шимира во Вѣдин, да управя⁷⁵⁸ тамо кра-
6. лѣвство, нò по някое врѣме, пò наваждѣн-
7. ием мàтери своея⁷⁵⁹ : Страшимир не слу-
8. шал Отца своего, нò нарѣкал себе цар
9. во Вѣдин, и не покарял са отцу своему
10. не в чесòм⁷⁶⁰. а Александр за премного
11. любов щò имал к сину своему Страш-
12. имиру, та не рачил⁷⁶¹ нищо зло да му стò-
13. ре, и остàвил го да живѣе самовòлно,
14. нò по някои врѣме крал унгорскии при-
15. шѣл сас воиска и обседал⁷⁶² Вѣдин за мно-
16. го врѣме, и тако ухвãтил⁷⁶³ Страшими-
17. ра и наказал го много за непокорѣние
18. отцу своему, и держал го в темницу
19. много, по някои врѣме умолѣн⁷⁶⁴ бил
20. крал унгорскии, от Александрà царя,
21. и тако свободил Страшимира от тем-
22. ницу, и узѣл ему еднò дѣте аманѣт⁷⁶⁵,
23. как щѣ бѣде покòрен отцу своему. и оти-
24. шѣл крал унгорскии во свòя си зе-
25. мля, наеднò сас воиската си.

757. заповядал пѣрво да я кръстят

758. да управлява

759. по внушение от майка си

760. не се покорявал на баща си за нищо

761. не искал

762. обсадил

763. заловил

764. помолен

765. за залог

1. **То̀ бѝло в лѣто̀ Господнѐ : 1351 :**
2. **В** то̀ врѣмѐ ѝскал солта̀н Мура̀т да̀
3. вдигнѐ воиска̀ над бо̀лгарите⁷⁶⁶, а Алекса̀ндар
4. са̀ убо̀ял от нѐго, и да̀л ѐму̀ ѐдино дъщѐр
5. сво̀ю в жѐну, и та̀ко има̀ле ми́р, елѝ-
6. ко в ма̀ле ца̀рствовале⁷⁶⁷. **в лето̀ : 1363 :**
7. Умря̀л Алекса̀ндар ца̀р, и оста̀вил
8. трѝ синовѐ : Страши́мира, Ио̀ана : Шишма̀на и
9. Асѐня.
10. **По Алекса̀ндра наста̀л на̀ ца̀рство**
11. Ио̀ан **Шишма̀н син ѐго̀.**
12. **В** то̀ врѣмѐ султа̀н Мура̀т се́дял на̀
13. Бру̀са. и бѝло ми́р ме́жду грѐци, и Мура̀та,
14. и бо̀лгари во̀ времѐ ца̀ря Алекса̀ндра. но ка̀-
15. то са̀ преста̀вил⁷⁶⁸ Алекса̀ндр, развалѝле
16. то̀зи ми́р бо̀лгари и грѐци. воста̀л
17. Шишма̀н сас воиска̀, и узѣ̀л Едренѐ от
18. грѐците⁷⁶⁹ и на̀ло̀жил да̀н⁷⁷⁰ на̀ грѐци. Того̀
19. ра̀ди грѐците сас го̀лямо мо̀ле́ние⁷⁷¹ поканѝле
20. солта̀н Мора̀та, да̀ и́де сас воиска̀ на̀ бо̀лга-
21. рите да̀ са̀ бѝе, и та̀ко пришѐл⁷⁷² солта̀н
22. Мора̀т сас си́лна воиска̀ ту̀рска, по Чѐрно
23. мо̀ре, и по су̀хо на̀ Болга̀рия, и разделѝле са̀
24. турци на̀ дво̀е, полови́ната на̀ Болга̀рия.
25. и полови́ната на̀ Вла́хия. та̀ко Шишма̀н,

^{766.} да започне война с българите

^{767.} докато царували за кратко време

^{768.} починал, умрял

^{769.} вдигнал се Шишман с войска и взел
Одрин от гърците

^{770.} данък

^{771.} голяма молба

^{772.} дошъл

54a

1. и два брата его, Страшимир, и Асен,
2. били са крепко сас Мората, и то̀ бילו̀ вои-
3. ска̀ Моратова̀ много̀ твърде, и пропѣдил
4. я̀ посрамлена̀ от Болгария̀, на̀ тоѝ бо̀и
5. убиле турци Асеня̀ брата̀ Шишмано-
6. ва. Та̀ко и она̀я воиска̀ що̀ била̀ ути-
7. шла̀ во Влахия̀, побили⁷⁷³ ги власите си-
8. чки до̀ едно̀го̀, а други са пода̀виле в Ду̀-
9. нават. и та̀ко са̀ спасле в то̀ времѐ
10. бо̀лгарите и власи, от по̀пра̀ние⁷⁷⁴ турское.
11. но̀ солта̀н Мурад восприя̀л го̀лям
12. гнев̀ и карест⁷⁷⁵ на̀ бо̀лгари, и уда̀-
13. рил себѐ в Персия̀⁷⁷⁶ да̀ собира̀ воиска̀, и
14. та̀ко собра̀л воиска̀ много̀ : що̀ я̀ собира̀л
15. в трѝ годинѝ за Болгария̀, и на̀ то̀ по̀-
16. уча̀вал⁷⁷⁷ го̀ цар греческии Мано̀йл. в
17. ту̀и времѐ Страшимир и Шишман
18. братия̀, има̀ле крамо̀ла и ра̀спря̀ зарадѝ
19. ца̀рство̀ терновскоѐ : Страшимир
20. ѝска̀л да̀ цару̀ва в Терново̀, ка̀то̀ по̀-
21. ста̀рии брата̀ бил то̀и, а Ио̀ан Шѝ-
22. шман нѐ рачил да̀ оста̀ве Терново̀,
23. но̀ рѐка̀л му : тебѐ поста̀ви Отец̀ мо̀и
24. изда̀вна во Видин, а менѐ остави
25. Отец̀ на̀ ца̀рство̀ в Терново̀. и та̀ко

773. избили

774. от поробване

775. затаил голям гнев и желание за отмъщение

776. В Зоґр и Котл 1: *соултанъ моуратъ оудариль себѣ въ прси* 'султан Мурад се ударил в гърдите' (древен жест в знак наскръб и гняв); 2 Котл и Пант: *и оудариль себѣ в перси*. В Глад *перси* 'гърди' е преобразувано в *Персия*. Така е и в Карл. Тоест в тези два преписа този израз (погрешно) се разбира така : 'султанът се е хвърлил в Персия да събира войска'.
777. подучвал

1. имале велика ненавист между себе си, и
2. готвие войска и бран : двата братия
3. между себе си да са бият. в то време
4. востал солтан Морат сас войска пак
5. на Болгарию, и приминал морето на Ка-
6. липол⁷⁷⁸, то било житное пристанище,
7. и пошла войска турска множество на
8. Болгария. а Страшимир от Видин не
9. рачил⁷⁷⁹ да иде на помощ брату своему
10. Шишману, от злоба и от ненавист. и
11. тако са биле турци крепко сас болга-
12. рите, и навиле⁷⁸⁰ турци на болгарите, и
13. узеле първо Едрен град от болгарите, па-
14. ки после пошле турци на Търново⁷⁸¹ сас
15. голяма сила, и било твърде много
16. бран и кровопролитие. Шишман цар
17. много са време бил сас турците в Тè-
18. рново, и по клисурите и по твърди места
19. различна и страшна бран и бои било
20. между турци и болгари. но пущением
21. Божиим⁷⁸², навиле турци в то време, и
22. узеле Търнова град и сичка Болгария
23. потъпкале и усвоиле, от то време и до-
24. сега попирают и озобляют землю
25. българскою⁷⁸³. взяле турци царство българское.

778. Галиполи

779. не пожелал

780. надвили, победили

781. после пак се отправили турците срещу
Търново

782. по Божия воля

783. тъпчат и угнетяват и причиняват зло на
земята българска

55a

1. В лѣто от рождества Христова : 1370 :
2. И тогива принѣсал солтан Морат пре-
3. стол свои от Бруса, и поставил го во град
4. Едрене. а след дванадѣсят годин по-
5. ишел на⁷⁸⁴ Сѣрбия, и узел сѣрбская зе-
6. мля от княза Лазара, но Милош Мо-
7. мчила, зет княз Лазаря : убил
8. солтан Мората на Косово поле. по
9. Мурата настал на царство турское
10. син его Баазит, и слат⁷⁸⁵ осемдѣсят
11. и три години после востал : солтан
12. Мехмет : откак узеле турци Болгария
13. и востал той с турком от Бруса, и от
14. Едрене⁷⁸⁶, и отсякаде обтекле⁷⁸⁷ турци гре-
15. ците, и узеле от тях Цариград : и всю
16. землю греческою. В лѣто : 1453 :
17. Тако паднале и греци в турски руке, за-
18. що ставале весма мокаят⁷⁸⁸ да прида-
19. дат Болгарията на турци, и пуснале
20. ги два пати да приминале приз тя-
21. хната земля да потъпчат Болгария.
22. но това к себе голямо зло сториле.
23. каквото придадоха тиѣ Болгарията⁷⁸⁹,
24. тако предади и тях Госпот. во
25. гречески истории писано како да са сами

784. тръгнал срещу

785. след

786. Одрин

787. обсадили

788. защото имали голямо желание

789. но така на себе си голямо зло сторили

задето предадоха те България

1. Шишман, и Страшимир, привикале тур-
2. рците в Болгарию, един на други⁷⁹⁰, защо
3. имале крамола, и турци ги виделе чи
4. са слаби, и узеле им земята и ца-
5. рството. Тако гречи писале, но не е
6. то истина, защо тие покриват⁷⁹¹ своя-
7. та лукава работа, що сториха : испе-
8. рва не писале летописци тако, но руски,
9. латински, и француски истории печатни
10. показоват известно⁷⁹², како цар Маноил .
11. греческии, привикал турците исперво
12. на Болгария⁷⁹³, и пустил ги приз морето и
13. приз своя земля по сухо та дошле на Бо-
14. лгария. Тако востала исперва бра-
15. н : чрез гречи на болгари, и на царя
16. Шишмана⁷⁹⁴. тоизи цар Шишман се-
17. дем лета царувал в Терново, и в то
18. време биле почеле в Терново болгарите
19. да шамбят⁷⁹⁵ книги болгарски, и няко-
20. лко книги биле изшле на шамба⁷⁹⁶ в то
21. време : защо са намерят Евангелия и до-
22. сега на кожи шамбени⁷⁹⁷, в онова време
23. чловеците не биле хитри⁷⁹⁸ и искусни на пи-
24. сание, но просто извадиле речти и сло-
25. ва. такожде и роси исперва просто

790. един срещу друг

791. прикриват, скриват

792. истината

793. повикал турците отначало срещу България

794. така най-напред станала войната срещу българите и цар Шишман – чрез гърците

795. този глагол означава 'печатат' и това сведение у Паисий за книгопечатане

през XIV век у българите е дало повод за различни хипотези, но може би тук глаголет означава по-общо 'издават, пишат'.

796. били напечатани (?), написани, издадени

797. на кожи (пергамент) написани, напечатани (?)

798. майстори

56a

1. писале, и не биле и тие искусни шамбати⁷⁹⁹
2. книги, но нине разумеле⁸⁰⁰ добре, и укра-
3. силе и известиле речи по граматика⁸⁰¹,
4. таи и слова писмени лепо⁸⁰² написале
5. и украсиле. **За тогò Иоана Шишмана.**
6. **Не** имејут известно писано как
7. стана в то време, дали го убиха ту-
8. рци, или поживе сèтне неколку време
9. в някое скрито место. намера са в
10. стари привод привелегии⁸⁰³ : како
11. да ни са могли терновските Господари; и
12. цар Шишман да стоят насрещо
13. турците⁸⁰⁴ но избегале из Тернова, и
14. от Загория приз Стара планина, и прии-
15. шле во град Софиа, и тамо застале⁸⁰⁵
16. у някои тесни места покраи Искар
17. река, и по Витоша гора⁸⁰⁶, чи тамо има-
18. ле помош от серби, и от краља Вукашина,
19. и от охридските болгари. и до седем го-
20. дини седал цар Шишман у Софиа
21. и воскраи Искар. Тамо имало мона-
22. стир Урвич тврдии град⁸⁰⁷ : и изоколо
23. вода обходила⁸⁰⁸, и тамо сас мало воиска
24. терновските велможи поживеле и кри-
25. ли са от турците. но като узеле ту-

799. да печатат (?), пишат

800. сега разбрали

801. оповестили думите според граматиката

802. хубаво

803. в стар извод, препис, превод (?) на

грамоти

804. да се противопоставят, да устоят на турците

805. останали

806. планина

807. тврдина

808. обграждала

1. рците от Вукашина краля̀ о̀хридската
2. земя̀, та̀ са̀ потъ̀пка̀ле и нѐя до̀кра̀й,
3. и то̀гива та̀мо сконча̀ле⁸⁰⁹ и ца̀ря Шиш-
4. мана и во̀йска̀та му, и велмо̀жите тѐ-
5. рновскии бо̀лгари. То̀го ра̀ди по̀ сѐи зе-
6. мли и до̀ сѐго днѝа обрета̀ет ся̀ мно̀го
7. именѐ⁸¹⁰ в земя̀та, понѐже во̀ онова̀
8. врѐме стра̀ха ра̀ди ту̀рско̀го : човѐците
9. се в земя̀та крѝле коѝ що̀ има̀л, та̀и⁸¹¹
10. и по̀ тѐрновско. а по̀сле та̀мо си из-
11. гнѝло в земя̀та. Стра̀шимир –
12. бра̀т Шишманов, прѝбѐгнал в
13. Молдовла̀хия и та̀мо по̀живя̀л до̀
14. смѐрти. та̀ко̀в ко̀нѐц бѝло на̀
15. ца̀рѐи бо̀лгарскии⁸¹², що̀ има̀ле испѐрво
16. сла̀вно имѐ : какво̀то са̀ на̀писа̀ здѝе⁸¹³.
17. **От**как прѝишлѐ⁸¹⁴ Бо̀лгари Ду̀нав, и на̀-
18. селѝли са̀ в Тра̀кию, Македо̀нию, и Или-
19. рѝк ня̀ко̀я ча̀ст, прѐдержа̀ле⁸¹⁵ сво̀е
20. ца̀рство и са̀модѐржа̀вство⁸¹⁶ : за : **980** : лѐт.
21. Но̀ ѐгда̀ на̀силѝле⁸¹⁷ ча̀да ага̀ряни и исма̀йлеви,
22. и по̀пустѝл⁸¹⁸ им Бо̀г, та̀ надвѝле мно̀го
23. ца̀рства : и ги по̀корѝле под сво̀я вла̀ст,
24. то̀гива и Бо̀лгарско̀е ца̀рство ко̀нѐц
25. воспрѝяло⁸¹⁹ : и па̀дна̀ло в о̀бласт : ага̀рянско̀ю⁸²⁰.

809. умрели

810. поради това по тази земя и до днес се намира много имане (съкровища)

811. така

812. такъв бил краят на българските царе

813. тук

814. преминали

815. държали, поддържали

816. самодържавие, самоуправление, независимост

817. но когато станали силни

818. дал им Бог

819. престанало да съществува

820. под агарянска власт

57a

1. В някоя кратка история немѣцкая, на-
2. мѣря са заради турские цѣри кои по коего⁸²¹
3. царувал, и тамо писанно за солтан
4. Мората како узел болгарската земля,
5. и много народ млади момци избирал, и
6. грабил ги сас сила, и собирал ги во Едрене,
7. и написал ги⁸²² яничари в турската во-
8. иска, и турчал ги⁸²³ сас сила. Тако човеците
9. в онова време имале скорб⁸²⁴, и жалост
10. на жалост, и плакале горко и жалостно.
11. едно плакале заради царство болгарское
12. и скорбиле, а друго ради свои чада, отци,
13. майки, и сродници их. ах неуте-
14. шимии плач и воздыхание що е било
15. в онова време, на онези човеци голяма
16. тѣга, и жалост, под турская держава.
17. избирале турци най-красни⁸²⁵ цѣркви, и
18. обрѣщале ги на джамии. и тако отнемале
19. места цѣрковнии и монастирски от христиа-
20. ните, и отнемале великии домове, ниви,
21. и вертогради, и виногради⁸²⁶, таи и дру-
22. ги прилични места : де кои щеле, и уби-
23. вале первоначални⁸²⁷ христиани, и зема-
24. ле им иманието. онзи първи
25. род човеците, що са е узело царство

821. кой след кого

822. записвал ги

823. превръщал ги в мюсюлмани

824. скръб

825. най-хубави

826. градини и лозя

827. първенци

1. бoлгaрскoе при тѣх, имaлe вeликa скoрб
2. и жaлoст, и нeутeшимии плѣч, дoклe
3. приминaл oнзи рoд чeлoвeцитe. a пoслeдни
4. рoд нaвѣкнaлe пo мaлo⁸²⁸, и нaучили сѣ.
5. сaс турци дa живeят зaeднo. тaкo и
6. турцитe испeрвa билe вeсмa свeрeпи.
7. и гoлeми грaбитeли, нo кaтo сa укрe-
8. пилe нa цaрствo Цaригрaдскoе, и
9. нaучили сѣ зaкoн, oт чин христин-
10. aнскии, и сyд⁸²⁹ грaждaнскии, и прe-
11. стaлe мaлкo дa грaбят христин-
12. aнскoтo имeниe. зa нѣкo-
13. лкo врeмe тaкa стoялe,
14. и прaвo сyдилe⁸³⁰ : нo пaк
15. сeгa oкaяннии нa тo-
16. вa врeмe всѣ пo
17. срeбрoлюбию, и пo
18. свoeю хотeнию
19. сyдят
20. всѣ⁸³¹.

828. малко по малко

829. съд

830. справедливо отсъждали

831. според своята изгода съдят всичко

58a

1. Здѐ по̀трѐбно̀ со̀во̀ко̀пѝти⁸³² на̀ ѐдно̀ ѝмѐ :
2. на̀ всѐм̀ Кра̀лѐм̀, ѝ ца̀рѐм̀ Бо̀л̀га̀р̀скѝ-
3. м̀. ко̀лѝко̀ об̀рѐта̀ют̀ ся̀⁸³³, ѝ ко̀ѝ по̀ ко̀ѐ-
4. го̀ ца̀р̀ст̀во̀вал̀, ка̀к̀ нѝжѐ.
5. 1/ кра̀л̀, Ву̀кѝч̀ бѝл̀.
6. 2/ кра̀л̀, Дра̀гѝч̀ бра̀т̀ Ву̀кѝч̀о̀в̀.
7. 3/ кра̀л̀, Бо̀рѝс̀.
8. 4/ кра̀л̀, Ба̀то̀я̀ сѝл̀нѝѝ.
9. 5/ кра̀л̀, Тривѐлѝя̀ свѐтѝѝ.
10. 6/ кра̀л̀, Тѐр̀ба̀л̀ сѝн̀ свѐта̀го̀ Тривѐлѝя̀.
11. 7/ кра̀л̀, Мо̀исѐѝ сѝн̀ свѐта̀го̀ Тривѐлѝя̀.
12. На̀ сѐдѐм̀ кра̀лѝѐ ѝмѐна̀ пѝса̀нѝ на̀мѐрѝ-
13. хмѐ, ис̀пѐр̀во̀⁸³⁴ мно̀го̀ бѝлѐ к̀ня̀зѝ ѝ во̀ждѝ
14. ѝ во̀ѐво̀дѝ бо̀л̀га̀р̀скѝ, но̀ нѐ пѝса̀лѐ ѝмѐна̀.
15. ѝ дѐя̀нѝя̀ ѝх̀, ѝ та̀ко̀ прѝѝш̀лѐ во̀ за̀-
16. бвѐниѐ⁸³⁵, о̀нѝ пѐр̀вѝѝ во̀ждѝ ѝ к̀ня̀зѝ,
17. то̀к̀мо̀ сѐдѐм̀ кра̀лѐм̀ ѝмѐна̀ ѝ дѐя̀нѝѐ.
18. об̀рѐта̀ет̀ ся̀⁸³⁶, ѝ на̀чѐр̀та̀ет̀ ся̀ всѐю̀ ѝсто̀рѝѝцу̀⁸³⁷.
19. Здѐ⁸³⁸ па̀кѝ ѝмѐна̀ Ца̀рѐм̀ Бо̀л̀га̀р̀скѝм̀.
20. Пѐр̀вѝѝ, Асѐн̀ вѐлѝкѝѝ ца̀р̀ бо̀л̀га̀р̀скѝѝ.
21. Прѝ Лѐв̀ра̀ Исав̀ра̀ ца̀ря̀ гречѐс̀ка̀го̀. ко̀ито̀
22. на̀вѝл̀⁸³⁹ ара̀пѝтѐ, ѝ от̀нѐл̀ Мѝдѝя̀, ѝ Армѐ-

832. тук трябва да се съберат
833. за всички крале и царе български,
колкото се откриват (в източниците)
834. отначало
835. и така отишли в забрва

836. само на седем крале се откриват имената
и деянията
837. и се предава (описва) цялата история
838. тук
839. победил

1. ния от тях, и избилъ девятдесѣт и петъ
2. хиляди арапи, и турци, и покорилъ Мидия
3. и Армѣния под царство грѣческоє. зато и
4. приялъ име : титла, и венец⁸⁴⁰ царскии,
5. от грѣческии синглитъ мирскии и духовнии⁸⁴¹.
6. и наречѣн : Асѣн великии първии царъ
7. болгарскии. Тои Асѣн царъ поживялъ
8. Благочѣстно и мирно, и царувалъ за много
9. лета во Охрида градъ : и преставилъ ся
10. в старости своѣи к Господу с миромъ.
11. **2, Царъ, Добрица**, по Асеня царувалъ,
12. **3, Царъ, Телезвия**, по Добрица,
13. **4, Царъ, Сабинъ**, по Телезвия,
14. **5, Царъ, Саботинъ**, по Сабина,
15. **6, Царъ, Таганъ**, по Саботина,
16. **7, Царъ, Телерикъ**, по Тагана,
17. **8, Царъ, Кардамъ**, по Телерика,
18. **9, Царъ, Крунъ**, по Кардама,
19. **10, Царъ, Михайлъ Иоанъ**, по Круна,
20. **11, Царъ, Симеонъ Лабасъ**, по Михайла.
21. **12, Царъ, Петаръ първи**, по Симеона.
22. **13, Царъ, Борисъ**, по Петра,
23. **14, Царъ, Селевкия**, по Бориса,
24. **15, Царъ, Давидъ свети**, по Селевкия,
25. **16, Царъ, Самуилъ**, по Давида,

840. корона

841. държавен и духовен съвет

59a

1. **17, Цар, Радоми́р**, по Самои́ла,
2. **18, Цар, Светии Иоан Владимир**,
3. **19, Цар, Долан**, по Иоана́,
4. **20, Цар, Алусиян**, по Дола́на,
5. **21, Цар, Асе́н** вто́рии нареченнии
6. ста́рии цар Асе́н, от Бога пома́зан.
7. **22, Цар, Петар** втори́и, по Асе́ня.
8. **23, Цар, Иоан Калиман**,
9. **24, Цар, Смили́ца**, по Иоана́,
10. **25, Цар, Борил**, по Смили́ца,
11. **26, Цар, Костандин**, по Бори́ла,
12. **27, Цар, Лаган**, по Костандина.
13. **28, Цар, Иоан Асен**, по Лага́на,
14. **29, Цар, Пе́тар** тре́тии,
15. **30, Цар, Светослав**, по Петра́.
16. **31, Цар, Михаил** вто́рии,
17. **32, Цар, Алексáндар**, по Михай́ла.
18. **33, Цар, Иоан Ши́шман**, по Але-
19. ксандра отца́ своего́ цару́вал, и тои бил
20. на́и последнии цар Болгарскии. Та́ко
21. великии и пе́рвии цар Асе́н, бил
22. В ле́то от Христа́ Бога : **720** : До царя́
23. Ши́шмана послéдняго. В ле́то Господне
24. **1370** : прии́шле : **33** : **цари́е Болгарских.**
25. В ня́кои церкви и монасти́ри в помéници

1. намерят са имена техни, царем болгарским
2. повече от четиридесет, но не по реду писани.
3. защото има тамо имена и на синове царски,
4. що не биле царюве, но тако писале и те-
5. хни имена : цар, цар, цар. но сички не
6. царувале. а на някои царюве имената не
7. писале на църквите, защото биле нечестивии⁸⁴².
8. пред Круна, и Крун нечестив бил. От
9. Михайла Иоана първаго Благочестиваго
10. царя брата Крунова. Като са крестил в
11. Терново сички биле Благочестиви, от не-
12. го са повлекле⁸⁴³ племия и род царей болгар-
13. ских, каквото рекохме. Тои блажени
14. и великии цар Михайл, тако са нази-
15. вал⁸⁴⁴ Иоан Михайл, и спорет негово
16. име, щоту биле от негово племия цари
17. болгарскии, таквас титла имале, първо
18. писале Иоан, и после своето име какво-
19. то е било. Тако и последнии цар Ши-
20. шман пиши са : Иоан Шишман. де-
21. то им са намерят Образи, и печати,
22. и привелегии⁸⁴⁵, сички са тако подписвале,
23. на имя своего : праотца и прародителя
24. Блаженнаго Иоана Михайла. някои
25. земале царството от прости род, но

842. езичници, нехристияни

843. са произлезли

844. така се наричал

845. грамоти

60a

1. нѣ достояле никои от тях докрай⁸⁴⁶, но по
2. някои време пак ги изгоняли Госпо-
3. дарите и воиската Болгарская, и па-
4. ки поставлявале от царски род : и плѣмя,
5. на царство Болгарское.
6. Знаменія⁸⁴⁷ на печат царский : то ѣст
7. герб имале изображения лъвову, си ест
8. аслан⁸⁴⁸. то знаменуєт⁸⁴⁹ како бил на-
9. род болгарский силен на бран, и на вои-
10. ска като лъвовѣ, мал народ но славно
11. име имале. от кесари римский, и от царие
12. грѣчески много крат⁸⁵⁰ дан взимале.
13. нѣ писахмѣ тука що би болгари хва-
14. лиле, а грѣци хулили. Смотри⁸⁵¹ чита-
15. телью : како са намери деяние их, та-
16. ко и написа ся. Грѣци исперва не пи-
17. сале за болгари по реду, того ради се-
18. га немаѣт писано, за болгари извѣстно.
19. но што имале неколко време болгари
20. храброст, нѣ вероют, защо у тяхни
21. истории не ѣ писано, и що ѣ писано и то
22. по тяхна прилика⁸⁵², но в наши вѣтхи⁸⁵³
23. рукописни много книги и привелѣгии⁸⁵⁴ та-
24. ко са намеря от перво време писано, ка-
25. квѣто написахмѣ отнапред зде.⁸⁵⁵

846. не останали никои от тях докрай

847. знаци, означения

848. тоест аслан (лъв)

849. това означава

850. много пъти

851. обърни внимание, внимавай, виж

852. и което е писано, и то е в тяхна изгода

853. стари, древни

854. грамоти

855. тук

1. Болгари, имале и други кралие и царие изоко-
2. лу Болгарията, сие реч : татари, мъджа-
3. ри, немци, латини, роси, и сербие, но
4. сас тях малко някога имале бран и во-
5. иска. а сас греците непрестанно имале
6. бран. и весма малко⁸⁵⁶ да са имале мир,
7. но се Бран, воиска, злоба, между тях
8. биле сякоги⁸⁵⁷. Гречи имале болгарите
9. за прости и глупави, и укорявале⁸⁵⁸ ги
10. сас тяхната мудрост и политика,
11. и искале сякоги да ги покорят под
12. своя власт. обаче болгари и да са Биле
13. прости и глупави, от греческая мудрост
14. и политика, но на бран и на воиска са
15. биле крепкии, и храбри, и не бояли са от
16. греците на бран ни по что⁸⁵⁹. но за толи-
17. ко лета стояле им насреща, и опи-
18. рале им са⁸⁶⁰. Гречи имале мудрост, по-
19. литика и церомония много⁸⁶¹. а Болгари
20. имале храброст и согласие на бран не-
21. уклонна. не биле покорни един на
22. други доде ги постигнал гнев Божи.
23. и погобиле свое царство и Господарство,
24. и станале долнеишии⁸⁶² роби турски и
25. до сего дня. да са биле имале между-

856. твърде малко

857. всякога, винаги

858. подигравали

859. никак, от нищо

860. и им се противопоставяли, били равностойни противници, отстоявали своето

861. гречите имали много знания (опитност), политичност (дипломация) и ритуал (церемонии, показност)

862. стоящи най-ниско, най-долни

61a

1. себе любов и согласие⁸⁶³ : греци и болгари,
2. та не биха могли агаряните, да ги навй-
3. ят⁸⁶⁴, и потъпчат и двата родове те-
4. зи. но Греци завист ради, сами
5. ги повикале на помощ, и предали са
6. сами в турски руце, токмо⁸⁶⁵ да отмъс-
7. тят на болгари, и тако обтёкле⁸⁶⁶
8. турците тях и болгари отсякаде,
9. и покориле ги под своя власт, и под своё иго.
10. **Собрание во кратце, колико било зна-**
11. **менити Крали и Цари Болгарскии.**
12. **В** началe бил най силни и знаменити
13. крал Батоя, каквото рехоме, той у-
14. зёл⁸⁶⁷ от греци и от латини : Нишская епа-
15. рхия, Скопская, и Охридская, и испъ-
16. дил ги от тези епархии, и населил та-
17. мо Болгари, и поставил престол кра-
18. левскии, и крепост болгарскою во Охрид
19. град : и покорил кесари, и цари гречески.
20. Костантина Погоната, и Устиниана
21. Второго, и дан взимал от них за
22. много време, в лета шестого собора⁸⁶⁸.
23. **Светии Тривелия крал по тогози**
24. **Батоя на кралевство настал.**
25. Тако и он бил Благополучен, и

863. разбирателство

864. да ги победят

865. само и само

866. обградили

867. взел, превзел

868. в годината на Шестия вселенски събор

1. веледушен⁸⁶⁹, и мудар, после и великии у-
2. годник Божии и светии бил. той крал
3. отишал на мъджари⁸⁷⁰, и покорил ги под
4. своя власт, и много дан и тяготу
5. наложил на них⁸⁷¹, заради онези бо-
6. лгари що ги испъдиле и озлобиле⁸⁷²: яко-
7. же исперва рече ся⁸⁷³, того ради много
8. къзнил⁸⁷⁴ мъджарите. той Светии крал
9. Тривелия великии предводител бил.
10. и светилник болгаром, на великая
11. полза даровал его Бог роду болгарско-
12. му, якоже Моисеа роду еврейскому,
13. и Костандина царя латином и греком,
14. тако и того болгаром⁸⁷⁵. он перво
15. восприял светое крещение, и просветил
16. весь род болгарский, светим креще-
17. нием⁸⁷⁶, и поставил им закон –
18. церковнии, и научил ги суд⁸⁷⁷ царский
19. и гражданский, и чин воински⁸⁷⁸ наре-
20. дил болгаром. и от великия ревно-
21. сти⁸⁷⁹ и усердие що имел к Христу
22. Богу, та оставил кралевство, и
23. всю славу мирскую⁸⁸⁰, и восприял чин
24. и смирение монашеское, и скончал си
25. свето и Богоугодно житие свое⁸⁸¹, и всякий

869. великодушен

870. тръгнал срещу маджарите

871. и голям данък и тежба им наложил

872. и им причинили зло

873. както се рече отначало

874. наказвал

875. така и него (крал Тривелий) Бог дал в дар на българите

876. и просветил целия български род чрез свето кръщение

877. съд

878. военно устройство

879. поради голяма любов

880. светска, земна

881. завършил своя свят и богоугоден живот

62a

1. образ и чин делом светим и Богоуго-
2. дним, показал всему роду болгарско-
3. му, но болгары исперво биле прости и
4. неискусни писанию⁸⁸², та оставиле без
5. память, и без правило⁸⁸³, и без праздник
6. такового светильника и просветите-
7. ля болгарскаго. Светаго блаженнаго
8. краля Тривелия, а монашеское име
9. ему Теоктист. зато недобрё со-
10. твориле⁸⁸⁴ що оставиле память его
11. забвенна⁸⁸⁵, и без праздник.
12. **Тако паки воспоменем три царие**
13. **светии и добродетялнии.**
14. Михаила блаженнаго царя по Тривел-
15. ия светаго, егда⁸⁸⁶ по някои време ду-
16. навски болгары, отступиле паки от
17. православие : в поганство⁸⁸⁷. Того бла-
18. женнаго царя Михаила избрал Бог
19. народу болгарскому, и просветил его
20. светим крещением, и показал чуде-
21. са светим Крестом в руку его⁸⁸⁸, и у-
22. слышал Бог моление его вскоре⁸⁸⁹, яко-
23. же исперва рече ся⁸⁹⁰. той цар паки вто-
24. рии просветител народу болгарскому,
25. и во велику тишину и Благочестие

882. неуки, неопитни в писането

883. без памет (ден) в църковния календар и без служба

884. постъпили

885. забравена

886. когато

887. върнали се към езичеството

888. чрез светия кръст в неговата ръка

889. и чул Бог скоро молитвата му

890. както се каза отначало

1. скончал своё житиё⁸⁹¹, Богоугодно и свето,
2. и наречён Иоан Михаил, праотец всем
3. царём болгарским, кои по него ца-
4. рувале благочестно его содержале⁸⁹², от
5. плёма и от рода его биле, и на негова са
6. титла подписовале. нарицают его
7. во привелегии зогравский⁸⁹³ : Иоан Миха-
8. ил наш прародител великий во ца-
9. рех болгарских, и не можем престу-
10. пити⁸⁹⁴ заповед що он исперво по-
11. велял : то и ми подтверждаем⁸⁹⁵. Та-
12. ко имале во великою почест цари
13. болгарский, того Блаженнаго Царя.
14. **Тако воспомянем Блаженнаго**
15. **Давида царя болгарскаго.**
16. **И он оставил волею⁸⁹⁶ царство и сла-**
17. **ву мирскую⁸⁹⁷, и восприял смиреннии чин**
18. **монашески, и скончал свето и богоу-**
19. **годно житиё своё, и имейл мочи**
20. **своё во Охрида град цели и нетленни**
21. **и до сего дня пребивает тамо⁸⁹⁸.**
22. **Тако и светии цар Владислав или**
23. **Владимир наречён бил.**
24. **Братанец светому царю Давиду⁸⁹⁹, и он**
25. **во великою добродетел поживял,**

891. завършил своя живот

892. почитали го, следвали поръките му

893. наричат го в Зографските грамоти

894. не можем да престъпим

895. това и ние потвърждаваме

896. доброволно

897. светска, земна

898. и до днес са там

899. братов син на свети цар Давид

63а

1. и за православною веру, и за чистоту
2. телесною мученическии скончал ся⁹⁰⁰,
3. якоже исперва рехом⁹⁰¹. а грещите
4. за него много несогласно⁹⁰² писале во
5. истории и в житие его, или по невещ-
6. дением⁹⁰³, или покривале⁹⁰⁴ род его, како е
7. бил цар болгарскии, и от рода цареи
8. болгарских. мощи его в Елбасан.
9. **Тако и Асен първи цар Болгарскии.**
10. Бил знаменит и славен и благопо-
11. лучен во бранех, якоже рече ся, тои
12. победил толико арапов, и поко-
13. рил толика земля : царству грече-
14. скому, и приял венец и титла
15. царская и поживял благочестно,
16. и мирно, за много лета⁹⁰⁵ на царство
17. болгарское во Охрида град : и престав-
18. вил ся к Господу с миром, и тишине.
19. **Тако и Добрица втори**
20. **Цар Болгаром.**
21. Он бил славен, и во бранех непо-
22. бедим, бил от страни дунавския,
23. того ради принесал престол цар-
24. скии, от Охрида во Преслава; сиреч
25. Шумен, и оградил Преслава градом⁹⁰⁶,

900. умрял

901. както рекохме в началото

902. несъгласувано, неточно

903. поради незнание

904. скривали

905. в продължение на много години

906. оградна, крепостна стена

1. и поставил тамо престол и крепост
2. българская, сие ради⁹⁰⁷ возненавиделе его
3. болгарите охридски, защо принёсал
4. престол от Охрида во свою страну дү-
5. навскою, и востале на него, и убили
6. его завистию от несогласие⁹⁰⁸.
7. **Чесо ради⁹⁰⁹ бил знаменит**
8. **Цар Кардам.**
9. Понеже прежде его четири цари биле
10. неблагополучни, и мало⁹¹⁰ не покориле
11. греци во время их под своя власт
12. сичко царство болгарское. но сии⁹¹¹ цар
13. Кардам бил храбр и благополучен,
14. и много бран имал сос греци, и много
15. воинство греческое побил⁹¹², и гена-
16. рали их много поробил на Бран,
17. и не могли никогда греци победити его,
18. и тако за много време свободдал зё-
19. млю болгарскою, от насилие римское и
20. греческое, и преставил ся к Господу с миром.
21. **По что бил знаменит цар Крун.**
22. Понеже он бил весьма⁹¹³ славен и
23. Благополучен во бранех, и отнел от
24. греци град : София, Самоков, Филипо-
25. поле, Щип, Струмица, и Едренё. и

907. поради това

908. убили го от завист, резултат от неразбирателство

909. поради какво

910. едва, за малко

911. този

912. избил

913. твърде

64a

1. насѣлил по тая земля народ бѣлгарскѣи, и
2. мно̀го грѣци пленил, и избѣил за вѣру
3. христианскою⁹¹⁴, за̀що бѣил то̀и нечести-
4. в,⁹¹⁵ но̀ попу̀щением Божиим⁹¹⁶ мно̀го па̀ко-
5. сти стру̀вал грѣком, и убил Ники-
6. фора царя грѣческаго, якоже речѐ ся ис-
7. пѣрво, то̀и пѣрво соградил Тѣрново
8. три гра̀да, между̀ рекою Янтру, и
9. тамо поставил престѣл царски.
10. **По что̀ бѣил знаменит цар Симеон Лабас;**
11. **Понѐже сас грѣци жесто̀ка и непр[е]ста-**
12. **нна бран имѣял, и всегда̀ их по-**
13. **бежда̀л, четири пѣти наред сас во-**
14. **иска̀ на Царигра̀д ходил, и мно̀го**
15. **места̀ пленил и покорил. в то̀ не-**
16. **гово царство, за̀ тридѣсят и пѣт**
17. **годи́ни, некогда̀ не имале мир : грѣци**
18. **и бѣлгари, от то̀ време велѝка вражда̀**
19. **оста̀ла, и порицание между̀ грѣци и**
20. **бѣлгари, и до сего̀ времена̀⁹¹⁷. Тако̀**
21. **Симеон цар свѣбожда̀л бѣлгарскою̀**
22. **зе́млю крѣпко, и като̀ си идя̀л по пѣ-**
23. **т прѣста̀вил ся⁹¹⁸.**
24. **Самоил цар испѣрва Благоговѣин.**
25. **Испѣрва⁹¹⁹ бѣил благополучен, за̀ мно̀го**

914. заради христианската им вяра

915. езичник

916. по Божия воля

917. до днешното време

918. както си вървял по пътя, се представил пред Бога (умрял)

919. отначало

1. години побеждад крѣпко латини и грѣци
2. и много земля взимал от них, и дер-
3. жал, и преселял народи по различни
4. места, и бил славен и слышан по
5. вселенною⁹²⁰, после ради плѣмя царское
6. що го избил, кзнил⁹²¹ его Бог, и побе-
7. диле его грѣци. и поразиле⁹²² войнство
8. его, и ослепиле, якоже исперво рече ся.
9. **Чесо ради⁹²³ знаменит бил Цар**
10. **Асен старии по премного⁹²⁴;**
11. **Понеже сам Бог избрал его, и по-**
12. **мазал и утвердил его на царство**
13. **болгарское, защо било подпаднало конѣ-**
14. **чно⁹²⁵, и запусыло от област грѣческая⁹²⁶.**
15. **но того царя Асеня, паки Бог воздви-**
16. **гнал, и обновил в руку его скиптро⁹²⁷**
17. **и царство Болгарское, и покори́л цари**
18. **и кесари под ним. и дан давал е му,**
19. **царю и сину его, за много време. яко-**
20. **же рече ся исперва за сего Благочестива-**
21. **го Царя Асеня Стараго.**
22. **По что знаменит бил цар Иоан Калиман;**
23. **Понеже бил искусен и Благополучен**
24. **на бран, и много крали победил, и**
25. **царя Теодора Ласкара грѣческаго осле-**

920. бил прославен и прочут по света

921. наказал

922. разгромили

923. поради какво, с какво

924. толкова много

925. крайно западнало

926. поради гръцката власт

927. дал му в ръката отново скиптъра

65a

1. пил, и мно̀го села̀ и гра̀ди покорил под
2. сво̀я вла̀ст, и от сички ца̀ри бо̀лгарски
3. на̀и више⁹²⁸ землѧ̀ то̀и держал, и присѐ-
4. ля[л]⁹²⁹ грѐци в Бо̀лгарию̀, а бо̀лгари в зѐмлю
5. грѐческою̀ : у Македо̀нию, и во град Дра̀ма,
6. съ̀щии сто̀лнии град Фѝлипов⁹³⁰, в то̀и
7. град Дра̀ма, Сѐрес, Меленѝк, и Со̀лун,
8. от тѐзи епархѝи изго̀нял народ грѐческии,
9. и на̀селил народ бо̀лгарскии. того̀ ради
10. и досѐги бо̀лгарите по тѐзи епархѝи се-
11. дят. и обрета̀ет ся⁹³¹ до̀ дѐсят гра-
12. довѧ̀ грѐчески от осно̀вания⁹³² що̀ ги разо̀-
13. рѝл, и покорил грѐци, латѝни, сѐрби,
14. мъ̀джари, арна̀вүти, и двѐте Вла̀хии, си-
15. чки тѐзи наро̀ди, и землѧ̀ облада̀л⁹³³,
16. и дан от нѝх взима̀л : тако̀ напи-
17. санно̀ за то̀ у про̀лог светия̀ Пара̀-
18. скѐви⁹³⁴, и привилѐгии зогравския̀⁹³⁵, и
19. не бѝл други цар бо̀лгарскии подо̀бян
20. семү̀ Ио̀ану Калима̀ну⁹³⁶ : во̀ благополу̀-
21. чие и во̀ сла̀ву ца̀рскою̀.
22. **По̀ что̀ знаменѝт бил Цар**
23. **Коста̀нтин Шѝшман;**
24. **Понѐже и то̀и бѝл от ро̀да Асѐня царя̀,**
25. и то̀лико̀ бѝл кра̀сен лицѐм⁹³⁷ и

928. най-много

929. преселвал; в Пант и Карл: преселял.

930. в самия престолен град на Филип

931. намират се

932. из основи

933. завладял

934. в проложното (краткото, синаксарното) житие на св. Петка

935. в Зографските грамоти

936. и нямало друг такъв български цар като Йоан Калиман

937. красив на лице

1. вóзрастом⁹³⁸, от мно́го странѝ приходи́ле
2. челове́ци то́кмо ви́дети егò⁹³⁹, и по̀-
3. ради́ вели́ка егò вóзраст⁹⁴⁰ на̀рекле егò
4. Ши́шман, тои цар мно́го бра̀н имал
5. сас ца̀ри грéческии, но̀ не могли егò неко-
6. гда̀ победити⁹⁴¹, но̀ тои мно́го грéческо-
7. ю зéмлю плени́л, два̀ царя̀ грéческии
8. да̀ле ему̀ сво́и деще́ри в жени́, пéрво
9. Теодо́ра, после Ма́рия, я́коже испéрва
10. рече́ ся⁹⁴², да̀ би́ имал мир и любòв с ни́м.
11. **По что̀ знаменит бил цар Алекса́ндар;**
12. **Поне́же егда⁹⁴³ убиле се́рби царя́ Миха-**
13. **и́ла, и воста́ле на зéмлю бо̀лгарскою,**
14. **и прии́шле до̀ Мрýка ме́сто, и Радоми́-**
15. **р воева́ле в Болга́рия, та́ко воста́ле**
16. **и грéци от Чéрное мо́ре на Болга́рия, и во-**
17. **ева́ле их⁹⁴⁴. тогда̀ цар Алекса́ндар**
18. **ма́ло воиска̀ имал, но̀ помо́щию Божию**
19. **всéх одолéл⁹⁴⁵ и победил, се́рби**
20. **и грéци сас седемдeся́т хи́ляди во-**
21. **иска̀, а тои́ сам сас де́сят хи́ля-**
22. **ди воиска̀. и та́ко свободи́л от мно̀-**
23. **го бе́ди зéмлю бо̀лгарскою, и пре-**
24. **держал мирно́ и разо́мно⁹⁴⁶ за мно́го**
25. **годи́ни ца̀рство бо̀лгарское, я́коже**

938. и на снага, тяло

939. от много страни идвали хора само за да го видят

940. поради едрия му ръст

941. но не могли никога да го победят

942. както отначало се рече

943. когато

944. воювали с тях

945. но с Божия помощ всички надвил

946. управлявал в мир и с разум

66a

1. испèрва рече ся⁹⁴⁷, за̀ царя Алекса̀ндра.
2. **То̀ са билè знаменѝти ца̀ри :**
3. **бо̀лгарских трина̀десят.**
4. Здѐ воспомену̀хом,⁹⁴⁸ света̀го ца̀ря Давида
5. и Ио̀ана Владѝмира, ра̀ди светòе и
6. пра̀ведно житиè их⁹⁴⁹. и светѝи кра̀л
7. Трѝвеля, и светѝи ца̀р Иоан Миха̀ил,
8. тиè билè житиèм светѝи и благопо̀-
9. лу̀чни. а̀ ца̀рски хра̀бри и крѐпки, та̀-
10. мо дру̀ги дѐвят ца̀рие билè непобѐ-
11. димѝи на бра̀н, и в ну̀ждная⁹⁵⁰ и усѝ-
12. лная врѐмена, смотрѐнием Божѝим
13. свобожда̀ле своѐго на̀рода бо̀лгарска̀го,
14. от велѝкое пленèние и озло̀бление от
15. дру̀гих язѝков⁹⁵¹ и ца̀рства.
16. **А за̀ прочѝи ца̀ри бо̀лгарскѝи : что̀ речѐм;**
17. Ня̀кои от них̀ билè нѐблагополуч̀ни, и
18. побежда̀ле их̀ грѐци неко̀лико кра̀ти⁹⁵².
19. ня̀кои па̀ки самовòлно са преда̀вале на̀
20. грѐците, а дру̀ги не билè от ро̀да и плѐ-
21. мя ца̀рское, и востая̀ле на̀ них̀⁹⁵³ бо̀-
22. лгари, и прогонѝле от ца̀рство, а дру̀гих
23. убива̀ле за̀ ня̀кое несогласиè⁹⁵⁴, ня̀кои
24. па̀ки от ца̀ри бо̀лгарскѝи любилè мѝр,
25. и има̀ле велѝка любòв сас грѐци, и про̀чѝи

947. както се рече отначало

948. тук споменахме

949. заради светия им и праведен живот

950. тежки

951. народи

952. пъти

953. заставали срещу тях, вдигали се срещу тях

954. поради някакво несъгласие

1. крали приживяле мирно и тихо, и не и-
2. мале нигде бран ни воиска, якоже по
3. реду исперва за всех zde писа ся⁹⁵⁵. а ради
4. някои цари весма во кратце⁹⁵⁶ написа ся,
5. како да са за едно лето⁹⁵⁷, или по за ма-
6. лко царувале, а някои много лета са
7. царувале, но во кратце са намери деяние
8. их : затова са и во кратце написа.
9. можеш от гречески истории да са намере
10. на много цари болгарскии по колико лет
11. царувале, понеже греци зависти ради
12. не писале : как и исперва рекох.
13. **О УЧИТЕЛЕХ СЛАВЕНСКИХ :**
14. **воспоянати потребно е во кратце**
15. **за светаго Кирила, и Методия, в**
16. **кое време составиле писмена⁹⁵⁸, и**
17. **книги, на славенскии язык.**
18. **Во время Михайла царя иконоборца, би-**
19. **ле са родиле Кирил и Методия во град**
20. **Солун, от отца на име : Лев, сановит⁹⁵⁹**
21. **богат и добродетелен человек,**
22. **после като порасле тези светии, Методия**

955. както отначало по ред за всички тук се
написа

956. а за някои царе твърде накратко

957. тъй като само за една година

958. кога са създали буквите

959. с висок сан

67a

1. ста̀нал воево̀да бо̀лгарскии, и научѝл ся
2. язи́к бо̀лгарскии до̀брѐ, и след дѐсят
3. годи́ни оста̀вил чи́н воево̀дски, и во-
4. сприя̀л чи́н мона̀шескии. а Ки́рил
5. свети́и би́л по̀-мла̀т бра̀т Мето̀диев,
6. и то̀и оти́шел на̀ Ца̀риград да са̀ уче
7. фило̀со́фия, за̀идно̀ сас Миха̀ила ца́ря ма̀-
8. лаго̀ сина Тео̀филова, и ста̀нал фило̀сов
9. изря̀ден и сла̀вен в Ца̀риград. и по̀ совѐ-
10. та бра̀та своѐго Мето̀дия, оста̀вил
11. и то̀и ми́р⁹⁶⁰, и восприя̀л мона̀шѐскии чи́н
12. и прово̀ждал свето̀ житиѐ̀ своѐ. и в то̀
13. врѐме егда̀⁹⁶¹ ца̀рство̀вал Мурта̀гон в
14. Болга̀рию, пришѐл Мето̀дия в Тѐрново
15. по̀ Божи́им смотрѐнием⁹⁶², а Мурта̀гон
16. и́скал стено̀писца̀ : да му̀ напишѐ у па̀-
17. ла̀тите звѐрие и лови́тва⁹⁶³. а свети́и
18. Мето̀дия би́л зна̀ял то̀с заная̀т,
19. то̀го ра̀ди пришѐл повѐче да би́ возмо̀-
20. гал научи́ти и улови́ти бо̀лгарите
21. да̀ позна̀ят вѐра христи́анская⁹⁶⁴,
22. като̀ му̀ заповѐдал ца́р Мурта̀гон
23. да му̀ напишѐ на̀ онѐзи пала̀ти звѐро-
24. ве, и пти́ци, и подо̀бие лови́тва, но̀
25. свети́и Мето̀дия нѐ писа̀л то̀ ѐже⁹⁶⁵ ему̀

960. света, светския живот

961. когато

962. дошъл Методий в Търново по Божий промисъл

963. да му нарисува в палатите животни и ловни сцени

964. да научи българите и да ги привлече да познаят християнска вяра

965. косто

1. заповедал Муртагòн, нò написàл вто-
2. рое прише́ствие Христо̀во. то̀лико хитро⁹⁶⁶
3. и стра̀шно написàл, та̀ като ви́дял
4. цар Муртагòн това̀ написàние : уплà-
5. шил ся̀ весмà и умилìл ся̀, и начèл да сà
6. размисля̀ тогìва и Метòдия олúчил врѐ-
7. ме подòбно⁹⁶⁷, и сказа̀л нà Муртагòна̀ царя̀
8. как̀ щè да̀ до̀де Христо̀с да̀ суде⁹⁶⁸ жи́ви, и
9. мёртви, ѐщѐ и дру́ги полèзни рèчи⁹⁶⁹,
10. предложил Муртагòну̀ радѝ правосла̀в-
11. но̀ю вèру, и тако̀ омегчѝло ся̀ сер̀дцето̀
12. Муртагòну̀, и прàтил до̀ цари́ца Теодò-
13. ра̀ нà Цàриград да̀ му про̀во̀де ѐписко̀па :
14. да̀ го̀ крестѐ, и та̀ко̀ приишѐл от Цàри-
15. град ѐписко̀п и крестил Муртагòна̀ Царя̀
16. и нарѐкал имя̀ ѐму̀ Миха̀йл. и мнòго
17. са̀ народ бòлгарскиѝ крестил в то̀ врѐме,
18. понèжѐ ги учил̀ я̀зиком бòлгарским.
19. по̀сле убѐждèнни от цари́ца, и от дру̀-
20. гих бòлгаров, да̀ воспри́ме Метòдия
21. и Кирил̀ : архиерѐичество⁹⁷⁰, да̀ учат̀ и
22. да̀ наставля̀ват бòлгаров, и дру́ги
23. славя̀ни нà вèру хри́стианско̀ю. и
24. нарѐклѐ ги тях̀ : бòлгарскѝ апòстоли,
25. по̀сле по̀стил̀ светѝ Кирил̀ четирèдесят̀

^{966.} изкусно

^{967.} улучил удобен момент

^{968.} да съди

^{969.} думи, слова

^{970.} да получат Методий и Кирил сан

68a

1. дни, и изва̀дил чет̀иридес̀ят сл̀о̀ва⁹⁷¹,
2. и сло̀жил⁹⁷² пѝс̀мо на̀ сла̀в̀енскии я̀зик,
3. п̀ер̀во напѝс̀але от Ио̀ана евангелие : в нача̀ле
4. бѐ сл̀о̀во, и по̀каза̀ле то̀ царю и пр̀очиѝм.
5. и патрѝарху Игн̀атию царигра̀жд̀анско-
6. му, и о̀ни то̀ велми⁹⁷³ по̀хва̀лили, и р̀е-
7. клѐ им да учат бо̀лгарите и сла̀ве-
8. ните по̀ тѐхни я̀зик, и да приво̀ж-
9. дат⁹⁷⁴ от гр̀еческии кнѝги : на̀ бо̀лгарскии
10. я̀зик. и тѝе приѝшл̀е во̀ О̀хрида прѝ
11. архиѐписко̀па Клѝмента, о̀н бил
12. ро̀дом бо̀лгарин, но̀ по̀ гр̀ечески читал,
13. та̀мо са со̀бра̀ле ѐще п̀ят фѝлосови⁹⁷⁵
14. от бо̀лгарскии род, но̀ зна̀яле ѐленския
15. прем̀удрости и пѝс̀ание⁹⁷⁶ до̀бре, имена̀ их :
16. Клѝмент, Са̀вва, Нау̀м, Ера̀зм, и
17. Ангел̀ария, то̀ва са бил̀е то̀гива светии
18. му̀жие от я̀зика бо̀лгарска̀го, ѐще
19. Кѝрил и Мѐто̀дия свети та̀ ста̀на̀ле
20. сѐдям да̀ска̀ли, иску̀сни и прем̀удрии,
21. и та̀ко со̀бра̀ле р̀ечи изб̀ранни пра̀ви⁹⁷⁷,
22. от бо̀лгари, от сѐрби, от ро̀си, от моска̀ли,
23. от сла̀вя̀ни, от вла̀си, и от леси, за̀ мно̀-
24. го врѐме ловиле р̀ечи⁹⁷⁸ от тези сѐдям
25. наро̀ди, до̀гд̀е са со̀ста̀виле, п̀ер̀во

971. сътворил четиридесет букви

972. съставил

973. много

974. превеждат

975. петима философи, книжовни люде

976. елинско знание и елинска книжнина

977. правилни

978. събирали думи

1. евангелие и псалтир, и други церковни книги
2. и предаде ги първо на българскии род, ка-
3. квото и досеги знаят греци и вес народ.
4. и четіри патриарси. Иерусалим, Синая, и
5. Света гора, сички ги кажат книги бo-
6. лгарски, или волгарски, а не сeрбски,
7. или славeнски. после светии Кирил
8. и Методия билe поставлени епископи :
9. славяном в Морава, обаче не сeрбская
10. Морава що иде приз Шумаидия : но дру-
11. гая Морава при Океан море, що са на-
12. рича Балтииское море при Брандибурга,
13. оттамо са исперво изишле болгарите⁹⁷⁹,
14. а онези що са тамо остале, нарича-
15. т са славуни. тамо биле тези
16. светии за няколко време епископствова-
17. ле, и учили онези славяни на веру
18. христианскою. и тако после пора-
19. ди того народа словенскаго, наре-
20. кле писмо и книги славенскии. и тако
21. кои народ четe тези книги, таи ги
22. наричат общославенски книги, о-
23. баче греци знаят како са исперво
24. болгарскии книги биле, та ги не думат
25. славенски книги, но Болгарски Книги

⁹⁷⁹. оттам най-напред тръгнаха българите

69a

1. и до днѣс говорятъ. Тако са бѣлгари наи
2. пѣрво восприяле писмена и книги, и светѡе
3. крещѣние, отъ всего славѣнскаго народа,
4. аще и подно́сятъ са⁹⁸⁰ : моска́ли : ро́си : се́рби,
5. и прочии да са̀ по̀ пѣрво тиѣ прияле пи́сме-
6. на, и крещѣние, обаче ни ѣ тако, защо̀
7. не мо́гатъ поста́ви на себѣ нѝ една̀
8. мартория⁹⁸¹, аще исписуѣтъ моска́ли
9. за сиѣ, но̀ ни ѣ и́стина⁹⁸², поне́же гречески
10. и лати́нски лето́писи извѣстно пи́-
11. шат⁹⁸³, в ко́и времена̀ бѣл бѣлгарскии
12. кра́л свети Тривѣ́лия, и прия́л светѡе
13. крещѣ́ние сас си́чки народъ бѣлгарскии.
14. в ле́то Госпо́дне : 703 : Ма́лко не́що след
15. ше́стаго и вселѣ́нскаго собо́ра, и держа̀
16. ле бѣлгарите хри́стианство⁹⁸⁴ : 78 : ле́тъ.
17. обаче нѐ имале́ пи́смена по̀ своему́ язи-
18. ку, но̀ лати́нски и грѣ́чески чита́ле,
19. и писа́ле. и сиѣ̀ ра́ди нѐ билѣ̀ крѣ́пки и
20. утврѣ́дѣнни в ве́ре, но̀ отступѣ́ле
21. па́ки ца́ри бѣлгарскии в пога́нство⁹⁸⁵,
22. обаче нѐ си́чки народъ : защо̀ во О́хрида
23. градъ поста́влен бѣл собо́рно архиѣпи́-
24. скоп само́вла́стно, поне́же бѣл
25. ца́р Иустини́ан ро́дом от О́хрида градъ,

980. ако и да се хвалятъ

981. защото не могат да дадат нито едно доказателство в своя полза

982. ако и да пишат за това москалии (московците), не е истина

983. пишат за известното

984. държали българите християнството

985. но отново българските царе се върнали към езичеството

1. първо зовале Охрида : Дардания, а на пя-
2. тия собор вселенски, умолил цар
3. Иустиниан Отци светии та поставиле
4. архиепископа самовластно, да му ни за-
5. поведа ни един Патриарх, и огра-
6. дил Охрид градом⁹⁸⁶, но в те време-
7. на скоро болгари взяле от греци Охрид
8. и тамо имале столница царская⁹⁸⁷ во Охрид,
9. и тамо приял светии Тривелия светое
10. крещение, и докле им бил в Охрида
11. царски престол при архиепископа та
12. стояле на христианство, а егда прине-
13. сле царски престол в Терново⁹⁸⁸, тоги-
14. ва отступиле от христианство царието
15. болгарскии, и стояле в поганство : за
16. **92 : лет : Паки Муртагон или Ми-**
17. **хайл цар болгарскии, приял светое**
18. **крещение в Терново : в лето от Христа**
19. **845 : Пише Барония книга : на лист : 908**
20. со всем народом болгарским⁹⁸⁹, и от оно-
21. ва време, и до сего дня пребивает бо-
22. лгарскии народ во христианская вера.
23. **А Олга княгиня росийска, Прияла**
24. **светое крещение. В лето Господне : 958 : Барон**
25. **лист : 1044 : обаче не сички росийскии**

^{986.} оградил Охрид с крепостна стена

^{987.} царска столица

^{988.} а когато пренесли царския престол в Терново

^{989.} заедно с целия български народ

70a

1. народ : но сас неколко човеци, и тогива грѣ-
2. чески биле свещѣниците що я крестилез
3. а не славѣнски. не знаале тогда⁹⁹⁰ росияни
4. ничто да читат славѣнски, но след
5. Олга княгиня. **Владимер Княз**
6. **росийскии, Приял светое Крещение**
7. **В лето Господне : 1008. Барония лист 1079 :**
8. **И сички народ росийски крестил ся, то е**
9. известно како да са росияните след
10. болгари за **163 години, После прия-**
11. **ле сички народное крещение, тако и пи-**
12. **смена и книги славѣнски тогас прия-**
13. **ле. А серби биле под папа, и римская**
14. **вера держале, того ради нема ни у ла-**
15. **тински ни у грѣчески летописи за се-**
16. **рби писано, в кое време крестиле их**
17. **римляните, то ест немците. Наме-**
18. **ря са в лето Господне : 1130 : Нееман**
19. **жупън сербскии, приял светое крещение.**
20. **обаче не сички народ сербскии, но мало на-**
21. **род, после светии Савва архиепископ**
22. **син Нееманов. в лето Господне : 1190 :**
23. **обратил сички народ сербскии на светую**
24. **православною веру, тако серби след бо-**
25. **лгаров за 285 годин После прияле**

990. тогава, по това време

1. веру православною. Тако българи, от славен-
2. ски сички народи, наи-напред тиє прияле,
3. светое крщєние, и по-напред имале себе па-
4. триарха, и царя, и по своему языку чита-
5. ле. но българи окаяннии, защото са
6. посреди турци, и близо при Цариград,
7. того ради весма са попрали потъпка-
8. ни⁹⁹¹, и озлоблєни⁹⁹² от турци, и ни могат
9. да восприемнат никаква хитрост,
10. или мудрост книжная⁹⁹³: роси москали
11. имат царство и свобода церковная,
12. за много време, того ради и поставиле
13. школи и академии, и тако по мало во-
14. сприемат мудрост и писмена от греци
15. и от латини, и от други язици⁹⁹⁴, понеже им
16. є возможно, та шамбают⁹⁹⁵ и славенски
17. книги, и много рєчи обръщат на свои
18. язык⁹⁹⁶, как є тям прилично⁹⁹⁷. Тако
19. и сєрби кои са под турски данници⁹⁹⁸, тє-
20. шко и горко и тям, и тиє прости и
21. нещєтни⁹⁹⁹ повєче от българите. а кои
22. са под немская держава, они мало са и-
23. скусни¹⁰⁰⁰ да четат и да пишат, понє-
24. же имат и тиє свобода церковная,
25. и от скоро време почєнале¹⁰⁰¹ да са учат

991. поради това българите са твърде угнетени и потъпкани

992. пострадали
993. и не могат да усвоят никакво знание и писмена култура

994. народи

995. печатат

996. и много текстове превеждат на своя език

997. както им е угодно

998. турски поданици

999. необразовани, безкнижни

1000. знаят

1001. започнали

71a

1. на школи, и имат архиереи по свои язи-
2. к, и прилежни са да са учат каквото
3. ищат¹⁰⁰². някои от тях смеят са на
4. българите, защо са прости и не книжни
5. и неискусни в писание : но Они роси, и
6. сѣрби, да благодарят Бога, де ги и по-
7. крил Бог : от поправление агарянское¹⁰⁰³, и от
8. грѣческая власт архиерейская, щото
9. българи теглят от тях : да са тие ма-
10. ло то разомеле и искусиле¹⁰⁰⁴, то весма¹⁰⁰⁵
11. биха благодариле болгаром, что в
12. толико тегление¹⁰⁰⁶ и насиле : паки держа-
13. т веру свою непременно¹⁰⁰⁷ и крепко.
14. **Внемли зде опасно читателю**¹⁰⁰⁸.
15. Да знаиш в кое време поставиле
16. болгарскии цари себе патриарха в Терно-
17. во. Симеон цар нарицаемии Лабас
18. болгарскии цар. восприял¹⁰⁰⁹ царство
19. след Михайла царя новокрещеннаго.
20. тогива бил заповедал¹⁰¹⁰ римскии
21. папа три години Болгарията, и того
22. ради биле в Болгарията папини епископи
23. Павел, и Формос, и много народ бълга-
24. рскии крестиле. но в то време отсту-
25. пил папа римскии от христианство,

1002. искат, желаят

1003. агарянско потисничество, робство

1004. ако те малко бяха научили и опитали от
това

1005. твърде

1006. тегло

1007. неотклонно

1008. внимавай тук добре, читателю

1009. взел, приел

1010. управлявал, разпореждал се

1. и тогò ради испудени Биша папини епì-
2. скопи от Болгàрията, и поставиха грè-
3. чески епископи, и за сиè¹⁰¹¹ имàло мно̀го
4. крамола̀ и прèние¹⁰¹², между себѐ грèци, и
5. рìмляни, ради¹⁰¹³ Болгàрия кой да я зèме
6. под сво̀я власт. тогдà докра̀й са про-
7. клèле грèци и рìмляни, и разлучиле са¹⁰¹⁴
8. от вèра и от християнство, и о̀стале
9. бòлгари под цариградская̀ Патриаршия
10. нèколико̀ врèме, нò грèци егдà¹⁰¹⁵ поста-
11. вля̀ле в Тèрново на бòлгари архиепì-
12. скоп : мно̀го злàто и дàн взимàле
13. от бòлгарского̀ царя̀. нò Симеон̀ Лабас̀
14. имал го̀ляма бр̀ан сас грèци за сиè̀
15. светокуп̀ство¹⁰¹⁶ : щò зèмат когà поставля-
16. ле архиепìскоп, еднò то, а др̀уго щò
17. ìскал дà отступе¹⁰¹⁷ от патриàршия ца-
18. роградская̀, и да са поклонѝ на па̀пата,
19. защò му нè давале грèци да поставе па-
20. триàрха в Тèрново. и тàко собралè
21. са четѝри Патриàрси грèческии, и зго-
22. вориле са за то̀, еднò дà учинат¹⁰¹⁸ мир
23. и соглàсие¹⁰¹⁹ сас бòлгари, а др̀уго да ги не пý-
24. стят в рìмская̀ ёрес. и тако̀ бла-
25. гово̀лили та̀ поставиле на бòлгарите

1011. заради това

1012. спор, диспути, препирни

1013. заради

1014. разделили се

1015. когато

1016. подкуп, даван, за да се придобие църковен сан

1017. да отстъпи, да се отдели

1018. постигнат, сключат

1019. споразумение

72a

1. в Тёрново Патриарх самовластен. доде
2. царувале болгарите, поставяле патриарх
3. и епископи и архиепископи от свои язык бо-
4. лгарский, терновский патриарх поста-
5. влял и во Охрида архиепископ, той
6. бил по патриарха первии, по него
7. преславский, по него софийский, защо бо-
8. лгарските цари имале у тези четири
9. градове палати царски, у Тёрново цар
10. седял, а у Охрида у Преслава, и у София
11. тамо барони велики седяле, содержавале
12. войската болгарская, и собирале дан на-
13. роднии, тамо седеле архиепископи первии
14. по патриарха. тако у Видин седял
15. барон великий и архиепископ бил че-
16. твёртий по Софийского архиепископа,
17. тако са имале цари четири Барони : то
18. ест беглер Бегови по царя, що са у-
19. такмывале¹⁰²⁰ и настанывале войската
20. болгарская. Тако и четири митропо-
21. лити биле по Патриарха терновска-
22. го, що са имале под тях много епи-
23. скопи по Болгария на болгарский язык-
24. к. тако имале чин и правление¹⁰²¹ : кога
25. зема някои цар болгарский, Греческая

1020. управлявали

1021. устройство и управление

1. земля, а тои поставлял тамо Барони
2. и воиска болгарская, а на владичите, и на
3. свещенниците греческии : не думал нищо,
4. нето терновския патриарх им запо-
5. ведал, но токмо¹⁰²² над болгарските епи-
6. скопи и свещенници заповедал, а в
7. чуждая епархия не са владеле, но токмо
8. на царская воиска. такожде¹⁰²³ и греци
9. кога земале на време от болгари някои
10. места, воиска греческая поставляле,
11. а не епископи и свещенници, на тях са ца-
12. рието не смесяле. после като узеле
13. и попра¹⁰²⁴ турци Болгарию, тогава па-
14. триарх цариградскии, и сички синклит
15. греческии, намериле угодно време, да
16. отмъстят на болгарите, та молиле
17. царя турскаго, да изсякал¹⁰²⁵ болгарските
18. епископи и архиепископи, и патриархат.
19. и тако усвоиле терновская патриаршия
20. и вся Болгария, и поставиле клетва да :
21. ни хиротонисват болгарин Епископ.
22. да разомее¹⁰²⁶ греческое коварство, но по-
23. ставлят от греческии род епископи,
24. того ради не радят¹⁰²⁷ никак за болга-
25. рски школи и учение, но по-много ги

1022. само

1023. така също

1024. потъпкали, поробили

1025. посякъл, отстранил

1026. да не би да разбере

1027. поради това не се грижат

73а

1. обръщат на свои гречески язык, то-
2. го ради остале българи прости, неуче-
3. нни и неискусни писанием¹⁰²⁸. много са бо-
4. лгари обърнале на греческая политика¹⁰²⁹;
5. и учение, а за своё учение болгарское сла-
6. бо держат. сия глупост от греческая
7. духовная власт происходит, еще мно-
8. го насилие неправедное¹⁰³⁰ терпят, от гречески
9. владими на сия времена българите,
10. затова по тяхната простота и незло-
11. бия, ща восприемнат от Бога мъзду свою¹⁰³¹.
12. тако и онези архиереи що са сас турска
13. сила, а не сас церковное правило¹⁰³², струват¹⁰³³
14. на българите велика обида и насилие,
15. и они по своя работа и безсовестие¹⁰³⁴,
16. восприимут мъзду свою от Бога : по рече-
17. нному, яко ти въздаси комуждо по
18. делом его¹⁰³⁵.
19. **Зде собрахом во кратце имена светих**
20. **болгарских¹⁰³⁶, колико просияле от бо-**
21. **лгарскаго языка¹⁰³⁷. в последняя вре-**
22. **мена, как по редом видно.**
23. **Перви светии Крал Тривелия, на-**

1028. неграмотни, неизкусни в писането

1029. култура

1030. несправедливо

1031. ще получат от Бога своята награда

1032. закон

1033. причиняват

1034. безсъвестност

1035. ще получат своето възмездие (отплата) според казаното в Евангелието: Ти ще

въздадеш (отплата) на всеки според делата му (срв. Мат 16 : 27 в Синодалното издание на Новия завет : Защото ще дойде Син Человеческий в славата на Отца Си със Своите Ангели, и тогава ще въздаде всекому според делата му)

1036. тук събрахме накратко имената на българските светци

1037. от българския народ

1. **речѣннии Теоктист монах : в лето : 703 :**
2. **Мало** време по шѣстаго вселѣнскаго со-
3. бора, приял светое крещѣние, и крѣстил ся
4. вес народ в то негово царство, то пѣ-
5. рво крещѣние бѣлгарское билѣ при того
6. свѣтаго краля Тривѣлия, он по мало вре-
7. ме щѣ имал рѣвност¹⁰³⁸ и усѣрдие к Христу
8. Богу, та оставил кралѣвство свое, и
9. сичка мирская слава, и соградил себе
10. монастир великии, близо при Охрид град,
11. и в тои монастир приял монашескии чин,
12. и пребивал жестокии житиѣм¹⁰³⁹, и ско-
13. нчал¹⁰⁴⁰ светѣ и богоугѣдно живѣт своѣи, и
14. преставил ся к Господу в тои монастир.
15. **Втории цар терновски светии блаже-**
16. **ннии и достопамятнии Михаил Иоан**
17. Тако ся називал Михаил Иоан, от не-
18. го са повлекле¹⁰⁴¹ плѣмя и род на цари бѣлга-
19. рских, до Шишмана Иоана послѣдня-
20. го, и вси на то са негово име и титла
21. подписовале, тако са держале титла
22. и почест цари бѣлгарски, от своего пра-
23. родителя и своего царя Михайла Иоана,
24. от коего имале свое плѣмя царское, и пра-
25. вославною веру в них от него са почѣло¹⁰⁴²,

1038. любов, стремѣж

1039. живял в строг аскетизъм

1040. завършил

1041. от него са произлезли

1042. от него е започнало, тръгнало

74a

1. па́ки в Те́рново то́й цар : я́коже ре́хом¹⁰⁴³
2. вто́рии просвети́тел би́л бо́лгаром
3. по краля́ Триве́лия В лето́ Госпо́дне : **845** :
4. **Като** са̀ крестил, чудеса̀ показал Бог
5. с ним¹⁰⁴⁴, с честни́м кресто́м в руку
6. егò, и моли́твою свое́ю к Богу¹⁰⁴⁵ : избавил
7. Болга̀рию от вели́каго гне́ва Божия, я́ко-
8. же пи́шет ся о не́м в Баро́ния книга¹⁰⁴⁶ –
9. **лист : 908** : поживя̀л 45 : лет, Бла-
10. гоче́стно и ми́рно, и преста̀вил ся на̀ ве́чною
11. жи́зн к Го́споду¹⁰⁴⁷.
12. **Тре́тии свети Ца́р Дави́д.**
13. **оста̀вил ца́рство своѐ во́лею бра́ту**
14. **своему́ Самои́лу¹⁰⁴⁸ и отишѐл в монастир**
15. **и прие́л мона̀шискии чин, и поживя̀л**
16. **светò и Богоу́годно в мало̀ време, и пре-**
17. **ста̀вил ся к Богу, и билѐ мо̀щи егò не-**
18. **тленни и це́ли, и принесѐле ги в О̀хрид град.**
19. **Четве́ртии свети́и цар Иоан Влади́мир**
20. **си́н Ааро́нов.**
21. **Цару̀вал во̀ О̀хрид трѝ ле́та, и имал̀ свето̀**
22. **и богоу́годно жити́е¹⁰⁴⁹ своѐ, и уби́ен би́л**
23. **от женѝ, и от шу́ря своегò¹⁰⁵⁰ : ра̀ди чи́стое и**
24. **воздержа̀тельное жити́е своѐ, и ради**
25. **право̀славною̀ ве́ру, и до̀ ни́не почи́вають**

1043. както казахме

1044. чрез него

1045. с честния кръст в ръка и чрез своята молитва към Бога

1046. както пише за него в книгата на (Цезар) Бароний

1047. и се представил за вечен живот при Бога

1048. оставил доброволно царската власт на своя брат Самуил

1049. живот

1050. и бил убит от жена си и от шурия си

1. мо̀щи егò во̀ Елбасàнская страна̀ цѐли,
2. и нетлèни. **То̀ са чѐтири ца̀ри свети и богоу̀гòднии.**
3. **Пя̀тии свети Ио̀ан па̀триа̀рх тѐрновски.**
4. **Во̀ врѐмя ца̀ря Асѐня ста̀раго, то̀и свети**
5. па̀триа̀рх бѝл венча̀л¹⁰⁵¹ Асѐня на ца̀рство,
6. я̀коже речѐ ся испѐрва¹⁰⁵², и сконча̀ светòе
7. житиè своè¹⁰⁵³ в Тѐрнов гра̀да, на̀ то̀м
8. па̀триа̀ршеском престо̀ле.
9. **Шѐстии свети Тео̀фила̀кт толкова̀-**
10. **тел света̀го евангелия̀.**
11. То̀и учитѐл церкòвнии, и прем̀удрии
12. ветия̀, на̀ три я̀зика писа̀л кнѝги
13. полèзни цѐркви светèи. и исто̀рии мно̀го,
14. по̀ гречески, по̀ латински, и по̀ бо̀лгарскии,
15. мно̀го кнѝги привèл от грèчески я̀зик
16. на̀ бо̀лгарски я̀зик. велѝк житиèм
17. бѝл, и учèнием сла̀вен¹⁰⁵⁴, грèком,
18. латѝном, и бо̀лгаром¹⁰⁵⁵. бѝл на̀ велѝ-
19. ка̀ полза̀ и похва̀ла. Та̀кова̀го велѝка-
20. го̀ светителя̀ и учитѐля воздвиг̀нал
21. Бог бо̀лгаром¹⁰⁵⁶ от ро̀да их, и просветѝл
22. сво̀им житиèм и учèнием¹⁰⁵⁷: всѐя Бо-
23. г̀гàрия, и призва̀л егò¹⁰⁵⁸ Асѐн цар и
24. ца̀рица̀ Мария̀ сопру̀га Асѐнюва̀ от О̀хрида̀,
25. сас велѝкое молèние¹⁰⁵⁹, и поста̀виле са̀ егò̀,

1051. В ръкописа първоначално е написано *в начале*, по-късно е задраскано и отгоре е написано *венчал*, т.е. той коронясал цар Асен; в останалите преписи *вѣнчалъ*, само в Карл: в началѣ

1052. както се каза отначало

1053. и завърши своя живот

1054. бил велик с живота си и славен с учеността си

1055. за гърците, латините и българите

1056. за българите

1057. чрез своя живот и ученост

1058. повикал го

1059. с голяма молба

75a

1. в Тѣрново патриарх, и бил за много вре-
2. ме тамо поживял, и красил престол
3. терновский, и прогна¹⁰⁶⁰ ерес новатиан-
4. скою и арменскою, от Болгария, тако и
5. латинската ерес от Влахия, и на том
6. престоле скончал светое житие свое¹⁰⁶¹.
7. **Сѣдмий свети Евтѣмѣя патриарх**
8. **Тѣрновский : и ученик светаго Теофилакта.**
9. **И** той бил учен и мудр, и свети жи-
10. тиѣм¹⁰⁶², своему учителю Теофилакту
11. бил подражател житие и труди, и на-
12. местник престола его¹⁰⁶³, много книги
13. и жития светих привел от гречески на
14. болгарский язык, и похвала светим
15. многих написал, и светогорским кало-
16. гером¹⁰⁶⁴ много правила и чин церковнии
17. поставлял, и за все его вопрошавале¹⁰⁶⁵,
18. а той им на то премудро отписовал¹⁰⁶⁶,
19. и до нине обретае ся [в] рукописанных
20. книгах писание его во Светую гору¹⁰⁶⁷. при
21. Иоана царя сина Асенюва бил, и хода-
22. таством и настоянием его¹⁰⁶⁸, много
23. монастыри соградил цар Иоан в Бо-
24. лгарю по различных местах, и по пу-
25. стинях¹⁰⁶⁹, и он в тези монастыри

1060. прогонил, отстранил

1061. завършил своя живот

1062. станал свят чрез начина си на живот

1063. подражател, следовник на своя учител
Теофилакт в живота и делата и приемник,
наследник на престола му

1064. за светогорските монаси

1065. и за всичко го питали

1066. отговарял

1067. и досега се намира в ръкописните книги
писаното от него на Света гора

1068. по негово застъпничество и настояване

1069. на различни места и в пустините
(в пусти места, в пустошта)

1. поставлял монаси мно̀го, и предава̀л
2. им чин и устав монашескии, и мно̀го
3. умножил славословие Божие, на многая̀
4. мѐста в Болга̀рия. на̀ велика̀ полза̀
5. бил всѐму̀ бо̀лгарскому̀ наро̀ду, якоже¹⁰⁷⁰
6. учѝтел ѐго̀. и преста̀вил ся̀ во̀ ста̀ро-
7. сти гло̀бо̀це на̀ своем престо̀ле в Тернов¹⁰⁷¹.
8. **О̀смии светии Иоаким патриарх : терновски.**
9. **И** то̀и имя̀л свето̀ и чѝсто жити́е, и не-
10. пра̀ведно убиен бил, от Светослава ца-
11. ря̀, ра̀ди¹⁰⁷² пѐрскоѐ во̀инство, що̀ побилѐ
12. бо̀лгаров¹⁰⁷³, сия̀ вина̀ налага̀л Светослав
13. на̀ света̀го Иоакима¹⁰⁷⁴, што̀то то̀и ника̀к
14. не бил повинен за то̀¹⁰⁷⁵. и свѐргал
15. ѐго̀ цар с висо̀ка гора̀¹⁰⁷⁶, и скончал ся̀ му̀-
16. ченическии¹⁰⁷⁷. сиѝ четири патриарси и-
17. ма̀ле мо̀щи своѝ цѐли и нетлѐнни в
18. Тѐрново. якожѐ ѐст пѝсанно во̀ кнѝгу
19. ко̀рмчию¹⁰⁷⁸ на 5 : лист.
20. **Девя̀тии светии Климент архиепи-**
21. **скоп о̀хридскии великии чудотворец.**
22. **И** до̀ нине почива̀ют мо̀щи ѐго̀. во̀
23. О̀хрида гра̀да, цѐли и нетленни.
24. **Деся̀тии светии Нау̀м, блѝзо прѝ О̀хрида.**
25. **В** монастѝре ѐго̀, и до̀ нине пребива̀ет светии

1070. както и

1071. починал в дълбока старост на своя престол в Търново

1072. заради

1073. които разбили българите

1074. тази вина Светослав приписвал на свети Йоаким

1075. а той никак не бил виновен за това

1076. царят го хвърлил от голяма височина

1077. и умрял мъченически

1078. както пише в книгата Кръмчая (Кормчая)

76a

1. мо̀щи е́го, це́ли и нетленни, и подаю̀т
2. исцеле́ние, с ве́рою приходя́щих¹⁰⁷⁹.
3. **Единона̀десе́тии, светии Ера́зм.**
4. **Двана̀десе́тии, светии Ангелария.**
5. **Трина̀десе́тии, светии Са́вва.**
6. Те́зи пѣт светии : Климент, Са́вва,
7. Ангелария, Наум, и Ера́зм, билѐ
8. во̀ вре́мя света̀го Кирила и Методия,
9. ро́дом бо̀лгари, обачѐ билѐ учени ве-
10. сма̀ е́ленски¹⁰⁸⁰, и имѣя̀ле свето̀ славно
11. и слы́шано жити́е¹⁰⁸¹. по̀ всюду¹⁰⁸² во̀ о́хрид-
12. ско̀ю страну̀, и по̀ различни́х места̀-
13. х живе́яле, и то̀го ра̀ди прии́шлѐ к
14. ни́м во̀ О́хрида¹⁰⁸³, Кири́лом и Методия,
15. и ималѐ напи́санни : азбу́кви славе́нски¹⁰⁸⁴,
16. но̀ не моглѝ совоко́пити то́лико изря̀-
17. дни ре́чи от славе́нски я́зык, и соста̀-
18. вилѝ псалти́р и евангелие¹⁰⁸⁵, но̀ си́и пѣт
19. светиѝ мно̀го помо̀гналѐ им, и рас-
20. пространі́ле по̀всю̀ду гдѣ¹⁰⁸⁶ гово́рят
21. по̀ славе́нски, и собра́ле ре́чи¹⁰⁸⁷ по̀ грече-
22. ская̀ грамма́тика, коли́ко има̀ та̀-
23. мо̀ напи́сани ре́чи, спорет̀ онѣ́зи
24. ре́чи собра́ле ответ¹⁰⁸⁸ по̀ славе́нскии
25. я́зык, и соста́вилѐ пѣрво, евангелия̀

1079. носят изцеление на онези, които идват с вяра

1080. били образовани, според текста, на гръцки

1081. имали славен и прочут живот

1082. навсякъде

1083. поради това дошли при тях в Охрид

1084. от Кирил и Методий била създадена славянската азбука

1085. но не могли да съберат толкова точни думи от славянския език и да съставят Псалтира и Евангелието

1086. разотиили се (разпръснали се) навсякъде, където говорят на славянски

1087. думите

1088. намерили съответствие, аналог (превели)

1. и псалтир во Охрида и в Солун. за то и
2. грѣци извѣстно знаѣт, и тако руко-
3. писни отѣчници грѣческии старѣи о-
4. брѣтаѣт ся¹⁰⁸⁹ и показоват. и даскали
5. грѣческии иконописци, вси тѣя образи
6. светии наедно ги пишат, и именуѣт
7. их : даскали славѣнски, що са изва-
8. диле и составиле книги словѣнски, та-
9. мо наедно пишат и светаго Кирила
10. и светаго Методия.
11. **Четирнадесѣтии светии Николаи**
12. **архиепископ охридскии.**
13. тои светии много чудеса сотворил в
14. животѣ своем, ему са явила пре-
15. светая Богородица, и повелѣла ему¹⁰⁹⁰.
16. да поставѣ светаго Илариона епископ
17. на Меглин град, якоже пишѣт ся в
18. житиѣ их¹⁰⁹¹ : и преставил ся светии Нико-
19. лаи во Охрида на своем престолѣ.
20. **Петнадесѣтии светии Иларион**
21. **Епископ меглинскии великии.**
22. Сеи светии бил велик житиѣм и
23. учѣнием, и много бран бил имѣ-
24. ял¹⁰⁹² сос еретици новатиански и армѣ-
25. нскии, но помѣщию Божию всех одолѣл¹⁰⁹³,

¹⁰⁸⁹. намират се стари грѣцки ръкописни
Отѣчници, църковни сборници с
поучителни истории от живота на
светите отци

¹⁰⁹⁰. и му заръчала

¹⁰⁹¹. както пише в житиѣто им

¹⁰⁹². и много битки имал, много се борил

¹⁰⁹³. но с Божията помощ побѣдил всички

77а

1. и посрамирл, и искоренил от свою паству
2. тамо са било най-много умножило
3. оная ерес в Меглинская епархия, и
4. гречески царие много наказовал¹⁰⁹⁴, и уде-
5. ржал¹⁰⁹⁵ их от ереси, своим мудростим
6. и учением¹⁰⁹⁶. якоже¹⁰⁹⁷ написал в житие
7. его пространно : светии Евтимия па-
8. триарх терновски. в то време, цар
9. Иоан сын Асенюв, принесал мощи
10. сего Илариона светаго : от Меглин в Терно-
11. во, и положил их честно¹⁰⁹⁸ в монастыр
12. светих 40 : мученик, яже и до сего дня
13. тамо пребивают¹⁰⁹⁹ : или стоят, и
14. светии Евтимия многими похвалами
15. убождает¹¹⁰⁰ и похваляет сего све-
16. таго Илариона меглинскаго.
17. **Шеснадесятии светии Никодим**
18. **мироточец.**
19. Сеи бил поживял во страну охри-
20. дскою, и скончал свое течение¹¹⁰¹, по-
21. сле принесени биле светии мощи его
22. в Белиград арнаутский, тамо пре-
23. бивают нетленни и до сего дня,
24. и много исцеление подают с верою
25. поклоняющихся ся им¹¹⁰².

1094. наставлявал

1095. предпазил

1096. чрез своята мъдрост и ученост

1097. както

1098. с почест

1099. както и до днес там остават

1100. облажава (представя го като благ и му се възхищава)

1101. завършил своя живот

1102. и носят много изцеление на онези, които им се покланят с вяра

1. **Седмина̀десѣти свети Ио̀ан Рилскии.**
2. **в постиню̀ рилскою̀ поживя̀л.**
3. **За мно̀го лѐта богоу̀годно и свето житиѣ̀ пре-**
4. **прово̀дил¹¹⁰³, и мно̀го на̀пасти претерпя̀л**
5. **от бесо̀в¹¹⁰⁴, и сконча̀л своѣ̀ течѣ̀ние в то̀и пу-**
6. **стини¹¹⁰⁵, и светии мо̀щи его̀ до̀ сего̀ дня̀**
7. **цѐли и нетлѐнни почи́вают в моно̀сти-**
8. **ре его̀. и вся¹¹⁰⁶ Болга̀рия наро̀д приходѣ̀т**
9. **на покло̀нение свети мо̀щѣм его̀¹¹⁰⁷, и приѣ̀-**
10. **млю̀т мно̀го исцелѣ̀ние, с вѐрою прихо̀-**
11. **дя̀щих к нему̀¹¹⁰⁸. и от всея̀ сла̀ва бо̀лгарс-**
12. **ка̀я : що̀ ималѐ испѣ̀рво то̀лико моно̀сти-**
13. **ри по̀ Болга̀рия велики и ца̀рски¹¹⁰⁹, а в сия̀**
14. **на̀ша времена̀¹¹¹⁰, то̀лко еди́н моно̀стир**
15. **сас светии мо̀щи оста̀вил Бог да сто̀и**
16. **ця̀л. То̀го ра̀ди до̀лжни су̀т бо̀лгари**
17. **да̀ па̀зят сво̀его хо̀датая̀¹¹¹¹. его̀же мо-**
18. **ли́твами да̀ сохранѝт на̀с Бог от всѐх**
19. **зо̀л¹¹¹², ами́н.**
20. **Осемна̀десѣти свети Гавриѣ̀л**
21. **Лѐсновскии.**
22. **Поживя̀л в пу̀стиню̀ лесновскою̀, во̀**
23. **епархи́и Шипски́я¹¹¹³, мно̀го лета̀ пре-**
24. **прово̀дил свето̀е житиѣ̀ своѣ̀ та̀мо¹¹¹⁴,**
25. **и преста̀вил ся̀ ко̀ Господу̀ Богу̀ с ми́ром.**

1103. свят живот прекарал

1104. претърпял много страдания (нападения) от бесове

1105. и завършил живота си в тази пустиня (пустош)

1106. цяла

1107. идва на поклонение на светите му мощи

1108. и идващите с вяра при него получават много изцеление

1109. и от цялата слава българска, дето имало по България толкова много манастири големи и царски

1110. в тези наши времена

1111. заради това са длъжни българите да пазят своя застъпник

1112. с чиито молитви да съхрани нас Бог от всички злини

1113. в другите преписи на История славянобългарска: *Щипска*, вкл. в Пант: *Щипския*, в Карл: *Щипска*.

1114. много години от живота си прекарал там

78a

1. **Деветнадесѣттии светии Прѣхор Пшинскии.**
2. **В** постиню Пшинскою во епархии скопския
3. поживял, свето и дивно и богоугодно жи-
4. тиём¹¹¹⁵, и имал дар пророческии та за
5. много вѣщи предсказовал, како е пи-
6. санно пространно в житиё его, и до се-
7. го дня светии мощи его точат ми-
8. ро целебное, и пребивают нетленнии.
9. **Двадесѣттии и първи¹¹¹⁶ : светии Иоан Девичаскии.**
10. Сеи живял в Гору Девичу, на предѣл
11. сѣрбскии и бѣлгарскии¹¹¹⁷, во епархии Грачан-
12. ския на Бело поле, тамо поживял
13. и скончал своё течѣние¹¹¹⁸, и до нине светии
14. мощи его точат миро, и много на-
15. род прихожда ради исцелѣние и на поклонѣ-
16. ние к нему в монастыре Девичаскии.
17. **За тѣзи четири светих Отец наших :**
18. Гавриила : Иоанна : Прѣхора : и Иоакима.
19. обрѣтаёт ся¹¹¹⁹ во славословіе людская и
20. мирская, защо да са биле¹¹²⁰ ученици пре-
21. подобнаго Отца нашего Иоана Рилска-
22. го, он их научил и просветил
23. светим житиём и правилом монаше-
24. ским, за много време в Рилскою пу-
25. стиню пребивале с ним¹¹²¹, после пра-

1115. богоугоден живот

1116. *Двадесѣттии* е написано с червено мастило, а по-късно е добавено над реда с черно мастило и *първи*, а в полето е сложен кръст. В Глад е изпуснат всъщност двадесетият светец, който в Зогра, Котл 1, Котл 2 и Пант е Йоаким Сарандапорски, а двадесет и първият е Йоан Девичи.

1117. той живял в планината Девича на сръбско-българската граница.

1118. завършил своя живот

1119. намира се

1120. че са били

1121. много време живели с него в Рилската пустиня (пустош)

1. тил их светии отец Иоан по пустыни
2. сливненския, красити монастири и соби-
3. рати человеци котории хошут бити
4. монаси¹¹²², предавати им чин и пра-
5. вило монашеское, и тако молитва-
6. ми светого Отца Иоана просияле сии
7. ученици, яко¹¹²³ четири звезди в Бо-
8. лгарию, сии светии от тях са почело в
9. Болгарию първо чин монашескии, и мно-
10. го монастири соградил цар Иоан
11. во время их в Болгарию, и вси держа-
12. ле правило и преданию их, како що
13. биле прияле исперво от учителя своего
14. светого Отца Иоана, тако предале и
15. они в Болгарию, и много ученици их
16. просияле по них. аще не обретае
17. ся писанно за деяние их, от многого
18. време приишло в забвение без писание¹¹²⁴.
19. **Двадесят и първи**¹¹²⁵, **светии** Иоаким
20. Сарандополски¹¹²⁶; пустиножител : или
21. Кри паланка¹¹²⁷. В той пустыни за
22. много лета поживял и скончал светое
23. свое житие¹¹²⁸, но отскоро времена мо-
24. настир его запусял. и мощи же его или
25. в землю лежат, или негде принесли их
26. калогери. Зато ни е известно где обретае ся¹¹²⁹.

1122. да урежда тези манастири и да събира хора, които искат да са монаси

1123. като

1124. ако не се намира писано за делата им, това е така, защото е било отдавна и делата им са забравени

1125. Според първоначалното подреждане на светците в Глад св. Иоаким Сарандопорски (Осоговски) е двадесет и първи светец, но книжовникът покъсно е задраскал *първи*, защото в оригинала му св. Иоаким е двадесети. Влад Поппетков е разменил местата на двадесетия и двадесет и първия светец (св. Иоаким и св. Иоан Девичи). Покъсно е забелязал това и на 78а9 при пасажа за св. Иоан Девичи е добавил

над реда *първи*, а тук е задраскал *първи*.

1126. В Зогр, Котл 1 и Котл 2, както и в Пант, абзацът за св. Иоаким Сарандопорски (Осоговски) е на мястото си след текста за св. Прохор Пшински, преди св. Иоан Девичи. Само в Гладичовия препис и в Карл данните за св. Иоаким Сарандопорски са преместени след обобщението за четиримата ученици на св. Иоан Рилски.

1127. В Пант е добавено отстриани на основния текст *Крива паланка*, а в Глад и Карл – само *Кри паланка*.

1128. в тази пустиня много години живял и завършил своя свят живот

1129. затова не е известно къде се намират

79a

1. Два̀десѣт и втѣрии, светии преподѣбнии
2. Отец Теодѣсия Тѣрновскии.
3. У̀ченик светаго Григѣрия Синаита, бил
4. во вре́ме царя Ио̀ана си́на Асе́ннова,
5. и патриар̀ха светаго Евтѣмѣя, просѣял
6. в го̀ру сливненскую, поне́же та̀мо бил
7. согра̀дил Ца̀р мно̀го монастири, на̀
8. подо̀бие Светѣя гори́ Ато̀нския, и бѣл
9. над всѣ онези монастири нача̀льник
10. и наставник светии Отец Теодѣсия Тѣ-
11. рновскии, бѣл родом от Тѣрново, Бла-
12. горѣден и че́стен, но оставил всѣ
13. мирска̀я пристра̀стѣя, и вда̀л ся¹¹³⁰ Богу
14. вседу̀шно и всесерде́чно, и просѣял чу̀-
15. дним и светим житиѣм, от нѐгови
16. ученици от тези монастири поставля̀ле
17. патриар̀си в Тѣрново, и ещѣ мно̀го епи-
18. скопи по Болга̀рията, що краси́ле своѣ
19. еписко̀пии чудним своѣм житиѣм¹¹³¹.
20. Два̀десѣт и тре́тии светии Ма̀рко ми-
21. тропо̀лит Пресла̀вскии : си ест¹¹³² Шу̀мненскии.
22. Сеѣи¹¹³³ светии Марко принѣсал светии мо̀щи
23. преподѣбниѣ ма̀тере нашеѣ Параскѣ-
24. ви : от Пива̀т¹¹³⁴ в Тѣрнов гра̀да, бѣл
25. велик светим житиѣм и учѣнием,

1130. посветил се

1131. и още мно̀го еписко̀пи в Бълга̀рия, които украся̀вали своите архиеписко̀пии със своя чуден живот

1132. тоест

1133. този

1134. Епиват

1. и на том своём престоле преставил ся
2. к Господу Богу с миром.
3. **Двадесят и четвёртии, светии преподоб-**
4. **нии Отец Козма Изогравский.**
5. **Двадесят и пятии, светии преподобнии**
6. **Отец наш Симон Петровский.**
7. **Двадесят и шестии, светии преподобнии**
8. **Отец наш Филотей Скитский.**
9. Сеи три преподобнии и светии Отци би-
10. лè от рода болгарских, и просияле во
11. Светей горè Атонстеи. светии Козма
12. близо при Изограв¹¹³⁵, во одну пещерю, же-
13. стоко и страшно, за много лета пожи-
14. вял тамо, и имьял великии дар
15. прозорливства¹¹³⁶, и много предсказовал
16. братием : хотящая бити¹¹³⁷, якоже¹¹³⁸
17. пишет ся в житие его. светии Симон
18. живял во един камен в мало пеще-
19. рицу, и весьма жестоко житие имьял¹¹³⁹,
20. и било ему явление от Бога много крати,
21. на том камен звездою¹¹⁴⁰, где ныне¹¹⁴¹
22. монастыр соградиле, и нарицает ся :
23. Симон Петра : то ест : Сионов камен,
24. и имал дар от Бога на исцеление¹¹⁴², и много
25. человеци от различных болезни¹¹⁴³ исцелил,

^{1135.} до Зографския монастыр

^{1136.} дар да предсказва

^{1137.} какво ще стане

^{1138.} както

^{1139.} св. Симон живял в една малка пещерица
в скала и имал твърде суров живот

^{1140.} Бог много пъти му се явявал на тази скала
като звезда

^{1141.} където сега

^{1142.} дар да лекува

^{1143.} болести

80a

1. и на мъджарскаго краля дъщер от бѣса сво-
2. бодил¹¹⁴⁴, тои крал и монастир ему согра-
3. дил. светии Филотеи бил за мно̀го вре-
4. ме в постѣни¹¹⁴⁵, по̀сля на том мѣсте со-
5. градил монастир, и по ѳмене его наречен,
6. Филотеу, никокда хлѣба не вкушал, но̀
7. токмо кѣстани билѣ естиѐ его̀, по вся̀
8. дни живота̀ его̀, по̀сля мно̀го на̀пасти
9. претерпя̀л от своих̀ мона̀хов, и изшѐл¹¹⁴⁶
10. от Светая гора̀ во град Едренѐ, и та̀мо са пре-
11. ставил¹¹⁴⁷, понѣже брат̀ его̀ Дионисия̀
12. бо̀лгарин бил митрополит во̀ Едренѐ,
13. тако пѝсанно во светого̀рскии грѣчес-
14. ки Отѣчници, за сегò Филотеа̀, и
15. Дионисия̀, како̀ са билѣ и двата свети
16. му̀жие и богоу̀годни от ро̀да болгарскаго̀.
17. **Два̀десѣт и сѐдмии : светии Пимен : преподòбни.**
18. **И** тои во̀ Изограв восприя̀л монашес-
19. кии чин, и приживя̀л за мно̀го времѐ
20. во Изограв монастир бил̀ иконопи-
21. сец, и имал̀ Богоу̀годно и свето̀ житиѐ
22. своѐ, но пота̀енно покрива̀л ся му̀дро
23. пред̀ човеците¹¹⁴⁸, послѐ изшѐл от Светия̀
24. гори, и пришел во̀ епархѳя̀ Софѳии-
25. ская̀¹¹⁴⁹, в сѳя̀ времена̀ дал̀ ту̀рски цар

1144. освободил, избавил

1145. в пустинята (пустошта)

1146. излязъл, напуснал

1147. починал

1148. но мъдро криел това пред хората

1149. после напуснал Света гора и дошъл в Софийската епархия

1. во́ля христиа̀ном¹¹⁵⁰ да правят це́ркви,
2. сеи свети Пѣмен натстоял¹¹⁵¹ и трудѣл ся
3. и мно́го церкѣви и монасти́ри обновѣл,
4. в Софѣйская епархѣя, защо̀ отга̀м
5. бил и ро́дом, по̀сле обновѣл и Чере-
6. пишкии монасти́р при кра̀и река̀ И-
7. скар, и тамо са преставѣл к Господу,
8. по̀ мно́гая времена̀, обрѣле¹¹⁵² светии мо̀-
9. щи егò, и пренесѐле ѝх цѐли и нетлѐ-
10. нни : во̀ епархию̀ Ви́динскою̀. в монасти́р
11. Суходолскии, тои Пѣмен бил **в лето : 1610 :**
12. **Два̀десѣт и о̀смии, светии Михаѣл**
13. **Во̀ин, от сѐло По̀тока¹¹⁵³.**
14. Сеи светии Михаѣл бил во Сливненския
15. епархии, ро́дом бо̀лгарин, но̀ грѣком
16. воева̀л¹¹⁵⁴, и имал великии чин во̀ински¹¹⁵⁵,
17. бил хра̀бр во бранѣх, и светим жити-
18. ем, понѣже молитвою̀ : мечѣм убѣл
19. змиѣ стра̀шнаго¹¹⁵⁶, и като са преставѣл¹¹⁵⁷
20. принесѐсал мощи егò цар Ио̀ан, от По̀-
21. тока в Тѐрнов и положил в цѐрков
22. светих 40 : мученик.
23. **Два̀десѣт и девѣѣтии свети Димѣтриѣ**
24. **Но̀вии. в лето Господне : 1685 :**
25. **Бѣл человек мирѣянин, живѣял просто**

1150. дал разрешение на христианите

1151. се грижел за това

1152. намерили

1153. с. Потука, срещано най-често в изворите

1154. бил в гръцката войска

1155. висок чин във войската

1156. чрез молитва и меч убил страшен змей

1157. след като починал

81a

1. но́ дух Божи́и, иде́же хо́щет¹¹⁵⁸ тамо́ ди́ше-
2. т и прибиа́ет. Се́и свети́и би́л
3. има́л неколи́ко о́вци и пребива́л при́
4. река́ що са́ нари́ча Ло́м при ня́коя сте-
5. на¹¹⁵⁹, и начина́л се́бе ма́ло винограде-
6. ц¹¹⁶⁰, и ископа́л коли́ба в она́я стена́,
7. и та́ко вес¹¹⁶¹ живо́т сво́и препрово́-
8. дил та́мо, сам еди́н на о́ное ме́сто,
9. но́ има́л простота́ вели́кая и некни́-
10. жност, и в то́и простоте́ угоди́л
11. Бо́гу, и преста́вил ся к Госпо́ду на то́м ме́-
12. сте, та́мо и погребѐн би́л, но по на-
13. жде́нием дия́волским умисли́ле ту-
14. рци да не бу́де та́мо сокро́вище зарове́-
15. но¹¹⁶², за́туи откри́ле гроб́, и наме́рили
16. мо́щи егò негленни. они́ же взя́ле
17. их отта́мо, и врину́ле их¹¹⁶³ в реку́
18. Ло́м, и се́дя́ле та́мо в река́та три́-
19. де́сят и три ле́т, после откри́л
20. Бо́г некото́рим благогове́ином чело-
21. веком¹¹⁶⁴ и изва́диле их от реку́ Ло́м
22. и принесе́ле их в се́ло Басарбо́во бли́зо
23. при́ Рухчук, во́ епархи́я Червеново-
24. дская́, и согради́ле та́мо мало́ це́рков
25. во́ и́мя егò¹¹⁶⁵, и положи́ле свети́и мо́щи

1158. където иска

1159. скала

1160. насадил си малко лозе

1161. цял

1162. чрез козните на дявола турци помислили да не би да има там заровено съкровище

1163. хвърлили ги

1164. Бог разкрил на едни благочестиви хора

1165. построили там малка църква на негово име

1. в неѝ, и тамо мно̀го чудеса̀ и исцелѝния по̀-
2. дают, ꙗ̀коже¹¹⁶⁶ в житие егò пишеть ся
3. пространно. месеца октòбря во : 27 : дѝн
4. пàмьят егò совершает ся. тако про-
5. сиял сѝи светиѝ Димитрия : прозвание¹¹⁶⁷
6. Басарбòвский, в земли бòлгарстеѝ, прò-
7. стим житиѝм прòстому наро̀ду бò-
8. лгарскому, но Бог просла̀вил егò по̀
9. смерти мно̀гим чудесѝ¹¹⁶⁸. **Па̀ки в**
10. **лето Господне : 1770 : Принесле моска̀ли¹¹⁶⁹**
11. светиѝ мощи егò : от Басарбово в Бу-
12. корѝщ, и положили¹¹⁷⁰ их во̀ храме светаго
13. Костандина и Елѝни, то̀ ест в митро-
14. полиѝ, и до сегò дня тамо пребива̀ют
15. цели и нетлѝнни, и мно̀го чудеса̀ тво-
16. рят. тогò молитвами¹¹⁷¹ Боже поми-
17. луѝ и спасѝ нас амин.
18. **То̀лико возмогохом и обретòхом¹¹⁷²,**
19. **цари, Патриàрси, митрополитѝ же, и**
20. **епѝскопи, и угòдници Божиѝ. двадѝ-**
21. **сят и дѝвят : светих Болгарских,**
22. **сие и написахом здѝс¹¹⁷³.**
23. **Здѝ паки¹¹⁷⁴ напи́сахом светих мучеников**
24. **болгарских, Ко̀лико обрета̀ет ся¹¹⁷⁵.**
25. Пѝрво во Светия горѝ Атòнския, в монастир

1166. както

1167. наречен

1168. но Бог го прославил след смъртта му чрез много чудеса

1169. пренесли московците

1170. положили

1171. чрез неговите молитви

1172. толкова можаме и намерихме

1173. тук ги и написахме

1174. тук отново

1175. колкото се намира

82a

1. Изогра̀в¹¹⁷⁶, латините ко̀гда изгорѝле Све-
2. та̀я гора̀, разорѝле и избѝле мно̀го светии
3. о̀тци, приишлѝ во̀ Изогра̀в, то̀гда бил
4. та̀мо : То̀ма̀ игумен муж светии жи-
5. тиѝм, и ревнѝтел по̀ благочестѝвою и
6. правосла̀вною вѐру¹¹⁷⁷, то̀гда то̀и река̀л сво-
7. ѝм мона̀хом¹¹⁷⁸, ко̀ито са бо̀й от смерт
8. да̀ са̀ скриѐ в гора̀та, а̀ ко̀и ѝска̀ за право-
9. сла̀вная̀ вѐра, и за̀ любо̀в Христо̀ва да̀
10. умрѐ то̀и да̀ послѝдствуѐт ми¹¹⁷⁹, и та̀ко
11. по̀ишел на̀ пѝрг мона̀стирскии¹¹⁸⁰, и с нѝм
12. по̀шлѝ двадѝсѝят и пѝят чело̀вѝков,
13. четири билѝ мѝрски, ѐщѝ нѐ билѝ ста̀-
14. на̀ле мона̀си, а̀ други побегна̀ле по̀ го-
15. ра̀х и скрѝли ся. ѐгда̀ же приишлѝ¹¹⁸¹ лати-
16. ни во̀ Изогра̀в, светии жѐ Отец То̀ма̀,
17. мно̀го облича̀вал ѝх ѐреси¹¹⁸², и бого-
18. про̀тивноѐ дело̀ ѝх, а̀ латини за̀-
19. жѐгле отвсю̀ду пѝрг¹¹⁸³, а̀ светии О̀тци в
20. пѝргу имѝя̀ле к Бо̀гу прилѐжная̀ мо-
21. литва̀¹¹⁸⁴. и пришѐл стра̀шен глас̀
22. с небесѐ всѝ слѝшале : и латини, Гла̀го̀-
23. лю̀ща¹¹⁸⁵ : раду̀йте са̀ и веселѝтѐ ся̀ яко̀
24. мѝзда̀ ва̀ша мно̀го ѐст на̀ небесѐх¹¹⁸⁶,
25. и та̀ко̀ преда̀ле светии сво̀и души в

1176. Зографския манастир

1177. мъж свят чрез живота си и пламенен последовател на благочестивата християнска вяра

1178. тогава той рекъл на своите монаси

1179. да ме последва

1180. отишъл в манастирската кула

1181. когато дошли

1182. много изобличавал ересите им

1183. подпалили отвсякъде кулата

1184. а светите отци в кулата се молели усърдно на Бога

1185. и слязъл страшен глас от небето, всички го слушали, включително и латините, а гласът казал:

1186. радвайте се и веселете се, понеже на небесата ви очаква голяма награда (срв. Мат 5:12).

1. рѹце Божии, во̀ огнѝ стра̀шня, двадесет
2. и пѣт мученици. имена̀ их̀ сѣи сѹт.
3. 1, светии Тома̀ игумен Изогрѣвскии.
4. 2, светии Варсонѹфѣи. 3, светии Кирил.
5. 4, светии Михѣи. 5, светии Симон.
6. 6, светии Иларион. 7, светии Яков.
7. 8, светии Мартиниѣн. 9, светии Иов.
8. 10, светии Иприѣн. 11, светии Сѣвва.
9. 12, светии Яков. 13, светии Козма̀.
10. 14, светии Сѣргѣя. 15, светии Мина̀.
11. 16, светии Ио̀сиф. 17, светии Ио̀аникия.
12. 18, светии Пѣвел. 19, светии Анто̀ния.
13. 20, светии Евтѣмѣя. 21, светии Дометиан.
14. 22, светии Партения.
15. Ещѣ̀ на тро̀ица не писа̀ле имена̀¹¹⁸⁷, то̀ са изо-
16. грѣвски светии мученици. на̀ Светая гора̀¹¹⁸⁸
17. в то̀ врѣме, ещѣ̀ мно̀го светии о̀тци
18. побиѣнни¹¹⁸⁹ от̀ ро̀да бо̀лгарскаго, но̀ оста̀-
19. ле имена̀ их̀ ненаписа̀ни. Бог их̀ вѣс,
20. и то̀и написа̀л их̀ в кнѝгах живо̀-
21. тних¹¹⁹⁰, понѐже в онова̀ врѣме на два̀-
22. на̀десѣят монастѝри билѣ̀ чита̀ле
23. по̀ бо̀лгарскии, по̀ килѝи и по̀ скѝтов.
24. мно̀го бо̀лгарски мона̀си пребива̀ле в
25. то̀ врѣме во̀ Светая гора̀ билѣ̀ повѣ̀че

1187. не записа̀ли имената на още трѣма

1188. това за Зографските свети мѣченици на Света гора

1189. избѣти

1190. Бог тях всички е записа̀л в книгата на живота (срв. Послание до филипяните 4:3).

83а

1. бѡлгари от грѣци. тогѡ ради и до сегѡ
2. дня: по́ монасти́ри, по килии, и по ски-
3. тове, обрѣтаѣт ся¹¹⁹¹ стари книги ру-
4. кописни бѡлгарски, и царски привелѣ-
5. гии, що сѧ прилагѧле в та времена,
6. царѣ Бѡлгарских, на монасти́ри¹¹⁹²: села̀
7. и метѡси, отвсю́ду приход бѡлгарс-
8. ким монасти́ром¹¹⁹³. а нине во
9. Светая гора̀ остал бѡлгарем то̀-
10. чию¹¹⁹⁴ еди́н монасти́р Изогра́в, гдѣ̀
11. то пострада́ле сии светии двѧдѣсят
12. и пят мученици, ихже светую кро̀-
13. вию их, и молитвами храни́м е́ст
14. еди́ноязичним бѡлгаром¹¹⁹⁵. ихже
15. моли́твами да спасет нас Бог, амин.
16. **Во град Со́фия обрѣта́ют ся¹¹⁹⁶ трѝ**
17. **светии мученици. 1, светии Геѡ́ргия.**
18. **2, светии Никола́и. 3, светии Терапо́нт.**
19. Се́и светии Терапо́нт бил свещѣ̀-
20. нник, в Те́рн село̀, и до нине пре-
21. ходит та́мо мно́го народ ради исцѐ-
22. лѣние. и дѣто го посѣкле ту́рците на̀
23. том ме́сте изра́сал дуб вели́к¹¹⁹⁷,
24. и молитвами егѡ́ пода́ют ся при то́и
25. дуб мно́го исцеление¹¹⁹⁸. тако и светии

1191. има

1192. грамоти, които са давали в ония времена бѡлгарските царе на манастирите

1193. отвсякъде приход (доход) на бѡлгарските манастири

1194. останал за бѡлгарите само

1195. чрез чиято света кръв и чрез чиито молитви е съхранен за бѡлгарите (които са един народ)

1196. намират се

1197. на това място израснал голям дѡб

1198. и чрез неговите (на светеца) молитви се получава при този дѡб мно́го исцеление

1. Георгия, и свети Николаи пострададе в
2. царство Селимово от безбожных ту-
3. рци, и светих мощи их подають
4. много исцеление в том града Со-
5. фия. пострадал в лето Господне
6. **1750 : лето: тези три светии.**
7. Во град Битоле, где седит паша,
8. турский, и македонский.
9. Тамо мучиле турци за веру хриси-
10. анскою, одного младаго юноша, име-
11. нем Ангел, красного лицом и воз-
12. растом¹¹⁹⁹, и много его нудиле и мучиле,
13. отвращи ся от Христа¹²⁰⁰, но он премудро
14. и дерзновенно обличавал безбожною
15. веру их¹²⁰¹. за то много ответи его¹²⁰²
16. написал битолский владика : по гре-
17. ческий язык страдания его, тоги-
18. ва показал Бог чудо великим зна-
19. мением¹²⁰³ над светии мощи его. сеи
20. мученик Ангел бил от село Флорина,
21. в наша времена просиял, в Болгарию.
22. **И други светии мученик Георгия.**
23. **И** той пострадал во царство Селима
24. турского во град София родом болгар-
25. ин бил, и он тако премудро,

¹¹⁹⁹ хубав на лице и снага

¹²⁰⁰ и много го насилвали (принуждавали) и мъчили да се отрече от Христа

¹²⁰¹ но той мъдро и смело изобличавал тяхната безбожна вяра

¹²⁰² много от неговите отговори

¹²⁰³ чрез знак, знамение

84a

1. и дерзновѣнно обличавал безбѣжноу вѣ-
2. ру их, и мно̀го ласкательством прель-
3. щале его¹²⁰⁴: и егда увиделе его̀ непо-
4. движна и непреклонна, тогда̀ вѣргну-
5. ле его̀ в о́гн¹²⁰⁵, и до нѣне пребивают
6. мо̀щи его̀ во град Со́фия, и мно̀го
7. исцелѣние подаю̀т.
8. **Тако̀же¹²⁰⁶ и други светии мученик**
9. **Ио̀ан Нѣвни.**
10. **Во Цариград пострадал от ту̀рков**
11. **и то̀и бил бо̀лгарин от Со̀лунска**
12. **епархия. в лето Господне : 1514 :**
13. **То̀лько возмо̀го̀х и избрестѝ**
14. **светих мучеников имена̀¹²⁰⁷, що̀ са̀**
15. **билѐ от Бо̀лгарскаго рода и языка̀**
16. **31: му̀чеников едвѣм обрето̀х**
17. **и написа̀х здес¹²⁰⁸.**
18. **Ис пѣрвая времена̀ ту̀рците мно̀го**
19. **наро̀д побилѐ по градовѣ̀ за вѣру**
20. **христиа̀нскою, но̀ человеците от просто-**
21. **та̀ и нераде́нием¹²⁰⁹, не писалѐ страда-**
22. **ния их. и тако̀ приишло̀ от ро̀да**
23. **в род в забвѣние. страдание и имена̀**
24. **многих мучеников¹²¹⁰.**

1204. и с голямо ласкательство го подмамвали
1205. и когато го видели, че е непоколебим и непреклонен, тогава го хвърлили в огъня

1206. така също

1207. толкова успях да открия имена на свети мъченици

1208. 31 мъченици едвам открих и ги описах тук
1209. небрежност

1210. и така от род в род били забравени
страданията и имената на много мъченици

1. **Такожде якоже испърва рече ся мно-**
2. **гажди во историцу сию¹²¹¹.**
3. Болгари от простота и нерадением не
4. гледале испърва да собират и да при-
5. писоват жития светих Болгарских.
6. и правила царская и архиереиска, та-
7. ко и страдания мученическа на мало
8. са места намеряло, а после и то поги-
9. нало, от много време, и не може да са на-
10. мере пространно на сички светии, и
11. цари болгарскии. на някои са намеря
12. от тях пространно и известно, а
13. на някои едвам са намеря во кра-
14. тце, по различни истории, щамба,
15. и рукописни¹²¹², по мало и рядко. сички
16. манастири светогорски притърсих
17. и пригледах дето са намерят ста-
18. ри книги болгарскии рукописни, и ца-
19. рски привелёгии¹²¹³, и по Болгария по мно-
20. го места испитах¹²¹⁴ стари книги
21. Болгарски. обаче повече са не на-
22. мери за цари и за светих болгарских.
23. едни светии имат житие про-
24. странно, но во кратце написа-
25. х зде колко да ги собра сичките

1211. така също както отначало многократно се каза в тази историца

1212. в различни истории, печатни и ръкописни

1213. грамоти

1214. потърсих

85a

1. во̀ едно̀ во̀ истори́ицу си́ю,¹²¹⁵ заради наро̀д
2. бо̀лгарских, да знаят си́чки Болга-
3. ри ко̀лко свети́ има̀т, ше́десят
4. свети́и просия́ле от род бо̀лгарска̀го, и
5. написа́ха ся здѐ во̀ истори́ицу си́ю.
6. А́з Паи́сия Иермона̀х и прои́гумен
7. Хиландарски́и, собра̀х и написа̀х
8. от руски́ рече́ прости́и, и обрати́х¹²¹⁶
9. на̀ бо̀лгарски́и прости́и я́зык. за-
10. що̀ по̀ ма̀ло снеса́шем ся ре́вност
11. и жа́лост : по̀ ро̀да моего̀ бо̀лгарска-
12. го¹²¹⁷, поне́же нема̀т истори́и на̀едно̀
13. собра̀ни пресла́вная̀ дея́ния ца́ре-
14. и их̀ : и свети́х бо̀лгарских, ро̀да на̀-
15. шего̀. то̀го̀ ради́ подя̀х тру́д
16. мно́го¹²¹⁸ : за̀ двѐ годи́ни собира́х по̀
17. ма̀ло от мно́го истори́и. и у̀ неме́-
18. цкая̀ зе́мля̀ пове́че за̀ то̀ на-
19. мере́ние хо́дих, и та́мо намери́-
20. х истори́я Мавробирова̀ що̀ ѐ
21. то́и писа̀л во̀ кратцѐ : за̀ се́рби,
22. и за̀ бо̀лгари, и за̀ ца́ри их. а̀ за̀
23. свети́и не писа̀л ничто̀, поне́же
24. би́л латини́ц¹²¹⁹, и не ка́зова за̀
25. свети́и бо̀лгарских̀ що̀ просия́ле

1215. в тази историйца

1216. и преведох

1217. защото постепенно, малко по малко ме разяждаше обич и жалост за моя български род

1218. поради това захванах с много труд

1219. католик

1. по̀сле отка̀ко са отдѐлили ла̀тините от грѐ-
2. ци, но̀ и за сѐрбски свети́и злѐ пише,
3. по̀крива ги, а за Бо̀лгарски не по̀мяну̀-
4. ва¹²²⁰ ни́как. Та̀ко аз презрѐх своѐ
5. гла̀воболѐние, и ут́робо̀ю побо̀лях
6. велми́¹²²¹, и от жѐлание мно̀го врѐме
7. са тру̀дих, и своѐ дѐло що̀ има̀х
8. презрѐх его̀¹²²² : и от мно̀гаго врѐме-
9. на̀ по̀гребѐнная́ и забвѐнная¹²²³ ед̀вам
10. со̀брах на̀едно̀ во̀ истори́ицу си́ю,
11. рѐчи и сло̀ва написа̀х аз, нѐ учѝ-
12. х ся̀ на̀ гра̀мматика̀ ни по̀литика̀,
13. но̀ про̀стим бо̀лгаром : про̀сто на̀-
14. писа̀х. нѐ бист мнѐ тща̀ние,
15. за̀ рѐчи по̀ гра̀мматика̀ сла̀га̀ти,
16. и сло̀ва намещ̀ати, но̀ со̀бирати́.
17. на̀едно̀ си́ю истори́ицу¹²²⁴. и со̀брах
18. си́ю в Хи́ландар : на̀ по̀лзу роду̀ на̀-
19. шему̀ бо̀лгарско̀му. во̀ сла̀ву
20. жѐ и по̀хва̀лу Госпо̀ду нашѐму, и
21. Иису̀су Хри́сту, ему̀же по̀добает
22. сла̀ва чѐст и по̀клонѐ̀-
23. ние, со̀ безнача̀лним Отцѐм
24. и пресвети́м духо̀м
25. во̀ вѐки. ами́-
26. н.

1220. не споменава

1221. и много страдах от стомах

1222. и своята лична работа, която имах, изоставих

1223. от погребаното (скритото) и забравеното

1224. не се стремях да реда думите по граматическите правила, нито пък да намирам книжовни, изискани слова, а целта ми беше да събера на едно място тази история

86а

1. Сия изрядная : Славеноболгарская исто-
2. рия, ревностию¹²²⁵ постарях ся : аз во иную
3. стран подписаннии¹²²⁶ : да я приписах,
4. (от его високопреподобия Пантелеймона
5. иермонах и проегумен хиландарский, во
6. град : Рохчук¹²²⁷, в лето : 1809 : месеца
7. августа 11 : ден,) и принесох я : к
8. отечество¹²²⁸ : Габрово, и подвезох я¹²²⁹
9. ради да са нахождава на ползу всем
10. любочитателем Болгарским¹²³⁰.
11. зато любезно же молю и колен ка-
12. саю ся, всех прочитающих, или
13. преписующих сию¹²³¹, Аще негде о-
14. брящет ся погрешности¹²³², а вии
15. читатели исправляйте, и прощению
16. нас сподобляйте, понеже писанию
17. не сме искусни¹²³³. сию историцу часто¹²³⁴
18. прочитаите, и стария истории не
19. оставляйте¹²³⁵, Тамо бо без труда
20. обрящеши, и познаеши добрых : до-
21. бродетели, а злих : преступление¹²³⁶.
22. увеси применения жития челове-
23. ческаго, и обращение благополучия
24. в нем, и непостоянство мира сего¹²³⁷

1225. с желание, усърдие

1226. аз, подписаният на другата страна

1227. Русе

1228. родно място

1229. подвързах я

1230. за да бъде от полза на всички любознателни читатели български

1231. затова любезно се моля и коленича пред всички четящи или преписващи тази тук история

1232. ако някъде се намери нещо погрешно

1233. поправяйте и ни дайте прошка, понеже не сме опитни в писането

1234. често

1235. и старите истории не забравяйте

1236. там без трудности ще намериш и ще узнаеш кои са добрите неща, добродетелите и кои са злите, престъпленията

1237. ще узнаеш как преминава човешкият живот и как се стига до благополучие в него и какво е непостоянството на този свят

1. и како великая Царства к падению
2. прикланяют ся¹²³⁸, разсудиши и у-
3. видиши, злих : наказанія, а до-
4. брих : мзди¹²³⁹, первих блюди ся,
5. да сицевая же отмщения на ся
6. не восприимаши¹²⁴⁰, а других.
7.   подражаи, да мзди спо-
8.   добиши ся¹²⁴¹, яже и прѣ-
9.   жде тебе, инии спо-
10.   добиша ся, и от
11.   Бога мзду свою
12.   восприяша¹²⁴². ами-
13.   н.
14. всех последнейшии, и покорнейшии,¹²⁴³
15. Влат : поп Петков, Гладичов.
16. сию читайте, и прощению мне сподобляите¹²⁴⁴.

^{1238.} и как рухvat велики царства

^{1239.} ще разбереш и ще видиш, че има за злите дела наказание, а за добрите – награда

^{1240.} пази се от първите (злите), за да не получиш такава възмездие

^{1241.} а на другите (добрите) подражай, за да придобиеш награда

^{1242.} както и други преди тебе постигнаха (добри дела) и от Бога получиха (приеха) награда (отплата)

^{1243.} най-последен и най-покорен от всички

^{1244.} четете я и за мене имайте прошка

Лѣта

87а

- 1687 облада́ле Нѣмците Калѣто Буда от моаметаните¹²⁴⁵
сас голѣм бои. в то́ врѣме после да́ле Нѣмците
и калѣто Ада́ Калеси на турците за мир.
- 1769 русците дохо́ждали на Вла́шко, и стоѣле 5 : годин
тогѣва и Дунава минувале – До 4. К. стигале,
в тези баталии¹²⁴⁶ бил ру́ски Командир Г: Соваро́в¹²⁴⁷.
- 1788 ру́сците дохо́ждали в Молда́вия. в то́ врѣме
дошле биле и Нѣмците на Вла́шко и до Гю́ргюв¹²⁴⁸.
ала ги разва́лили¹²⁴⁹ турците, и ги го́нили и влѣзоха
в держа́тата им, и робѣле Мехедия́¹²⁵⁰.
- 1791 в туи врѣме стори́ле Мир турците сас русците
и за помирение да́ле Кара́мат на русците сас
се́те му¹²⁵¹ места до река Нистру.
- 1806 в то́ врѣме додуха ру́сците по Вла́шко, и Дунава
минаха и стига́ха до планината. после
за помирѣние на 1812. да́ди им са от молдо́-
вската зема – от река Нистру до река́ Прут.
- 1821 Стана́ заверата : от гърците¹²⁵² и власите : и ни́що не́ придобѣха.
- 1828 по априлия месец, прифта́са¹²⁵³ руссийската Орди́я по Вла́ш-
ко, и мина́ха Дунават бис заба́ва¹²⁵⁴ под Доброджата, и дово́-
лно¹²⁵⁵ воеваха краи Шу́мень, ала́ като не бе́ възможно
да влѣ́зе в Шу́мен, зимуваха в Проводия́. чи на пролетта́,
сас по-голе́ма сила воеваха пак о́кол Шу́мен. ала́ го не́
обла́да¹²⁵⁶, ами мина́ Балканя́т прис Я́мбол, и Сливен,

1245. немците с голямо сражение превзели крепостта Буда от мохамеданите

1246. в тези битки

1247. Суворов

1248. Гюргево

1249. разбили

1250. дн. Мехадия, Румъния

1251. с всичките му места

1252. гърците; в тази бележка Влад Гладичов пише буква **а** със значение не само /a/, но и /ъ/, например крав, таи, каша, варнаха, тварде, искасо и др. Така също

и неударено /a/ и /ъ/ се предават с буква **а**, например Дунават, градат, добитакат, ветар. Възможно е употребата на буква **а** за /ъ/ да е резултат от влияние на румънски правопис, такава употреба се наблюдава и в църковнославянски текстове, създадени в Румъния

1253. достигна

1254. без бавене

1255. много

1256. не го превзе

и облада Едренè град¹²⁵⁷ и затува в него, Главна Команда, Грав Дибич, стоè : Зато̀ва са и назова Дибич Забалканский, додѐ стигна не помену̀ваме, то̀лкова помену̀ваме за два̀ крепости дѐто ги облада̀ха ру̀сците сас голѐмо кровопролитие, и от двѐте стран. Силѝстра. и Варна. дѐто и сам император Никола̀и Павлович на̀мери са сас гвардия̀та си на̀ варненската бата̀лия¹²⁵⁸. други корпус ру̀сский на̀ лет 1829 мѝна Ду̀нава на̀ Орехово и поразѝ градат и го пленѝ. и по ма̀ло

1257. Одрин

1258. битка

876

време раздели са на дво̀е тос корпус : и сто̀еха едните у Вра̀ца,
и ми́наха планина̀та до̀ София стига̀ха. а другѝте стоя̀ха
в Га̀брово, и ми́нува̀ха от тѐх планина̀та до̀ Шѝпка. и та̀и
Бо̀жиим по̀пущенѝем ста̀на зами́ренѝе¹²⁵⁹ на 1829 : септѐв : 4 :
и са ва̀рнаха ру̀сците на̀зат. Какво̀то за ту̀и разми́рство,
тва̀рде иска̀со¹²⁶⁰ по̀мена̀хме ту̀ка. По̀требно̀ е да по̀менем
и за тесно̀тата¹²⁶¹ што̀ту ста̀на мѐжду това̀ времѐ, нѐ салт на̀
христи́ените, ами́ и на̀ сѐте¹²⁶² наро̀ди по̀ Уру̀мелѝята¹²⁶³, зара̀ди храна̀-
та, откато̀ на̀па̀дна̀ха мно̀го ищи́ри¹²⁶⁴ : и тях по̀ разнѝи мѐста
возя̀ние¹²⁶⁵ на̀сам на̀та̀так по̀ злѝ вре́мена̀, та̀ измрѐха бис-
чет во̀лови. и ба̀шка¹²⁶⁶ бо̀лест на̀па̀дна на̀ до̀бита̀кат рѐдом
прис тѐс дветѐ го̀дин та̀ са по̀разѝха мно̀го та̀мазла̀-
ци¹²⁶⁷. та̀и и за̀хирѐто¹²⁶⁸ от ищи́ритѐ умалѐ, та̀ ста̀на го̀лѐма
тесно̀та за̀ храна̀¹²⁶⁹, и за̀ уди́влениѐ, дѐто прѐди разми́рството̀:
сас жи́тото мо̀лѐха ора̀чите по̀ 10 : гро̀ш кринѐта и да̀ва̀ха : а сѐга̀ днес̀
за̀ днес̀ по̀ 80 : гро̀ш го̀ ди́рим а̀ла кесат̀ са на̀мерва̀¹²⁷⁰, и на̀-
спро̀ти ту̀и, та̀и и мѐсото, и ло̀ита, и про̀чии дѐто та̀дѐзи¹²⁷¹
ра̀жда зе́мята, сѐто о̀скудно̀¹²⁷² ста̀на. а̀ла на̀спро̀ти¹²⁷³ грехо̀-
вѐте ни, бла̀годарнѝ сме сас ту̀и да̀ ми́ним, ами́ прѐмило̀-
сти́во и Го̀спот да̀ на̀ запа̀зе от по̀-зло̀ зана̀прет. и та̀и¹²⁷⁴ за̀
воспо̀мина̀ние на̀писа̀хме това̀ 1830 : окто̀врия : 15 Плѐвен

Вла̀д : п : Петков

1831: о̀ко̀ль мѐсеца иу̀лия : в това̀ вре́ме и по̀ от̀преди
прѐфта̀са¹²⁷⁵ ѐдна̀ смѐртоно̀сна̀ стрела̀ си́реч бо̀лест

1259. по воля Божия се склучи примирие

1260. много накратко

1261. притеснението, неволята

1262. всичките

1263. европейските владения на Османската империя

1264. купувачи

1265. пътуване, разкарване

1266. отделно

1267. подрастващ добитък

1268. зърното

1269. настана голямо притеснение за храна

1270. в недостатъчно количество се намира

1271. тъдява

1272. всичкото оскъдно

1273. според, заради

1274. тъй

1275. дойде, появи се

що са наричаше холера : доде откаде Влашка и облада
тадези¹²⁷⁶ градищата: и отсаде¹²⁷⁷ измряха хора много.
като напрасна смърт би¹²⁷⁸ : откато фанеше чилека
не продължаваше животят му. и като чи не прифащаше
като другата болест : ала се са случи от една
каща¹²⁷⁹ и по двама смартници. Загова рекваха
хекимите¹²⁸⁰ чи от миризмата фаща : то ест от болният
от въздухат фаща и другиго : ала много са случи чи
и от карат¹²⁸¹ отдето бежа по работа хора та ги фащаше
за туй са виде да е от ветар. дето казва в книгата
тлетворни ветар¹²⁸². много са фащаха и оздраве-
ха помощ имаше, от крав които си земаха

1276. тука

1277. отсам

1278. неочаквана, ненадейна, невярна смърт
беше

1279. къща

1280. лекарите

1281. от къра, от полето

1282. пагубен, гибелен вятър (срв. Второза-
коние 28: 22)

88a

или който си крѣв пу̀щаха¹²⁸³, и то̀ тутакси на̀ скоро
ище¹²⁸⁴. а едни и крѣв пу̀щаха пак измрѣха – ала
по̀-мно̀го оздравѣха който прифтѣсваха на̀ ско̀ру сас
крѣв пу̀щанїе¹²⁸⁵. и то̀ бе гнѣв Божии. отдо̀лу ѝс
Вла̀шка ѝс Ду̀нава до̀де, ѝ отту̀ка нака̀де исто̀к¹²⁸⁶
обла̀даваше¹²⁸⁷. ала еднó мѣсто мно̀го не держа̀ше
освен 30 : или 40 : дни чѝ то̀гѣва престѣнваше.

1283. на които даваха да им вземат, да им
пуснат кръв

1284. и то наложително бе час по-скоро

1285. които смогваха веднага да си пуснат кръв

1286. накъмто изток

1287. върлуваше

ЗА АВТОРИТЕ, НАУЧНИТЕ КОНСУЛТАНТИ И ОСТАНАЛИТЕ УЧАСТНИЦИ В ИЗДАНИЕТО

Проф. д-р Даринка Караджова

Югозападен университет „Неофит Рилски“ (Благоевград),
ръководител на проект „Четвърт хилядолетие „История
славянобългарска“ (1762-2012)“, подкрепен от Фонд научни
изследвания, Министерство на образованието, младежта и
науката

Проф. д-р Надежда Драгова

Югозападен университет „Неофит Рилски“, научен консултант
на проекта

Чл. кор. проф. Иван Добрев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, научен
консултант на проекта

Проф. д-р Иван Харалампиев

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Доц. д-р Маргарет Димитрова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, участник в
проекта

Гл. ас. Димитър Пеев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, участник в
проекта

Аделина Германова

Институт за литература, Българска академия на науките

Росица Кирилова

Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София

ISTORIJA SLAVJANOBOLGARSKAJA.
VLAD GLADICHOV'S COPY: STUDY AND TEXT

Abstract

This book contains an edition of the copy of *Istorija Slavjanobolgarskaja* by Paisij of Hilandar produced by Vlad Poppetkov Gladichov in 1809 in Russe. The scribe informs us of that in a colophon. He also informs us that he used the copy of Paisij's History made by hieromonk Panteleimon (in the same year again in Russe) as an antigraph. Vlad Gladichov brought his copy to his native place, Gabrovo. He was raised in a family of a priest who may have directed him towards the occupation of a scribe and a bookman. He was young when he moved to Pleven and he lived there until the end of his life. Vlad was a good calligrapher. He was responsible for the trade correspondence of his rich father-in-law who was a leading person in the guild of dyers and colormen. Vlad worked for him and included his sons in this business but he did not disregard his literary interests and activities.

Vlad Gladichov did not only copy *Istorija slavjanobolgarskaja* but he commented it. In the margins, he left notes on the text relying on the information in Jovan Raić's History and in other historical sources. He also made some corrections to his copy of *Istorija slavjanobolgarskaja*. As an authoritative bookman in Pleven, Vlad Gladichov used his home as a literary center for meetings and discussions with the local teachers and intellectuals. Some of them included Emanuil Vaskidovich, Neofit Rilski, Kesarij Popvasiliev as well as other representatives of the Bulgarian National Revival Movement who happened to pass by or spent some time in Pleven. Vlad acted as a churchwarden and in the span of twenty years he was responsible for filling in the kondika (chronicle) of the St Nicholas church in Pleven. There is evidence that he worked on the kondika of the Karlukovo Monastery as well. Vlad Gladichov mastered Romanian and in 1831 he translated the prophecies of monk Hieronymus Agathangel. The book was particularly popular because at that time its prophecies were seen as a promise from soon liberation of the Bulgarians from the Ottoman rule.

The first part of this book contains studies of the life and literary activities of Vlad Poppetkov Gladichov, of the distinguishing textual features of Sofronii's version of *Istorija Slavjanobolgarskaja* of 1781, of the differences between Panteleimon's and Gladichov's copies, and of the paleographical and codicological characteristics of Gladichov's copy.

In the second part of the book, a facsimile edition of Gladichov's copy of *Istorija Slavjanobolgarskaja* is accompanied with a modernized transcript (adapted edition) of Gladichov's copy with modern Cyrillic letters and

explanatory notes. The orthography of the modernized edition is simplified since it is not designed for philologists only. In addition, archaic and dialect forms of the words used in Gladichov's copy are explained. Indeed, it was Paisij of Hilandar's intention when writing *Istorija Slavjanobilgarskaja* that the book is readable not only by learned scribes, teachers, and monks, but also by people with various occupations: craftsmen, traders, farmers, etc. Therefore, we decided to break down the barrier of archaic language forms and to bring forward the words of Paisij and his followers so that they could reach the present-day readers who are not familiar with archaic Bulgarian orthography.

Finally, we append a full facsimile of the manuscript in color which is meant to be a valuable tool both for scholars and specialists in the field and for students, writers, local historians, and all others interested in Paisii's *Istorija Slavjanobilgarskaja* and its fervent followers: readers, scribes, and listeners from the time of the Bulgarian National Revival.

Thus, the book contains the following chapters, all in Bulgarian: **Introduction** (pp. 7-9), "Why We Chose Vlad Gladichov's Copy of *Istorija Slavjanobolgarskaja* by Paisij of Hilandar to Mark Its 250th Anniversary" (pp. 10-15); **Part 1: Studies**, including: Darinka Karadzova "Vlad Poppetkov Gladichov: Life and Literary Activities" (pp. 19-40); Nadezhda Dragova "Bishop Sofronij's Textbook Based on *Istorija Slavjanobolgarskaja*" (41-66); Darinka Karadzova "Gladichov's Copy of *Istorija Slavjanobolgarskaja*: Palaeographical Description" (67-77); Ivan Haralampiev "Textological and Linguistic Observations on Gladichov's Copy of Paisij of Hilandar's *Istoria Slavjanobolgarskaja*" (pp. 78-102); **Part 2: The Text**, including: Margaret Dimitrova "Principles of the Modernized (Adapted) Edition (Transcript of 1809-Manuscript with Modern Cyrillic Letters). A List of Abbreviations (Words under Titlo). A List of Common Archaic Lexemes" (pp. 105-116); **Modernized Edition** (pp. 117-293); About the Authors (p. 294), and **Facsimile Edition**.